

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Bvgenhagii Pomerani Annotationes ab ipso iam
emissæ. In Deuteronomium**

Bugenhagen, Johannes

Basileae

VD16 B 9247

urn:nbn:de:hbz:466:1-36133

Opus qui nos concedit **fratelli**
naturam tuorum. **N**. q. **m**. matutin
aperte da nobis mentem beatitudine
aeternitatem. **B**onorum enim in predictis qu
festis uicem auctoritatem de
ordine uenientia. **P**ropter hanc
etiam **U**erba **l**etitia. **f**. **T**. **aug**.
Si **co**ntinuam **P**ropter **U**erba **l**etitia. **f**. **T**. **aug**.
Oportet **mi**hi sollemnitas celum
ut quis nascitur ex predictemus
adorno consequi templa bisi
ca spatiis apud menses predictos
atque mearamur etiam. ab eis et
in minima quietate festina omnia
et celebremus qui post menses
plus sciamus. **Q**uoniam in predictis

et nascitur in nobis al. oportet nos
ab solue pectus. **P**. **T**uus **re**gede **A**
Tuus **U**is uis qui teget **T**uus **U**is **U**is
Abraam **U**erba **U**erba **F**at **T**u
Uerba **U**erba **F**at **T**u **U**erba **F**at **T**u
A sancti ac beatissimi praesertim
laudes addidisse aliquid deceper
fuisse. cum siquidem stratum ei
gratia non sermonibus creponem
da si opibus opribanda sit. **L**
et cum siquidem stratum ei
concedat scriptura diuina op
ere ihuus sunt glorie qui tard
u filiorum sapientia et dulcione
letatur. **P**ropter enim ihesu ip
e evangelium ipse nos genuit
Tuus **U**erba **U**erba **F**at **T**u **U**erba **F**at **T**u
Quoniam in predictis **U**erba **U**erba **F**at **T**u

Th. 365.

ERZBISCHÖFL.
AKADEMISCHE
BIBLIOTHEK
LEO STR. 21
PADERBORN

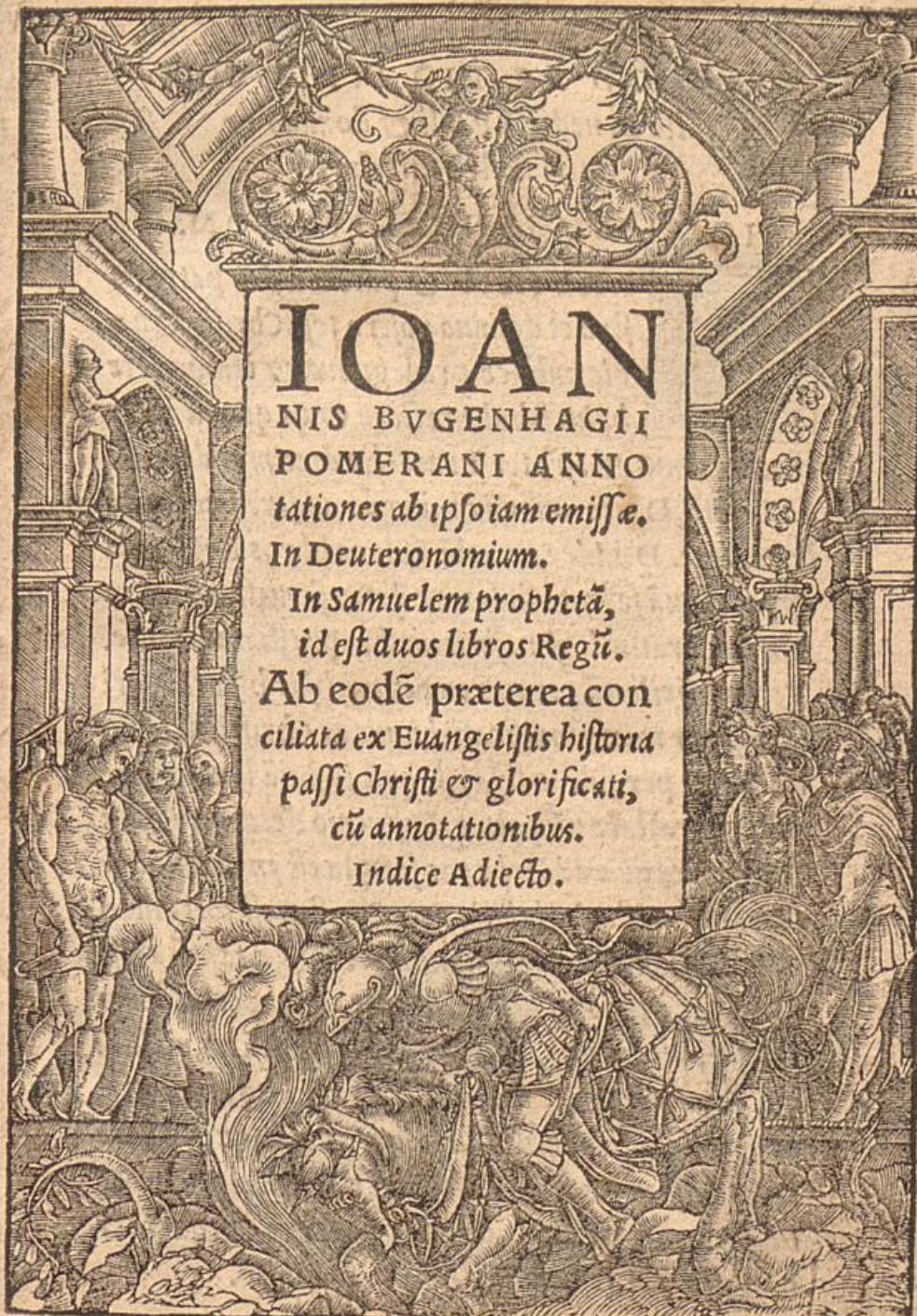
Coll. Soc. Jesu Paderb. 1661.

1

IOAN
NIS BUGENHAGII
POMERANI ANNO
tationes ab ipso iam emissæ.
In Deuteronomium.

In Samuelem prophetā,
id est duos libros Regū.
Ab eodē præterea con-
ciliata ex Euangelistis historia
passi Christi & glorificati,
cū annotationibus.

Indice Adiecto.

ERUDITO AC PIO IVRIS CON
sulto Benedicto Pauli & domino &
fratri nostro dilecto.

IOAN. BUGENHAGIVS POM.

GRATIAM & pacem à deo patre no-
stro et domino nostro Iesu Christo. Quæ
hic publice prælegimus, & iam, uolēte
huius scholæ rectore & ijs quorū inter-
est, emittimus, tibi frater Benedicto duximus dedicans
da. Primum, Deuteronomium, in quo uidere licet, quid
lex exigat. Deinde Samuelē. i. duos libros Regū, ubi
apparet quā seruata sit lex & q̄ non seruata, & exem-
plis declaratur legē nostris uiribus præstari nō posse.
Tertio cōciliatā per nos ex Euangelistis h̄istoriā Chri-
sti passi & mox glorificati, hic uides Christū dei iusti-
tiam quæ per fidē nostra est, quā iustitiā lex exigere
potuit, præstare nō potuit. Postremo decem epistolas
Pauli cū ea quæ ad Hebreos scripta est, in quibus de-
claratur ut ista dei iustitia quæ Christus est toti mūdo
prædicione Euangelij innotuerit. Quæ tantū abest
ut uerear à te contēnenda, ut certo mihi persuadeam
utrisq; quod aiunt, brachijs à te suscep̄tū iri, nō solū
q; ab amico et fratre uenient, sed & multo amplius q;
pro modulo fidei meæ Christū prædicat, quē tu uere
cognouisti nobis factū à deo iustitiā, redēptionē &
uitā eternā. Vale. Vvittembergē Anno Christi incar-
nati 1524. feria quarta ante Pentecosten.

INDEX ANNOTATIONVM.

- Bigail prudentissima & eloquens. 269.
Abigail primū misera postea fit regina,
folio. 268.
Abstinendum quatenus à sanguine suffo-
cato & fornicatione. 68.
Absolonis uanitas & interitus. 345.
Achitophel prudentissimus iuxta carnem. 337.
Achitophelis consilium contra Dauid. 342.
Aduersarij prosunt. 87.
Aegiptij de deo bene instituti ab antiquo. 282.
Affectus letantiū obscure loquitur. 290.
De Agno Paschali nihil relinquendū. 87.
Altare ex lapidibus nō sectis. 144.
Amalechitem Dauid iuste occidit. 289.
Amalechitæ quare occidendi. 140.
A mortuis nihil inquirendū. 101.
Anna personam habet fidelium. 183.
Anima in scripturis. 67.
Animalis homo quis uocetur. 67.
Animæ salus ex uerbo dei pendet. 18.
Animalia munda uel immunda quid significant. 74.
Apostoli filios Christo suscitantur. 139.
Arca apud Palestinos quid sit. 198.
Arca dei prodest tantum fidelibus. 195.
Arca domini in Silo. 62.
Arca testamenti mors est indigne tractantibus. 195.

INDEX

- A**rca ubi per tempora constitit. 202.
Ascensionis Christi historia. 435.
Aser benedictio. 175.
Aues mundæ uel immundæ. 75.
Azimorum dies & cibi. 345.
Baptismus figuratus. 56.
Bellandum non est omnibus. 111.
Benjamin benedictio. 169.
Bos non infrenandus quid sit. 137.
Boue & asino non arandum. 123.
Christum scripture omnis diuina testatur. 179.
Christum nosce quid sit. 179.
Christus rex & sacerdos. 165.
Christus prima azimorum crucifixus. 378.
Christus gentilitatem uxorem duxit. 118.
Christus per iuuencam occisam signatur. 116.
Christus claritate sua impiorū oculos excæcauit. 365.
Christi iter uenientis Hierosolymam. 366.
Christi proditores quomodo pereant. 344.
Christi innocentiae testes. 415.
Christus Mosi fratri filios suscitauit. 138.
Christus refugium nostrum. 109.
Christus propheta post Mosen. 103.
Christus rex & sacerdos inunctus. 210.
Christus pro nobis maledictum factus. 120.
Christiani omnes sunt Christi. 210.

ANNOTATIONVM

- Christianus nihil suum habet. 186.
Christiani contumeliam ferunt ab impijs. 238.
Christiani sunt spiritu & fide. 196.
Cacare in castra quid sit. 128.
Caput Goliath abscisum quid significet. 340.
Caro dei uerbo per naturam non credit. 214.
Castitas an uoueri debeat. 131.
Causa certae uel dubiae quomodo finienda. 94.
Charitas proximi commendatur nobis. 55.
Charitati & utilitati proximi prospiciendum. 122.
Cibus mundus est uerbum dei. 73.
Cibus immundus uerbum hominum in causa salutis
animae. 74.
Cibus communis & mundus quis sit. 72.
Cibi quare Iudaeis prohibiti. 73.
Ciphei obediunt homini magis q̄ deo. 271.
Circumcisio multiplex. 54.
Circumcisio cordis complectitur omnes. 54.
Ciuitates refugij quare institutae. 108.
Colebant pij dominum uere & in corde. 63.
Collecta quid sit 88.
Comedendum cum gratitudine. 54.
Confidendum non esse in hominem. 260.
Coniugij foedera seruanda. 133.
Coniuges noui liberi sint. 134.
Conscientia dupliciter perit. 191.

INDEX

- Conscientia semper impia, nisi uerbo dei regatur. 266.
Consilia addentium uerbis dei. 8.
Consolatio dei per sanctos. 188.
Contemptores uerbi dei. 148.
Crux fructus euangelij. 180.
Cruce non pendeat maledictum. 120.
Credentes crucifiguntur et glorificantur. 185.
Cultus falsi testes qui sunt. 198.
Cultus alienus dei exterminandus. 60.
Cultus dei uerus instituendus iuxta dei non hominum
traditiones. 61.
Cultui diuino nihil miscendum humanum. 92.
Cultu dei externo non fidendum. 185.
Cultus dei secundum uerbum dei. 19.
Cultus dei uerus. 53.
Cultus dei falsus. 229.
Cultus dei dicitur, quem ipse prohibet. 129.
Deus quare ignis consumens. 24.
Deum poenitere uel non quid sit. 230.
Deus corripit, sed non abijcit suos. 15.
Deus suos et impios punit. 10.
Dei nomen semper inuocandum. 18.
Dei nulla similitudo sed uerbum habeatur. 21.
Dei præcepto simpliciter obediendum. 140.
Deum alienum finximus. 22.
Deus quomodo timendus. 34.

ANNOTATIONVM.

- Deus solus & nemo aliis timendus. 34.
Deus impijs mendax fit. 39.
Deum esse nostrum dominum. 23.
Deus non placatur sine uerbo suo. 10.
Dei promissione primaria sustentamur. 43.
Dei uoluntas in decem uerbis cōtinetur. 48.
Deo quomodo & quando se sancti opponunt. 48.
Deus pater & iudex docetur. 1.
Deos alienos habere. 27.
Deus iudex & pater. 27.
Dei iudicium & misericordia. 35.
De deo opinio apud multos, sed non fiducia. 280.
Deus diligit populos. 162.
Deo curae erat David & electi omnes sunt. 259.
Dei opera qui intelligent. 147.
Dei prouidentia omnia geruntur. 209.
Dei opus & uerbum quibus placeat. 215.
Deus quare nobis benefaciat. 220.
Dan benedicitur. 174.
Dathan & Abiron quos notent. 56.
Davidis fiducia in temptationibus & fortitudo. 286.
David peccat & proficit coram deo. 287.
Davidis affectus pro gloria dei. 237.
David paratur à deo in regnum. 232.
David destituitur omni humano consilio. 261.
Davidis exemplum non paſſim sequendum. 268.

INDEX

- David dei uerbo nititur. 26.
David fide exercitatio fit audacior. 271.
David quiescente deus omnia eius curat. 298.
Davidis ius in regnum Israël. 300.
Davidis fallacia non excusatur nec imitanda. 274.
Davidis dexteritas erga Achis. 274.
David in spelunca seruatus. 262.
David Iudicio carnis decipitur. 263.
David ter uinctus. 293.
David fide armatus uincit. 239.
David fides impugnatur multis. 291.
Decimæ dandæ quō & quibus. 78.
Desideria deus suscitat ut oretur, cum mult liberare.
Desperationi nos deus inducit. 44. (203.)
Deuteronomium legis summa. I.
Deuteronomium quā necessarius liber. 2.
Diabolus praeuidebat uera coniecturis circa Saul.
Diliges dominum deum tuum &c. 32. (177.)
Dispensatio in lege dei. 66.
Diues & pauper à deo facti. 82.
Doëch ambitiosus proprij commodi. 257.
E Briæ mulieres. 149.
Edere & bibere in ecclesia. 392.
Ecclesia ministeria habet non primatus. 389.
Ecclesiam dei prohibetur intrare Eunuchi, scortonati, Ammonitæ &c. 126.

ANNOTATIONVM.

- E**ccl^{esi}a una omnium fidelium. 64.
Eligere dominum quid. 143.
Elitit fideles sine meritis. 38.
Exercitium fideles semper manet. 6.
Elevatio cordis quomodo fit. 45.
Ephraim & Manasse benedictio. 171.
Error circa legem & opera. 3.
Euangelium paulatim inculcandum. 28.
Euangelium non gladio vindicandum. 270.
Eucaristia ante lotionem pedū instituta. 388.
Excommunicatio pro lapidatione. 94.
Exempla sanctorū non oīa sequēda sed uerbū dei. 69.
Euāgeliū ab infamia īmpiorū pastorū nō abſinet. 364.
Facie ad faciem dominum uidere. 25.
Famem inducit & subleuat deus. 34.
Femina gentilis quomodo circumcidenda. 118.
Fœminæ captæ in bello allegoria. 118.
Festum tubarum, expiationis & tabernaculorum. 89.
Festa eadem Christianorum in spū. 89.
Festum octauæ & collectæ. 90.
Festa Iudæorū tria Paschæ, Pentecostes & tabernaculorum. 85.
Fides fundamentū bonorum operum. 26.
Fides maiorum qualis fuerit. 33.
Fides magna patrum. 5.
Fide iustificati sunt patres. 3.

IVDEX

Fidem sanctorum impugnat deus et consolatur. 291.

Fideles exaltari quid sit. 143.

Fidelium rex dominus est. 205.

Fidelibus impij arma præripiunt. 223.

Flendum nobis quo sit in Christi paſſiōis memoria. 425.

Flagellatio in modo fiat. 137.

Fortitudo dei terreat et soletur. 39.

Fornax ferrea. 24.

G Ad benedicitur. 174.

G Gentilis uir uel mulier quo dei aggregādi. 117.

Gentilis superstitionis quid sit. 71.

Gentes dei prouidentia reguntur. 11.

Gethæi Proselyti fidelitas. 338.

Gentium deletio qualis fiat. 37.

Gladij ius ex scriptura. 114.

Gladij duo, duo testamenta. 395.

Gladio spiritus pugnandum. 41.

Gloria deo tribuenda non nobis. 44.

Goliath, Saul, David, Israel quid. 236.

Gratiae deo agendæ de beneficijs. 44.

H Abitu inconsueto non utendum. 124.

H Hebreorū inimici maximi qui fuerint. 217.

Hebrei qui dicantur. 222.

Hebron sedes regni Davidici. 292.

Helchanæ uxores in mysterio. 183.

Hierusalem in mysterio quid sit. 303.

ANNOTATIONVM.

- Hypocrisis cordis humani in Saul. 221.
Hypocrisim tentatio probat. 222.
Hypocritarum sacrificia turpia sunt. 201.
Hypocritæ quales mundo & sibi. 183.
Hypocrisis damnatur. 121.
Hypocritarum consequentia de operibus. 17.
Hypocritæ dei donis insignes sunt stulti. 268.
Hypocrisis intentione desperat. 276.
Historiæ ad quid nobis scriptæ. 180.
Historiæ diuinæ ab humanis differunt. 180.
Historiæ gentium à sacris differunt. 11.
Holocausta quæ dicebantur. 64.
Homicidiū puniendum. 116.
Homicidæ coram deo uel hominibus. 108.
Humano consilio cum deo non agendum. 18.
Honorem quis recte possideat. 215.
Humiliare fæminam quid sit. 118.
Humiles à deo docentur. 163.
I Ebusæi fortes & blasphemæ in deum. 301.
I Ebusæi arcem Hierusalem possidere quid sit. 305.
Iepte uotum impium. 69.
Ieiuniū quadragesimale hypocriticum. 48.
Inimicos qua ratione saluari cupimus. 346.
Idololatriam dæmon uoluit suscitatā. 177.
Idola cordis multa & impia. 22.

INDEX

- I**dolum est cogitatio deo sine uerbo dei. 23.
Idololatria quid sit. 18.
Idolo Iebusæis prouerbium. 302.
Idololatæ sunt iusticiarij & hypocritæ. 276.
Ignorantia non excusat. 149.
Ioab iniustus princeps Dauidi serendus. 296.
Ionatas fide uincit. 224.
Ionatas spū fidei agitatur. 224.
Ionatas mortuus morte iustorum. 284.
Iosue non fuit propheta promissus. 103.
Ioseph decorus aspectu. 172.
Ioseph benedictio & filiorū. 170.
Imagines prohibitæ. 22.
Immundi quisint uitandi. 66.
Impiorum corda paulatim concuicenda. 41.
Impij sunt etiam ministri dei. 258.
Incredulitas in fulgido cultu dei. 181.
Intelligentia discernendi humana. 19.
Impij in omnibus creaturis peccant. 40.
Isaachar benedictio. 173.
Islaëlis iniquitas declaratur, adhærendo Sauli contra Dauid. 353.
Iudæ benedictio. 164.
Iudas sacerdotium & regnū assequutus est. 164.
Iudæ benedictio de Christo est. 164.
Iudæos impios quare pertulit deus. 179.
Iudas regnabat iure diuino. 349.

ANNOTATIONVM

- Iuramenta humana quantum ualeant.* 349.
Iudei quomodo reduci possint. 150.
Iudei inuident gentibus. 155.
Iudices populi quales sint. 7.
Iudicia dei comparantur. 149.
Iudicium dei & hominum. 136.
Iudicium sit apud sapientes. 97.
Iudicare tribus Israël. 392.
Iudicandum post causam cognitam. 71.
Iudex pronunciet iuxta legem dei & audiāt pro ora
Iudicia dei inscrutabilia. 228. *(culo. 95.)*
Ius gladij quale sit. 112.
Iurandum per nomen domini. 35.
Iura dei comparantur ad humana. 19.
Iustitia sanctorum quae sit. 36.
Iustitia nostra nulla est. 47.
Iustitia è cœlis expectata. 180.
Iustitia legis & Christi, fidei & operum. 150.
L Abor manuum Christianos decet. 450.
L Latronis in cruce iustitia. 427.
Labore comparandus uictus. 81.
Legem impij simulant. 353.
Lepra percusi contemptores uerbi dei. 155.
Leuitæ ueri qui sint. 167.
Leui benedictio. 166.
Lex dei ignea. 162.

INDEX

- Lex spirituālis ēst. 1.
Lex terret & mortificat. 1.
Lex tollit nobis fiduciam nostri. 2.
Legem dei quantum inculcit Moses. 152.
Lex necessarios habet rectores. 6.
Legi an aliquid addi pos̄it. 6.
Lex dei contra naturam nititur. 1.
Leges duæ secundum Christum. 59.
Lex duplex, æterna & temporalis. 60.
Legis externa dispensabilia. 60.
Lex facienda quomodo iubeatur. 17.
Lex quādo & an à nobis impleatur. 151.
Lex non est supra te exponitur. 151.
Lex quare non iustificet. 159.
Leges dei nos iudicant. 121.
Libertas iubilei spūalis. 83.
Libertatis contemptores damnantur. 83.
Libertas si delium qualis. 4.
Libellus repudij permissus. 133.
Lit̄is prorogatio damnatur. 137.
Locus electus à deo cultui diuino. 361.
Locus primus à deo electus. 144.
Mnn. a significatur uerbum dei. 45.
Manuum impositio ad quid ualeat. 178.
Maria ungit in domo Lazari. 367.
Mediator mortalis & eternus. 105.

ANNOTATIONVM.

- Mendicandum minime.81.
Merce pauperi non differenda.135.
Mercenarius non fraudandus mercede.76.
Milicia coeli quæ dicatur.93.
Misericordia dei pugnat cum fiducia nostri.2.
Misericordia dei in media ira eius.10.
Monoceros indomabile animal.171.
Moriendum pro uerbo dei.73.
Mortis Christi Caussæ.363.
Mortem uincere arduum.39g.
Mosi peccatum occultum.9.
Moses & Christus audiendi.104.
Moses mediator.26.
Moses quare filios non habuerit.139.
Munera accipere quid.207.
Munda non siant immunda.93.
Mulier sapiens seruat ciuitatem.351.
Nazareorum lex in Christianis omnibus.186.
Neptalm benedicitur.175.
Nobiles regant, quid sit.7.
Nomen dei non frustra usurpari.28.
Obedientia ad homines quō licita.131.
Obediendum deo cōtra rationē nostrā.228.
Obsecrantes lex damnare non potest.20.
Oblatio primogenitorū quid significet.52.
Oculos dextros eruere.217.

INDEX

- Oculorum concupiscentia decipit. 234.
Odor suavitatis domino, qualis. 64.
Offerre debemus nostra omnia per Christum. 141.
Omnia facere quæ deus præcepit. 142.
Oratio coram deo efficax. 15.
Oratio pio non semper exauditur. 15.
Orandum pro gloria dei non nostra. 50.
Operum retributio qualis sit iustis. 272.
Opera bona an et quō mirificant. 16.
Opera protestatio fidei. 3.
Operibus impij tribuunt iustitiam. 4.
Opera sine fide in Saule. 226.
Operibus non ascribenda iustitia. 3.
Opus dei in nobis. 29.
Opera legis sine fide non placent deo. 54.
Operibus non satisfacimus pro peccatis. 10.
Operum qualis differentia. 213.
Opera nostra omnia æqualia per fidem. 213.
P Alestini confiteantur errorem. 199.
Palestini contendunt pro deo suo. 198.
Parentum peccata. 191.
Parentes honorandi. 120.
Paschæ dies quomodo numerentur. 374.
Pascha habet omnia noua. 86.
Pater uerus dicendus. 138.
Patres duos Ioseph habuit. 138.

Paulus

ANNOTATIONVM.

- Paulus compleat benedictionem beniamini. 169.
Paupertatem immittit deus & sustentat. 43.
Pauperibus succurrendum. 81.
Paupertas non est inter sanctos. 80.
Peccatum proprium quod sit. 113.
Peccatum non agnoscere maxime deo displicet. 219.
Pentecoste qualis solennitas. 88.
Poenitentia infidelium inanis. 11.
Poenitentia impiorum quae sit. 229.
Poenitere uel non poenitere deum quid sit. 230.
Petrica presidium Davidi. 262.
Pharisaici regni finis. 348.
Phitones non audiendi. 101.
Phenenna qualis describitur. 183.
Pij indigne traducuntur. 341.
Pij uere diuites & semper grati. 40.
Pij nihil possident in hoc mundo. 53.
Pignus eligendum a debitore. 135.
Pignus perniciose non accipiendum. 134.
Pisces mundi uel immundi. 74.
Pollui semine nocturno uel diurno. 127.
Plaga dei misericordia est pijs. 358.
Pontificum serui perduti auricula dexteram. 400.
Populus dei oppugnandus est undique. 217.
Populus sanctus qui sunt. 72.
Præceptum primum quid uelit. 63.

b

INDEX

- Precepta non sunt si spū seruentur. 63.
Prædicatio legis & Euangeli. 104.
Prædicatores sine spū & fide. 195.
Prædicator quid sibi & tibi debeat.
Prædicatores euāgeli. sibi caueāt de securitate. 348.
Prælatus eccl. si à deo petendus. 208.
Primitias offerre quid sit. 64.
Primitæ frugum quare offerendæ. 141.
Princeps quando & pro quibus pugnare debet. 114.
Principes quid populo debeant. 300.
Primogenita & sacerdotium translata ad Lcui. 164.
Primogenitū translata ad Ioseph. 164. (per legē).
Primogeniti conditio. 119.
Primogenita quare deo debita. 84.
Primogeniti reprobantur. 84.
Promissionū dei certitudo. 5.
Promissa quomodo seruanda & fides. 279.
Prophetæ falsi & ueri signa. 107.
Prophetare quid sit. 212.
Proximo debitores constituimur. 4.
Proximi qui dicantur. 81.
Psallere ad citharam coram Saul. 235.
Psallendum spū 235.
Pugnandum qua lege sit cū inimicis ueritatis. 113.
Pugnandum an sit Christiano. 114.

ANNOTATIONVM.

- R**Atione humana arca nō uideatur. 202.
Resurrectionis Christi tempus. 437.
Reges inepti ad regendū populū dei, quia uerbo dei
Reges impij & iniqui. 98. (non uacant. 97.
Reges habeātur nō ignoti nec subditos ignorātes. 98.
Regem petendo dominū abiecerūt. 219.
Reges inutiles fuerunt populo dei. 96.
Regium ius quale sit. 207.
Rex à domino, populo eligendus. 206.
Regni corporalis & spiritualis discrimin. 181
Regni Israēlitici oasis. 181.
Regnum Davidis non est subiectum. 301.
Regnum hypocritarum & electorum. 232.
Regnum translatum ad Iudam. 164.
Regnum dei cui debeat. 234.
Remedia duo in tentatione. 15.
Resurrectionis nostrae comparatio. 88.
Ruben benedicitur. 164.

- S**abbatum internum & externum. 29.
Sabbatum externum in signum est. 30.
Sabbatum duplex sacramentum. 30.
Sabbata tria numeri septenarij. 79.
Sabbatum pasche maximum. 379.
Sabbatum sanctificare. 28.
Sacramenta dei non ejcienda. 338.
Sacrificiorum locus ubi per tempora fuerit. 203.

INDEX

- Sacrificari deus uoluit uno loco. 62.
Sacrificia antiqua cessare debebant. 63.
Sacrificantes epulabantur. 183.
Sacerdos, id est primus in consilijs. 352.
Sacerdotium & sacra uetera imperfecta. 52.
Sacerdotium Christi perfectum. 52.
Sacerdotes omnes sumus. 52.
Sacerdoti optima danda. 99.
Sacerdos accipit armum maxillas per tusculum. 100.
Sacerdotis officium. 189.
Summus sacerdos errare potest. 49.
Sacerdotes enim dei custodiant, discant & doceant &
orient. 168.
Samuelis duo libri quare dicantur. 182.
Samuel quo suscitatus post mortem. 277.
Samuel uoto matris quo obligatus. 188.
Samuel peccauit ut alij. 207.
Samuel iterum peccat. 233.
Samuel confertur filiis Heli. 190.
Samuel crescit. 193.
Samson benedictionem complet. 174.
Sancti cum deo sunt. 162.
Sancti manifeste peccauerunt. 159.
Sancti omnes in manu dei. 162.
Sancti errare possunt. 341.
Sanctificare in scripturis. 28.

ANNOTATIONVM.

- Sanctorum ossa intra terram dimittantur. 177.
Sancti errant in uerbo & facto. 167.
Sanguis non edendus. 67.
Sapienter conuersari oportet 19.
Sapientia est eorum quæ dei & salutis. 19.
Saul contra conscientiam cōtra dominū pugnat. 261.
Saul quō desertus à spiritu. 234.
Saul tegit maliciam hypocrisi. 231.
Saulis speciosa opera hypocritica. 227.
Saul rex optimus iuxta hominem. 208.
Saul infidelitas contra dominū & homines. 270.
Saul psallentem confondere nititur. 235.
Saulus mortuus more hypocitarum. 284.
Saul exemplar regnantium sine fide. 221.
Saul sine fiducia legem ficte obseruat. 275.
Saul miraculose prophetat. 212.
Scandalum cauendum. 115.
Scandalū Iudæorū in uerbis Christi & operibus. 363.
Sceptrum Iuda quādiu manserit. 182.
Scrabronibus deus impios expugnat. 41.
Scripturæ sanctæ autoritas. 401.
Scriptura mors est indigne tractata. 196.
Securitas carnis periculosa. 357.
Stulticia non credere scripturæ. 445.
Semen diuersum non offerendum. 122.
Septenarius numerus quare perfectionis. 79.

INDEX

- Vltio non querenda à pīs. 157.
Vnctio duplex Christi à fœmina. 382.
Vnctio sancta qu.e sit deo iubente. 211.
Vnctio sacerdotalis & regia. 210.
Vota impia infringenda. 267.
Votum annæ Saulis Dauidis quale. 264.
Vota omnia temporalia erant. 65.
Vota obediētiae paupertatis Castitatis improbant. 131.
Votum sit possibile & pium. 186.
Votum annæ quale. 187.
Voti temerarij exemplum. 225.
Vota & iuramenta sine fide. 225.
Votum non omne uult deus. 128. de 2026
129
Vouendum nihil contra legem dei. 129.
Vsura proximo non danda. 129.
Vxores plures permisæ patribus. 119.
¶ Zabulon benedicitur. 173.

IN DEVTERONOMIVM.

EVTERONOMIVM dicitur se
cunda lex, quia secūdo repetita est à
Moise in loco & tempore quibus hic
audies. & est omnis lex in hūc librū
quasi in epilogū & summā redacta.
Proponuntur hic beneficia quæ fecit deus populo suo,
& quomodo duxerit mirabiliter & seruauerit in me-
diū etiam morte, ut agnoscas patrem. Proponūtur le-
ges & ad ea quibus cum deo agas & ad ea quibus cum
proximo, ut agnoscas qui sis secundum naturam, que
contra omneis dei leges & sapit & nititur, alioqui qd
opus legibus si natura ducaris ad talia? Proponuntur
& promissio[n]es sive benedictio[n]es seruātibus, & male
dictiones non seruantibus, ut agnoscas dominū & iudi-
cem. Nec interim omittit penitentie locū respicienti-
bus. Promittit Christū & declarat gratiam euangeli-
cam sēpe in medijs legibus ceu uitam in medio umbræ
mortis, ut uideas qd gaudeat plus esse pater quā index.
Subinde uero manifeste aperit legem esse spiritualem,
id est, requirere spiritualia unde omnia opera ceu ex
fonte fluant, nempe amorem iustitiae & odium peccati.
ut certus sis de tua preuaricatione atq; adeo damnati-
one, ut penitus mortificatus, & omnibus quæ tua sunt
desperatis, queras misericordiā, & agnoscas quām ne-
cessarius sit tibi Christus & solus Christus, ut deus in
cuius iudicia cecidisti sit tibi benignus pater, lex enim

NATVRA

LEX

A

IN DEUTERONOMIVM

pedagogus est in Christū. Igitur lex quæ nos accusat,
nos damnat & terribilis est, nihil aliud uidetur fidelibus oculis quam constituta in hominē salutem. Non enim potest deus aliter ineffabilem suam misericordiam cōmunicare nobis nisi tollatur fiducia nostri quæ cū eius misericodia ex diametro pugnat, donec per legem uideas omnia conclusa sub peccato, ut uerū sit quod Paulus dicit, Omnes peccaverūt & egēt gloria dei. qua gloria remittitur illi qui debebat decem milia talenta, & filius recipitur prodigus, & multis dicitur, Fides tua te saluū fecit, Confide, remittitur tibi peccata. Fiat tibi sicut credidisti &c. Quātā uero curā sit hic liber deo-testatur ipse per suum Moisen dum præcipit septimo quoq; anno deuteronomiū legi omni populo, cap. 31. Item ut rex describat sibi & legat omnibus diebus uite suæ ut discat timere dominū, cap. 17. Id quod primum accepit in mandato ipse Iosue. Mirū autem quanta impietas grassata sit in illū populū & reges ubi hūc librum neglexerunt. Id quod historia regum declarat. Totum enī uerbū dei hic cōtinetur, quo neglecto & contemptu necesse est omnia horrendis abominationibus permisceri, quæ grauius nocent dū specie pietatis sese impijs uendant. Hoc uerbum ita cōmendatur & mandatur hominibus cap. 6. ut in singulis domibus à patribus in domibus uelit deus hoc doceri, ut filij reliquā q; familia discant diligere & timere deū & non habeat

re deos alienos, id est, aliud in quo confidant quam in deo solo & creatore & saluatore. Atq; ut ne unq; obliuiscantur mult ubiq; esse obuium & in uestibus & in ianuis aedium & in manibus. Quæ omnia in ipso uide debimus libro.

Qui legem suis uiribus nituntur exprimere, non possunt nō adscribere suis operibus iustitiam, & sic error alius alium trahit, Nam illud prius quod nituntur impossibile est, alterū impium. Non hic uident cæci legē esse cognitionē peccati, Ro. 7. unde Ro. 9. Israël sectando legē iustitiae in legē iustitiae nō peruenit. Quare? qd; non ex fide sed quasi ex operibus. Offenderūt enim in lapidem offensionis &c. Hinc prophetæ clamant ad impios, Nolite offerre sacrificiū frustra, quis unq; que sicut talia de manibus uestris: Dominus hæc non uult. Pij uero qui olim ista fecerūt non tam in opera ista quā in uerbum dei præcipientis respexerunt. Ideoq; ex fide non operibus iustificati sunt certi qd; hoc placeret deo non propter se sed propter uerbum eius, ut hoc ipsum esset externū signum quo testificarentur sese credere uerbo dei & obsequi eius uolūtati, sicut Abraham fide longe ante iustificatus eandē fidem filij immolatione testificatus est, sicut nos testificamur fidem bona cōuersatione & fraterna dilectione. Sic enim habes de obsecratione legali, Deut. 6. Cum interrogauerit te filius tuus &c. & de sabbato qd; tantopere præcipit dominus

A 2

E (A. 1.

olim uenit illa uiribus tunc fidei signatu?

4 IN DEUTERONOMIVM.

et commendat in lege, Eze. 20. Insuper et sabbata mea dedi eis ut esset signum inter me et eos, ut sciant quia ego dominus sanctificans eos. Impij autem non uerbi respectu sed operu senserunt, Per haec opera delentur peccata, augentur merita, boni uiri sumus quia ista facimus. Id quod tamen uerbū dei non dixerat, tantū ista ratione mouebantur, Hoc sacrificiū offertur pro peccato ergo delet peccatiū, ignorantes ista signa per misericordiā ipsis data ut per haec certe fieret conscientiae, iam per fidem uerbi gratis donata à deo esse peccata, quēadmodū et nostra sacramēta nobis signa sunt. Lex cor requirit spiritu innouatū, quēadmodū David orat. Cor mundū crea et c. ubi illud cor acceperis iam liberas à lege, non ut non facias quod iustum est, sed ut legis tyrannis et damnatio ius suū in te amiserit, quia donatū est peccatiū et quod reliquū est in carne propter spiritū repugnantem et baptizantem igni iugiter nō imputatur Ro. 8. Hoc est quod Paulus dicit, ubi spiritus domini, ibi libertas. quae libertas conscientiae est ut lex ius accusandi et peccatiū damnandi non habeat. Porro is spiritus qui te absoluit à deo, ligat te sed libera uoluntate fratri, Ro. 13. Nemini quicq; debetis et c. ne quis carnalis somniet nos docere omnem fidem, foedera, matrimonia et c. inter homines uiolanda, qui iam non debes deo, debes proximo, ut uides in parabola Matth. 18.

Nr. 1
Sign. 100
unus
p. 11

CAPVT PRIMVM.

Cades per viā Seir usq; ad istum locū ex
itus filiorū Israēl iusto itinere continet
XI. dietas, In Cades Moses reliqua locis
tus est quæ sunt in Leuitico et Numeris.

Omnia quæ præceperat illi dominus &c.] Contra
aliud docentes. [Percusſit.] non uires uestræ &c.

Sufficit &c.] satis hic fuſſis. Hebraismus.

Explanare legem, dicens, Sufficit &c.]

Vides q; hoc quoq; ad legem pertinet q; iubentur ab
cedere loco &c.

Dominus deus noster.

Repetit quæ gesta sunt omnia ab Oreb sive Sina.

En inquit &c. vide ueritatem promissionis
diuinæ, Post quadringentos annos dedit quod promi-
serat, qui interim ab infidelibus contemnebatur quasi
mendax esset uerbū eius & quasi somnium esset quod
de fide patrum narrabatur. Vide rursum magnam
patrum fidem qui defuncti sunt non accepta promissi-
one nihil dubitantes deum præſtiturum quod promi-
serat, Heb. 11. Hinc est quod Iacob nō uult se in Aegyp-
to sepeliri & Ioseph mandat de ossibus suis in eam ter-
ram aſportandis ubi acceperint filij Israēl quod deus
promisit &c.

Vſq; ad Eufratem.

Sub David & Salomone posſederunt totam illam

A 3

IN DEVTERONOMII

terram ut dei ueritas comprobaretur. Alias nunq^t to-
tam. Et scriptura hic impleta est per synecdochē.
Relictae sunt uero gentes ad exercitia tam carnis quā
spiritus, ut dicitur iudicium. 3. quae sunt peccata nostra
& fidei tentationes intus & extra ubi ingressi sumus
in ecclesiam dei cuius illa terra erat figura. Regnamus
quidem per Christū, sed tamen in militia & armis &c.
ut resistamus astutijs Satane & probet dominus utrū
fidamus ipsius uerbo.

Tradidi. Nisi dominus tradiderit &c.

Non promittit dominus solum sed & iurat. Heb. 6.

Sustinere, portare.] Quod non est solum lites dirime
re, sed etiam infirmitates portare &c.

Sicut stellae.] secundū promissiōne Abrahæ factam.

Date ex uobis &c. De personis primum tra-
ctat & uiuis legibus antequā leges fert. Alioqui uane
sunt leges nisi adsint rectores, qui moderari possint le-
ges & addere & demere pro cōmodo hominum. Ali-
oqui summum ius, summa erit iniuria, & indigent ipsa
iura ut iure regantur, Hanc uocant iuris moderatio-
nem &c. Hoc intellige de iudicijs ciuilibus qualia in-
stituit Moyses hoc loco per iudices qui cauſas popu-
li audiant. Cæterum in uerbo dei & re diuina aliud
est, ubi non licet addere uel demere. Illic enim est con-
scientiarū regimen quae sine certo dei uerbo tutæ esse
non possunt, quemadmodum audiēmus.

Voca aīs
eg. 5 v. 6.
ad iur
rectores

Habes hic qui elegantur scilicet sapientes secundum uerbum dei, gnari uel potius intelligentes secundum experientiam & differentiam rerum, uulgo discrētos uocamus quos supra moderatores legis diximus. Qui non intelligunt, siue bene uelint siue male uelint reipub. omnia perturbant & in omnibus ferè obſunt. Tertio additur Quorū conuersatio sit probata, ut etiā ipſa ſpecie autoritatem habeant, & ſuſpicione avaricie & ambitionis careant, non animo puſilli &c. Vide Exo. 18. conſilium Ietro, ſecundū quod iſta fecit Moiſes, ut ſcias iſta ciuilia eſſe iudicia,

Nobiles.] recte quidem uerſum ad latinas aures, ſed tamen dubie, Trahunt enim hoc ad ſe Nemroitæ robusti illi uenatores coram domino, cum Nobiles hic nihil ſignificet quā cognitos, de quibus dixerat, quorum conuersatio ſit probata in tribubus uestrīs. Hodie hoc non ſeruatur neq; in regimine ciuili neq; in ſpirituali, ſed male.

Audite illos.] id eſt, audite cauſas illorum. Officiū Iudicū, ſecundum conſcien- tiam coram deo iudicantium &c.

Personam.] Non pſonā ſed cauſa debet reſpici &c.

Præcepi.] Heb. præcepi itaq; in illo tēpore quæ facere

Noli timere.] Fidem exigit, ut rem (deberetis, uiribus humanis imposſibilem credant quasi iam factā propter uerbū dei qui locutus eſt patribus &c.

Mittamus uiros] Infra dicitur, Portauit te deus &c.

Omnia facta erant secundū iudicium dei, id est, quem admodū deus iudicabat esse bonum & ipse duxerat in hunc usq; locū dicens, Ingredere & posside, Ipsū autē nunc ad uerbū dei ex sapientia suā rationis addunt, mittentes exploratores, consentiēte Moise, Res in se non erat mala, sed tamen occasiō mali, ut uides. Ita cādunt nostra consilia ubi addimus uerbo dei &c. Nam quasi consilium humanū hic legis, Mittamus &c. si tamen respexerūt in solum uerbū dei Nu. 13. iubentis, pīum est & diuinum factū, sed uidentur cunctati ad uerbum dei, & deinde accessisse Moisen, quemadmodum infra pugnare uolunt postq; contempserant. Et certe hic addunt uerbo. Et renuncient &c. cum iussisset dominus solum mitti ad considerandam terram, id quod erat certe fidei tentatio.

Vallem botri [] præoccupatio est. In Heb. sic. Vsq; ad aquas Eſſchol. [Et noluitis.] lege Nu. 13. & 14.

Noluitis sed increduli &c.] Vide quid scriptura significet per non uelle, nempe non credere.

Odit nos.] Sic sentit impietas in tentatione, pīus ag noscit uirgam patris. Talis tibi deus est qualem apud te feceris. psal. Cum sancto sanctus eris &c.

Quo ascendemus.] Ecce desperatio ubi relinquitur uerbum dei. Nō crediderūt uerbo sed, ut impij solent, respexerūt solum in periculū pr̄esens, & hoc ipsum magnificabāt dicentes, Maxima multitudo &c. Hic nemo

CAPVT PRIMVM.

dicit, uerbū dei qđ habemus, qđ iubet ut ingrediamur
est potentius oībus. Vides quā arduū sit credere &c.

Nomina gigantū sic distingunt, ut Raphaim no
men sit gigantū ferocium. Enach nomen sit gigantū
nobilium, utriq; uero uocentur Emīm epitheto, pprio.

Nolite timere. adhortatio euangelica, & addit præ
cedentia beneficia & liberationes, ut & prophetæ sæ
pe faciunt, ut nunc similiter non dubitent ad futurum
deum, id quod & nobis in tentatione agendū, ut recor
demur beneficiorū uel nobis uel alijs ante à deo præst
torum & sic apud nos concludamus, Manus domine
nondum est abbreviata &c.

Iratus iurauit.] Nu. 14. psal. quibus iuraui. Horren= 94
da damnatio post agnitam ueritatem blasphemare,
habes hic exemplū peccati in spiritum sanctū. Præte=
rea horrendū q; ex tanta multitudine quæ describitur
in Numeris tantū duo acceperunt dei promissionem,
reliquis infidelitate damnatis. Vbi est ergo argumen=
tum hodie à multitudine? &c.

Secutus est dominum] id est, credidit uerbis dei.

Iratus propter uos.] tamen proprium peccatū ha=
buit Moïses, & Aaron ad aquas contradictionis licet
nobis occultū, cognitum tamē ex damnatione dei, sed
ad hoc peccatū incredulitatis & dubij fuit adactus ob
stinatione increduli populi Nu. 20.

Nota q; deus eduxerat mirabiliter Israëlem usq; ad

A 5

montem Amorræorū, sed hic permisit cadere populū
ob incredulitatem, statimq; puniuit sententia lata &
coēgit retrocedere &c. ut daretur pœnitentiæ locus
38 gētibus per XL. annos. Transgrediētes suos mox ca-
stigat deus. Impijs differt pœnā ut grauius itereāt &c.
Parvuli.] Ecce q; parvuli & stulti accipiunt dei pro-
missionem. Ro. 3. Quid si quidam non acceperunt &c.

Peccauimus domino &c.

Hic uide multa. Primū. Accepta sententia condemna-
tionis & territi in conscientijs suis, ad opera confuge-
unt, uolentes satisfacere pro peccatis. Hic usq; adeo nī
hil omittunt ut etiam animas parati sint amittere, sed
impietas est, cum q; sine uerbo dei faciunt isto tempore
tū q; etiā contra uerbum prohibens. Nemo hic precatur
misericordiā de contempto uerbo. Vbi nūc sunt liberi
arbitrij assertores? Secundū. Victoria non datur sine
deo, utcūq; hoc gentes nō agnoscant. Nō enim, inquit,
sum uobiscum. Tertiū. Vide adhuc misericordiā dei in
media ira. Dominus cum eis non erat ut uincerent &
tamen cū eis erat ne perirent. Alioqui ad quid ista ad-
monitio? Quartum. Male cedit sine uerbo dei deum
uelle placare aut honorare, maior uero est impietas si
hoc facias cōtra dei uerbum. Vides omnia selecta nostra
opera nihil esse & deum aduersari quicquid sine eius
tentamus uerbo, ut frangat uolūtatem & arbitriū no-
strum. Quintū. Pœnitentiam hic uides impiorū. Pium

coruno cordis desiderio, quæ est oratio corā deo, ueniam consecutū fuisset, Hi ne plorantes quidē audiuntur, adeo non respicit opera deus ubi est infidele cor. Hæc enim est pœnitentia īmiorum, dolere angustiam quam sentiunt & damnū, nō patris contemptum & blasphemiam, id quod est sua querere non quæ dei sunt. Ea erat & pœnitentia Esau, Heb. 12. Vbi ergo sunt quæ docent formare contritionem?

CAPVT II.

Humæi, Ammonitæ, Modabitæ sunt pars Arabiae fratres filiorum Israël &c. Atq; hic uides etiā dei prouidentiam & curā pro gentibus quibus prohibet malū inferri, quibus & se dicit illas terras dedisse, ut agnoscas qd^o dicitur Danielis. 2. Dominus mutat tēpora & ætates, transfert regna atq; cōstituit &c. Porro dominus narrat hoc q; gentibus dederit terras, ut cōfirmentur filij Israël benēq; sperent sese per dominum multo magis accepturos terram promissam, cū gentes acceperint, quibus non erat promissa &c. Itaq; ubi non est uerbum dei omnia uidentur casu, fortuna & consilio humano regi, quāuis non ita sit, soli autem qui uerbū dei habent certi sunt quid agant, quo tendant, quid prosperum sit, quid infelix &c. In quo uides quid differant historiæ gentium ab historijs sacris in quibus ope-

ra dei & efficaciam uerbi uides &c.

Dñs deus tuus benedixit tibi &c.

Occupatio. Vnde uinemus si nō predabimur. Respon-
det, Sufficit tibi q; habeas dominū quo præsente nō ege-
bis, qui per 40. annos non deseruit sed omnia abunde
subministravit, iam non deseret, non ergo eges ut spo-
lies fratres. Ita temptationi uētris ubiq; occurrit pater-
na prouidentia, Nos tamen infidelitate nostra, quibus
uiginti aut triginta annis nihil defuit, uinemus uno an-
no quem forte non uiuemus non satis futurū. uide infra
cap. 8. Recordaberis cuncti itineris &c.

De circumuitione montis Seir, lege. Nu. 20.

De stirpe Enach, Nu. 13.

Sicut fecit Israël.] Anticipatio est. Respicit enim
Moïses tempus quo scribit quando iam acceperant fi-
lij Israël trans Iordanem Terram Amorrorū & Ba-
san, ut infra uidebis. Dicit uero hoc, ne de reliqua ter-
ra dubitent. Et intermisct q; dominus quoq; expulit
olim fortes gentes ex Idumea, ex terra Amon, & ex ter-
ra Moab, ut illic habitarent filij & cognati Abrahæ, li-
cet uerbum dei nō haberent, ut magis sibi sperent &c.

Donec consumeretur.] secundū dei sententiam.

Zamzumim] id est, nebulones.

Surgite.] Hic incipit terra & possessio Iudeorum à
torrente Arnon qui est terminus Moabitarū diuidens
Moabitas & Amorraeos, Nu. 21.

CAPVT TERTIVM:

15

*Ecce tradidi.] Id saepe inculcatur, ne quid humanis
tribuatur uiribus &c.*

*Hodie incipiam.] Talis est potentia ubi est uerbum
dei, timent portae inferorum, timent & impij homines
& mundus, tamen non resistere non possunt sic agen-
te iudicio dei & indurante corda eorum, ut Pharaonis;
Vide uerba Raab Iosu e. 2.*

*Misi nuncios.] Hoc fecit iure belli. Civiliter agere
uoluit, tametsi nouit dei sententiam, ut etiam species
mala hic abesset.*

*Interfectis &c.] Heb. Et anathematizauimus om-
nes ciuitates & tam uiros quam mulieres & paruulos.*

CAPVT III.

Netimeas &c. Iubet securum esse
per uerbum suum. Aduerte q. cum hic om-
nia fiant uerbo dei, tamen ita instruit po-
pulum deus armis, consilio, animis, quasi
occupaturus sit omnia suis uiribus, ut doceat nos non
tentare deum. Christianus nihil agit nisi certus sit deo
placere, certus autem est per uerbum dei, ubi uero sic cer-
tus est utitur sua ratione, suis uiribus a deo concessis
ne creatura dei sit otiosa ad id quod scit deo placere,
Hoc non est addere uerbo dei sed sequi uerbum dei per
quod omnia creatae sunt, per quod tuum ingenium, tuae uires
tibi datae sunt. Nam in talibus non confidis, sed sic sen-

tis, Ego quidē ista facio, certus q̄ deo placeant. Verū in
bis nō confido, dei est uel promouere qd̄ facio uel amo-
uere. Ago qd̄ deus dedit, expecto quod deus uult &c.

Deleuimus] anathematizauimus.

Differentes] anathematizantes, deuouentes ut
essent execrabilia &c. De Hermon nota. Sirion
psal.28. [Restiterat] id est, residuus erat.

Monstratur lectus.

Hec omnia dicuntur ut agnoscamus uerbi dei poten-
tiam aduersus omneis portas inferoru, aduersus spiri-
tuales nequitias. Paruus David qui uenit in noīe dei
Israēl superior est gigante Golia, & princeps mundi
eijcitur euangelio, & AntiChristi regnū occiditur spi-
ritu oris Christi. Hec semel iam admoneo in his praelijs,
& uictorijs quæ fiunt secundū uerbum dei, ut uides,
ne opus sit s̄epe repetere. Nam omnia in figura contin-
gebant illis, imo si uerbū respicio figura non est sed res

Terramq̄ possedimus.

Hec est prima posseßio et tota posseßio filiorū Israēl
trans Iordanem sub Moise data duabus semis tribu-
bus Nu.32. Cenereth] aqua est quæ dicitur
in euangelio Mare Cenereth & mare Galilæa.

Præcepi uobis.

Ad duas semis tribus tantum loquitur. Hoc est opus
charitatis sic facere fratribus quemadmodum tibi fecit

deus &c. [Iosue] Instituto corpore, id est, populo instituit caput, id est, principem, quem animat cum populo duabus rebus, Recordatione acceptorū dei beneficiorum & uerbo promissionis diuinæ. quæ duo sunt præsentissima in omni tentatione remedia, quorum ferè ubiq; scriptura meminit.

Precatūsq;.] Primū. Hæc est corā deo efficax oratio quæ apprehendit dei beneficia iam facta, dans hāc gloriā deo q; manus eius nondū est abbreviata, & adhæret uerbo dci promittentis, dans hanc gloriam deo q; uerax est & oīa pōest &c. Secundum. Sed uide hic q; etiam pīj pījissime orantes quandoq; nō exaudiūtur, quæ tamen oratio secundū dei & Christi promissionē nō potest esse frustra deo aliquid melius nobis curāte. Nā quid oremus sicut oportet nescimus, Ro. 8. Voluntas dei fuit & expedivit Moysi ut nō ingredetur terra promissam. Tertium. Non abiicit suos deus quos corripit. Moysi enim quem uult suā ferre sententiā, familiariter loquitur & paterno affectu terrā ostendit declaratq; suam benigne uoluntatem. Quartū. Deus ostendit se urgeri precibus sanctorū cum dicit, Sufficit tibi &c. Quintū. Vide affectū Moysi in dcum. Statim cognita dei uoluntate cessat hoc pro se orare, qui pro fratribus corā deo solet animam suam deuouere & nō cessare donec audiatur.

Mysterium q; Moyses nō potuit inducere populum

sed Iosue &c. lex ad perfectū nihil adduxit. Heb. 7.

CAPUT IIII.

On uult Moyses fieri opera legis sine fide,
Ante omnia ergo fidem exigit, cum dicit,
Israël audi. fides enim ex auditu, auditus
autem per uerbum dei. Contra opera uero absq; fide
clamant omnis ferè prophetæ.

Præcepta & iudicia.] Heb. statuta & iura.

Ego Iemphasim habet. q.d. non querite aliud aut
hoc negligite. sicut infra. Non addetis &c. Non autem
suum esse, infra declarat dicēs, Custodite mandata do
mini dei uestri quæ ego præcipio uobis.

Vt faciens ea, uiuas.

Ergo ne operibus uiuificatione, id est, iustificatio tribui
tur, contra illud, Iustus ex fide uiuet? Respondeo non.
Paulus Gal. 3. sic ait. Quod autē in lege nemo iustifica=
tur apud deum manifestū est, quia iustus ex fide uiuet.
Lex autē non est ex fide, sed qui fecerit ea uiuet in illis.
Primū constat externa & carnalia non posse efficere
spiritualia, quæ distant ut cœlū & terra. quādo ergo
externa opera efficient internam uiuificationē? Dein
de & ipse textus se declarat, Hæc scilicet intelligi de
præsenti uita. Lex enī tyrannis erat & exigebat ope=
ra. transgrediētibus minabatur interitū & eos occide
bat, seruātibus pmittebat præmū & præstabat. Verū
ne sic

ne sic quidē opera iustificabāt apud deū, sed hypocritē
tas faciebāt quādo in opa respiciebatur & nō in uerbū
dei. Sic concludebant hypocrite, Verbum dei præcipit
ista opera, ergo ista opera iustificant. cū potius sic opor
tuit inferre, Verbū dei præcipit ista opera, ergo uerbū
dei creditum iustificat, & hæc opera erunt testimonia
& nobis & mūdo q̄ credimus uerbo dei præcipientis
& iustificantis. De præsenti uita ut nō aliquis occide
retur uel à lege uel à deo aut in reliqua incōmoda inci
deret, hæc dici, cum aliās tum statim hic ut dixi aperit
textus, dicens, Oculi uestri &c. Vos autem &c. Custo
di igitur temetipsum &c. ut non dicam q̄ aperte terrā
Canaan promittit. Quid enim potest aliud primū car
nalibus prædicari, ut discant tandem legem esse spiri
tualē, id est, requirere ea quæ caro nō potest: ut despe
ratis omnibus inuocemus patris benignitatem, ut det
spiritum, ut uere non hypocritice faciamus legem, ut
uere & in conspectu dei uiuamus iustificati. Itaq; cum
audis in lege de facienda lege, semper memineris legē
præcipere, Diliges dominum deum tuum ex corde
tuo &c. & proximū tuum sicut teipsum. Hoc opus in
timi cordis est, Hoc fac & uiues, ait Christus. H.ec est
uera illa fides quæ per dilectionem operatur, ex qua
iustus uiuit. Vnde uides scripturam cū de carnali uita
loquitur respicere in eam quæ uere est uita, sicut &
Prover. 3. Longitudo dierum in dextera eius & in fini

B

IN DEVTERONOMII

18

stra illius diuinitæ & gloria. Et cum de c^{on}tero opere loquitur, uidetur respicere in illud q^{uo}d uere coram deo opus est, nempe in cordis dilectionem. Sic infra. Audi ant sermones meos ut discant timere me in omni tempore quo uiuunt in terra doceantq; filios suos.

Non addetis. Nec^{ess}ario hoc primū præcipitur. Quomodo enim cōsistere poterimus in re nostræ salutis, quā cæca nostra ratio non intelligit, nisi maneamus in puro dei uerbo? Stulte præsumimus iudicare de ijs quæ sunt super nos. Nullus dei cultus deo placet qui non fit secundū uerbum eius. Et ferē fit ut illi nō habeant uel contemnant, uel persequantur uerbum dei (cui credere est uerus dei cultus) qui humanis adiunctionibus deū colunt, qui est cultus Baal. ut uel hoc iudicio terreamur non agere cum deo humano consilio. Addere non potes uerbo dei uel demere, quia mox ut hoc tentaris, ne uerbū quidē ipsum dei habes sed perdidisti.

Oculi uestri.

Terret exemplo illorum qui ceciderūt, quod & Paulus facit. 1. Corin. 10. Neq; fornicemur &c. Neq; idolatræ efficiamini &c. lege Num. : 5. Beel, siue Baal dicitur maritus. Vides quæ sit idolatria, nempe fiduciā ponere in aliud, in tua opera, in tuum cultū dei, quod est alium quærere maritum & fornicari à deo quemadmodū loquitur scripture. Phegor uel peor dicitur, q^{uo}d in mōte Peor colebatur. Sic faciatis, Heb. ut faciatis.

CAPVT IIII.

12

Præcepta & iustitias. Heb. statuta & iura.

Heb. Hæc est enim sapientia & intelligentia.]

Sapientia est cognitio in rebus diuinis sive nostræ salutis. Intelligentia est uis & iudicium discernendæ in rebus externis, & quibus agimus cum hominibus. Vtræq; spiritus est, quemadmodū Esaiæ. II. dicitur, Sp̄ritus sapientiæ, sp̄iritus intelligentiæ. Sp̄iritualis homo dijudicat omnia. Dum carnalis & animalis in omnibus errat, aut incerti iudicij est. Hæc est sapientia & intelligentia ubi regimur secundū uerbum dei, id quod coram deo iustificat & mūdo inculpatos reddit, non enī habet quod de nobis iuste queratur, uiuimus enim sine scandalo & nemini facimus iniuriam, sed benefac̄cimus etiā male merentibus. Et sic obstruimus ora male de nobis dicentium & c. I. Pet. 2. & 3. Habes hic q̄ gentes non habent talem sapientiam & intelligentiam. In quo præfertur uerbum dei omni cognitioni philosophiae humanæ & c. Item quando dicit, Nullam gentē habere tales ceremonias, præfertur cultus dei, qui est secundū uerbum dei omni cultui qui non est secundū uerbum dei, atq; adeo omnis aliis cultus dicitur gentilis, ideo & impius. Item, quando negat gentes habere iusta iudicia, præfertur iudicium secundū uerbum dei omnibus iuribus & iudicijs humanis. Hæc gloria debetur soli uerbo dei, ad quod fileant omnia humana & c. Ex Heb. Ut habeat recta statuta & iura, ita ut

B 2

hec omnia statuta quæ ego proponam &c.

Cunctis obsecrationibus.] cum obsecramus pro necessarijs huius uitæ, contra tentationes sine quibus non uiuitur, ut peccata remittantur & legis præuaricatio &c. Vides quod lex damnare non potest obsecrantes. In quo fides & mera gratia commendatur. Hæc ita quod quod in psal. dicuntur, Qui annunciat uerbum &c. Non fecit taliter &c. Animam] id est uitæ, ut supra.

Ne obliuiscaris uerborum uel factorum. Sic lege, ne obliuiscaris eorum quæ uidisti. Hic meditationem legis requirit, ne uerbo pereunte nobis & ipsi pereamus, quodammodo quidem non in solo pane &c. Sic psalmus. Sed in lege domini &c. Docebis] Patres facit in domibus ipsorum episcopos & doctores theologiae. Id quod nostri non seruant, omnia potius apud nos sunt getilia &c. Diem quo stetisti &c. Reperiit de specie legislationis in monte sina, ut admodum primi precepti, quod est regula & fundamentum omnium aliorum preceptorum. Duo ergo in hoc capite habes, quæ summa est omnium scripturarum. Alterum ut habeas salutem uerbum dei. Alterum, ut unum deum uere secundum illud uerbum colas.

Ardebat.] Ista omnia agit horrende lex in conscientijs nostris ubi reuelata nobis fuerit, Ro. 7. Ego autem ut uerbam sine lege aliquando &c. Hic sentitur peccatum, mors, infernus & nihil nisi merum iudicium dei &c.

Vocem uerborū audistis & formā per-
nitus non uidistis. Ex his sic infert Moïses. ver-
ba dei audistis, ergo ea amplectamini. Formā dei non
uidistis, ergo ne tētetis aliqua imagine deū exprimere,
quācūq; enim finxeritis nō potest nō esse idolum &c.

Decem uerba.] nota de numero præceptorū &c.

Tabulis lapideis.] Futurum erat ut scriberet legē
deus in corda, secundū prophetiam Hieremīæ. Et hic
supra dixit. Ne excidant de corde tuo &c. & infra
ca. 6. vt uideas hoc ipsum legem requirere sed non da-
re, dicit enim Israël, tu scribe in corde. Spiritualis Isra-
el respondet. Domine non possum, Tu scribe &c. Vn-
de infra ca. 29. dicit, Non dedit tibi dominus cor intel-
ligens &c. & cap. 5. Quis det &c.

Non uidistis &c.

Sicut supra diximus, Moïses sic dicit, Sola uerba dei
audisti, ergo sola illa habeto, in his solis cognoscito deū. Præcepi quidem ut non obliuiscaris dei, nolo ta-
men ut signum tibi dei facias externum, quod utcunq;
tentaueris facere, non tamen efficies, nam nullam dei
similitudinē uidisti. Signum nullū aliud dei promitto,
quā uerbum quod audisti, id nunq; excidat de corde
tuo, id ligetur in manu tua, ueretur ante oculos tuos,
scribatur in ostijs domus tuæ, ca. 6. in memoriā redeat
& oblationes, ut nō obliuiscaris uerbi propter quod

B 3

IN DEUTERONOMII

ista facies, in hoc signo scilicet uerbo dei certissime deū possidebis, dum timebis deum non ausus aliquid omittere quod uerbum docet aut aliquid fingere quod uerbum nō docet, ut iam non tui iuris sis, sed totus in uerbo. Vae igitur nostrae impietati qui relicto uerbo dei secuti sumus nostras adinuentiones, satis horrendo iudicio, de quo in psal. Et dimisi eos secūdū desideria &c. id quod est statim habere deū alienum, id est, aliud in quo confidas quā in deum uerum, de quo illic præmititur, Israël si me audieris &c.

De imaginibus sic habeto. Scriptura prohibet imagines, in quibus colatur deus siue sub specie uiri siue sub specie mulieris, siue alterius creaturæ, quemadmodum ad portenta deorū labitur humana impietas necessario, relicto uerbo dei. Euanuerūt enī, ait Paulus, in cogitationibus suis &c. sicut hodie uidemus superstitionem vulgus errare in superstitioso cultu sanctorum, in obseruatione dierū, in ueneratione creaturarum, alijs occultius idola cordis sui adorat & opus manuum suarū, osculantes manū suam cum adfulget sol clarus, que est iniquitas maxima coram deo secūdū Job. est enim confidentia operum tuorū, maximus dei aduersarius &c. In quibus ut maxime non coleretur deus, tamen mendacium esset uel dicere istam imaginem esse dei, uel istud esse diuinū quod nō dei est, sed humanum opus, hominū manibus & uiribus factum.

Nec minore est impietas seruire uelle creaturis, quas ut maxime tu non siceris & dei sint manibus ita factæ, tamen non sunt factæ ut adores. Nec hic dicas, Ego non adoro opus manuum mearum, sed opus dei. Nam non opus dei, sed deus debet adorari. Stultum est te uelle seruire ys quæ deus creauit ad seruendum tibi. Gen. 1. id quod uel experientia te posset docere. uide Sapientiam 13. quem errorem etiā sequuntur, qui opera sanctorum non fidē sequuntur &c. Summa, omnis cogitatio humana de deo, preter id qd' nosti ex eius uerbo, idolum est. Forte debet abesse. Ne forte &c. Ex Heb. Ut non perdatis uos & faciatis uobis imaginem similitudinis masculi aut foeminae &c.

Et omnia astra.] Heb. Et astra & omnem militiam cœli. Ita & prophetæ loquuntur Moysen secuti.

Et errore &c.] Heb. Et perdas te & adores ea & seruias quæ dominus deus tuus distribuit cunctis gentibus &c. Sicut que sunt infra cœlum ita & cœlestia prohibet adorare. Stultum enim est id tibi pro peculiari deo uendicare, quod ut tibi ita & omnibus seruit gentibus, indicans potius suo ministerio & admirabili specie creatorem, nisi cœcti essemus.

Vos autem.] Fides quidē habet & credit qd' deus est, sed recta est quādo credis qd' tuus est. Heb. 11. Credere oportet a cœdente ad deum qd' deus est, & qd' inquirentibus se remunerator sit. Impietas uero ne primū qui

dē uere credit, opinione quadā ducitur & euaneſcit
in cogitationibus suis ſecuta idola cordis ſui. Dixit
enim inſipiens in corde ſuo, non eſt deus &c. Domi-
nus omnes homines ſuas creatureſ agnoscit & eis dat,
pluens ſuper bonos & malos, & ſolem ſuum &c. ſed
per fidem peculiarē uult populu que in eternū poſſi-
deat. Fornaci ferreæ Aegypti recte cōparaueris mi-
ſerias conſcientiarū errore ſeductarū. Non minus be-
neſicij præſtitit deus nobis hodie, q̄ illis &c.

Iratus.] Sententia eſt, Quia ego non transibo tecū,
ut ſupra ca. 1. caue ne obliuiscaris pacti dum nō adest
monitor. Vide inſra, ca. 3:.

Ignis conſumens, id eſt, deuorans & deus
æmulator, qui non poſteſt uifinere, ut declines ab eo.
Amor non eſt ſine æmulatione. Cogita ſimile in matri-
monio carnali &c. Atq; hic Moſes ſuo fungitur offi-
cio dum ita terribilem nobis deum oſtendit, qualis cer-
te eſt conſcientijs ubi Euagelium non eſt. Et hoc eſt q̄
tam ſæpe inculcat deum locutū de medio ignis &c.
Euangeliuero non ut legislator, ſed ut propheta
ſtatiſ prædicat, dicens, Cūq; quæſiceris ibi &c. qui eſt
inſignis locus pro poenitentia.

Ducturus.] Heb. Acturus. Si tamen.] Heb. Quia
toto corde quæres eum & tota anima tua quando an-
guſtiaberis & inuenierūt te omnia prædicta.

Nouissimo tpe]. i. posterioribus diebus ſive poſt oīa.

Interroga.] Vide q̄ diligenter urgeat, ut maneat
in primo præcepto, quod in hoc capite describitur, in
quo qui manet, manet in oībus, sine quo reliqua nihil
sunt. Hic meditemur quid nobis quoq; per Christū fe-
cerit deus, ut essemus gens sancta &c. 1. Pe. 2. Exo. 19.

A summo &c.] id est, ab uno termino cœli ad alte-
rum. Sic psal. 18. & in Matth.

Quia dillexit.] Hic non est meritū, ita & psal. 43.
De ciuitatibus refugij dicemus cap. 29.

Ista est &c. Siue ad præcedentia referas, siue ad se-
quentia nihil refert, de toto libro loquitur, significans
quid quibus & quo loco præceperit.

Decem præcepta hoc capite proponit &
legis naturā describit, scilicet q̄ terret
cōscientias, & q̄ lex nisi spiritu nō per-
ficitur. [Non cū patribus.] Certe cū
patribus inierat pactum. Sed ex Heb. legendū, Non cū
patribus nostris inijt pactum hoc uel pactum tale.
Facie ad faciem. Vide quid hoc in scripturis sit,
ubi de deo dicitur. Nā supra dixerat, Nullam speciem
dei uidistis. Significat ergo. Locutus est sic nobiscum
deus manifestis uerbis & signis quæ uidimus, ut nega-
ri non posset quin deus fuerit. Sic Iacob, Vidi dominū.
facie ad faciem &c. cum tamen uerum sit, Deum nemo

uidit unq. Nam tametsi & de Moysē dicit deus, Nu. 12: Palām & non per enigmata & figurās deū uidet, tamen idem Moysēs cupit uidere gloriam dei & faciem eius & audit. Non uidet me homo & uiuet &c. Exodi. 33.

Ego sequester.

Vide hic quem mediatorē intelligas in Gala. Data est lex per angelos in manu mediatoris. In quo condemnatur omnis ille populus reus damnationis, quia indigebat mediatore, id quod tunc agnoscitur quando apparet terror legis. Verum ille mediator quid aliud ait, tūlīt q̄ legē, aliis ergo expectabatur qui adferret gratiam. 10.1. Lex per Moysen &c. cuius figuram Moysēs gerebat, quādo seposito legislatoris officio pro populo intercedere solebat.

Ego dominus. Primū pceptum uult agnoscī unum deum, illi credere, fidere, & illum timere.

Ego, inquit, non aliis, dominus gubernator, deus creator, tuus, qui ut te creavi, ita & ego guberno, non tua prudentia, tuis uiribus, tua iustitia &c. ego tibi benefacio, ego redimo à malis, à peccatis, à damnatione, In manu mea sunt omnia qui condidi omnia, & tuus sum quantus quantus sum & quantum quantū possum. Quis hic non prouocatur ad fidem? sed beatus qui intelligit. Vides itaq; fidem esse primā & fundamentū omnium cogitationū, uerborum, factorū bonorum, ex hoc fonte nos mundari. Hic omnia mūda esse mundis,

O quicquid nō est ex fide peccatum esse, ubi enim nō est hoc primū præceptum, illic nullū est, in hoc omnia ut in capite comprehenduntur.

Non habebis deos alios] id est, non habeto ali-
quid præter me in quo confidam. Dum habes uxorem,
estō tanq̄ non habens, dum uteris mundo, estō tanq̄ nō
utens &c. 1. Cor. 7. Vnde addit, in conspectu meo, ut
noris primū prohibitam cordis idololatriam, de qua
diximus, quā ipse per seūe uindicat, quia corda nō per-
misit iudicare hominibus, externam autē quae signum
est internae hominibus commisit iudicandam per le-
gem, ut occidatur qui suadere nititur ut recedamus à
deo, & qui idolum sibi erexerit.

Ego enim.] Et iudicem & patrem se proponit, illū
contēptoribus, hūc diligentibus, sed nō diliges nisi cre-
das, quod hoc præcepto exigitur, non credes nisi deus
dederit, dabit autē si poteris inuocare. Vides itaq; hic
legem esse & euangeliū. Legem odientibus, hoc enim
efficit lex nisi euāgeliō reuoceris, uelles enim non esse
talem decum qui sic obſiſit tuis cupiditatibus. Hic uide
quā probe interpretatus sit hanc legē Ezechiel. Filius
non portabit &c. cum & hic additū sit. ijs qui oderūt
me &c. & diligentibus me &c.

Secundum præceptum.

Non usurpabis.] vtiliter usurpatur no-
men domini in iuramentis necessarijs, in confirmatijs

IN DEVTERONOMII

29

one uerbi dei, in foedribus cum fratribus, in iuocati-
one quando tentaris quando beneficiū à deo postulas,
dum ueritatē dei libere prædicas & corā mundo pro-
fiteris &c. quia hic honorem, ueritatem & iustitiam
nomini dei tribuis. Primo præcepto corde creditur ad
iustitiam. Hoc ore fit confessio ad salutē, Nam hoc præ-
ceptum dum uerat frustra usurpari nomen domini, iu-
bet recte & sancte usurpari, id qd' postulamus in ora-
tione dominica, Sanctificetur nomen tuum.

Quia non erit. Heb. quia non innocentem ha-
bebit dominus qui nomē eius frustra assumpserit. Qui
enim se uenerari uult etiam suum nomen nō uult pol-
lui. Nos omnes contra facimus, dum gloriam queri-
mus non in deo &c. sed tamen quidā crassius externo
ioco, quidam etiā contemptu rei sacræ & Euangelij,
qut ferre deberemus. Externa sunt à nobis coercēda,
ut uel sic discamus interna agnoscere &c. Summa hu-
ius præcepti est, ut iuoces nomē domini, in omni ten-
tatione & necessitate, ut iuoces quem primo præce-
pto cognouisti &c.

Tertium præceptum.

Obserua diem sabbati, ut sanctifices eum. Sanctifi-
care in scripturis, est segregare & separare domino.
Septimū ergo diem sanctificare, est tunc, cessantibus
carnis operibus & externis, spiritu adorare dominū
& audire uocē dei & meditari in lege eius, quod fab-

batum credentibus iuge est, sicut psal.1. dicitur, In le-
ge eius meditabitur et c. vide Esa.58. Heb.4. Hoc est
sabbatum Christi quiescentis in sepulchro, immo hoc est
sabbatum dei quiescentis ab omni opere quod patraret,
qui quiescere scribitur dum nos qui in eum credimus
quiescimus, mortificata carne cessantes ab oībus operi-
bus rationis nostrae et liberi arbitrij, ut in nobis ope-
retur spiritus dei. Opus autem eius est, ut mortificet car-
nem et uiuificet spiritum. Vnde uides tūc maxime ope-
rari deū occulto opere quādo ab externis cessat. In
circo Christus dicit, Pater meus usq; modo operatur
Ego operor, qui et indicat in Euangelio, ne sacer-
dotes quidem potuisse aut debuisse obseruare sabbas-
tum in ipso etiam templo ni maluissent agere contra
mandatum pro madao, item, ne alios quidem, qui in
sabbato quoq; cogebantur circumcidere hominem,
ne facerent contra aliam legem. Hic tam religiose
mandatum sabbatum cogebatur tamen cedere alijs
legibus, ut uel ipsa lex ostenderet aliud sabbatum,
scilicet, quo à nostra cessamus, ut faciamus dei uolūta-
tem. Præterea necessitas et charitas dispensant in om-
nibus externis, ut uides in discipulis uellicantibus spi-
cas. Et in nostra potestate est nunc externū sabbatum,
non ligat nos nunc lege, quia dominus est filius homi-
nis etiam sabbati. Sabbatum uero internum requirūt
a nobis duo prima præcepta quæ ipsum exponit, qd.

IN DEUTERONOMII

30

uiolat prouidētia tua de uita tua, utcunq; in speciem
bona & electio operum nostrorum quae nobis eligimus
& præscribimus. Id quod non est spiritu dei agi sed
proprio. Veram tui resignationem hoc præceptū exi-
git, sed à domino necesse est ut postules, dicens, Adue-
niat regnum tuum. Fiat &c. Aduerte sabbatum exter-
num fuisse sacramentū, quo agnosceretur prima duo
præcepta siue ipse deus. Deinde & nobis & proximo
seruiretur. De primo dicit lex, q; sabbatum debet san-
ctificari domino, quod sic exponit Ezech. ca. 20. In su-
per & sabbata mea dedi eis, ut esset signū inter me &
eos, & sciant q; ego dominus sanctificas eos. Vbi Eze-
chiel obiter interpretatur, q; dum iubemur sanctifica-
re domino sabbatum, nihil aliud sit q; sinere, ut domi-
nus nos sanctificet, non ipsi nos, id quod est uerū sab-
batum. Fuit autē sabbatum duplex sacramentū, crea-
tionis, Gen. 2. & redemptionis ex Agypto, ut hic dici-
tur. De secundo hic dicit, Ut requiescat seruus &c.
Iccirco præcepit &c. Vides itaq; deum in præceptis
suis, non sua sed nostra querere intus & extra, qui se-
ptimū diem requiei nobis dedit, sicut & somnū, ne no-
stra cupiditate perdamus & nos & creaturas dei, qui
nouit quid quæq; possint postq; hanc crucem imposuit
ut uiuamus in sudore uultus nostri &c.

Honora patrem &c. Incipit secunda tabula p
proximo nostro. Sed diligenter in omnibus scito legē

CAPVT V.

esse spiritualem, sicut Christus interpretatur Matth. 5.
ne fingas ubi ex ipsa dei ueritate hypocrisim quandā
et fucum et mēdaciū. vide de bonis operibus libellū.

Nihil addēs amplius.] Ergo hæc lex ad omnes homines pertinet, quæ uero reliquæ sunt obseruationes et ceremoniæ legis et temporibus et locis alligatae cū temporibus et locis perierūt. Neq; enim hodie Iudæi sua illa habent principalia festa, aut sacrificia legis et holocausta, quæ iusserit dominus tantū agi in loco quæ elegisset et c. vide orationē Danielis, ca. 9.

Maiestatem.] Hoc est quod Paulus dicit. 1. Corint. 1.
Qd' mundus in sapientia dei nō potuit deum cognoscere, saluos fecit ergo credentes per stulticiam prædicationis et c. Prædicatio maiestatis dei et sanctorum sanctitatis me terret, allicit autem maiestas in carnem deicta et sanctorum infirmitas et c.

Probauimus hodie. Id est, miramur q; ad= huc uiuimus postq; audiuiimus uocem domini nobis in tolerabilem. vide qui per naturam nos simus. Omnes uidemur per hypocrisim nobis diligere uerbū dei, sed ubi uere uenerit ad cor nostrum et damnarit omnia nostra, tunc nulla hypocrisi id quod res est sentimus. Vnde ait dominus, Bene omnia locuti sunt, id est, sic habet res, nihil mentiuntur et c. sed tamen errant qui promittunt, errore coacti, se se omnia facturos, id qd' non poterunt nisi eis detur alia mens, id est, spiritus

IN DEVTERONOMII

sanctus, quo docti et adiuii timebunt me uere, ut filii patrem, et obseruabunt omnia quae præcipio eis.

Quis det ergo. Ut tamen haberent tale cor, ut me timerent et custodirent ergo.

Tu uero ergo. Ecce mediatorem Moisen, ut supra.

Non declinabis] scilicet ab eo quod præcepit uobis deus ergo. Hoc est quod supra dixit. Non addetis ergo. Verbum dei non uult sophisticas interpretationes.

CAPUT VI.

ps 80

Audi Israel, id est crede, sicut psal. Israel si me audieris ergo. Rursum per totum caput admonet primi præcepti et ipsum exponit, scilicet non esse externum facium cultus dei quo præcepto satisfiat, sed esse adorationem in spiritu, id est, ut metuas, diligas, fidas, in summa, ut credas. Vides itaque legem esse spiritualem, quae omnia carnalia damnet. Diliges, inquit, ex toto corde, id est affectu et cogitatione, ex tota anima, id est uita, ut nunquam cesses diligere per omnem uitam, ex tota fortitudine tua, id est, ex oibus uiribus tuis quicquid potes. Certe hic inuenies in te (nisi hypocrita exerceris) diuersum cor, sicut uides a superiori, diuersam uitam tuam, diuersas et contraluctantes uires tuas, quid ergo hic legis nisi damnationem tuam, dum non solum non facis quod lex dei iubet sed etiam contra facis

facis? Necesse est ergo ut cor tuum, uita tua, uires tuæ
per deum immutentur, ut diligas &c. Psal. I. Cor mihi 5°
dum crea &c.

Narrabis.] In Heb. Acues. i. diligenter inculcabis.

Dormiens] Heb. Cubitum uadens, uel in lectum te
reponens. Et ligabis.] Vide & Prouer. 7. Hoc est
quod supra dictū est, q. deus in nullo alio uult cognoscere signo, aut cognosci potest quā in suo uerbo. Exter-
nus cultus impietas est & mera idololatria si non te-
nes deum in hoc signo.

verbo dicens
sue uolit
regnasti
solus

Quasi signum.] Potius, In signum.

Iurauit.] Iuramenti & promissionis meminit ut ag-
noscant deum esse ueracem in suo uerbo, quod solum
ab eis uult suscipi. Magna fides patrum qui hactenus
defuncti nihil acceperant huius terræ. Sed q. infirma
fides fuerit in iis qui acceperunt historia testatur, uix
enim, manifestis miraculis uisis & sine cessatione ad-
moniti uerbi dei, persistere potuerunt.

Quas nō ædificasti.] Quod dominus elecit gentes,
uides iudicium in impios. Qd' populū suum induxit,
uides misericordiam dei & curam paternā pro suis
qui eo fidunt. Allegoria est expulso ueteris Adæ, siue
expurgatio ueteris fermenti, ut simus noua confirma-
cio &c. Prouer. 2. Impij de terra perdentur &c.

Qd' uero dicit, Quas nō ædificasti &c. significat do-
na dei nō prouenire nobis ex nostris uiribus aut meri-

C

to &c. Et comedetis.] Non hic dicit de crapula et ebrietate, quemadmodū dominus, Attendite, inquit, ne corda uestra &c. quanq; h.ec nō soleant abesse, nō enim nō possumus abuti beneficijs dei obliiti dei &c. Sed admonet ut saturati & abundantes gaudentesq; in bonis domini, non obliuiscamur datoris, sed cum gratiarū actione utamur, ut infra ca. 8. & 1. Tim. 4. & 1. Cor. 10. & Ro. 14. Cōtra pseudapostolos. Col. 2. Non frustra hæc admonet Moïses, nam infra in canticō prophetat, dicens, Constituit eum super excelsam terram &c. Dei quidem est prouidere creaturis, sed dum non agnoscimus patrē in beneficijs, cogitur mittere famem, ut uel sic agnoscamus, sed ne tunc quidē dimittit suos, Alit enim eos in fame, sicut Iacob cū suis qbus præmisit i Aegyptū Ioseph. vide psal. 52. & 36.

Dominum deum tuum timebis.

Non perditionē fauoris, rerū, honoris, uitæ tuæ, quæ oīa scias esse in manu dei, quæ si uoluerit tibi integra nemo auferet, si uoluerit perdita, bona sua uoluntate & tuo cōmodo uolet, quia pater est etiam quando flagellat. Impius es si harum rerū timore recesseris à deo & feceris dixerisue contra uerbum eius. Has enim res pro dijs erexisti. Item non timebis etiam illos deos qui minantur damnationem æternā nisi eos colas, non te terreat ullus sanctorū cultus omisſus, non neglecta aut contempta traditio humana, non intentata ex cōmuni.

ratio ab ijs qui deos se faciūt et coli uolunt et timeri
uice dei, dum nihil aliud quærunt quā quasi uerbis dei
excomunicare dei uerbū uere habentes, Matt. 5. Beati
estis, gaudete et c. Vide Eze. 13. Itaq; neq; in rebus ex-
ternis, neq; in rebus spiritualibus timebis aliud quā do-
minū, Sequitur, Et illi soli seruies. i. Illi soli sit obnoxia
tua cōscientia. Si superstitioni, consuetudini, traditioni
bus humanis alligaueris tuam conscientiam, iam seruis
alijs quā deo, In quo te non ligat deus in eo esto liberri-
mus. sibilet serpens ille antiquus quicquid uelit, niteat
quantū posſit interim speciosa hypocrisy, tenet o uer-
bum dei, nō sequere uel tua uel aliorū somnia. Hoc est
quod Paulus dicit. 1. Cor. 7. Precio redempti estis, no-
lite serui fieri hoīm, id est, non seruite ulli creaturæ cū
periculo cōscientiæ uestræ et c. Sed dices. Tamen scri-
ptura præcipit ut serui timcant dominos suos et fide-
liter eis seruant, et uxor timeat maritū et c? Respon-
deo, tua obiectio habet solutionē. Dicis, Scriptura præ-
cipit, Ergo dominus præcipit, Ergo et serui et uxor
sic timendo et fidem præstanto secundū uerbum dei
non tam dominos et maritū quā deum timent, non tā
illis quā deo seruiunt et c. Sequitur. Per nomen illius
iurabis, id est, nulli rei tribues honorem ueritatis nisi
nomini domini. Diabolus est mendax et omnis homo
mendax et c. de hoc supra dictum. Itaq; uides hic nihil
aliud quā repeti prima præcepta.

Non tentabis. Tentas deū dum habes uerbum eius, promissiones eius, et tamen adhuc uis experi-
ri num uerū sit quod promittitur, num posset tibi pro-
uidere, te protegere &c. sicut dixerunt, Est ne deus in
nobis an non? item quando tentauerūt de cibo, de po-
tu. Vnde ait dominus Nu. 14. Tentauerūt iam me per
decem uices, sicut qui hodie ne uentrem quidem deo-
cōmittunt & statim ubi diuersum quid apparuerit dis-
fidunt &c. Item, qui nolūt credere euangelio, sed ex-
pectant concilium futurū quo diuina ueritas per homi-
nes confirmetur, Iccirco Paulus monet. 1. Cor. 10. Neq;
tentemus Christū sicut quidam eorū tentauerunt & à
serpentibus perierunt &c. & psal. Hodie si uocē &c.
Sūma, Simpliciter credi uult deus suo uerbo &c.

In conspectu domini.

Non in conspectu tuo, secundū uerbum dei facito, non
secundū humanas adiumentiones quae damnat deus in
prophetis & in Christo. Esa. 29. Matt. 15. Lex enim di-
cit, Non facies quod tibi rectum uidetur.

Cum interrogauerit.

Vides obseruationes statutorum illorum tunc sacra-
menta fuisse, ut supra diximus.

Legitima] id est statuta. [Et timeamus] potius,
Vt timeamus. [Eritq; &c.] Ex Heb. Ethæc erit
iusticia nostra (si custodierimus & fecerimus oīa præ-
cepta eius) corā domino deo nostro, sicut est hodie.

IN omnibus p̄dictis & ferè usq; ad XII. caput fidem diligenter requirit Moïses, ut fidamus deo & timeamus, quemadmodum supra diximus.

Quando dicit ḡtes plures & fortiores te, fidem certe huius uerbi requirit, & simul hanc ualido ariete oppugnat, cui plagæ statim infra medetur euāgelicus propheta nō iam legislator. Si dixeris, inquit, in corde &c. Vide quā hac re tentati sint corda impiorū, id est, non credentiū uerbo dei, Nu. 13 & 14. Terra quā lustrauimus &c. Pietas uero solum respicit in uerbum dei ubi etiam omnia desperata uidetur, ubi etiam omnes contra sentiunt &c.

Percuties] ut percutias.

Vsc̄ ad internitionem.

Anathematizabis eas ne ineas cum &c.

Quod gentes uult deleri, iudicium ut supra diximus uides in impios, de quo lege Sap. 12. Et hoc ipsum pertinet ad primū p̄ceptū, ne quid sustineamus qd' nos à uerbo dei quacūq; religionis aut sanctitatis spe cie auertat, ut suscipiamus cultum dei, quem uerbum dei ignorat. Quia, inquit, seducet filium tuum. Oportet quidem diligere proximū etiam inimicū, sed non contra primū p̄ceptum, ut infra uides ca. 13. Si tibi uoluerit persuadere frater tuus &c. Itaq; intellige hic legem esse latam secundū primum p̄ceptū, non fu-

C. 3

turū aliquid prædictum, facti enim sæpe sunt huius legis transgressores sed in malum sibi &c.

Aras eorum.

Ita neq; nos possumus euangeliū rursum inducere & euangelicū populū, nisi cuertamus omnia in quibus homines confidūt & salutem sperant, sed uide ut paulatim hoc facias, sicut infra dicemus. Ipse consumet &c. quod non melius fiet quām prædicando euangeliū quod tibi cōmissum est, qui est gladius spiritus, contra Canaanicas gentes, quo dominus paulatim conterit & occidit impietates & idola cordium & AntiChristi regnum. Tantum te cogitato ministrum ut fidelis sis, ceterum deo cōmitte fructū, Deus quidem conterit gentes sed per ministros, de quo supra aliquando diximus.

Populus sanctus es domino,

Id est, segregatus illi, ut nullo alio cōtamineris, ut tu sponsa serues fidem marito, confide illi non idolis, non tuis operibus & iusticijs.

Te elegit &c.

Hic propheta est Moïses non legislator. Cōmendat hic apertis uerbis gratiā. Te elegit. Electionis dei est quod sumus populus dei. Sed num elegit propter merita &c. Nō. sed quia, inquit, dilexit te. Sic & psal. 43. Quā dilexisti eos &c. Ephe. 1. Elegit nos in Christo ante constitutionē mūdi & dilectos fecit nos in dilecto filio suo. Et scies, Et scias uel scito nunc. Vides omnia facta

propter primum præceptum suscipiendum.

Fortis] ergo fide, quia tuus est cui portæ inferiori
præualere nō possunt, ergo & time quia contemnens
eius potentiam fugere non potes.

Fidelis] ergo confide, quia promissa præstat, seip-
sum negare non potest, ergo & time quia contemn-
tibus proculdubio uenient quæ cōminatus est.

Custodiens &c.] De hoc supra diximus.

Statim. Quid ergo est q. deus patiens scribitur,
expectans ad pœnitentiam? Respondeo. Qui non cre-
dit iam iudicatus est, ut maxime hoc nondum sentiat,
ut maxime mūdus nondum uideat &c. Exæratio &
damnatio statim adest contemnentibus dei uerbum,
magna uero gratia est si resipiscant.

Si postq.

Hæc est benedictio obedientium deo, id est, credentiū.
Hic necessario deus fit impijs mendax. Aliunt enim, ta-
men ista etiam dat Turcis & gētibus & sēpe plus illis
qui uiuunt cōtra deū, ut psal. Quorum filij sicut no-
uellæ plātationes &c. Et alibi, Saturati sunt filijs &c.
Hic ergo claudendi sunt oculi ratiōis & spū uidendū
qd spū dicat eccl. sijs. Nec esse est uerbi dei esse uerū.
Primū i creduli siue gētes ista inquirūt, credētibus aut
adisciūt. Matt. 6. Illi distorquentur anteq; habeāt &
timent ne perdāt. Hi aut absq; solicitudine & acipiūt
et amittūt, et, ut Paulus dicit, sūt tanq; nō habētes &c.

C 4

Illi non agnoscunt se à deo accipere, i.e. circa his ipsis rebus quibus abundare uidentur pereunt misere carne non uidente. Hi uero, quia agnoscunt benefactorem cū gaudio & bona cōscientia utūtur rebus gratias agentes, ut ait Paulus. Hi habent dominū, illi non habent, ut indicant loci prædicti ex psalmis. Non est pax impijs, dicit dominus. Et in Proverb. Melior est buccella panis sicca &c. Et in psal. Melius est modicū iusto &c. Hinc est q. in psalmo dicitur, Diuites egerūt &c. Sic & de filijs intellige, de quibus quedam dicunt, Beata steriles &c. Itē, diues in inferno. Habeo & quinq; fratres. Itaq; talia benedictione dei actipiunt credentes, ut Ioseph. Incredulis augetur maledictio ubi talia accipiunt, cū quia non agnoscunt datorem, tum quia per talia torquentur, etiam secundū carnem & magis ex cæcantur, ut non redeant ad deum. Deinde hoc quoq; dicimus, q. impij in omnibus creaturis peccant, etiam dum uescuntur ista aura etherea, & peccatum est quicquid agunt & uiuunt, utuntur enim re non sua. Nam omnia in Adam perdidimus, quæ soli credentes per Christum receperunt, de quo est psal. 8.

Horrendæ quidē fuerūt infirmitates Aegypti, sed magis horrenda illorū execratio quā caro nō uidet.

Hostibus tuis] id est, ueritati resistentibus qui non possunt sustinere populum dei.

Deuorabis, quod illi gladio, nos gladio spūs

facimus quo occiditur AntiChristi regnū in conscientiis hominum. secundū illud, Portæ inferi &c.

Si dixeris.] Impugnatur quidem fides nostra quia si non pares simus tantis temptationibus, regno Satanæ, totū mūndo aduersanti & querenti nos ad mortem, id quod est fragilitatis nostræ, in quo ostendit nos dcs nobis. sed scire oportet q̄ manus domini nondū est abbreviata &c.

[Scrabrones.] Vide Exo. 33.

& Iosue. 24. his confortatur fides populi, ut non timeat potentiam & multitudinem aduersarij populi, quā adeo contemptam habeat dominus ut non gladio sed minutis animantibus eiecturus sit anteq̄ ipsi introēat. Sic & irrisit potentiam Pharaonis deus & sapientiam philosophorū eius, dum immisit eis omnis generis miascas &c. I. Cor. 1. Quod infirmū est dei &c.

Paulatim. Sic & Exo. 23. Quæ est optima instruētio illis qui pugnaturi sunt gladio uerbi ne statim uiirrumpentes prouocent potius mala quām promoueant bona, Ipsi doceāt ut alij crescant ex fide in fidem donec dominus paulatim cōterat in cordibus quicq̄d gentile est & dei uerbo aduersum &c.

Non concupisces.

Necessarium præceptū. Quicquid auri & argenti, honoris & cōmodi te auocat à uerbo dei, hoc scito ad idolum pertinere, Cauē ne aliquid eorum concupiscas, aut si illud tibi acciderit cōfitere domino iniquitatem

C 5

tuā, & caue ne aliquid suscipias, contra deū enim suscipis & cius ueritatē. Quid multos hodie detinet ne suscipiat Euangeliū q̄ q̄ cū Gerazenis dolēt & nolūt sibi dānūrerū fieri, alioqui libēter passuri Iesum &c.

CAPVT VIII.

Ihil aliud agit q̄ quod ante. Ne obliuiscātur dei &c. Recordaberis. Ex præteritis beneficijs uult confirmari ipsorum fidem ne deficiant à deo, etiā si tentatio eis uenerit &c. Affligeret.] Heb. Humiliaret, id est paulatim te mortificaret & tuam uoluntatem frangeret, ut disceres pendere ex eo solo.

Atq̄ tentaret & nota &c.

Insignis est hic locus uel uno uerbo expressus, q̄ deus tentat nos, ut sciat qui simus intus & in cute, dum ad hoc tentat ut nos sciamus qui simus. Ipse experiri dicitur dum nos eo docēt & temptationibus probante experimur. Extra temptationē etiam sancti hypocriti non carēt sed occultissima, sicut de pio Ezechia legis. 2. Paral. 32. In omnibus operibus suis fecit prospere &c. Impij uero hypocrite, qui non suscipiunt uerbum dei, uidetur nihil aliud amplecti q̄ uerbum dei, sed ubi inuulgatum fuerit persequūtur. Luc. 2. Ut ruelētur ex multis cordibus cogitationes &c. Fatemur & nos amplecti dei mandata deiq̄ ueritatē, sed tentatio docet nos

quid adhuc infidelitatis habeamus. Afflixit te uel
humiliauit te penuria. Rursum insignis locus, de fidei
tentatione. Promittit deus se prouisurū nobis, & mit-
tit famem & paupertatē, ut uideatur dereliquerisse. Hic
qui crediderit, nō festinet. Esa. 38. Nutriet etiā in pau-
pertate & dabit meliora, q̄ caro sperare potest, scilicet
manna pro pane.

Vt ostenderet &c.

Exponit historiam de manna. Primū hoc ait Moïses,
Iustū ex fide uiuere etiā secundū hanc uitā. Non tuus
labor tuāq; sollicitudo te nutrit, sed uerbū dei qd' om-
nibus puidet, oībus dat, Gen. 1. & præterea fidelibus
promittit, qui & prouidentiā creationis soli intelligūt.
Hoc est, quod diabolo Christus obijcit grauißimū cer-
te telū. Deinde isto uerbo ita seruari hominē ut nō mo-
riatur. vita enim est æterna uerbū dei. Māna illud nō
uiuificabat, sed uerbū dei per qd' illud māna dabatur.
Vnde Io. 6. Non Moïses &c. sed uult hoc uerbum hoc
uiuificū manna edi, id est traiici in mēbra tua & tibi
incorporari, ut in ipsum transmuteris, ne mortuā lite-
ram cogites esse hoc uerbum, ut uides Ioan. 6. Insigni-
ter uero significabat deus uerbum suum per manna.
Vide Sap. 16. Impij nauceabant ad manna, alijs sapie-
bat ut uolebant, & gratias agebant.

Vestimentum.] Hæcerat cura patris erga filios, ut
discamus dei erga nos prouidentiā &c. & ex benefi-
cijs agnoscamus patrem esse quem cōscientia nostræ

fugiunt iudicem. Prouidit, inquit, tibi dominus & ad-
huc amplius prouidebit in terra quā ingredieris &c.

Vt cum comederis,

De gratijs agendis diximus cap. VI. Per gratias autem
testamur dei donum esse & ex dei manu nos accipere
quo utimur &c. Securitas uero carnis quae paulatim
declinat à timore dei in dei donis siue carnalibus siue
spiritualibus, efficit ut occulta quædam cordis super-
bia, quasi aliquid simus, pereamus, id quod hic dicit, Ne
postq; comederis &c. eleuetur cor tuum &c. quapro-
pter Paulus monet cum Moise ut in gratiarum actione
permaneamus.

Eduxit te, duxor tuus fuit &c.

Fidelis est Moyses in domo dei, Heb. 3. sicut & Christus
fidelis fuit omnem patri tribuens gloriā & nihil agēs
aut prædicans quod non erat ei cōmissum. Sic & mi-
nistros Christi fideles uult Paulus. Non dicit Moyses.
Ego eduxi, ego duxor sui &c. lege Esa. 63.

In qua. id est, omnia periculis plena erant & ni-
hil remedij, Ita solet tentare dominus & deducere ad
inferos, ut omnibus desperatis ubi nihil possumus tri-
buere uiribus nostris & industria, magis admirandā
nobis cōmendet suam prouidentiā & paternam curā,
ut supra diximus. Sic etiam distulit Christū, differt pro-
missiones, ut discamus qui simus, ut exerceatur fides,
ut gratius sit beneficium. ut maiora opinione accipia-

mus. Iud. ei acceperunt quæ ut maxime ualent suis uiribus tribuere non potuerunt, ut aquam ex petra, manna de cœlo. Hoc est quod hic addit,

Et postq; afflxit &c.

Id quod ex Heb. sic legas licet. Ut humiliaret ac tentaret, ut benefaceret tibi in extremis tuis (id est, post temptationem).

Ne dices.

Tribulatio & tentatio nobis accidit ne eleuemur in donis, id quod supra dixit Ne eleuetur cor tuum &c. Est autem hæc eleuatio, si quid tribuerimus uiribus nostris, prudentiæ, consilio, ingenio, id quod odit deus maxime si tribuerimus hoc ipsum iustitiae nostræ siue bonis operibus, ut uides cap. sequenti. Hæc sunt impietas & idololatria uera, qd' dei solius est tribuere creaturæ &c. Omnia ergo uiribus dei & dei promissione tribuenda hic docet Moïses, quid queso aliud discis in nouo testamento? Vide ergo locos scripturæ qui dicunt de reddendo pro operibus, quo spectent &c.

Quod ipse &c.

Heb. Quod ipse est qui prebet uires tibi ut possis ut impleat pactum &c.

Sicut gentes.

Non reficit nomina deus, non est acceptor personarum. Nihil tibi prodest qd' diceris Chriſianus si non credis Chriſti uerbis.

CAPVT IX.

Occiput similiter ad primū p̄ceptum pertinet, sicut omnia eo pertinēt quae in omni scriptura dicūtur de fide & timore dei & q̄ in nullo sperandū nulli q̄ iustitia tribuēda sit quā deo &c. Primū ergo fidem tenit, ut supra diximus, Audi Israēl &c. Deinde eandē cōfōrat, Scies ergo &c. Tertio usq; ad finē capitī imp̄brat populo peccata ne peccatorū obliuiscantur ut sc̄iūtōs

Ne dicas &c. Breuiter. Sicut supra (putent. contra uires nostras ita per totū hoc caput insigniter contra iustitiam humanam agit.

Hodie] significat in hoc tempore, sicut cras futuro tempore, supra cap. 6. Nam in illa die qua locutus est h̄ec Moïses non sunt transgressi Iordanem.

Deus est ignis,
Horrendus contemptoribus & incredulis siue Iudeis
ut supra cap. 4. siue gentibus ut hic. Ideo Heb. 12. dicitur. Quapropter regnum assumentes &c.

Ne dicas in corde tuo &c.
Insignis locus contra humanā iustitiam, sicut & supra
dixit cōtra humanas uires, ut maneat soli gloria deo,
Omnes uim peccauerūt & egent gloria dei. Et si Abraham ex oreribus iustificatus est &c. Ro. 4. Primum
oportet scire q̄oia non nostris sed dei uiribus & bona
uolūtate fiant. P̄l. 50. Benigne. Item, Scuto bonæ uo.

Deinde q. hæc ipsa faciat non propter merita & iusti-
tias nostras, de illo supra, de hoc nūc sic dicit, Ne dicas
in corde tuo cū &c. Moïses hæc probat sic primo, gen-
tes istæ impie egerunt, iccirco iusto dei iudicio deletæ
sunt. Ergo nō propter tuā iustitiā deletæ sunt sed pro-
pter suam iniustitiā. Secundo. Tu illorū terras accepisti
propter promissionē & iuramentū dei. Ergo nō pro-
pter tuā iustitiā sed propter dei iustitiā. Tertio. Duræ
ceruicis es populus cuius & patres in deserto ob iniu-
stitiā pericrunt, quæ est ergo tua iustitia? Hic potius tua
iniustitia meretur dānationē &c. Hoc tertium iam dili-
genter urget Moïses, ut nō obliuiscātur, usq; ad finem
capitis. Nā hic oīno, nīsi cæci sumus, uincitur hypocri-
sis nostra, quæ enim sunt nostra opuscula bona ut glo-
riari audeant si respiciamus in impietatem totius uitæ

Contendisti. (nostræ? &c.)

Heb. Amarus uel amaro animo fūisti. Ista est impietas
nostra contra legem dei, uellemus legem non esse &c.

In Oreb. Hoc erat peccatū uituli auræi id quod
statim exponit dicens. Quando ascendi &c. Vitulum
aureū adorant qui sua cōmoda dei ueritati præferunt.
psal. Et cōmutatauerūt gloriam eius in &c. ps 105

XL diebus &c.

Christus semel abstinuit. XL diebus & Helias, Moïses
ter, ut in hoc ca. & sequēti uides. Miracula spūs sunt,
nō quæ homines possint imitari. Stulte ergo infertur.

Ergo nos debemus. XL. dies ieiunare, sed unde probabis q; debemus singularis annis? Et si ex facto sanctorum uis facere præceptū (ut nō dicam quod hoc impiū est) iam. XL. diebus & noctibus non debes edere & bibere. In nunc & gloriare stulta hypocrisis de tuo ieiunio ex imitatione Moysi & Christi &c.

Duas tabulas. De his supra diximus & addemus aliquid forte cap. sequenti.

Omnia uerba &c.

Et infra Tabulas foederis, ut intelligas in decem præceptis contineri dei uoluntatem & nihil aliud à nobis requiri. Reliqua omnia externa quæ lex habet sunt ad tempus correctionis imposta. Externū sabbatum ipse Christus fecit nobis liberum, quem Moyses iubet audiiri infra cap. 18.

Dimitte me.

Vide quid ualeat deprecatio iusti assidua de qua ¹⁴ cobus. Dominus se teneri dicit ne irascatur & cū hoc uerbo uideatur Moyses prohiberi ab oratione, potius inde accipit orandi fiduciā, sentiens ex ipso prohibendi ut appareat uerbo dominū teneri posse &c. Sancti itaq; tunc iræ deisē opponunt cum ab ipso animū opponendi accipiūt. Contra queritur Esaias ca. 44. Nō est qui inuocet nomen tuū, qui consurgat & teneat te.

Vt conteram &c.

Hic significabat dominus futurū (quod nunc uidemus) ut penitus

ut penitus abiecto incredulo Iudæorū populo uerbum
dei susciperetur à gentibus credētibus, quam psalmus
sæpe uocat ecclesiam magnam &c.

Proieci. Zelus fuit Moysi pro domo dei, quem= admodum Christi, quando eiecit è templo ementes & uidentes. Recte fregit. Indigni enim erant dono dei qui datorem blasphemabant, nec cōueniebat margarē tas porcis & canibus proijcere, Ita uerbū non debet prædicari blasphemātibus uerbū, tamen pro eis orare ut à blasphemia resipiscentes uerbū suscipere quæcant. In altero pro deo agimus, in altero pro proximo etiā

Et procidi &c. (inimico.

Non opera hic respexit dominus, quæ certe etiam non fuerunt humana, sed fidem Moysi. Iccirco addit, Et ex audiuit me dominus &c.

Aduersus Aaron. Vbi sunt nostri qui dicunt sum= mū pontificem errare non posse? Aaron erat certe or dinatione & uerbis dei summus populi pontifex con= stitutus. Sed uide hic q̄ Moyses mediator figurā habet mediatoris Christi, coram domino uere, sed non unctus sacerdos qui tamen cæteros unixerat, portans iniquita tem non solum populi sed etiam sacerdotij cuius erat pro peccatis populi exorare.

Igne combusſi,

Ne reliqui e manerent scandalō posteris, secundū præceptum de sculptilibus gentium supra cap. 7.

D

In incēdio Nu.11. Et ī tentatiōe Nu.20. Et ī sepul
chris cōcupiscentia Nu.11. Et quādo misit &c. Nu.13.
Contempsistis &c. (c.14.)

Heb. Amaricasti os domini dei uestri. Contempi uer
bi eos arguit. Non possunt non esse rebelles uerbo in
tus in corde utcūq; aliud foris simulent qui spiritū dei
non conceperunt. Vide supra cap.5.

Sic recte oramus pro nobis quando oramus ne deus
intueatur in nostra merita aut iusticias, sed in opus mi
sericordiæ suæ, in promissionem suam, ne blasphemem
tur nomen sanctū eius ab impijs si derelinquit nos in
peccatis nostris qui sæpe audierunt nos de misericor
dia eius gloriari &c. Et ita tota nostra oratio desti
nabitur ad dei gloriam. Contra hypocritæ orando ut
maxime non dicant tamen sentiunt. Non sum sicut ce
teri hominum &c. quorum (ut in psal. dicitur) ora
tio fiet in peccatum.

CAPVT X.

Oc caput spiritualibus indiget oculis ut
uideatur. Lex prius fracta instauratur.
Sacerdotium uetus moritur. Sacerdoti
um nouum in Leui indicatur Legem esse
spiritualem clare ostendit, et gratia dei commen
datur. Ex quibus fluit fidei charitatisq; prædicatio,
quæ est summa omnium prædictorum.

Videamus mysterium secūdarū tabularum. Primæ fractæ sunt quia ad legendū datæ erant, & litera occidit. Nō potuit seruari mandatū nec seruatū est, ideo necesse erat aboleri literam quæ solū præcipiebat, nō etiā faciēdi dabat uirtutem, *Hiere. 31.* Pactū qd' irritū fecerūt *Heb. 8.* &c. Iubentur ergo secūdæ fieri similes prioribus, quia idem uultus, eadē species uidetur esse ubi lex seruatur secundū spiritum & ubi secundū spe ctem, imò hoc se præferre nititur quasi magis diuinū q. primas tabulas dederit deus, secūdas fecerit homo, & non respicit hypocrisis q. non hois est qd' fit uerbo dei iubente. Hic rursum dominus scribit sed iubet ponit in arcam ex lignis imputribilibus factā. i. abscondi intra ecclesiam quā illa arca dei habitaculum figurabat ubi propiciatoriū est Christus. Hic iam non legitur litera sed sacramentū in arca seruatur. Quo significabatur fututū ut ministerio predicatorū uerbi dei scriberet ipse deus legem in corda nostra. De utraq; lege dicit Hieremias, exponens ni fallor mysteriū tabularū &c.

Verba decem.

Vides quod antea monuimus, nihil aliud à nobis requiri. Reliqua fuerūt externæ ordinationes tamē dei sed ad tempus secundū personas & locos &c.

In Moseram, uel uersus Moseram.

Aaron mortuus.

Illud sacerdotiū quia ab hominibus tenebatur, mories

D 2

batur & indigebat successione, & sicut erat illud sacerdotum ita erant quoq; sacrificia & opera illius sacerdotij, alia alijs succedebant & non erat ipsorum eo tempore finis, ut notaretur eorum imperfectio. Sacerdotium autem Christi non moritur & non indiget successione, cuius & omnia opera & sacrificium semel oblatum perfecta sunt & sanctificat in aeternum sanctificatos. Qui ergo illa repetenda dicit Christum imperfecti-
nis accusat, & qui surrogat ei sacerdotem Christum mor-
tuum fatetur, Quod uero & nos omnes sumus sacerdo-
tes in Christo sumus, qui iubet & nos quidem accedere
ad deum sed per ipsum. Petite, inquit, in nomine meo.
Sed neq; nos indigemus successoribus, nostrum sacerdo-
tium sic manet aeternum nostrumq; sacrificium sic ater-
num ut Christi. Quae enim eius sunt nostra sunt oia &c.
Vide ephi. ad Heb. Ex psal. 109.

Separauit tribum leui.

Tribum leuiticam tunc suscepit dominus sibi seorsum
pro primo genitis filiorum Israël. Nu. 3. Oblatio primo-
genitorum hoc significabat offerentibus, ut agnosceret
omnia esse deicui initia offerentur &c. Iam uero pri-
mo genita hominum remittebat deus oblatas, sed in locu
omnium uoluit suos esse leuitas, ut per hoc agnosceret
se omnes esse deo oblatos, & se omnes in leuitis esse
ministros & sacerdotes dei, quod enim leuitae daban-
tur deo, pro populo dabantur, quod offerebant, noic

populi faciebant, vnde dominus omnes uocat regnum sacerdotale & gentem sanctam, Exo. 19. quemamodū & Petrus nos uocat sine dubio, repetens ex lege. Et hic infra legis omnis separatos domino. En, inquit, domini dei tui cœlum est &c. Hi ergo nostrū in Christo sacerdotium immō & ueterū illorum significabant. Omnis enim pīj ab initio mundi uocati sunt ut benedicant dominū, id est, sanctificant nomen eius, & non habeant possessionem in terris qui possident dominū, in quo habent omnia, & ne obulum quidem possident quem nō agnoscant sese ē manu patris dei accipere, neq; adeo charum quid habent quod non ipsius uoluntati permitunt. Sufficit eis q; habent dominū. sic David dixit, Ad uena ego sum apud te &c. lege Heb. 11. de Abraham, Isaac, Iacob &c.

Et nunc Israel &c.

Ille est u. dei cultus iūmēre, diligere & obseruare eius uoluntatem toto corde. Ro. 12. Ut sciatis quæ sit uoluntas dei &c.

En domini.

Hic locus electionem & gratiā dei cōmendat, de qua Ro. 9. Ephe. 1. ut confundatur meritorum prædicatio, contra locutus est Mois, cap. superiori.

Circumcōite &c.

vel hoc uno loco disce quān. intemnat Mois omnia opera legis externa (quem. modū & reliqui prophetæ) si non fiant spiritu. In omnibus legis operibus

D 3

primū & summū erat circūcisio quemadmodū apud nos baptismus. Ergo si quod summum est in carne sine spiritu nihil est, quis aliquid faciet reliqua? Ro. 2. Non qui in manifesto &c. vides Itaq; Moisen dicere cū prophetis quod Paulus dicit. Quicquid nō est ex fide peccatū est. Fides facit legem, non manus siue opera, lex enim spiritū requirit. Ex toto corde, inquit &c. Ne vero stulte tuo libero arbitrio aliquid arroges cū audis, Circūcidite, & ne induretis &c. scito præceptū esse sicut alia quæ nō implentur tuis uiribus, &c. circa infra cap. 30. ostendit unde hanc spiritus circūcisionem accipias dicens, Circūcidet dominus deus tuus cor tuū & cor seminis tui, ut diligas dominū deū tuum, ex toto corde tuo & in tota anima tua ut possis uiuere &c. Porro circūcisionem sæpe audis in prophetis qui uocant Incircūcisos labijs, incircūcisos auribus, sæd circūcisio cordis, omnem simul cōpletitur circūcisionē spiritualem, quæ plane nihil aliud est quam mortificatio, ut à carnali sensu & sapientia rationis nostræ paulatim decidamus ut locum habeat uerbum dei quæ est sapientia & iustitia uera &c. Hanc significat scriptura quotiens de corde mūndando loquitur &c.

Quia dominus] Terret legislator, ne deū cōtēnāt.
Facit iudicium

Pro pupillo & pro uidua, id est, defendit causam eorū.
Amat peregrinum, id est, aduenam, quo significatur

omnis qui est humano auxilio destitutus. Vide quo re= spiciat Moyses. Qui habent incircūcīsum cor & durā ceruicem ad audiendum & suscipiendū uerbū dei, ut fidem non habent ita quoq; non habent charitatem, ut sentiunt contra deū, ita etiam agunt cōtra proximū, quē contēnunt, non adiuuant, ei ob loquūtur, iniuriā faciunt, non iuste iudicant, sinunt opprimi, adulantes potentioribus & ditionibus licet iniustis &c. Id quod hic lege prohibet ni uelint dominū habere hostem sibi. Quim agite, inquit, potius sitis peregrinis & indigen= tibus quē ad modū olim cupijsit uobis fieri in terra ali= ena (quae est lex charitatis) & ita facite alijs quemad= modū fecit uobis dominus, id quod circumcisī cordis deoq; grati erit officiū, Deus in tua in proximū chari= tate quærit tuum lucrū. Si non dederis egenti, tamen deus dabit ei uictum & uestitū & habebit quo indiget absq; te, & tu maledictioni subiacebis &c.

Et dat ei.] Heb. ut det eis. [Sicut astra.] Gen. 15.

Vlt deū cognosci ex operibus eius, multo uero magis ex uerbis eius, & credentibus uerbo benedictionē domini promittit, nō credētibus maledictionē cōminatur. atq; hæc est summa. [In Heb.] Obserua obseruationes & statuta & iura & præcepta &c.

Filiorū & posteriorum meminit, quia his per pa-
tres uult omnia notificari, sicut infra uides. Docete, in
quit, filios &c. id quod & supra dixerat.

Disciplinam domini.

Vocat opera (ut uides) quae fecerat dominus, per que
erudierat eos & deus esset qui iudiciū ferret in impios,
& pater esset illorū quos susciperet. Comparat uero
primū Aegyptios cum Hebreis, & illos ait perditos,
hos seruatos. Deinde Hebreos inter se, hoc est impi-
os Hebreos cum pijs, & illos ait absorptos terra, alia
os aliter perijisse, hos uero seruatos, ne hic hypocrisis
fucum haberet. Nos sumus Hebrei, propterea serua-
uit nos dominus, cum supra dictum sit in primo præce-
prio. Faciens misericordiam &c. Præterea sunt in his
mysteria quae scriptura nobis cōmendat. Transitus ma-
ris rubri & præcessio nubis, figura baptismi Christia-
ni est quo baptizamur aqua & spiritus sancto. 1. Co. 10.
Hic perit Satan & regnum, seruatur deus populus. Sedi-
tio & plaga Dathan & Abiron, iudiciū est in eos qui
cum ex populo dei uideri uolunt, & tales ut cæteris
præferantur, seditionē mouent contra uerbū dei, sua
sapientiæ & iustitijs innuxi, quos tradit Paulus Satanae
ut discant non blasphemare. Petrus uocat, Sectas
perditionis &c. Quibus & psal. imprecatur, veniat
mors super illos & descendat in infernū uiuētes &c.

Lacte & melle manantem.

Id est omnicopia uictus abundantē, sicut clare uides,
Nu. 13. Venimus in terram &c. De pluuiia dicens,
hoc significat, Terra quidē omnia fert abunde, sed be-
nedictione domini ē cœlis, idq; adeo manifeste ut nega-
ri non poscit. Nam pluuiia ē cœlo irrigatur, non edu-
ctis super agros aquis ex fluminibus, id quod fieri nō
potest, nam montosa terra est, quemadmodū in Aegy-
pto eductis ex Nilo & fluminibus aquis fœcundatur
terra &c. Cum ergo illic omnia ē cœlis expectanda
sint, ipsa etiam necessitas admonebit te dei tui.

Semper inuisit, Id est nisi ipse illic pro modo
singularū anni partium temperet omnia ē cœlis, iam
frigus, iam calorē, iam pluuiam, iam serenitatem &c:
tribuens, terra quæ alioqui fluit lacte & melle nihil
proferet. Hic profecto textus admonet totā Germaniā
fidei & fiduciae in deū de uictu, ut taceam alias regi-
ones. Contēnentibus uerbi dei uenire famem, scriptu-
ræ sēpe testantur.

Temperaneam & serotinam.

Nihil aliud est q̄ apto tempore et cōmodam pluuiam.
Hieronymus ferē semper transfert temporaneum ubi
matutinum oportebat transferri.

Ponite. &c. Supraca. 6.

Quādiu &c. Heb. Secundū dies cœli super terrā:
Si enim non abiicissent uerbum dei, adhuc hodie ha-
berent illas terras qui iam nullas habent, ut uideamus

uerbum dei quod cōminatum est eis esse uerax.

Si enim.] Hæc rursum est benedictio obedientibus
uerbo, de qua & ante diximus. De maledictione super
Garzim & maledictione super Hebal, uide infra cap.

27. & 28. Ois locus, scilicet trans Iordanē.
His carnalibus significabat dominus ut nihil diffida-
mus, tantū enim accipiemus quantū credere possumus,
quantū sensus humanus non capit. vide hanc promis-
sionem & Iosue. I. Sicut illis ampliavit terram, ita cre-
dentibus ampliat iustitiam, ut crescant ex fide in fide,
ut interim nō dicam q̄ credentium est omnis terra &
quicquid est creaturarum, sed per fidem.

Termini quatuor terræ promissæ. Ad meridiē de-
sertū Arabiæ. Ad aquilonē mons Libanus. Ad orien-
tem flumen Euphrates. Ad occidentē mare magnum
sive mediterraneum. Quæ omnia non possiderunt, nisi
sub Davide & Salomone, ut ueritas uerbi dei uidere-
tur q̄ dare potuit quod promiserat, & auferre aequo
secundū uerbum quod prædixerat &c. de quo supra
diximus ex Iudicum. 2. & 3.

Terrorē] supra ca. 2. Qui putātur fortiores nobis
aduersarij ueritatis trepidat & timet si uideres eorū
corda &c. Iuxta uallem &c.] In Heb. tantū est
iuxta uallem Moræ.

Super mōtes ponūtur benedictiones & maledicti-
ones, ut etiā ipsi montes sunt harū monumēta posteris.

Sic Iacob erigebat tumulū testimonij, Gen. 32. Et duæ semis tribus altare ad Iordanem.

Ides quæ velit Moïses oīa fieri ex fide, sine qua oīa opera etiam legis sunt impie= tas. Quid enim hactenus dixit quod nō ad fidem attineat? Necessæ erat hoc ceu fundamētū præstrui anteq; de legis operibus aliquid meminisset, ut legis hypocrisim condemnaret quæ in opera respicit relictæ fide, cum tamen omnia alia sine primo præcepto nihil sint, quid enim deum coles si de um non habes? Iam uero cum singulares fert leges usq; adeo à primo fundamento non recedit, ut clare ostendat totum ædificium illi fundamento inniti. Alioqui cur in primis contra idola scriberet & de loco cultu ræ dei? Item, cap. sequenti de falso propheta & sedu= ctoribus &c. Tota uero lex Moysi secundū Christum in duas leges diuisa est. Altera est, Diliges dominū de um &c. Altera, Diliges proximū &c. illa prima tabu la, est hæc secunda. In his est regnū iustitiae dei. Omnia uero & tam multiplicia legis diuinæ opera externa sunt signa tantū internæ iustitiae, quibus ostenderunt pijs sese credere deo, sese diligere proximū, Hypocritæ autē relictæ ueritate, ex signis quærebāt ex lege cōtra legem iustitiae, de quo supra monuimus. Iairco qui sp̄i

ritum habebant sic omnia faciebant quia uerbū dei ita uoluit ut tamen ubi necesse erat in externis dispensaret, ut David qui cū suis edebat panes propositionis. Item, externa cogebat sāpe necessitas omittere, infirmus non potuit adire Hierusalem ter in anno, item in captiuitate Babylonica non potuerunt sacrificare & festa celebrare principalia &c. De diligendo uero deo nulla unq; fuit dispensatio, sed neq; de diligendo proximo nisi q; contra deum diligere proximū lex uetat, id quod iā nō esset diligere sed odiſſe salutē eius &c. Hinc facile uidere licet quā lex fuerit aeterna, quā nō, quā ad spiritū attinet aeterna est, quā non pōt nisi spiritu libero impleri, id qd' est iam legē non esse legē, quā uero ad opera externa respicit, personis, rebus, temporibus, locis alligata, iam oīno nō ligat iustitia spūs reuelata, quā opa ne Iudaei quidē hodie obseruāt nec obseruare possunt, nisi uelint facere cōtra legē bis impij &c.

Subuertite. Primum externorum operū est de alieno cultu dei subuertendo quem ex dei uerbo non potes scire an deo placeat. Id quod illi gladio & igni fecerunt, nos gladio spiritus facere debemus, ut omnis supersticio ē consciētijs hominū cadat, alioqui nisi uerbo oīa extirpaueris facilis erit ad uomitum redditus. de quo diximus supra ca. 7. Atq; hoc est quod ne noīa quidem idolorū superesse uult in locis illis, ne monumenis superstitibus redeant ad errorē uel ipsi uel posteri.

CAPVT XII.

et

Non facietis ita.

Secundum opus externū cum primo cohæret imo ex eo sequitur, nempe ut, extirpato cultu quem deus non vult, colatur ritu quo ipse præscribit, ne scilicet quisq; sibi eligat hunc uel illū modū colendi deū, ut unicuiq; rectū uisum fuerit, ut nostri hodie hypocritæ faciunt, sed suscipiat cum modū quem ipse dominus suo uerbo iubet & eū obseruet nō hic aut illic ædificando facella sed in uno tantū loco quē ipse elegerit. Atq; hoc agit usq; ad capitis finem, prohibens ne sic sentiant. Gentes sic colunt deos suos ergo & nos sic colemus non deos earum sed dominū deum nostrū, quod ill.æ ad impietas tem, nos uertemus ad pietatem. Istam prudentiam carnis & sapientiā animalem que hodie, ut & tunc, regnat, nō uult deus, & simpliciter uult ut nō sequamur adiunctiones humanas, sed uerbū suum. Habet itaq; in hoc cap. q; extirpatis è conscientijs hominū per uerbū dei falsis opinionibus iustitiæ, docendi sunt colere eum uerè secundū uerbum eius, quod hodie nihil nobis præscribit quām ut credamus in eum quem ille misit, qui nunc uult in spiritu & ueritate adorari non Hierosolimis aut externis sacrificijs &c.

Sed ad locum &c.

Arca domini primo fuit in tribu Ephraim in Silo cum tabernaculo domini plusquā tricentis annis, quē locū abiecit dominus, ut dicitur Hierc. 7. & psal. 77. Et re

pulit tabernaculū Ioseph & tribū Eph. &c. Tempore
uero intermedio postq; à Philistæis arca capta & redu-
cta est. 1. Reg. 4. &c. usq; ad illud tempus quando David
reuelatiōe diuina induxit eam in Hierusalē & post eū
Salomon in templū, translatā est ad diuersa loca, &
ideo non in uno loco sacrificatū, Inde non licuit alibi
nisi in Hierusalē sacrificare, quia hic erat locus quem
elegerat dominus. 2. Para. 6. Atq; hoc ideo, qd caro per
sapientiā animalē & hypocrisim non potest se contine-
re quin admueniat semp aliquid noui cultus diuini in
locis diuersis, operibus, & diebus, quēadmodū hebrai
uidebant in gentibus, quēadmodū uidemus in nostris,
antiqua fastidimus prē nouis, ut oīa superstitione reple-
amus & insuper impietate dū in talia cōfidimus. Iccr
co deus hoībus cōfusus, externū cultum non abstulit,
carnales enim alīū intelligere nō potuerūt, sed lege eos
coercuit ut non facerēt secundū suam, ut uocāt, bonā
intentionē quod ipsis rectū & sanctū uidetur, sed se-
cundū uerbum dei, ut nō paīim sed tantū in uno loco
sacrificarent & ter in anno cōuenirent &c. Ut sic deo
curante qui uidebatur carnis externūsq; cultus, nō
esset corā deo in pijs carnis sed interior & spūalis,
nēpe qui scirent sese nihil facere secundū suam uolun-
tatē sed oīa secundū dei uoluntatē, de qua certi erāt in
uerbo eius, Hi nihil confidebant in illis operibus, quia
uerbū dei hoc nō continebat cui nō potuerūt addere,

sed cōfidebāt in uerbo dei cui credētes iustificabātur
ut nos, & ita ipso externo cultu discebāt adorare deū
in spū quæ est adoratio uera. Alij uero respiciebāt tan-
tū in opera &c. ut supra diximus. Præterea quia pro-
pensus erat ille populus ad carnalē cultū & ubi nō est
spū illic non pōt aliter esse, dominus deus suo uerbo
tam multiplicia illis præscripsit opa ut ne liceret quidē
illis ad alia diuertere, ut ita uel ipsa occupatiōe tam uas-
tria continerētur in uerbo dei donec spū crescerēt. Ex
his uides nostras adiumentiones quibus ascribimus iusti-
tiā mere esse gētiles & impias, quæ nos auocāt à spū fē
dei ad quā opera legis prouocabāt, illa requirebāt uer-
bū dei, nostra nō solū nō habēt sed etiā abiiciūt. Porro
his significatū est iustitia spūs reuelata iā amplius ex-
terna lege nō esse opus, secundū interpretationē oīm-
ferè pphetarū qui legis hypocrisim secundū legē dān-
nāt. Quid enim est ista loci præscriptio quā q̄ cessante
loco cessare necessē sacrificia externa? & si sacrificia
externa quæ deus mādauit nō erūt necessaria, ne cete-
ra quidē externa necessaria sunt quæ eque deus mādā-
uit. Manebūt ergo solū illa præcepta quæ ad spīritū at-
tinēt quæ continētur in decalogo à deo scripto, quæ ne
ipsa quidē amplius præcepta sunt si spū seruētur, quia
ubi spīritus domini ibi libertas, quæ tamē libertas sub
inde augebit dum subinde crescimus spū, perficietur
autē dum à carne absoluti fuerimus, ut nemo securitā-

te quasi satur retrocedat, Beati enim qui esuriunt &c.
Præterea uno loco & uno populo illic cōgregato sig-
nificabat deus unā ecclesiam absq; sectis, quæ oīa agat
secundū uerbū dei, extra quā nihil gratū deo. Hinc &
in scripturis per Hierusalē, Sion, templū, populū Isra-
ēl, Iacob, Iuda, filios Abrahæ, credētes significantur.

Vt ponat &c.]. i. ut ibi inuocetur. [Et habitet]
secundū promiſſiōnē. Exo. 25. & 29. & leui. 26.

Victimas. sicut & infra hostias, uocat oīa alia
sacrificia præter holocausta. Holocausta incēdebātur
& tota cōburebantur deo in odorem suavitatis, sicut
dicit lex in leuitico. Ego quid dicerem illū nitorem nisi
ſeſtore? sed per hoc acepſatio dei significatur, qui dici-
tur id ſentire quod ipſe facit ſentire credētes. Odor er-
go suavitatis ex ſacrificio uenit, dum deus offerentium
corda cum iucūdo affectu facit ſentire dei acepſiōnē.
Sentit hic cor deū, & afficitur dulcedine ſpiritus, quan-
do deo gratū credit noſtrū opus, noſtrāmq; doctrinā.
Hoc holocaustū uere factum eſt Christus qui obtulit ſe
metipſum deo patri in odorem suavitatis. Ephe. 5. pro-
phetæ nobis holocausta & ſacrificia iuſtitiæ cōmen-
dāt, ut quicqd facimus ex iuſtitia. i. fide faciam⁹, et nihil
iuſtitiæ nobis ſed omnē iuſtitiā deo referamus acceptā.

Qui primitias manū ſuarum, id eſt, laboris ſui &
primogenita offert, agnoscit non hæc ſolum ſed & ſe-
quentia eſſe dei, id quod & decimis teſtatur &c.

Voll

Vota in lege nulla erant, nisi quae statim potuerunt
solvi. Vnu perpetuum legis, Leui. 27. quo diubet deus
mutari. Novit enim quid hoī pro sit qui condidit &c.

Donaria sunt spontaneæ oblationes, nō lege præ
Comedetis &c. quid ista aliud uoluerunt (ceptæ
q uæ cum bona conscientia lœti & gratias agentes uta
mur in conspectu domini creatureis eius, sine sollicitudine
ne acquirendi, sine cogitatione perden di, sine conscientia
peccati, sine timore inimicorū, ut omnis uita nostra
sit lœta et grata deo, quemadmodū docet Ecclesiastes
& Paulus, & Christus. Hypocritæ aliter, qui tandem
dicunt, blasphemates, Mala. 3. Vanus est qui seruit deo
& quod emolumentū q uæ custodiūimus præcepta eius,
& ambulauimus tristes corā domino exercituū &c.

Atq; leuites. Hodie uerbi ministris debetur uictus
ex labore alieno, reliquis non, nisi qui non possunt pa
rare sibi &c. Si autē. Hoc addit ne ex prædictis
uideretur eis prohibitus usus carniū extra Hierusalē.

Siue immundū. Ne intelligeres de immundi
cia, quæ prohibita est edi. Leui. 11. Expressit noster trans
lator id quod est in Hebreo, intelligi scilicet de immū
dicia uel mūdicia, quæ respicitur ad immolandum.

Sicut capream & ceruum,
quæ eduntur & non immolantur.

Absq; esu sanguinis] de quo infra dicemus statim,
Non poteris. De hoc loco dicam cap. 14. vide

IN DEVTERONOMII

66

tur enim legi Moysi aliâs late contrarius.

Quâdo dilatauerit &c. In necessitate domi-
nus dispensat & dispêſari uult de lege sua in rebus ex-
ternis, significans se aliud in lege requirere & omnia
esse pro salute nostra, quæ carni damna uidentur, ita
tamē ut etiâ in dispensatione nō obliuiscantur è cuius
manu accipiât beneficium. Nam infra hæc interpretatur
ca. 14. ut scilicet preciū primituorū feratur in Hieru-
salem &c.

Et mūdus & immūdus.
Hæ mundicæ & immūditiæ erât merae carnales, Im-
mundus reddebatur aliquis ex contactu mortui, mor-
ticini, menstruæ mulieris &c. Huic non licebat edere
ex pacificis imolatis, Leui. 7. Hoc significasse uidetur
spūs dei, q̄ immundi. i. qui nondū sunt fide purificati
pctores, qui tamē sunt ex familia nostra. i. nō contem-
nūt uerbū, non sunt à nostro cōuicto abijcīdi alioqui
quō cōuerteretur per nos ad deū. Et certe illi immūdi
cupiebāt mūdificari. Ita & Christus edebat cū publica-
canis & pctōribus. Et Paulus dicit, Si quis infidelum
uocauerit uos ad cœnā, ite. Hoc tamē eis prædicandū
q̄ nisi fide purificati fuerint non erūt membra Christi
sive ecclœsiæ, quia illis immūdis non licebat ingredi in
templū celebrare phasē &c. Qui autē nolunt mūdi-
ficari, eijcendi sunt, ut erubescat secūdū Paulū. Vnde
est sententia Christi. Sit tibi sicut Ethnicus & publica-
nus. Et Paulus, Cū hmoi nec cibū sumite, donec resipia-
scat.

Ne sanguinem.

Hoc præceptū iam dederat dominus post diluvium, quemadmodū & multa alia obseruata leguntur ante legislationē Moysi, ut de mundis & immundis animātibus, de sacrificādo, de primogenitis, decimis, hostijs pacificis &c. quæ à patribus olim per manus acceperunt posteri, iam uero ferè oblitterata, imò penè in idolatriā uersa, uerbo domini innouantur ne quid fiat ab ipso populo absq; fide uerbi dei.

Sanguinē uctuit edi, ut ipsa sanguinis abstinentia horrōrē faceret effundēdi sanguinis humani, ad qd' propensus est quisquis spū uacat, & ut manu mitis apparet, tamen nō obscurū est qui in prophetis uiri sanguinū nominetur, nēpe qui uellēt quotquot de pietate recte sentiūt cōtra ipsorū cupiditatē esse perditos &c.

Anima in scripturis significat uitam naturalē quæ est in sanguine & sanguine effuso uel infecto moritur, nō enim pōt cōstare uita naturalis sine sanguine sano. Hinc anima in scripturis dicitur homo uiuēs, edens, bibens, dormiēs, faciēs aliquid. Hinc Paulus uocat Animalē hominē. Sic Christus dicit, Qui amat animā &c. Et ego pono animā &c. Spūs uero hoīs est qui pōt separari & à corpore & à sanguine, ut illic, In manus tuas cōmendo sp̄itū meum, quē sp̄itum philosophi animam uocant, quorū aliqui sentiunt animam, id est sp̄itum esse in sanguine, sed errant, nec habēt ex hoc

textu patrocinium. Et quia anima hanc uitam signifi-
cat, fit ut nonnunq; pro uita spiritus, sed metaphorice
accipiatur, ut uidere licet saepe in psalmis.

Hoc præceptum adeo, quod ad externam speciem
attinet, infixerunt animis Iudæi, ut nisi gentes idem
obseruassent cum eis in primitiua ecclesia nequaquam
potuissent cum eis conuenire, qui ex Iudeis credide-
rant. Ideo scandali ratio & charitas postulabat, ut ge-
tes à sanguine & suffocato abstinerent propter crea-
dentes Iudeos, ab immolatis uero nō solum propter
Iudeos, sed & propter infirmos fratres, & propter
incredulas gentes, ne quid tribuere uideretur idolis.
A fornicatione autē & propter proximū & propter
dei præceptū. Omnia autē præceptū dei requirit &c.

Sanctificata. i. separata & uota deo, non uult nisi
in loco sancto edi, ut differentiam noris inter ea que
dei sunt, & ea que humana &c.

In conspectu dei] non tuo.

Quia abominationes &c.

Quod lustrauerint filios per ignē, infra uides ca. 18.
quod imitatus est Achas. 4. Regū. 16. & Manasses ibi-
dem. 21. Quod etiā occiderint Cananæi filios & filias
dæmonijs & Iudæi impij in hoc eos imitati sunt, habes
psal. 105. Et immolauerunt &c. Hic credo operculum
inuenisse Iudeos su.e impietati. Cur nō faceremus pie,
quod Abraham fecit immolando filium? Ita hodie qui

uere sanctorū uere opera bona, in speciem imitantur
 sine spiritu, ad quæ illi ducebantur spiritu. Illi per fidē
 & charitatem, quē ad modū Abraham qui iubebatur
 à deo. Nostri nulla necessitate aut utilitate proximi fa-
 ciunt sectas perditionis, ut dicit Petrus. Alij dixerunt,
 Cur non faceremus acceptum deo opus, quemadmodū
 & Iepithe dux Israël, qui habebat spiritum dei facie-
 bat, qui cōburebat uoto in holocaustum donino filiā
 suam. Iudicum. 11. Hi sunt qui uolunt imitari sanctorū ^{Nostri} ^{uotum} & opere
 errores, non uidentes uotum Iepithe non solum incau-
 tum fuisse, sed etiam impium, qui & postea non doluit
 se impie uouisse, sed incaute uouisse, ubi potius se quā
 deum respexit, tamen conscientia urgente, quid deum
 timuit, eodem errore compleuit quo uouerat, nō ad-
 erat illuc qui moneret ut errati & nominis domini in-
 uanum assūpti ueniam postularet. Quæ hodie uota
 iactant non sunt dissimilia, nisi q̄ in maiorem impietā-
 tem exeunt &c. Immolantur & hic filij & filiae ut à
 deo sint alieni, & in aliud confidant abiectione dei uer-
 bo, tamen per hoc iudicantur deo proximi futuri, sed
 unde sic iudicantur? ex humana opinione, somnio &
 mendacio, nō ex dei uerbo, imò uerbum dei tales iu-
 sticias damnat, quid enim non damnaret mendacium
 ueritatis? &c.

Supradictis fine capitis dixerat, Quod præcipio tibi &c. ad quod respicit hoc totū caput, ne aliquid omnino admittamus quod uel uerbū dei nō habet, uel cū uerbo dei pugnat. Adeo uero uult nos perstare in solo uerbo, ut si etiam diuersa doctrina ediderit miracula non credamus. Habes hic textum unde internoscas inter falsa & uera miracula. Vera sunt si qui facit nihil aliud deprehenditur quā merum docere uerbū dei, falsa si contra uerbū dudum dei miraculis confirmatū, & si aliam præter uerbum dei uult docere doctrinā, per quæ tentat dominus fidem nostram, utrum ex animo stemus à uerbo eius. Fictis reuelationibus & signis Satanae mēdaciis apud nos hactenus plena fuerūt omnia, propter quæ secuti sumus ea quæ uerbum dei nō probat, imo etiam condemnat, quia non credimus ueritati sed mēdacio. Mendacium fuisse hodie tandem appareat. quæ huc pertinet uide. 2. Thess. 2. Seductores & seducti secundū legem occidebantur, Nos tales statim occidere gladio uerbi dei débemus & conuincere eorum errorem, & detegere impietatem, si fieri potest, si non, debemus eos excommunicare & congregata ecclesia tradere Satanae, ut discant non blasphemare, quemadmodū Paulus facere solebat.

Sed statim interficies,
Id est, statim accusabis ad interficiendū ne hic priuato

iudicio agas. Nam sequitur, Sit primum &c.

Belial] i. absq; iugo, hoc est in obediētes uerbo dei.

Quare solicite. H.ec lex docet nō temere iudi-
candū nisi cauſſa diligenter cognita. Sic & dominus
descendit ſēpe in Gen. ad uidendū &c. qui tamen oīa
nouit, ne etiā tu iudex ſubito proferas ſententiā in re-
tibi ſolū cognita &c. Omnia iubet cōburi ut ne me-
moria quidē impietatis ſuperſit, facile enim carnalē
ad idolatriam cōmouentur monumentis impietatis.
Vide quæ ſupra in fine ca. 7. diximus.

Non ædificabitur.

Lex eſt nō prophetia, ſicut legis Iosue. 6. de Hiericho,
quæ rededificata eſt. 3. Reg. 16.

Hoc caput à ritu & uictu gentium populu-
dei ſecernit, & in fine rurſum de decimis,
primogenitiſ & primitijs præſcribit.

Primū dicit, Filij eſtis dei. Icirco nō de-
betis gentiū ſuperſtitionibus cōtaminari. Gentilis aut̄
ſuperſtitione eſt quicquid quaſi ſacrū absq; dei uerbo fit.
Vnde Paulus ait, Ephe. 5. Eſtote imitatores dei ſicut fi-
lij chariſſimi. Et. 1. Tess. 4. Vult ne ducamur ſicut gen-
tes quæ ignorant deū. Deinde, Gentes Aegyptiæ lace-
rabant manus uel faciem, defunctis amicis, ſicut eſt de
prophetis Baal dolētibus q; non exaudiretur, legis. 3.

IN DEUTERONOMII

72

Reg. 18. Præterea faciebant caluitum inter oculos, ut ex Heb. legitur, id est, radebant supercilia. Atq; ista habebant signa luctus. Prohibet igitur dominus ne despiciat se dei creaturam, ne gentibus similes sint &c. quæ exponit Paulus. 1. Tessa. 4. Nolumus uos ignorare de dormientibus &c.

Quoniā populus sanctus &c.

Id est, domino es consecratus, quo idem significat quod ante dixit, Filii estis &c. qui credunt uerbis dei, filii sunt & populus deo sanctus &c,

Te elegit] supra cap. 10.

Ne comedatis &c.

Vulgare est in lege de cibis mundis & immundis, quin & ante legem Moysi latā munda & immunda eram, quæ lex q̄ infixa fuerit animis Iudæorum testis sit uel historia Petri, Act. 10. Voluit autem deus hoc iunctu secerere populum suum à gentibus, unde factum est ut commune uocatum sit immundū quo omnes gentes uescerentur non Iudæi, mundū uero quo solo licebat uesci Iudæis. Rēcte autem mundum uocatur quo uteris secundū uerbum dei, immundū quod uerbum dei prohibet. Itaq; omnis quidem creatura dei bona est modo non contra uerbum dei utaris. Hic enim abusus est mala, siicut Adæ pomum, ut uideas & in paradiſo mundorū & immundorū fuisse legem. Præterea isto iunctu uoluit exerceri & tentari fidem illorum si forte quandoq;

uersarentur inter gentes, non minus quā nos tenta-
mur hodie propter eucharistiæ sacramentū, quo quis-
quis secundū uerbum Christi uti uoluerit hæreticus dā
natur &c. Gentes enim non ferebant discretum uictū
Iudæorum, ut uides in Daniele. Item in septem fratre-
bus Machabæis, qui non minus gloriose corā deo de-
functi sunt persecutoris manu q̄ si nos propter nostra
sacramēta, imò propter dei uerbum moriamur. Caro
hoc stultum putat, sed dei ueritas manet &c. Sunt qui
putant deum hac lege uoluisse consulere sanitati cor-
porum, id quod tamen in omnibus prohibitis nō uide-
tur, sed satis clarum est ex textu hunc uictum ad san-
ctitatem non ad sanitatem corporum pertinuisse. Ad
sanctitatem inquā non propter creaturā, quod esset
impium, sed propter dei uerbum. Sicut sanctum fui-
set Adæ abstinuisse à pomo qd' proculdubio erat crea-
tura bona.

Allegoria.

Quia uero dominus deus non solum uerbis, sed & fa-
ctis docuit illum populum, non contemnendum, est q̄
hanc legem iudicat ad sanctitatem populi pertinere. *mundus*
Primū constat cibum in scriptura esse uerbum siue do-
ctrinam. Mundus cibus est merum uerbum dei quod nō
pōt esse nisi ipsissima ueritas, de quo cibo supra cap. 8. *cibus*
Immundus, uerbum humanū quod necesse est esse mē-
dax, nā ex opinione uenit & animali homine qui non
percipit ea quæ dei sunt, & omnis homo mēdax. Pro-

E 5

mittit in hoc uerbo salutē, sicut et deus in suo uerbo,
sed manet deus uerax, homo mendax. Verbum huma-
num dulcius uidetur sapere carni quam uerbum dei, sicut
melius iudicabatur pomum uetitum cæteris, sed cæ-
te persuasione diabolica. De quo immūdo cibo et uer-
bo humano dictum cap. superiore. Si ergo uerbum dei
ederis et tibi incorporaueris, mundus es per fidem, si
uerbum hominū in re salutis, immūdus es per infide-
litatē. Vult ita te deus mundū esse per fidē uerbi sui,
dum iubet sola mūda edi. Talis enim es qualē cibum
tibi incorporaueris, id est, uel sanus uel insanus. In cir-
co istam mundiciem et immūdiciem quæ de cibis tuis
dicuntur de te dici non dubitato. Tu uel mūdus es fa-
de uel immūdus infidelitate et c. Id quod clare uides
in historia, Act. 10. ubi deus ostendit Petro per oblatos
in uisione cibos etiam gentes edendas. Animal ergo
quod ruminat et simul ungulam findit mundum est.
Ruminant qui uerbum suscepunt meditantur iugis-
ter. Diuisos uero pedes habent, id est, discretionem in
dicij ut norint quod uerbum suscipiant ruminādum.
Probate, inquit, spiritus num ex deo sint. Alterū sine
altero condemnat lex. Pisces quoq; nisi pennulas ha-
beant et squamas immundi sunt. Sunt autem qui ele-
uantur uerbo et assurgunt ad spiritum, item, qui non
suscipiunt uerbum demergens et uexans conscientia-
es, sed quod dei est erigens et liberans, sursumq; ate-

tollens. Nec uult deus sine squamis uerbum uel hominem, id est, lubricū quod teneri non possit. Sunt enim qui ad tempus credunt &c. Hic rursum alterum sine altero nihil est, ne sit uerbum tenax sine pennis, aut pen natum sine squamis. Ex auibus quicquid rapax est & coruini generis & noctis amans, & in terris nidificans & repens, id est frustra pennas habens, non uult edi. Videntur enim multi uerbum dei habere & uolare sed sua etiam in uerbo querunt, siccirco ea tantū producunt & suscipiunt quæ ipsorum uidentur cupi ditati seruire. Item, alij libenter quidem uidentur audi dire uerbum & uolare, sed noctis sunt amantes, non deserunt quæ uerbum non sustinet. Alij uolant quidem etiam in die, sed in terra nidificant, uel alas habere uidentur, sed tamen repunt in terra. Hi sunt hypocritæ & qui innituntur suæ prudètie & iustitiæ, Sancti uidentur, sed non sapiunt nisi terrena, nisi animalem sapientiam &c. Verbum non habet ut uel in altis mancant, uel in altum erigantur &c.

R. 13

Tragelaphus, latine hircoceruus, species cerui est.
 Pygargus, caprea sylvestris filis Damæ. Plinius aliter.
 Oryx, ex caprarum genere est.
 Camelopardus est capite Camelo similis.
 Chirogrillus uel Chirogylius est erinaceus.
 Ixion, græce Ἰξιόν, miluus est.
 Halyetus, falco est.

Larus, latine fulica, duher.

Accipiter, HauicK. Herodius, Reyer.

Porphyrio est pellicanus.

Nycticorax, Schuffuth Saxonibus dicitur. Alijs, Vhu.

Onocratalus, Rordomel.

Caradrius, Triuith puto &c. In terra nidificat.

Quicquid autē morticinum.

Quod mortis est ne tangito, ne dicam non edito. Verbum uitæ uult. Et corrumpunt bonos mores colloquia

Peregrino.] In iusta lex uidetur carni, sed (prava, pro gentibus scripta est non contra gentes. Significabatur enim gentes ut non tenebātur ista lege, ita quoq; ad externas leges olim non cogendas &c.

Non coques.

*In lacte matris, id est, dū adhuc fugit. Ridet caro les-
gem dum deus non solum hominibus, sed etiā iumentis & brutis consulere uidetur sua lege, sicut & illic. Non alligabis os boui trituranti. Nunquid, ait Paulus, 1. Cor, 9. de bobus cura est deo? an propter nos utiq; hoc dicit? nam propter nos scripta sunt, oves & boves non legunt scripturam. Dum igitur consulit brutis sicut & de sabbato diximus nobis consulit nosq; erudit. Qui non uult fraudari suo cibo bouem tritum, non uult quoq; fraudari mercenarium operis tui, ut uidebis in lege, multo minus operariū & doctorem uerbi sui. Illud ergo docet quid prædicari debet,*

hoc quod de Hedo dicitur, quid prædictor tibi, imo
etiam quid tu tibi. Primum hedus nutritur quidem ad
mortem, sed dum adhuc fugit coqui non debet cum
matris certe dolore & sine hedi usu. Secundū qui su=
gunt sunt adhuc infirmi qui non possunt adhuc intel=ligere omnia, aut fortiter stare in eo quod credunt, &
qui adhuc multæ obnoxij sunt fragilitati. 1. Co. 3. Ter
tium, Mactantur & eduntur, qui uerbo iudicātur, &
conuertuntur in mēbra nostra quorū caput Christus,
ut uides ex uisione Petri. Quartum, Hæc mactatio &
comesio est mortificatio illius quod est Adæ & trans=plātatio in Christū. Hæc nō subito fiunt, sed per totā
uitam nostram baptizat spiritus in mortem & uiuifi=cat in Christum. Quintū, Hæc igitur lex est, ut à par=
uulis in Christo perfectionem non exigas, nisi uelis eū
cum dolore matris ecclesiæ occidere, id est, in despera=tionem adigere, expecta donec grandescat, donec ma=ter secura reddatur sui filij. Sic Christus portauit suos
discipulos, sic Paulus suos Corinthios. Lacte nutriēdū
sunt donec ad usum apti reddantur. Quid contra fa=ciunt qui à summo ædificare incipiunt &c. Sextum,
Hæc lex præsumptionem illorū mortificat qui se offe=runt ad Euangeliū prædicandū, & ad moriendum
pro Christo nulla necessitate, quasi iam perfecti sint, cū
tamen parum habere fidei ipsa tentatio post declareret,
Hos necesse est cadere ut Petrum. Non debemus no=

stra præsumptiōe iniçere nos in pericula, sed semper metuere nostræ fragilitati. Deus cum uoluerit, uocabit & dabit occasionem, & simul fortitudinē. Dominus dabit uerbum Euangelizantibus uirtute multa.

Decimā. De hac dispensatione, cū longior uia fuerit, diximus supra ca. 12. Verū quod hic & ibi dicitur de decimis & primogenitis cū familia edendis in loco à deo electo, nisi intelligas eum aliorū quæ cum decimis & primogenitis ad epulas instruendas attulerunt, secundū illud infra ca. 16. Oblationē spontaneā manus tuae &c. Id est, non præceptā lege, sicut erant præceptæ decimæ & primogenita quæ erant sacerdotū & leuitarum. Et ibidem, Non apparebit ante dominū uacuus sed offeret &c. Et apertius. 26. Et dimittes eas &c. Nisi, inquam, sic intelligas, non cōueniet cū lege Moysi, quā sepe legis de primitijs & decimis & primogenitis. Verum istud nobis significauit spiritus dei, non sic offerenda quæ præcepta sunt, ut non offeras spontaneas quoq; oblationes, sine quibus quæ lege præcipiuntur nō sunt accepta deo. Hinc est quod psal. dixit, Voluntarie sacrificabo tibi &c. Et psal. 109. populi spontanei, Christiani uocantur.

Anno tertio. Hac lege charitatis cōsulitur omnibus indigentibus uictu, & consulitur sine nostro dispendio, nō enim hic sentimus aliquid decedere nobis, & insuper benedictio dei nobis promittitur si ita sice

CAPVT XV.

75

rimus. Facillime consuleretur pauperibus qui habitat nobiscum, si quisq[ue] singulis annis decimam honorum apud se reponeret hic multum iuriaret & nihil sentiret sibi decedere, quid si insuper tertio anno alteram reponeret decimam. Possent & ex his tributa soli principibus. Vrum Christianis nihil hic præscribendū est qui semp sua oia & se Christo debet. Quā tamē utile foret ista prudentia inchoare quis nō uidet ex ista lege dei

Vt benedicat, Id est, ut multiplicet & ditet te in oibus operibus tuis. Ex quo præter istam promissionem, & hoc clare uides, omnia opera manuum tuarum in quæredo uictu, ut alia taceam, frustra fieri sine dei benedictione,

CAPVT XV.

Sepotimus dies, septimus annus, & septies septimus annus, id est quinquagesimus, erant deo sacri, ut agnoscas quare perfectionis numerus aut saltem multiplicatissim⁹ septenarius numerus in scripturis, ut illud, Septies in die laudem dixi tibi. Item, Eloquia tua argentum &c. Item, Septies cadet iustus &c. Item, Assumit septem alios spiritus nequiores se. Tria ergo sunt sabbata septenarij numeri. Primum, Sabbatum dierum quādo in singulis septimanis cessabatur ab opere extra terno seruili die septimo. Secundū, Sabbatum annorum,

Tris salutis
7

quo septimo quoq; anno qui erat cōpletio unius hebdomadæ annorum, dimittebantur debita & seruitutes. Tertium, sabbatum sabbatorum post septies septē annos, quando redibant possessiones & quisq; redde batur suæ familiæ. Hoc sabbatum omnia habebat quæ præcedentia. Hic erat annus quinquagesimus quē iubil. eum Hebræi uocant, id est, annum remissionis. Primo, uacant corpora, ut mentes uacent deo, secundū il lud, Vacate & uidete. Secūdo, remittuntur debita & seruitus legis per fidem. Tertio, redimus ad id quod in Adam perdidimus per filiorum adoptionem. Non enim solum redimimur, sed etiam filij dei & hæredes constituimur. Hic est iubileus per Christum. Vnde Petrus dicitur, Non solum septies, sed etiā septuagies septies. Hoc est quod Esaias. 58. dicit de sabbato. Et res quietem dabit tibi dominus deus tuus semper &c. Et ultimo, Et erit sabbatum ex sabbato &c. Hoc uero ad uerte ne uideamur literam despicer, q; uoluerit dominus populo consultum his legibus. Primū secundū corpus & res externas. Nam tametsi benedictione sua promiserat se seruaturū & ditaturū eum populu, tamen & his legibus quasi ciuilibus eis consulebat, quæ enim paupertas potuit esse in illo populo ubi ista seruabantur & summa legis æquitate siue moderatione oībus consulebatur? Deinde secundū salutem æternā, ut ista beneficentia aliij seruirent alijs &c. quibus & hoc

Hoc addidit, pmittendo dominus ut benediceret bene dicētibus, id est, daret dātibus. Id quod & hodie facit & secundū corpus & secundū animā. 2. Cor. 8. & 9.

A peregrino. Iudei fratre & proximū tantū habebant secundū Iudeū, qui tamen iubebantur benefacere extraneo ut supra dictum, qui cōuincuntur ex parabola, Luc. 10. etiam Samaritanum esse proximū &c. Quod uero extranēi non gaudebat ista tunc libertate, durū quidem uidebatur, sed pro gentibus ut supra diximus. Hec scripta sunt, quae ut tunc non gaudebant legis externa libertate ita nunc quoq; nō astringuntur legis seruitute. Nunc, ut diximus, quia eōs sunt proximi nostri qui uerē sumus populus dei in uero iam sabbato, non licet nobis repetere nostrā & contendere in iudicio &c. 1. Cor. 6. Matth. 5. Ministri autem legis & iuris sunt propter eos qui nondī sunt in isto euangelij Iubilāo.

Et omnino indigens.

Non extrudes indigentem sed dabis ut non indigeat & mendicet, alioqui mendicare licet illi qui non pōt sibi parare uictū. Hec lex dānat omnes ordines mendicantium. Itaq; quod sanctissimū hactenus iudicauimus inuenimus nunc esse contra apertū dei praeceptum. Ut interim de alijs taceam qui aequē contra dei praeceptū ex aliorum labore uiuere uolūt sine illorū utilitate, de quibus Paulus, 2. Tess. 3. Dignus enim est

F

operarius mercede sua, qui uero non laborat non man-
ducet &c. Damnat & omnes ciuitates quae Christia-
no gloriatur titulo q̄ turpem in fratribus permittūt
mendicitatē, & perire fame sinunt qui mendicare ue-
rentur. Et singulis diuitibus. i. quibus superest quēad
modū Christus dicit, præcipitur, Si unus de fratribus
tuis &c. Vbi diligēter attēde quā uelit ex fide & cha-
ritate fieri elemosynam cum monet. Non obdurabis
cor tuū &c. Caue ne forte &c. Nec ages quippiā calle-

Non deerūt, supra lex fuit quādo (de &c.
dixit. Et omnino indigēs &c. Hic prædictus qd' futurū
est. Hic nō opus est quæstiōe quare deus nō oībus filiis
æqualiter prouideat. Tuo enī iudicio uidetur inæqua-
litas in puidentia dei patris, Cæterū apud eū est æqua-
litas. Sicut enim diuites facit propter pauperes, ita &
pauperes facit propter diuites, ut illi misericordia &
liberalitate, isti patientia exerceātur, utriq; fide &c.

Fœnerabis.

Positum est pro mutuū dabis. Promissio est benedictio
nis domini, non lex. Quam prophetæ & apostoli ad
spiritū quoq; trahūt, si audierimus uocem domini dei
nostrī abundabimus bonis spiritus & erimus domini
omniū peccati, mortis & inferorū, omnibus subiectis
nostris pēdibus &c. Item dijudicabimus omnia, nos à

Cum tibi ueniditus. (nullo &c.

Ista est altera remissio septimi anni. opus certe non

Contemnēdæ charitatis in pijs dominis, & opus prouidentiæ dei erga seruos ne perpetuo à malis dominis præmerentur. De quibus & hoc præcipitur ne uæ cui dimittatur, & promissio additur sic facientibus, ut promissione deus trahat animum ne sola lex faciat hypocritā coacte faciētem. Et præterea ut nihil omittat addit. Memento &c. Ut cognoscas ita esse à te faciendum fratri quemamodum fecit tibi deus, ut supra quandoq; dictum.

Due remissiones septimi anni diligenter sunt nobis in spiritu cogitandæ. Non solum enim dimittitur nobis debitū i. peccatū ex Adam, sed etiam ita liberamur à legis seruitute & tyrannide ut amplius lex auctoritatem & ius dānandi nos non habeat ut maxime simus in nobis peccatores. Hæc est libertas in Christo. Felix conscientia quæ hanc intelligit.

Sin autem dixerit.

Lex ista libertatis pro seruis lata est. Vnde Paulus. Si potes liber fieri magis utere, si non potes non sit tibi curæ. Recte ergo auffertur ab eo omnis libertas, ita ut neq; septimo anno neq; iubileo sit liber, qui libertatē dei audiens, propter suum cōmodū contempſit fieri liber. Iccirco & subula perforatur auris, ut signū hæbeat cōtra se nō auditæ dei libertatis. Ita & in spūali bus fit, qui hodie quasi ipsis salutare sit utile & cōmodum contemnunt audire libertatem Christianam ma-

nent in perpetua conscientiarū uexatione & legis seruitute, & circa & in morte. Vnde monet Paulus de spiritu libertate. Vos fratres in libertatem uocati estis, nolite serui fieri hominū, id est, ne periculo conscientiae uestrae seruite ulli creature &c.

Primogenita masculina vult tantū deus, ut oīa sequentia agnoscerentur esse dei, cui iam consecrata erāt initia & talia initia in quibus esset semen posteritatis. Lex autem primogenitorū hominis respiciebat in Christū qui est primo genitus in multis fratribus, primo genitus ex resurrectione mortuorū, in quo nos oīs sumus oblati deo, sicut Israēlitæ in leui &c.

Non operaberis.

Vult ne fraus fiat sacerdotibus atq; adeo sibi qui ista iubet sibi offerri ut discant timere deum, & non incendere dupli corde in conspectu dei. Deinde ne quod agnoscimus donum dei in nobis uertamus in gloriam & lucrum nostrū, sed agnoscamus esse dei, datum nobis in utilitatem ecclesiæ, id est, aliorū. 1. Cor. 12.

In conspectu.] intellige ut dictū cap. superiore.

Sin autem,

Heec lex significabat nihil esse quod natus es, si sis uictiosus, id est, non habeas fidē. Primogenitus erat Cain, primogenitus Esau sed abiecti sunt. Item primogenitus populus Israēliticus. Exo. 4. sed gentes apprehenderunt iustitiam Israēli incognitam. Ro. 9. &c.

CAPVT XVI.

85

Tam mundus] ut supra quandoq;

CAPVT XVI.

Sed erant principalia Iudeorum festa secundū legem, quae non potuerunt celebrare nisi mūdi & in loco sancto quem elegerat dominus qui erat in Hierusalē, & in tēporibus statutis. Iccirco Iudei hodie ut supra diximus talia nō habent, nisi contra legem quam adhuc se habere putant impie agere uelint. Ablatus est enim locus ille ut non maneret lapis super lapidem, secundū cōminationem Hiere. 7. & 3. Reg. 9. Primū erat phase, id est, transitus, nos pascha uocamus, in cōmemorationem beneficij dei q̄ exierant ex Aegypto, quādo ederant agnū noctu, cuius beneficio sanguinis tunc seruabantur ipsi ab angelo percutiente Aegyptiorū primogenita, id quod singulis annis edendo agnum repræsentabant. Secundū erat festum Hebdomadarū quod celebrabatur completis septem hebdomadis post pascha, siue post immolatos manipulos primiārum ex spicis, nos uocamus pentecosten, quando acceperāt legem in Sina. Verum cum sēpe in lege huius festi mentio fiat, nusquā fit mentio acceptae legis, neq; unq; aliquod festum in huius cōmemorationē institutū legitur, cuius ego rationem puto q̄ ratio sabbati siue festi cum ratione legis non conueniebat. Sab-

F 3

batum enim libertas & cessatio est, lex seruitus est & fatigatio. Nam agar in seruitutem generat Gal. 4. 9 spiritū seruitutis in timore appellat spiritū legis Paulus Ro. 8. Tertium. Festum tabernaculorum in septimo mense, in cōmemorationem q̄ habitauerāt in tabernaculis patres ipsorum in deserto per XL. annos. Quo uides hæc omnia instituta ne obliuiscerentur dei & beneficiorum eius, atq; huc pertinent illa quoq; ne gocia sacrificiorum & oblationū & gaudiorum in singulis festis, item q̄ offerentes docebātur etiā conceptis uerbis fateri dei liberationem & beneficia. Nihil hic erat quo deus indigebat sed oīa in salutem illis erāt ordinata quæ externa tunc gerebātur, ut uerbis & operibus testarentur mūdo sese corde credere deo & cum agnoscere ut creatorem ita & liberatorem & patrem,

Pascha.

Phase celebratur mense primo, initio anni apud Hebreos, ut uides Exo. 12. qui mensis est nouarū frugum in terra Canaan, quando primitiæ offeruntur ex frugibus. In quo mense liberati sunt ex Aegyptia seruitute cuius ferè ubiq; scriptura meminit, & traducti per mare rubrum, baptizati aqua & nube, id est, spiritu sancto. 1. Cor. 10. facti populus nouus & peculiaris domino. Hic omnia noua legis, nouū populū, nouum annū siue tempus, nouas fruges, & panes absq; fermento ueteri, nouam uitā, nouum spiritū. Paulus hoc festū interpre

tatur. 1. Cor. 5. Pascha nostrū immolatus est Christus.
 Itaq; festum agamus non in fermento &c. &c. 2. Cor. 5.
 Si quis in Christo est noua creatura est, uetera transie-
 erunt, ecce facta sunt oia noua. Et Christus est in om-
 nibus primatū tenēs, Col. 1. qui eduxit nos ē seruitute
 regni tenebrarū & legis damnatione & transfluit in
 terram promissam in regnū claritatis suæ, in quo reg-
 no edimus fide ueterū pascha Io. 6. & azimos panes
 septē diebus, id est, omni tempore. [Immolabis.]
 De sacrificijs paschæ dicit nō de agno qui cōmedebat
Afflictionis. Heb. Exiliū. In pauore. Heb. (tur.
 Subito lege Exo. 12. Non potuerūt fermentū secū acci-
 pere cogētibus Aegyptijs exire. Tantū p̄sunt aduersa-
 rij nobis ne tentati sequamur nostras cupiditates &c.
 Panē ergo exiliū uocat quo recordabātur exiliū Aegy-

Non apparebit. (ptiaci.

Ne adessc quidē wult. i. audiri fermentum pharisæorū
 quod est hypocrisis, nō solum non edi. i. credi. Nostrū
 pascha est aeternū, ergo aeterni sunt & dies azymorū.

Non remanebit &c.

De agno paschali dicit, ut uides Exo. 12. Christus in
 hac uita integre edendus est, missæ defunctis nihil pro-
 sunt, oportet te integre credere. Si quid fidei defue-
 rit, quicquid iniustitiae residuum est hoc igni combu-
 re, id est, hoc cōmitte baptismo Christi qui baptizat ig-
 ni & spiritu sancto ut & peccatū reliquum damnare

non posset, per quem omnia in hac imperfectissima uita tibi pro perfectione imputabuntur.

Vespere. Hæc nostra prima resurrectio comparsata ad resurrectionem nouissimam, uix umbra est & nox & tamē est nox liberationis præcedente columna ignis, comparata uero ad uitam Adæ & ad sapientiam mundi, lux est & sola sapientia & tanta claritas cui etiam iste sol nō se ausit conferre, Esa. 24. &c. Propterea nostrū tempus post Christi resurrectionem in scriptura uocatur Tempus acceptum, dies salutis. 2. Cor. 6. Ef. 49. Et in psal. Dies quem fecit dominus &c. [Et coquæ] scilicet assando.

Collecta,] quando colligebatur pro pauperibus & reponebatur in usus eorum, quemadmodum nunc nostri incipiūt facere quando conuenit populus &c.

Pentecoste.

Non à pascha numerantur istæ Hebdomadæ sed à sabbato oblationis primarū frugū, licet ferè semper idē erat, ut uides ex principio huius capituli, lege Leui. 23, ubi præscriptæ sunt oblationes lege præceptæ. Hic autem tantū dicitur de oblatione spontanea quæ cū alijs uenit, ut supra diximus. Neq; fit hic mentio datæ legis ut æque supra diximus. Tantū hoc additur. Et recordaberis q; seruus fueris in Aegypto. ut hæc quoq; festivitas i priorem liberationē referatur. Nos in hoc festo accepimus legem libertatis ē cœlis, i. spiritū sanctū.

Scenophegia, id est, tabernaculorum fixio.

Aduerte q. prima die mensis septimi erat festum tubarum, ut in psal. Buccinate in neomenia tuba &c. decimo die festum expiationis à peccatis totius populi nō sine sanguine, quādo ingrediebatur summus pontifex semel in anno in sanctum sanctorum expectantibus fōris uniuersis Israēlitis hora incensi, quae interpretatur epistola ad Heb. quod tempus fuisse, quando angelus Gabriel apparuit Zacharie clare ostenditur Lu. I. A quinto decimo autē die erant feriæ tabernaculorū, ut hæc omnia legis Leuit. 23. Primum, festum populi dei, perfectis terræ laboribus & sudoribus, ubi incipiimus curare quæ dei sunt, in septimo mēse, id est in sabbato mensium licet adhuc imperfecto, quia tabernacula nondum sunt æterna, primū, inquam, festum est festum tubarum, quæ est prædicatio verbi dei, id quod clare illæ tubæ sacerdotales significabant. Vnde Esa. 40. Exalta quasi tuba uocem tuam &c. Quā prædicationem creditam sequitur festum expiatiois, id est, remissionis omnium peccatorum per sanguinem proprium pontificis nostri semel ingressi in sancta sanctorū per sacrificium in æternū perfectum. Verū hoc festum sine afflictione animæ non agitur, ut in Leuitico legis, nam oportet hic cadere & mortificari omnia nostra. Deinde habitamus sub umbra alarum dei, in tabernaculis fiduciae, in requie opulenta, Esa. 32. Psal. 30. Item

habitamus in tabernaculis q; agnoscimus non hic nos habere manentem ciuitatē. Heb.11. quemadmodū Dauid dixit. Aduena ego sum apud te &c. In his tētōrijs prouocamur iugiter ab hostibus, à mūdo, à Satana, ut cadamus ne simus populus dei, ut filij Israēl per. XL. annos, nos per septem dies, id est, per omnem uitam. Iccirco nobis excubandū ut monet Christus, & cōgre diendū iugiter cum aduersarijs per arma dei, Eph.6. fiducia ergo in his tabernaculis nostris & securitas in deo nobis est, nō in hostibus. Vnde Christus, Confidite, ego vici mundū. Hinc gaudiū in spiritu sancto quod habemus sēpe temptationibus interturbatur. plenū autē gaudium erit & festum tabernaculorū olim habitatorum quando recepti fuerimus in aeterna tabernacula, Luc.16. Lege.2. Cor.5.

Præterea & hoc aduerte, q; ubi festorū facit mentionem Moïses, in conspectu dei, ferē unius conditōis facit leuitam, dominū, seruum, ancillam, filiam, aduenā, pupillum, uiduam, quos tamē oportet esse diuersæ conditionis apud homines, secundū legem etiam dei, ut uideas hic illud Pauli Gala. Non est Iudæus neq; grecus &c. Et secundū corpus illud psalmi, Domini est terra &c. Præterea & hic significatur, H. ec esse festa & epulas dei ubi tuū coniuium agnoscit pauperes. 1. Cor.11. Conuenientibus uobis in unū iam non licet dominicā cēnam manducare &c. Luc.14. Cum facis prandīū

aut cœndam &c. 2. Esdræ. g. Ite comedite pinguia &
bibite mustum, & mittite partes ijs qui non præpara-
uerūt sibi, quia sanctus dies domini est, & nolite con-
tristari. Gaudium etenim domini est fortitudo no-
stra &c. Huc quoq; pertinet q; octaua dies erat festa in
qua erat collecta domini, ut supra de collecta diximus.
In quo & aliud quoq; nota q; nulla dies octaua erat fe-
sta Iudæis nisi hæc quæ erat finis in anno omnium Iu-
daicorum festorum, quæ octaua dies manifeste perti-
net ad aliam uitam & resurrectionem nouissimā post
septem dies in quibus hic uiuimus, quando crit festum
post qd' nō restat aliud, tūc erit uera collecta domini,
quando domino colligentur à quatuor uentis cælorū
omnes electi &c. Tunc erit deus omnia in omnibus.

Vacuus &c. Supra dictum de spontaneis obla-
tionibus sine quibus non uult dominus uenire offeren-
tem. Vacuus appares in conspectu domini si sine fide
uenis. Itaq; in omni scriptura uides dominū uelle &
amare pauperes in possessionem æternam, & tamen
eosdē mult diuites, pauperes mortificatiōc, diuites fi-
de. Esurientes enim impleuit bonis. Quid prodest ti-
bi hypocrita uenire multis oblationibus in conspectu
hominū cum in conspectu dei sis uacuus &c?

Iudices.] Supra ca. I. Nisi tales sint iudices & ma-
gistri omnia pessimeunt, et preterea prouocatur ira
dei super populum, Historie sunt testes.

Excēcant. ne uideant quod ante uiderunt, Incipiunt enim informare conscientiam (ut hodie uocant in reconsulti) sed male propter munera.

Mutant id est, peruerunt uerba iustorū. Ex Heb, facta iusta uel cauissam iustum.

Non plantabis. Gentes habebāt arbores diis sacras & deorū statuas. Contra quod supra dixit lex ca. 12. Non facies similiter domino deo tuo &c. Cōtra hoc præceptū impie sēpe peccatum indicat historialis bri Regū. Hoc autē uulthæc lex, alienū dei cultū uero cultu non esse admiscendū, alioqui totū statim esse cōtra deum, id est, humanas traditiones uerbo dei nō ad miscendas, & qd' adagio dicitur, nō harā iuxta aram.

CAPVT XVII.

Recētū iudicium hoc caput & qualis sit rex describit. Iccirco & quæ supra de iudicibus dixerat huic capiti deberent annecti, Intermisceat uero de luco & statua dei & hostia uitiata quæ sunt abominatione deo.

Non immolabis &c. Supra dictum de mundis & immundis & quid sibi uelint, ubi inter munda imprimis nominantur bos & ovis. Hæc uero lex declarat si maculam uel uitium in corpore habuerint nō solum immunda esse quæ munda uocantur, sed etiam abominationem deo, quemadmodū & supra primo

gentium uitiosum fecerat cibum communem tam mundo quam immundo ne offeretur deo. Iudei erant mundi quia populus dei. Gentes immundi quia idololatriæ, ut uides ex historia Petri, sed deus inuenit in iudeis maculam & uitiū, erant enim cæcis oculis & surdis auroribus & excæcato corde, Iccirco abominatio ei facta sunt. Gentium autem corda fide purificauit, hinc & meretrices & publicani hodie quoque præcedunt phariseos hypocritas in regnum celorum. Deus enim non nomina respicit sed rem ipsam, id est, fidem, Hier. 5. In hanc legem respexit Paulus quando dixit sanam doctrinam. 2. Timo. 4. & sanam fidem Tit. 1. Et Psal. Beati immaculati uel integri & perfecte fani in uia. Et alibi. Nouit dominus dies immaculatorum uel integrorum i. qui perfecta siue sana fide sciunt humana opera esse nihil. Huc quoque pertinet quod Paulus ait Tit. 1. Ut sancti sint fide, non attendentes Iudaicis fabulis & præceptis hominum auersantium ueritatem Omnia quidem mundas mundis. Immundis autem &c. cum sint abominabiles & dicto non audiētes & ad omne opus bonum reprobi. Vis

Cuncti reperti &c: (de & Esa. 1.

De his & quae non sit temere iudicandum diximus supra cap. 13. Hic uero caue ne frustra dictum putas, Quae non præcepi. Id quod ex superioribus satis clarum est. Milliū uero siue exercitum coeli, ne angelos cogites, uocat sydera & stellæ. ut Esa. 40. Leuate in excelsum oculi

los uestros & uidete, quis creauit haec? Qui educit in numero militiam eorum & omnes ex nomine uocat. quemadmodum et in psal. Qui numerat multitudinem stellarum &c.

In ore duorum aut trium &c.

Hic habes legem quod unus testis est nullus non solum in causa sanguinis sed etiam in quacunq; causa ut infra uides cap. 19. verum testis diligentissime examinetur quemadmodum Danielem fecisse historiam Susannae habet, id quod eodem cap. 19. uides.

Manus testium.

Supra cap. 13. Sit primum manus tua &c. Ita & testes lapidaturi Stephanum deponebant uestes ad pedes Pauli &c. Haec occisio nunc est excommunicatio ubi testes accusant & dicunt ecclesie & ecclesia tota condemnat reum dum non audit, donec redeat. Vnde Paulus ad hanc legem allusit 1. Cor. 5. Congregatis uobis & meo spiritu, cum uirtute domini Iesu, tradere huiusmodi hominem Satanam in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat &c. Expurgate &c. Auferte malum ex uobis ipsis.

Si difficile &c.

Lepram & non lepram, male legitur. Nam iudicium de lepra non pertinebat ad iudices in ciuitate sed ad sacerdotes leuitici generis, Leui. 14. Ideoque Christus quando erat minister circumcisionis dixit leprosis: Ite ostendite uos sacerdotibus & offerte sicut pracepit uobis Moyses in testimonium illis &c. Legendum

ergo, Inter plagam & plagam.

De hac lege supra cap. 1. ex cōsilio Ietro saceri suī dixit. Qd' si difficile uobis aliquid uisum fuerit referre ad me & ego audiam, Iudiciū autem ambiguū inter sanguinē & sanguinem est, quādo dubitatur num sanguinis reus sit nec ne, qui uitiauit corpus proximi aut occidit, & non pōt internosci aut probari, uoluntariū ne factum sit an fortuitū &c. Ita iudiciū inter causam & causam intellige dum alij iudicant pro reo alij pro auctore, & nihil certi potest statui. Sic & inter plagam & plagam intellige ut de sanguine diximus. Hæc lex necessaria & optima est, ut dubia causa in regno finiatur, certa autē causa in ciuitate, ne permittatur iniustis auctoribus quod hodie uidemus qui etiā pessimam causam suo cōmodo agūt per appellationes illas donec altera pars grauata & itineris labore & periculo & penuria cadat à causa iusta &c. Sed uide quid deus uōluerit in tali casu, nempe audiri sacerdotes in lege domini doctos, & ad iudicem summum totius populi quē uice regis erat anteq̄ crearentur reges, qui & ipse doctus erat lege domini, iubebatur enim legere quotidie deuteronomiū, ut uides Iosue. 1. & infra de rege. Quē enim sic docti sunt habent fidele consilium, ubi nō est manifestum dei præceptū. Et in tali casu non solum in contentiōe litis, debet audiri spiritualis homo, is quicquid tibi pronūcianterit oraculū esto, quēadmodū &

Paulus saepe pronunciauit fidelis & misericordiam
consecutus, nihil præcipiens. 1. Cor. 7.

Qui autem superbierit &c.

Per hoc contumaciam reprimit illorū qui in hoc casu
suā causam uolunt iustificari, alioqui nō audituri &c.

Cum ingressus.

Hoc genus uitæ nō probauit deus sed permisit, sciens
quo declinaret quod ex se posset sustineri & esse uti-
le. Hinc tam pauci reges legūtur fuisse pīj. Voluit de-
us ut iudices constituerent ex fratribus sapientes &
intelligentes qui iudicarent rectum iudicium coram
deo in cunctis urbibus, & ipse ducem siue iudicem
per se, ut Moisen, ut Iosue ita alios semper suscitauit
eis qui liberaret eos de ui aduersariorum & iusto eis
præcesset iudicio cum sacerdotibus leuitici generis,
usq; ad Heli sacerdotē qui & iudex & sacerdos sum-
mus erat sed filios habebat iniustos, cui successit Sa-
muel sanctus cuius filij acceperūt munera & peruer-
terunt iudiciū. Neq; tamen iniustitia filiorū Samuels
causa bona erat petendi regem. Suscitasset enim inuo-
cantibus & tunc ut ante iudicem & sacerdotem bo-
num. Vnde ait ad Samuelem. 1. Reg. 8. Non enim te ab-
iecerūt, sed me ne regnem super eos &c. Et Osee 13.
irridet populū dicens, Vbi est rex tuus, maxime nūc
salutēte in oībus urbibus tuis, & iudices tui, de qua
bus dixisti. da mihi regem & principes? Dabo tibi re-
gem in

gem in furore meo & auferam in indignatione mea.
voluit dominus consultum populo ut iudicium esset
apud sapientes & intelligentes secundū legem domi-
ni, quales esse oportebat sacerdotes in loco sacro, &
qualem instituit iudicem in suo Iosue post Moisen, nō
apud regem, quem sciebat uacaturū equis, multis uxo-
ribus & mulieribus, auro, argento & reliqua ambiti-
oni & oppressioni suorum, ut uides. 1. Reg. 8. quando
queso talis uacaret legi dei, ut, spiritu doctus a deo, re-
ctum proferret iudicium? Hic & electum Dauidem
oportuit impingere, sub quo dedit illis deus omnē ter-
ram quam promiserat, ut ueritas dei probaretur. Post
quem Sub Salomone dum omnia florere uidebantur
coram mundo, tamen coram deo retrolabebantur, id
quod finis Salomonis declarauit. Atq; adeo iniustitia
sub regibus exundaiuit, ut perpetua facta sit uix sepe
reliquijs saluatis, donec ad deum, quem abiecerant ne
regnaret super ipsos, rediret regnū per Christum, id
quod prophetæ promittunt, quemadmodū Esa. 9. dicitur,
Super solium Dauid &c. Et. 32. Ecce in iustitia re-
gnabit rex, & principes in iudicio præerūt &c. Quia
uero futurū uidebat deus ut peterent regem, præscri-
bit hac lege qualem solummodo permittat. Si quem ev-
go talem repereris hunc solum dico bonum piūmq;
regem ac principem, quo enim loco alios habeat deus
satis declarat.

G

Quē dominus elegerit. Ne uel sic aliquid tentent sine domino, quae electio uidebatur aeterna in Saule, sed translata est ad David, post quē non electi sed nati sunt reges usq; ad Christum, ante cuius aduentum cessauerat regnum Iuda & regia stirps Davidis inducto rege alienigena, ut sciretur Christus iāiā ad futurus. Qui autē reges erant post Salomonem in regno Israēl omnes nō solum impi erant, sed & regnū impi administrabant.

De numero fratrum tuorum.

Et hoc quoq; utile est ut non habeamus nisi apud nos natos, quemadmodū apud nos hodie nascuntur, qui hereditatem suā ament, tucantur, norint mores & cōfuetudines &c. quorū gladium probat scriptura etiā in gentibus. Nostri hodie Euangeliū gladio extingue re uolunt id quod eis Christus nō permittet nō minus q; olim. Sæuient enim in suam tandem perniciem, qui iudicare uolunt quod egregie ignorāt homines nihil habentes spiritus &c. Paulus uidetur ex hac lege sic dice re. 1. Cor. 6. Inter Christianos nō debet esse lis & contentio. Verū si non potest aliter fieri ex fratribus cōstuite iudicē, ne iudicemini apud gentiles iudices &c. Equos &c.] Contra fecit Salomon 3. Reg. 10. &c. 11.

Ne in Aegyptum.

Iairco redemit ex Aegypto ne rediret, & rexertiuolentes in deserto perierunt, & clamāt prophetæ Esa

ias, Hiero. Oseas, ne eō pergant auxilium sperantes.
Lex est, ne erepti sanguine Christi agni immaculati
et spiritu dei quasi columna ignis et nubis ducti et
traducti per mare rubrum baptismi, redire uelimus
ad regnum tenebrarum et c.

Subleuatus quasi sperās Aegyptios sibi subigēdos.

Deuteronomium.

Vtinam nostri principes (qui à Papistis hodie seducti
cæci damnant quod non uident) hoc hodie obserua=
rent ut legerent legem domini et uerbum dei sui. Ni=
hil boni iudicabit princeps qui et ipse non sapit ex
deo, sed pēdet ex aliorū solū sentētijs, ut diximus c. i.

A sacerdotibus et c.] ne incidat i corruptū exēplar.

Nec eleuetur. Digna lex, sed lex manet lex ubi
nō adest spūs. Digna uox principe quā dixit Gedeon.
Nō dominabor, inquit, uestri, nec dominabitur in uos
filius meus, sed dominabitur uobis dominus.

Neq; declinet] scilicet iudicando, ut supra.

vt longo.] quemadmodū Dauid. Contra abstulit
deus et reges et regnū, qā cōditio nō est seruata et c.

CAPVT XVIII.

DE ista hæreditate sacerdotum et leuita=
rum supra cap. 10.
Hoc erit ius &c. Optima dat sacer
doti ne contēnatur eius ministerium, cui

G 2

alioqui uix pedem cupiditas humana dedisset, nō tam
ministri q̄ dei contemptu. videamus quid lex signifi-
cet. Sacerdos est minister uerbi, is per ministerium su-
um, id est uerbum prædicatum, auferat à nobis armum
dextrum, id est, opinionē nostrarum uirium & bono
rum operum, & duas maxillas, id est, prædicationem
nostræ iustitiae, & pectusculum siue uentriculū, id est
fiduciam nostræ iustitiae & omnē carnalem sapienti-
am, ut omnia nostra auferat uerbum dei quæ aliquid
quasi diuina esse uidebantur, quibus ablatis non inue-
nimus nos aliud q̄ peccatores, ut discamus ex solo deo
pendere. Huc pertinet q̄ & Leui. 3. sanguis, id est uita
effunditur domino, ut supra dictum, & quicquid est
pinguedinis unde fortificatur caro, id est ille Adam,
& renes cū reticulo iecoris, id est affectus omnes cre-
mantur domino in odorem suauissimū. Aduerte q̄ hic
ex Heb. deest latinis. Duas maxillas, Et uictimas intelli-
git hostias pacificas. Tonsione scilicet prima.

Vt stet &c.] Ministris datur non alijs.

Successione.] Successor erat leuita paternorū bo-
norū, sed cū alijs fratribus Israēlitis non habebat par-
tem, ut dictum est.

Quando ingressus &c.

Hæc esse contra primū præceptum quis nō uidet? Et
addit, q̄ quia Cananæi talia deo abominata faciūt, pe-
ribunt manu dei ingredientibus Hebræis in terrā co-

rum, ut hic Hæbræi non solū præcepto, sed etiā horrendo exemplo terreantur ne talia uelint. De lustratione per ignē diximus supra ca. 12. Omnia uero quæ hic prohibētur impius Manasses fecit. Saul quoq; per Pythonem à mortuo quæsivit ueritatem, certe à diabolo, id est, personato Samuele, quemadmodū ex dæmonibus quasi animabus defunctorū sæpe nostri quæsierūt ueritatem. Hinc tam multa pro defunctis frustra fiunt. Misit deus operationem erroris, quia dilectionē ueritatis non suscepimus. Simili loco habendæ sunt quas uocant sanctorū reuelationes. Contra præceptū hoc dei illa omnia suscepimus, ergo fuerunt figmētum diaboli. Sicut olim deus uoluit, ut se solum audirent, Ita & nunc clamat è cœlis super filium dilectum, Ipsi audite. Quid ergo seductionibus diaboli, pseuda postolis, id est, dæmoniorū doctrinis, mortuorum reuelationibus credimus contra manifestum dei uerbū? Esa. 8. ex hac lege sic dicitur. Et cum dixerint ad uos, quærите à Pythonibus & à diuinis qui strident incantationibus suis. Nunquid non populus à deo suo requiert uisionem? pro uiuis à mortuis? Ad legem magis & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta uerbum hoc, non erit eis matutina lux &c. Vulgus infidele à talibus crassis superstitionibus & impietatibus ne hodie quidem abstinet.

Perfectus esto & absq; macula.

G 3

Quēadmodū et Christus dicit, Perfecti estote sicut et pater et c. Per quā legem exponitur id quod supra diximus de mundis et immūdis. Item, q̄ animal habens maculam et defictum deo non debet offerri.

Augures et diuinos audiunt. Ergo nihil audiendum nisi merum uerbum dei, qui aliud admittunt gentes sunt et Cananæi, non frustra ergo Paulus doctrinas pseudapostolorum, quarum hodie sunt omnia plena, uocauit doctrinas dæmoniorū in hypocrisi loquentium mendacium et cauteriatam habentium conscientiam et c.

De obseruatione somniorū dicit, non d̄e reuelatione dei in somnijs. Nam obseruantes somnia uidēt et sibi fingunt interpretationes quibus et credūt et credi uolunt, quæ non possunt esse nisi mendacia, ut omnia que excoigitant homines et fingunt, quēadmodū enim meri somniatores sunt qui iustitiā prædicāt quā ex uerbo dei non nouerunt, ita et illi qui crassis somniorum erroribus seducuntur et credunt. Quibus uero reuelatur a deo uident quidem somnia, sed ipsi ex uisjs non interpretantur quod eis placuerit, nam et ipsa interpretatio eis reuelatur a deo. Alioqui somnia etiam a deo immissa frustra uidentur, quemadmodum frustra uidisset Pharaō, frustra Nabugodonosor, nisi deus reuclasset Ioseph et danieli. Ideoq; Daniel dicit, Intelligentia opus est in uisione. Sic et angelus

in Luca loquitur Ioseph, loquitur Magis i somno, sed
reuelatione dei didicerunt eum qui apparuit esse an-
gelum dei &c.

Prophetam.

Non dubium nobis ex interpretatione Petri Act. 3. &
Stephani Act. 7. hunc prophetam, id est, prædicatore
uerbi dei esse Christū, id quod uidetur populo in Euā
gelio dum prophetam magnū sepe uocat Christum.
unde constat & singularem aliquē prophetam tunc
ex hac scriptura expectatum. Potuisset uideri hic pro-
pheta Iosue, cui dicitur Iosue 1. Sicut fui cum Moisē
ita ero tecum &c. sed scriptura nullum prophetam fa-
cit similiē Moisi id quod tamen bis hic dicitur de pro-
pheta fuscitando. Sicut, inquit, me, & similem tui. Moi-
sen cæteris prophetis longe preferri uides, Num. 12.
& ne quis hæreret in Iosue scriptura in fine Deute-
ronomij clare ostendit, de Iosue hæc non posse intelli-
gi. Sic enim ait, Et obedierunt Iosue filij Israël, fece-
runtq; sicut præcepit dominus Moisi. Et non surre-
xit propheta ultra in Israël sicut Moises &c. Præter-
ea iubetur & ipse Iosue Moisen audire. Cū ergo iube-
beat dominus in Mose hunc prophetam audiendum,
clarum euadit Moisen esse audiendum usq; ad hunc
prophetam. Nam reliquias prophetæ clamabant
Moisen interim audiendum donec ueniret, de quo
prædicebat Christus, per quem (sicut Moises scrip-
ta)

rat) promiserat deus benedicendas cunctas cognationes terræ. Huc pertinet quod Christus dicit, Si credereis Moysi, crederetis et mihi. De me enim ille scripsit. Item, Scrutamini scripturas, illæ enim testimonium perhibent de me. Duos iussit deus audiri Moisen et Christum. Prophetæ post Moisen fuerunt interpres Moysi, et prædixerunt spiritu dei inspirati de futuro propheta et benedictore omnium gentium sicut et Moses, usq; ad Christum, quia lex (ait) et prophetæ usq; ad Ioannem et c. At ubi Christus uenit locutus est nobis deus in filio qui per semetipsum, no per alia, ut Moses purgatione peccatorum facta sedet in dextera maiestatis et c. Heb. 1. In circa et Moisen et Christus et cœlis coram populo iussit audiri deus, illum in móte Sina, hunc adfluenta Iordanis. Prophetæ prædicauerunt legem et prædixerunt gratiam reuelandam. Apostoli prædicant legem per Christum impletam in omnibus quotquot Christum suscipiunt iam mundo exhibi tum. Sunt igitur tantum due prædicatioes, legis scilicet et Euangeli. Legis prædicatio nihil est, nisi de Christo quoq; prænunciet, quemadmodum fecit Moses et prophetæ. Hinc facile deprehēdes pseudoprophetam, quem semper audis legem prædicare, ita ut nihil videatur dicere præter uerba dei, et tamen de Christo non prædicit, Christum nunq; prædicat iustitiam nostram, hic pseudopropheta est, Deus non misit illum. Nam in

telligit uiribus nostris legem posse impleri & nos per legem iustificari, qui est error & seductio pseudapostolorum, qui dum uerbum dei uidentur habere non habent, Docent enim in ipsa lege quod lex prohibet, scilicet ut confidamus uiribus nostris, aut gratiam adscribamus iustitiae nostrae. Quod si sic habet res de ipsis qui sola uerba legis uidentur praedicare, Planum est reliquos sterorum humanorum tradidores ne dignos quidem esse de quibus uerba fiant.

Prophetam dicit. Nam audiri eum uult, unde tam multa dicit saepe Christus de uerbo suo. Qui uerbum meum audit &c. Qui diligit me &c. Et ut uerbo crederetur siebant per Christum miracula quae nemo alius facere potuit, preter hoc & inimici quoque saepe sentiebant in ipsis etiam uerbis uirtutem diuinam, quemadmodum aiunt serui qui missi erant, ut caperent Iesum. Nunquam sic homo locutus est &c.

De gente tua, id est, ex semine Abrahæ, Ro. 9. &c. Ut petisti &c. Sine mediatore non potuit populus agere cum deo, Mediator ergo tunc erat Moïses, ut suum prædictum, sed hic mortalis erat, expectabatur ergo aeternus, per quem populus audiret non solum redemtionem, sed & acciperet.

Et ponam uerba.

Id quod Christus dicit, Ioan. 10. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me pater ipse mandauit

& 5

IN DEVTERONOMII

105

dedit mihi quid dicam aut quid loquar. Et scio q̄ man-
datum eius uita æterna est, quæ ergo ego loquor, sicut
dixit mihi pater sic loquor.

Vltor.

Iudicium hic uident Euangeliū contemptores, ut non
dicam de blasphematoribus & persecutoribus, per-
cutiuntur horrenda cætitate & proiçuntur in æter-
num à deo quantacūq; specie coram hominibus fulge-
ant. Nam sanctam speciem nihil moratur hæc lex, sed
simpliciter uult audiri Christum. Qui uerba Christi
contemnunt & tamen sanctitatem ostentant, sunt cō-
fortes illorum qui dicunt, Aue rex Iudeorum.

Propheta autem.

Ita semper actum est ut pseudoprophetæ non defue-
rint ubi ueri prophetæ fuerunt, & pseudapostoli ubi
ueri apostoli fuerunt. Sic deus aduersariorum habet dia-
bolum, in ipso etiam paradiſo, & Christus Antichri-
stum in ecclesia sanctorum, ut nō speremus in hac ui-
ta tranquillitatem. Propheta pius non sua querit, sed
quæ dei sunt, Impius autem sua querit. Ita rco elegan-
tissime eum describens, dixit, Arrogantia depravatus.
Is siue in nomine domini siue in nomine diaboli uelit
uideri suum officium agere, nihil refert, dum docet ea
quæ deus nō præcepit illi ut diceret, Hic à diabolo est
& habet doctrinas dæmoniorum, etiam si omnia dei
sacra & omnem ex deo autoritatem se habere dixer-
int, vñ hic omnibus traditionibus humanis.

CAPVT XIX.

107

Q̄ si tacita.

Vide exemplum. Hiero. 18. de Anania. Et 3. Reg. 22.
 de Sedechia & alijs. Sed quid si in longinquum præ-
 dixerint, ut Esaias & alij? Respondeo, Illi ipsi etiam
 quædam prædicunt non in longum tempus. Certum
 ergo signum est mentitum esse prophetam, qui certo
 tempore prædixit quod nō uenit eo tempore. Sed nō
 est certū signū si euenerit qd' prædixerat propheta, ut
 supra dictū ca. 13. In sola ergo doctrina & hic & illuc
 certū signū habes ex uerbo dei, quēadmodū & Christus dicit. Ex fructibus eorū cognoscetis eos. Videtur
 boni prophetæ in uestimentis ouium dū ueniūt, sed ubi
 negotiū cœperint agere docent ea quæ eis non sunt
 præcepta, & sub noīc domini incipiunt à dei iustitia
 corda imprudentiū auertere. Probādi ergo sunt spūs
 num à dco sint &c. De tali, præter iudicium q̄ debet in-
 terfici, quæ imperfectio apud nos est excōicatio, ut su-
 pra diximus, & hoc additur, Nō timebis eū, etiā si ma-
 ledictiones dei oēs tibi minatus fuerit, etiā si te excō-
 municauerit, etiā si in animo tēteris talē maiestatē &
 tantā sanctitatē quæ apparet nō esse contēndā &c.

CAPVT XIX.

Sta lege ciuitatū refugij uoluit dominus
 consultū innocentī homicidī, magis ue-
 ro & alijs qui ob innocens homicidiam

possent fieri ueri homicidae & rei in conspectu dei & hominū. Et ita multiplicato homicidio, rei etiā corā deo fierent ciues & uicini qui talia non prohiberent. Atq; ut uicinorū hic conscientiæ esset liber.e si quid in tali casu sanguinis innoxij funderetur, hæc lex effe cit seruata, nam culpam adscribit lex illi qui non fuge rit ad unam urbium refugij & occisus fuerit. Deinde hæc lex manifeste declarat, non semper esse condemnationem quā homines iudicare possunt. In conspe-
 ctu enim dei non est homicida qui occiderit nolens & non irato animo uel ante concepto odio, ut uides q; deus non respicit manū, sed cor, alioqui quid interest secundū externum opus inter homicidium uoluntariū & non uoluntarium? quid inter oblationem Cain & Abel? Qui manu occidit potest adhuc corā deo esse non homicida, & qui irascitur & odit licet manu nō occidat tamen coram deo non potest non esse homicida, quia male uult fratri, licet ab hominibus secundū legem non puniatur, quia occulta iudicia deus sibi ser uauit etiā in lege. Itaq; uides & legem declarare, qđ dominus, Matth. 5, contra iustitiam pharisaicam interpretatur. Et Ioannes quoq; in epist. dicit, Qui odit frātēm homicida est.

ALLEGORIA. Nos alieno peccato, scilicet Adæ fū
 eti sumus exules, quod alienum quidē sed tamen pro-
 prium nobis factū est, & mors nos occupat nostra cul-

pas in non fugiamus ad ciuitatem refugij, id est ad promissiones dei, in quibus ut ueteres ita & nos scruamur donec moriatur summus pontifex, ut alibi lex dicit, id est Christus, tunc enim primū redire licet ad hæreditatem amissam. Ad has ciuitates refugij alluditur quoties deus in psalmis & alibi appellatur refugium nostrum &c. ut illic, Deus nostrū refugū & uirtus &c. Esto mihi in deum protectorem &c.

Si quis autem odio,

Hic intus iam ante coram deo homicida, per manum foris se iudicio legis externo obnoxium quoq; facit. Lex hæc declarat, coram deo reum in conscientia nō posse iuuari externo opere, aut ullo humano refugio, aut præsidio.

Non assūmes &c.

Infra maledictioni dei subiicitur qui transfert terminos proximi sui, id est, ut nihil ei prospere succedit domino non solam non benedicente, sed etiam maledicente. Hæc lex repetitur Prover. 22. Vultq; ut quisq; suo utatur, & nihil cupiat cum iniuria proximi sui, quemadmodū alieno uolebant uti, qui Iudæi non contenti erant possessione agrorum, ut diuisi erant tribibus & familijs sub Iosue. Vnde increpantur Esa. 5. Væ qui coniungitis domos &c. Achab ut plus possideret homicida & multarū animarum reus factus est 3. Reg. 21. Hoc solent citare contra nos pro traditionibus humanis ne transgrediamur metas quas fixerūe

nobis sancti patres, sed quis illis commisit ut figerent nobis metas? aut cur illi non fuerunt contenti terminis quos fixerat deus, prophetæ, Christus, apostoli? sed his citationibus ostendunt sese nihil habere cōtra nos pro suo mendacio. Non stabit] supra cap. 17.

Si steterit.] Hæc lex talionis, ut uides, commendatur iudicibus qui non sine cauſa ordinatione dei portant gladium. Cæterum Christianus talionem exigere non debet, sed remittere &c. Matth. 5.1. Cor. 6.

CAP VT XX.

Oc caput strenuos uult magnōq; per deum animo milites, & de iure bellorū prescribit.

Si exieris.] Hic locus cōfortatio est fidei in omni tētatione diffīcili. Omnia enim sunt posibilia credenti. Hic sacerdos, id est minister uerbi dei, iubetur admonere populū fiducie in deum, hoc enim est eius officium, quod & Moïses qui sacerdos non uocatur solebat præstare. Duces uero exercitus iubentur remittere illos quorum animi aliud cogitant quā bellum, aut qui alioqui pusillo sunt animo & formidolosi. Quomodo enim stabunt perinaciter qui uel trepidant, uel nihil aliud cogitant, q; ut euadant reuersari ad id quod amant, ut qui ædificauit nuper nouā domum, qui plantauit nouam uincā, qui despondit uxor

CAPVT XX.

Rem nondum acceptam? Qui non solum in bello inutiles sunt sed etiam nocui dum trepidat et altos trepidare faciunt, et primi moliuntur fugam fugiendi, alijs sunt autores et c. quales fuisse uidemus exploratores qui cum Iosue fuerant. Nu. 13. et 14. De fiducia in deum diximus ca. 1. 3. et 7. Et ferè omnis scriptura libenter utitur uerbis militaribus et in multis locis spiritualē pugnam describit carnalibus uerbis, ut sciamus illa externa, quibus olim populus fiduciam in deum didicit, ad omnia pertinere et externa et interna. Iob militiam uocat uitam hominis super terram: Et Christus dicit Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus et c. Vide Ephe. 6. et 2. Cor. 10.

Duces quoq. Vide legem seruatam Iud. 7. et 1. Mach. 3. Dedicauit id est, nondum expiavit ut inhabitet, qui uero mos hic fuerit, nescio. Hoc uero certum est loqui Moisen de domo nondū habitata.

Communem. Aut liceat ingredi cuiuis, ut infra uidet cap. 23.

Hæc lex primū instruit nos ne exigamus statim perfectionē ab infirmis, et protrudamus eos in prælium qui adhuc sunt pusillo animo, quod et Christus seruat, dicens, Si me quæritis, finite hos abire. Item, ad Petrum dixit, Non potes me modo sequi. Deinde castigat temeritatē illorū qui se offerunt dimicaturos gladio spiritus, id est prædicaturos uerbum dei, cum sint

IN DEVTERONOMIS

imbecilli animo & adhuc non purgati suis satis cupia
ditatibus ne quærant sua, hi non stabunt in acie. Item,
qui temere se offerunt ut patientur pro deo quasi con
stantes. Quod si te deus extruserit ad prædicandum,
tradiderit te hostibus, hic bene sperato, ipse aderit in
firmitati, ipse erit robur tuum &c.

Si quando accesseris &c.

Duas uides leges de iure belli, alteram de terris pro
missis, ut ibi nihil gentile relinquant, ne maneat il-
lic scandalum & idololatriæ occasio, ut supra quan-
doq; diximus. Alteram de terris non promissis, ut illic
si uoluerint expugnare ciuitatē ut inimicam & redi-
dere tributariam, primū pacem offerant, id quod &
hodie in speciem obseruāt, licet longe dissimiliter no-
stri principes, qua pace contempta confisi deo expu-
gnent eam & occidant omnes masculos, præter infan-
tes, primum in ultionem sceleris q; persecuti sunt, &
negociū fecerunt filijs Israël in fontibus, & nihil ma-
le merentibus, hic est enim usus gladij. Deinde ne rur-
sum contra ipsos inualescant & tributa negent dare
ad quæ cōdemnati sunt propter iniuriam & damna
filijs Israël facta. Hæc omnia habet ius gladij, scilicet
damnare in corpore & rebus qui uit.e aliorum & re-
bus insidiantur, quemadmodū ubiq; lex ostendit.

Allegoria duarum legum.

Inter nos non debemus sustinere gentilem, blasphem-
mum

rum &c. sed excommunicare ne computetur in regno nostro donec non sit talis, sed Israëlite, id est, Christianus fiat. De ijs autē qui foris sunt non est nostrum iudicare nisi impugnent ueritatem, tūc confodiendi sunt gladio uerbi, ut si nō possint nobis accedere, tamē confusi abscedant & non occidant nostros impia doctrina &c. Sunt autē mares occidendi, id est, erroris magistri, reliqui nobis obesse non possunt, sed fiunt tributarij, dum ipsorum impietates & gentilia uitia nobis confirmatio sunt pietatis, & omnia nobis cooperantur in bonum &c. Si autē crediderint ueritati, tributum maximū est & præda diabolo erepta pinguis sima. Nec prætereundū est, q̄ pax primū offerenda est ut sese sponte dedant ueritati, ne quid temere agamus etiam contra ueritatis aduersarios, forte enim multi sunt qui se putent obsequium præstare deo persequēdo Christi discipulos &c.

Ne forte doceant.] Supra cap. 7.

Peccetis. Peccatum scriptura proprie appellat impietatem siue incredulitatem, ut hic, & Iosue ult. Non poteritis seruire domino &c. Et Christus, Spiritus arguet mundum &c.

De iure gladij ex scriptura.

Christianus si persona eius & res impetuntur ut priuati hominis, iniuriam debet ferre & non se vindicare Matth. 5. & I. Cor. 6. Exemplū esto Christus & apo-

H

stoli. Iudex & princeps debent caucre ne talia fiant.
 Quod si etiā bello impetimur ut maxime sunt qui pro
 ueritate & cauſa iusta mori auderent, tamen maior
 numerus defendi uult, debet princeps & quorum in-
 terest pro fratribus pugnare & animam ponere pro
 illis qui nondum possunt pro ueritate mori, aut qui
 Christiani non sunt. Hic etiam illi, qui alioqui mori pa-
 rati sunt si ipsorum solorum cauſa ageretur, non so-
 lum possunt sed & iuuare debent. Officium hic fuerit
 charitatis non tui commodi. Imò etiam princeps non
 debet sustinere ut uis fiat mori paratis, nisi & ipse &
 illi sine incommodo aliorum pro gloria dei simul mo-
 ri parati sint. Hic enim fratris personam tantū uide-
 res nō iudicis. Hic nihil præscribendum esset, ubi iam
 spiritum docere certum est. Quæris an obediendū
 sit principibus iniuste bellantibus? Respondeo, Iniusta-
 tiam deus nusquā probat &c.

Quando obsederis.

Hac lege cosulit hominibus deus, qui hominum pe-
 cata per bella punit, ut maneat illic uictus ex arbore-
 bus, ubi homines bello premuntur.

ALLEGORIAM uides Matth. 3. &c.

CAPUT XXI.

Hec est lex expurgationis de homicidio.
In populo suo deus non solum nō uult sce-
lera sed etiam ne scandalum quidem. Nouit
quidem deus cor tuum si bonus es, sed of-
fendicula es fratri si fama mala fuerit. Vult ergo ut
nos expurgemus de mala fama coram hominibus ex
deprecemur coram deo uerentes ne nostra temerita-
te aut negligentia hoc scandalum ortum sit, dum non
satis caute egimus aut diximus aut omisimus coram
fratribus adhuc infirmis. Hoc est quod Paulus ait Ro-
ma.12. Prouidentes bona non tantū &c. Huc pertinet
omnia quae in Euangelio & alibi de scando legis.
De scando, inquam, illorum qui curam fratris infir-
mi non habent ut maxime nihil dicāt aut agant quod
non possint defendere ex lege dei, præter hoc q. etiam
deus mandauit unicuique de proximo. Ut hinc uideas
agere contra legem, qui nihil minus putant per li-
bertatem carnis quam ex Euangelio sibi somniāt.
Itaq; uides hic q; ut maxime non occiderint tamen
fama mala suboritur paulatim, quasi illic habitene-
malt homines ubi homines impune occiduntur, q;
illic sint homicidæ & non populus dei. Expurgatio
ergo hic publica præscribitur & frequenti popu-
lo cum leuitis & senioribus ciuitatis illius celebra-
ta & singulari ritu, ut uideant omnes quam oderint

H 2

hoc factum illi ciues, tantū abesse ut fecerint aut uoluerint. Sed & ne corā deo quidem securos se arbitrantur dū nihil sibi sunt consciij, imo occisa uitula siue iuuenca deprecantur suam culpā, q̄ talia illuc facta sunt forte ipsis negligenter agentibus, Leuitis in uerbo dei & oratione, & senioribus in gladij iure & potestate commissa & diligentie uiarum custodia &c. Nam & lex addit, nisi ita fecerint reos esse sanguinis. Et iuuenca occiditur dum nescitur homicida ut occidatur.

Aduerte homicidium esse male uelle fratri, hoc reperitur in nobis reuelata lege, tamen quasi ignoratur autor mali, & manus non fecisse dicitur & oculus nō uidisse, quia in ignorātia peccauimus, ut dicitur Ro. 7. Ego autem peccatū nesciebam &c. Item, Omne peccatum quod alij faciunt tu facere potes si deus te dereliquerit, imo ad omnia peccata ex natura propensus es & omnīū reus coram deo nisi te gratia liberet. Vnde addit lex. Alienus eris ab innocētis cruore qui effusus est cum feceris quod praecepit dominus. Hic iuuenca de armento separata, quæ nunq̄ traxit iugum aut atra seruuit, ducitur ad terram non aratam aut seminatam, id est omnino incultā, & occiditur, ut uideas mortē Christi quæ sanguine occisorū animalium tunc significabatur, in omnibus despiciētissimā & quasi nullius aptam, quæ tamen sola dum super eam lauantur manus & oratur conciliat nos deo gratis. ad hanc ex

piationē nulla industria aut studia humana admittuntur, Sicut enim iugum non traxit uitula aut aratrum, ita & in terra non arata aut seminata studio humano humano; semine, id est, doctrinis humanis hoc est in cordibus mortificatis occiditur, ut illic fiat expiatio &c. Itaq; hæc lex timorem dei docet, ne securi simus pharisaica iustitia dum manu malū facimus, si uul & curam proximi nobis maxime cōmendat &c.

Si egressus,

Gentilis non admittebatur in numerū Israēlitarū ut computaretur in populo nisi circumcideretur & seruaret cū alijs legis instituta. Hic dicebatur proselytus Matt. 23. Hæc autem lex (quid circumcisio ad fœminas non pertinebat) ex gentili fœmina, quæ secundū legē immunda erat & ancilla, facit uxorem & liberā, non sine ratione crintum & præcisione unguium & abiectione uestium priorum, ut ipsa specie iam circumcisæ iudicetur & ad circūcisionis populum pertinere, ut iam non immūda & ancilla, sed munda & libera imo & uxor habeatur postq; uno mense luxerit parentes suos, ut adamata poscit & ipsa amare postq; deferbuit dolor amissæ domus paternæ.

Si autem,

Quæ per dei legem libera facta est, rursum per hominem non potest redigi in seruitutem, nisi ipsa se uendit, libello repudij à marito amisso, de quo libello in

fra dicemus cap. 24. ut uideas eam in omne ius Israeli
ticarum foeminarum uenisse. Sed quid est quod dicit.
Humiliasti eam? Quando accipitur uxor, quando dor-
mitur cum ea, non dicitur humiliata quia tunc regnat
& est in foeminarū summa, conditione tamen sub uiri
potestate, humiliatio ergo ad repudium pertinet &c.
ALLEGORIA ex scriptura. Christus egressus contra
diabolum, fortior contra fortem, Lucæ. II. inuenit di-
lectam gentilitatem, quæ hactenus immāda fuerat &
ancilla, quam sibi uxorem cupiens spiritu dato præci-
dit quod ei accreuerat, id est, crines & ungues quod
est peccatū ab Adam, & abstulit quod ipsa sibi addide-
rat peccando quæ sunt uestes, ut naturam quam crea-
uerat seruaret sibi, hæc est circumcisio spiritus supra
cap. 10. Hæc est mundatio Christi per lauacrum aquæ &
uerbi uitæ, ut exhibeat sibi gloriosam ecclesiam nō ha-
bentem maculam aut rugam &c. Ephe. 5. Luctus uero
unius mensis est dolor mortificationis, dum nobis de-
serenda est conuersatio pristinæ uitæ & resignandū
patri & matri, id est, primæ nativitati & illi quod na-
ti sumus, ut Christus ait. Qui uult uenire post me, abne-
get semetipsum &c. Huic adamatae dicitur i psal. 44.
Audi filia &c. Hoc felix coniugium nihil separabit ni-
si fornicatio, quemadmodū Christus nullam aliam cau-
sam diuortij permittit. Coniunctio per fidem fit solam
& separatio per solam infidelitatem, Tunc enim dis-

plicebit & nō erit uxor, quando ad gentilitatem per infidelitatem relabitur. Heb.11. Sine fide &c. Vnde & in psal. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. lege Hiero.2. &c. 3.

Quidam hæc retulerunt ad gentiles literas & sapientiam humanam, quam si tibi copulare uolueris, necesse est ut præcidas quod Christianum non est. Bene, sed si ita præcideris nihil manebit tibi reliqui, quandoquidem lex dei nihil probat nisi dei uerbum. Permitto tamen ut ista similitudine utantur, modo non ex Aristotele & philosophicis dictis Christianam nobis doctrinam faciant &c. Non conuenit luci cum tenebris &c.

Si habuerit homo,

Primum, Plures lex permittebat uxores imo, et ante legem etiam sancti plures habebant uxores, nec tamen iudicabantur facere contra legem dei. Erunt duo in carne una, nisi fornicarentur cum alijs & nisi uxores abyerent, quam tamen abiectionem lex permisit licet non probauit, ut Christus indicat Matt.19: Demde qui primus filius nascebatur marito ex qua cunq; uxore, is erat primogenitus cui iure dei debebatur duplex hereditas. Docet ergo hæc lex humano affectui non licere immutare quacunq; spem quod deus donauit. Non poterit ergo mihi par auferre ius primogeniturae, quod habeo in pri-

mogenito Christo. Non enim est in hominis potestate ut primogenitus nascatur sed munus dei est, ergo neq; in hominis est potestate hoc ipsum auferre. Electioni itaq; hois hic ius adimitur ubi electionem dei regnare oportet.

Si genuerit,

Post deum nullū ita coli uoluit deus ipse ut parentes, itaq; de honore parentū in secūda tabula primū mandatum est, atq; hoc ipsum hac lege satis supēr q; declarat, quæ facit ex parētibus accusatores & iudices contra filium inobedientem. Sic & qui nō uult deum patrem per Christū, habebit cum iratū iudicem per eundem Christū, q; non obediuit uerbo euangeliū. Esa.1. filios enutriui &c. Mal.1. filius honorat patrē suū &c.

Quando peccauerit.

Hæc lex obsequium funeris etiam damnato cadasueri exhibet. Item, hæc lex maledictū pronunciat pendentem in cruce, uult ergo ut maledictus sepeliatur eodem die, ne eius maledictione populus inficiatur & hæc abominatio diutius uideatur super terram. Vide ex hac lege quid Christo debeamus, qui factus est pro nobis maledictum ut nos fieremus benedictio, Gal.3. factus est pro nobis peccatum ut nos fieremus iustitia. 2. Cor.5. Pro nobis, inquā, nam ipse peccatū non fecit neq; inuentus est dolus in ore eius. Et hæc lex eum exceptit dices, Quando peccauerit homo quod morte plectenāū est. Sicut & alibi eum cū matre exceptit, dices,

Mulier quæ suscep̄to semine peperit masculū &c.

CAPVT XXII.

Hæ leges charitatis, utilitatis & bonæ conuersatiōis à deo nobis præscriptæ, arguūt impietatem cordis nostri, q̄ natura omnes ferimur ut contrarium & sentiamus & faciamus, Alioqui cur tulisset has leges deus si natura ad ista inclinaret? Non uidebis &c.

Charitas est ut cōmodum cures proximi tui. Quod si hæc deus mandat de asino &c. quanto magis curanda est proximi salus, ut auocetur ipse ab errore, quo argumento utitur Christus in euangelio. Cuius uestrum, inquit, asinus aut bos &c.

Non induetur, Heb. Mulier nō utetur armis uiri nec uir induetur ueste muliebri. Sicut sexum non uult te mentiri alienū, ita hac lege quoq; damnat om̄ nem hypocrisim qui se fingit quod non est. Item ne cōmutetur opera uiri & mulieris Ro.1. Item ne mulier doceat in ecclesia, quod est uiri. Itē ut uir sua potestas super mulierem utatur à deo & concessa & manata. Item ut quisq; suam sequatur uocationem. Ita ut deus sexus discreuit in colore, incessu, moribus, ita hominibus in conuersatione publica exhibeantur &c. Nudam simplicemq; ueritatem uult deus & in uerbo & in opere.

Si ambulans.

Hæc lex est & charitatis & utilitatis, ut carpas fructū ita ut rursum carpere liceat & tibi & alijs, ut matrē dimittas quæ rursum fructificare possit. Sic & de arboribus pomiferis supra & infra cap. 23. de frumentis & uinea. Impius qui auſtirt arborem, cum fructu uesci liceat & nobis & posteris.

Cum ædificaueris.

Hec lex consulit & alijs & tibi, ne alij tua incuria pereat & tu sanguinis reus occidaris lege. Docetq; nos non solum malum cauere sed etiam omnem mali occasionem quemadmodū & Paulus ne suo iure quidem apud Corinthios uti uoluit, ne daret pseudapostolis sua querendi quasi per Pauli exemplū occasionem.

Non seres altero semine.

Heb. diuerso semine. Hæc lex ideo statuitur ne quod ex diuerso semine nascitur simul sanctificetur, id est, offeratur in primitijs quas necesse erat de fructibus offerre. Itaq; uides deum non uelle sibi offerri diuersi seminis fructum. Et Leuit. 19. simpliciter prohibetur, Agrum tuum non seres diuerso semine, sed quare hoc prohibuerit, hic additur ratio. Neq; tamē legitur prohibitum diuersa semine simul edere, sed prohibitum ne deo commixta offerantur. Semen est uerbum, id quod notum ex parabola euangelica. Licebit enim tibi uiuere secundum hanc uel illam ordinationem hu-

manam aut etiam institutionem tuam, ut domes corporis tuum, seruiss alij, modo talia non sunt contra dei præceptū, sed si uolueris ea sanctificare deo & offerre, Hoc est sancta reputare & diuina quæ te saluent & iustificant, iam ex diabolo sunt non triticum sed zizania tritico permixta quæ non uult deus. In resalutis quicquid uerbo dei addideris impium est, & te duplo magis facit impiū quam gentilem, Nam tu blasphemē abuteris dei uerbo, summam illam puritatem cōmīscens cum tuis & humanis stercoribus, quod gentilis non facit. Id quod aperte Christus dicit Matt. 23. Circumitis mare &c. vide parabolas Matt. 13. Et de uinea Esa. 6. Et Hiere. 2. Ego plantauit uineam eleam, omne semen uerum &c.

Non arabis.

Bos animal mundū. Asinus animal immundū secundū legem, penē id significat quod lex præcedēs. Ad agrū dominicū colendū nō debet admitti simul immundus, id est infidelis, & mundus, id est fidelis, hoc est apostolus & pseudapostolus, Christianus doctor & phariseus, doctrina dei & doctrina humana, Iudeus & gentilis, i. qui uerbum dei habet & qui non habet. Hic enim sceretur ager diuerso semine cuius fructum abominatur dominus. Hęc lex feliciter glorificato Christo per spiritū sanctū mutata est quando asinus, i. gentilis populus, per fidem factus est animal mundū, fide, inquit,

Petrus purificans corda eorum. Iccirco Esāias cap. 31.
beatitudinem quasi contra hanc legem pronunciavit
dicens, Beati qui seminatis super omnes aquas immit
tentes pedem bouis & asini. Vide quae illic dixi &c.

Non induetur.

Atq; hæc lex duplices animo condemnat. Simplices
nos uult & animo & uerbis & conuersatione, ut om
nia nostra dirigantur secundū simplex dei uerbum.
Præterea neq; Christianū est cum scandalo infirmorū
incōsueto abuti habitu &c. Iccirco apostoli quoq; nō
nunq; præscribunt de habitu præcipue fœminis &c.

Funiculos uel panniculos &c.

Hoc apertius Nu. 25. scilicet in recordationem iugem
mandatorū dei, ne sequamur cogitationes cordis no
stri, & seducamur speciosa hypocrisi & iustitia huma
na quæ est concupiscentia oculorum, quā Ioannes uo
cat. Vnde psal. 1. Sed in lege &c. qua de re & supra
quandoq; diximus uel cap. 6.

Si duxerit &c.

Hæc leges de fide coniugali & de stupro satis aperte
sunt & dignissime quæ obseruentur. Alioqui omnia
scortationis sunt plena ut uidemus &c. Quid uero in
copula spirituali significant satis constat ex. 5. Ephe.
Item ex. 2. Cor. 11. Despondi uos &c.

Vt fornicaretur.

Vide infra cap. 23. Non mereirix nec scortator sit in

CAPVT XXIII.

129

Israël. Apud nos sunt omnia abominatiois plena propter leges papisticas.

Quia humiliat uxorem.

Vide q̄ sponsa secundū scripturā uxor dicitur adhuc uirgo, ut non mireris q̄ Maria mater domini in Matthæo uxor Ioseph dicitur. utq; uideas matrimoniuū iā esse inter sponsum & sponsam ante nuptias, quia coniugium sola fide cōciliatur & sola infidelitate dirūpiatur, modo tale sit ut duo possint esse in carne una &c.

Non accipiet. Nouercam ducere prohiberis. reliquos gradus uide Leui. 18.

CAPVT XXII.

Non intrabit &c. Non prohibetur ut nō sint in populo Israël enuchi & excisi & ex scorto nati. Hic enim erat uel infirmitas uel aliena culpa. Nec ut non sint illic gentiles qui legūtur eis facti serui & ancillæ. Alio qui quomodo ingrederetur Idumei & Aegyptij in ecclesiam dei post tertiam generationē, nisi per tres generationes cum eis conuersati fuissent? aut alijs ne post decimā quidem generationem, nisi per decem generationes cum eis fuissent? de alijs enim gentibus procul agentibus intelligi hoc non potest. Sed prohibentur ne ingrediantur in ecclesiam dei, id est, in concionem populi dei ubi congregabatur ad dei festiuitates, ad quas

ibant quoq; serui & ancill.e, ut supra dictū cap. 16. ex
clusis qui hic prohibētur. Non vult ergo coram se ap-
parere eos qui non possunt generare, id est, qui nō ha-
bent semen uerbi dei, hoc est frustra dicuntur uiri, &
neq; uiri neq; fœminæ sunt. Sunt autem hypocrit.e qui
frustra iactant quod non habēt, & alios decipiunt dū
generare non possunt, sunt enim infrugiferi & ut di-
citur Tit. 1. ad omne opus bonum reprobi. Item non
vult apparere spurios, id est, contra deum dei q; pre-
ceptum natos. Sunt uero omnes iustitiarij, qui ut max-
ime semen habeant tamē infamia laborant coram deo
zizania miscentes tritico, docētes & querentes alio
modo nasci & iustificari quām ex deo, hoc est per do-
ctrinas humanas &c. Ecclesia uero dei solo dei uerbo
sue semine nascitur & vegetatur &c. Item non vult
apparere gentiles, id est, incredulos, alios ut Idumæ-
os & Aegyptios nō ante tertiam generationem quia
illi fratres sunt, Hi autem beneficū etiam olim sub Ios-
eph filijs Israël præstiterunt. Sunt autem peccatores
qui putant se iuste agere dum persequuntur dei popu-
lum ut Aegyptij & Idumæi gladio. Hi tandem proba-
ti & fideles facti suscipiuntur, quales sunt qui se ob-
sequium putāt præstare deo &c. Ammonitæ uero &
Moabitæ nunquā debent cōparere, Non solum enim
corpora persecuti sunt Israëlitarū, sed salutem quo-
q; dum conduxerunt Balaam ut in Numeris legitur,

ut malediceret eis, & audita uoluntate dei ex eodem
impiο prophetā de benedicēdo populo Israēlitico, ad
diderunt impiie contra conscientiā ut suo consilio ex
Balaam accepto facerent peccare horrende populum
Israēl & perire, Nu. 23. 24. 25. & 31. Hi sunt qui con
tra manifestam ueritatem & contra conscientiā pro
suo cōmodo agunt, prædicant, suadent, scribunt, co
gunt ut à ueritate populus deiad Baal, id est, cultum
dei alienū deficiat & cadat, ut cum ipsis gētilibus nos
gentiles & impij efficiamur. Iccirco in æternū proij
ciuntur ex ecclesia sanctorum, id est, ut ne post deci
mam quidem generationem ingredi liceat.

Quando egressus.

Promissionem habebant, deum adiutorem fore in bela
lis ut supra cap. 20. & alibi. Iubentur ergo deum non
prouocare ad iracundiam, ut derelinquat eos pro
pter impietatem in prælio &c. 1. Cor. 9. Omnis qui
in agone &c.

Si fuerit &c.

Imputat lex homini ubi etiam uel in uito semen perire
& pollutus est nocturno somnio, Iccirco leue pecca
tū leui pæna tollitur. Nocturno polluitur somnio qui
errore deceptus, doctrinam humanā, quæ nox est &
somnia, pro uera suscipit, id quod ad infidelitatem
pertinet & perditio seminis ucri est, Huic nihil pericu
liest, modo statim expergesfactus condemnat errorē,

et agnoscat ista pollutione se ad populu dei non pertinere, id quod est egredi ex castra, Ad uesteram autem lauari aqua et redire post solis occasum, est sola fide iustificari et ingredi communionem sanctorum per Christi mortem qui in fine seculorum sol iustitiae occubuit. psal. 50. lauabis me et super niuem dealbabor. Qui autem hanc immundiciem cauere uoluit cogebatur a crapula corporis et fœdis cogitationibus mentis abstinerere. Id quod deus requirebat in illo populo præcipue

Habebis locum. (in bellis.)

Cacare non est malum tamen offendit proximum, Iccirco tantam mundiciem requirit deus, quod enim contra proximum est sine dubio et contra deum est. Cacatum in castra qui ut maxime non faciant aloqui mala tamen scandalo sunt in firmis et faciunt ut nomen dei et euangelium blasphemetur et c. Non tradas.

Intelligo de seruo gentiliu, alioqui Iudeus suu seruum uel ure repetere posset, nisi forte quereret ad occidendum. Quæ lex præcipit ut in firmo suscipiamus Ro. 14. Item ut adflictis non addamus afflictionem sed potius succurramus. [Non erit meretrix.] Sancta lex sed apud nos contempta, ut supra diximus.

Non offeres.

Oblationem et uotum quod ex impietate siue infidelitate uenit non uult deus. Infidelitate fornicationem esse spualem supra diximus. Iccirco præciosi scorti significatur.

Item

Item, non uult oblationem aut uotum ex precio uen-
diti canis, id est ex eadem infidelitate. Sic canes accipit
Christus, Non est bonum sumere &c. Et nolite san-
ctum dare canibus. Scorta sunt qui recedunt à dei uer-
bo ad suas iusticias. Canes qui lacerant, conculcant &
persequuntur dei uerbum. Omnis cultus dei & uota que
hodie iactantur ex tali precio ueniunt &c.

Non fenerabis &c.

Supra cap. 15. Iam docti à Christo Luce. 10. Scimus om-
nem hominem esse proximum nostrum, ergo ad usuram
nemini dare licet, sed dare debemus & mutuum dare,
nihil inde sperantes, ut Christus docet. Cum itaq; om-
nis homo sit frater tuus, etiam hæc lex usuram prohi-
bet. Omnis hodie ferè qui uocatur cultus dei, ex usuris
emitur, primū turpis & emitur, deinde & ex usuris, ter-
tio & pauperibus non datur, sed impietati. Itaq; cultus
dei uocatur quem deus prohibet &c.

Cum uotum.] De uoto supra diximus cap. 12.

Aduerte, q; scripture uetus ubi cūq; de uoto loquitur,
dicitur, Cum uotū uoueris domino deo tuo. Illud quod
additur, Domino deo tuo, excludit omne uotum con-
tra legem dei. Iccirco si uoues quod contra legem dei
est non uoues domino deo tuo, & si hoc ipsum implere
uoueris impi facies. Ita nō uoues domino deo tuo si
uoues te porrò non honoraturum parentes, si uoues
te occisurum hominē, furaturum, dicturū falsum testi-

I

moniū etiā si talia iuramento cōfirmaueris. Exemplū
esto lex superior quæ prohibet facere uotū ex precio
scorti, ex precio canis. Quid si ex illo precio uouisses,
num reddendū esset, quod lex dicit, Quodcūq; uoue-
ris redde domino deo tuo? Certe iā uouendo peccasti
Et reus legis factus es, magis uero impius fui is soluē-
do. Quādo quæso David pœnitētia ductus est q; non
ocidit Nabal uirū stultum, quēadmodū iurauerat et
malū sibi imprecatus fuerat nisi perst̄isset? Tantū ab-
fuit ut perjurum sibi imputaret, ut benediceret quoq;
deo Israēl, q; custoditus esset à malo. 1. Reg. 25. At con-
tra, nō impium dixeris Herodē qui ne perjurus fieret
ocidit Ioannē? An tu putas placere deo ut ex rapinis
Et usuris Et iniustis lucris uoueatur ad cultū ut uocat
dei, cum dominus dicat, Esa. 61. Ego dominus diligens
iudiciū Et odio habens rapinam in holocaustum? Igī-
tur Et hoc facies contra dei legem si uoto perpetuo te
alligaueris deo, quod lex permittit in uno tantū loco,
Leui. 27. Et nolueris ab isto uoto solui, ut rursum libet
fias, quod lex dei præcipit. Hic dū promittis deo non
facis contra legē, sed dum solui non uis contra legem
facis, Et rebellem te oportet secūdū legem iudicari et
perire. Hic uide illa tria uota quæ hodie sanctissima ia-
stantur, primū esse cōtra legem, quia perpetua sunt.
Deinde Et singula etiā ipsa lege prohibita sunt. Pri-
mū obediēta illa quæ deo promittitur, sed homini ser-

āndā nulla est. Nā si homo iubet quod deus, nō debes
 ex tuo uoto sed ex dei præcepto. Si quod est cōtra de-
 um, impius es si præstandum ducis, ut uides ex præce-
 dentibus. Oportet enim magis obedire deo q̄ homini-
 bus. Si autē quod neq; deus uerat, neq; iubet, & tu ne-
 cessario duxeris faciendū, iam uerbo dei addidisti &
 facis præceptū quod non est, id quod æque lex prohibi-
 bet. Excusas. Ego promisi deo ut huic homini obediā,
 non contra deum. Tuū ergo uotum inutile est & deo
 & hominibus, & præterea tibi perpetuam legem im-
 ponit ubi lex te uult esse liberum in his scilicet rebus
 que neq; deus iubet neq; prohibet, sed tamen homi-
 nem ab his absoluī mult per legem qui se sic lege li-
 gauit. Secundū paupertatis uotum nullum c̄st si intelle-
 gis Euangelicam paupertatem quam omnes debent.
 Si intelligis mendicitatem facis primum cōtra legem.
 In sudore &c. Deinde ut maxime egeno mendicare
 liceat, tamen qui Christiani sunt hoc in fratre sustinere
 non debent, non solum ergo agis contra legem dum
 facis peccare fratres, qui tibi permittunt mendicare
 nulla necessitate nisi uoti coacto, sed etiam impie &
 contra legem doces istud esse sanctitatem si talia fo-
 ueant &c. Tertium, Castitas si tibi data est frustra
 uouetur, ut non dicam q̄ uix ante mortem certus
 eris nisi singulariter tibi reuelarit deus, q̄ castitas
 tibi data est, & dubium quasi certum uoues. Si non

Ib. c.

Pauperis

Castitas

data est iam non solum peccatis in legem scriptam, sed etiam in legem naturae. Crescite dixit deus & multiplicamini, & benedictio legis est multiplicari &c. uxorem non uis et tamen cupis mulierem, iam coram deo scortator es, ubi est ergo tua castitas? Hoc dico interim de sanctissimis patribus, qui a turpi opere uidetur abstinere, preter hos ferè omnes sentiunt quid uerint, nisi q; ex cæcatis stultis remedijs occurruunt frustra tam manifestæ insaniæ. Hæc omnia dixi contraillos, qui sub lege esse uolunt & ex lege sua uota defendunt, q; etiam cōtra legē & faciunt & sentiunt. Itaq; dum Christiani esse non possunt suis uotis (nam sunt contra Euangelicam libertatem, & impiam fiduciam habent annexam, id quod damnat Paulus in tota epi. ad Gal.) neq; Iudei sunt.

Ingressus. De hac lege supra ca. 22. de nido reperito &c. Hæc lex facit cōmunia quæ nondum sunt ex agris & uineis in domos nostros collecta, cōmunia inquā, ut illic edas, nihil auferas, edendo necessitati cōfusis, auferendo rapinam cōmittis. Et tu cuius ager est aut uinea si hoc permittis egeno aut peregrino lege cogente hypocrisis est, si libere, charitas est. Hinc in Euangelio non accusantur discipuli q; excutiunt spicas, sed q; sabbato &c.

CAPUT XXIII.

Hanc legē de repudio interpretatur Christus, Matth. 19. indicans, legem non præcepisse repudiū nisi ob fornicationē, sed tantū permisisse propter duriciam cordis iudæorū, qui implacabili odio sœuiebant in uxores non dilectas, id quod lex ista sic dicit, Si non inuenerit mulier gratiā ante oculos uiri, propter aliquā fœditatē, id est, ex Heb. propter aliquid quod displicat, scribet uir &c. ut uideas hoc permitti uiro, non præcipi. De adultera enim hæc lex intelligi nō potest, quæ lapidatur. Verū immūdā facit hæc lex etiā corā domino, ut nō posset reuerti ad maritū priorē, si secūdus obierit mortem uel ei dederit quoq; libellum repudij. Ut indicet dominus q̄ sancta uelit esse fœdera cōiugij ut sint duo in carne una. Illa enim mulier reuerti ad uirū non potest quæ nupsit alteri uiuēte marito. Dura quidem lex, sed dei iustitiā nobis indicat q̄ à marito deo aliqua fœditate alienatis reuerti ad eū non licet, si ad dentes impietatē alij marito nūpserimus & contempta eius increpatione iugum eius abiecerimus. In qua damnatiōe tenebatur Adam cū toto genere humano, sed gratia hanc legis sententiam soluit, qua de re lege totum caput. 3. Hiere. ubi hæc lex repetitur.

Cū acceperit. Supra ca. 20. non exit in bellum qui sponsam habet quā nondum aœpit in thorū, quia talis attinet &c. Hic autē præcipitur, ut primo coniu-

gij anno sit liber ab omni onere publico ut possit sue
domui prouidere & gaudere cū uxore. Ita nouit diui
na pietas consulere & rebus nostris & nobis. Quis
enim nescit plu:ibus indigere cōjugatos q̄ alios? Aut
quō inter ipsos cōueniet si primo anno mutua cōsuetu
dime sibi nō fuerint deumcti? Necessaria est iugis con
suetudo dum adhuc zelus & suspicio abesse nō posa
sunt. Hoc tamē certū credo, In nullo matrimonio uera
esse concordiā ubi uerbū dei non regnat &c. Non sic
consulūt doctrinæ dæmoniorū. Hæc lex significat, pri
mū ingessos in coniugiū spirituale omni cōsolatione
fouēdos ut gaudeant de remisso peccato & illuminata
mente, donec discant crucē ferre, & indissolubili uin
culo Christo hærere &c. Non accipies loco.
Lex seipsam interpretatur, quia, inquit, animā suam
apposuit tibi. i. uitā, hoc est illud unde sibi quærit uitā
etum quotidianū, sicut illi qui uitū sibi parāt suis ma
nibus per trusatiles molas. Significat autē nihil accipi
endū lo: o pignoris quo interū nō possit cōmode ca
rere proximus. Molaris alter sine altero non prodest.

Solicitans fratrē suū. Heb. furans animā ex fra
tribus suis ex filiis Israēl. Lex talionis est, ut qui uen
dit animam, animā amittat. Quid igitur corā deo de
seductoribus animaliū? Occidētur à deo si hic occasionē
excōicatiōis nō resipuerint, de qua re supra dictū est.

Obserua. Quō quæso obseruabūt se à lepra cū

fit infirmitas? Respondeo, Hec lex indicat clare illū populū sepe percussum lepra à deo propter contemptum uerbi dei, quod cōmissum erat sacerdotibus Leuitici generis & Moysi & prophetis, qui æque contēpti habebantur propter uerbum, Esa. 28. & Hiere. 6. Cui loquar &c. Sic ergo obseruabunt ne incurvant lepram, si non cōtempserint uerbum dei & uerbi dei ministros. Sunt enim qui quasi sancti & Euangelici dicūt. Nos scimus æque ac ille, quid illum audimus? Hanc iniuriam suorum Euangelistarum & sui uerbi non suffert deus etiam si extēna lepra non uideatur. Vide exemplum Mari.e, Nu. 12.

Cum repetes &c. Heb. Cum credes proximo tuo debitū aliquod &c. Hec lex exigit ut nō tua elecione accipias pignus sed electione debitoris, qui certe dabit quo cōmodius carere poterit. Verū si uideris hoc ipsum tale esse ut lectum aut uestimentum quo ipse cgeat, reddē sole cadente i. codē die, absq; spe etiā solutionis debiti. Hic enim ut maxime non poterit tibi reddere tamē promissione dei quā hæc lex habet accipis longe quiddā dignius quā dederis, nē pe ut bencidat tibi proximus in conspectu dei & tu coram deo iustus inueniaris.

Non negabis.

Hec lex debitū exigit pauperi mercenario & simul tibi cosulit, ne dum differs pauperi mercedem ipse male dicat tibi in conspectu dei qui est iudex uiduarum.

¶ pater orphanorū & pauperum. Hic quoq; repetet
dum est quid sit quod Christus dicit, Dignus est ope-
rarius mercede sua. Si uero hodie nō indiget operari-
us mercede sua, non peccas in legem, si uolente eo alte-
ra die solueris. Non occidentur.

Secundū hoc fecit Amasias. 4. Reg. 14. Lex innocentē
non condēnat. Sed quid est q; deus scribitur sēpe quasi
contra hanc legem faciat, ut Exo. 14. Qui reddit ini-
quitatem patrū filijs ac nepotibus in tertiam & quar-
tā generationē. Idem & Nu 14. & alibi? Respondeo,
Hæc lex cōmittit iudicium hoībus, qui nihil iudicare
possunt q; quod nouerunt. Ceterū dei iudicium est ali-
ud, qui uidet filios ab iniuitate patrū non discedere,
iccirco simul reos uno iudicio condemnat. Et hoc ipa-
sum Ezechiel interpretatus est ex lege dei ca 18. Ecce
omnes animæ meæ sunt &c. Sed cur alios reuocet ali-
os non, eidem iudicio cōmittimus quod est nobis in-
prehensibile, Ro. 9. & 11. quēadmodū non est nostrū
intelligere cur alios à peccato Adæ liberet per miseri-
cordiam, alios derelinquit per iustitiam. Liberatus est
qui contra hoc iudicium non murmurat &c.

Non peruertes. Satis nota lex ex ijs quæ supra se
pe diximus. Quando messueris.

Quā toleranda sit lex charitatis hæc declarant.
Hæc enim lex ex abundantia nostra consulit egenis,
id est, quo nos carere possumus. 1. Cor. 8. & 9.

Si fuerit cauſſa &c. Hec lex prohibet li-
tis prorogationē, Crescente enim & duran-
te lite crescit odium, fatigantur litigātes &
iudices, ditantur ministri, perdunt ſua qui li-
tigant, & quæ alia mala & ſimultates ciuium inde u-
niant noſtra tempora non ignorant, & præterea hic
iudices litem prorogantes à deo damnātur, niſi forte
non poterint perplexā diſcernere cauſam, nam tunc
oportet ut ad alios mittant, ut ſupra dictum ca. 17.

Sin autē.] Si quis flagellari meruit huic hæc lex ita
consulit ne ſupra modū flagelletur ſiue percutiatur,
id ne fiat præcipit nunq̄ excedendū numerū quadra-
genarium, quo indicat impietatē cordis humani quod
ulciscendo plures plagas cuperet inferri fratri. Hic li-
cuit decem uel uiginti plagas ſolū inferre. Paulus. 2.
Cor. 11. dicit, A Iudæis quinque quadragenias una mi-
nus acepit, ut nihil misericordiæ ſibi unq̄ etiam in inu-
ſis flagellis exhibitū à Iudæis ſignificet qui cupiſſent
etia plus plagarū addere. Quod autē dicit una minus
uidetur pharisaica traditio fuſſe, cū ut aliquid miseri-
cordiæ in ſpeciem oſtenderet ita legē interpretantes,
tum ut ne errādo in nūero aliquid peccaretur in legē.

Obeat] lege, appareat uel ſit.

Non ligabis. Impietas noſtra declaratur, quæ
ut mercenario mercedē, ita & iumento uictum negat,
habebant enim nōnunq̄ cōductiōes boues. Salomon

quoq; præcipit ut nostri gregis habeamus curam. Paulus 1. Cor. 9. Et 1. Timo. 5. dicit, legem nō propter boves, sed propter nos scriptam, ut non negemus mercedem operario & in primis iuctum uerbi ministro.

Quando habitauerint. Lex quod ad uerba attingit manifesta est, ex qua struunt calumniam Saducei Christo & phariseis de resurrectione mortuorum in muliere, quæ secundū istam legem habuerat septem fratres. Ex qua lege natam etiam credo consuetudinē in Israēl, quā legis Ruth. 4. Ex ista lege soluitur multiplex quæstio in scriptura, q; alij sunt patres secundū legem, alij secundū carnem siue naturā, & tamē utriq; ueri patres, Tunc enim uerum patrem dixeris, quē deus patrem facit sua lege, non minus est pater quā ille qui secundū carnem genuit. Hinc Ioseph sponsus Mariæ uirginis duos habet patres alterum carnis, secundū Matth. eū, qui uocatur Iacob, alterū legis, secundū Lucam, qui uocatur Heli &c. Hanc uero legem siusciam olim ante legem scriptā declarat detestabile factum One filij Iudæ, Gen. 38. Interpretatur hanc legem, q; Moïses mortuus est absq; filijs lege in secunda manēte, & q; Christus eius secundū carnē frater suscitarit ei semē quod legē impleret spū cœlitus accepto. Id quod intellige nō q; Christus filios suscitarit Moïsi, sicut nec sibi suscitatere uoluit filios sed deo, sed quia Moïses dico filios suscitatere uoluit & nō potuit, id qd

soli Christo seruabatur. Lex enī pedagogus tantū erat
in Christū. Quid enī potuit seruus q̄ seruos generare
filius filios generat, Ro. 8. 29 acē pistis iterū &c. Nos
quoq; interpretamur sic, Christus frater nō po-
tuit habere semen i. filios, nisi moreretur, quēadmodū
de eo prædixerat Esa. ca. 53. Si posuerit p̄ peccato ani-
mā suā, uidebit semen longeū &c. hos filios cōmisit
post mortē suscitādos per fratres suos i. apostolos &
alios qui semen Christi habent i. uerbū. Hi tamē si pa-
tres appellētur, ut Galatarū Paulus, quia tamē nullus
ex semine corū nascitur oēs Christi sunt quotquot nā
scūtūr, & præterea nullus eorū potest esse filius, quia
oēs primogeniti sunt in primogenito Christo, & primo
genitus secūdū legē est fratris defuncti. Qd' si quis eru-
buerit de semine isto & nō uoluerit gignere fratri fili-
os expuet ecclesia in faciem eius, nā cōfundetur apud
se & tandem corā deo & angelis dei & oībus clectis,
Lu. 9. Qui me erubuerit & meos sermones, hūc filius
hoīs erubescet cū uenerit in maiestate sua & patris &
sanctorū angelorū. Ignominia uero, q̄ familia eius uo-
cabitur familia discalceati, exponitur Ephe. 6. ubi iu-
bet Paulus ut simus calceatis pedibus ad preparatio-
nem Euāgeliū pacis, secūdū illud Esa. 52. Quā speci-
osi pedes Euangelizantū pacē, Euangelizantū bona:
Si habuerint. Hæc lex ut pudicitiae mulie-
ris, ita utilitati uiri consulit & posteritati ne Iesus

postea generare non posset. Duo uiri inter quos nunqu
cōuenit sunt fides & opera, sed ille fortior. Fidei astat
iustitia & pietas, operibus hypocrisis. Omnia hic ferū
tur dum infirmi fratres pugnant adhuc pro sua hypo
crica & superstitione ignorantēs. Quæ uero manus fi
dei germen impedire uoluerit, ut hypocrisia operum
regnet, absque misericordia absindēda est, iuxta illud
Christi, Si manus tua dextera scandalizat &c. Hæc ma
nus excommunicatione Christiana tollenda est &c.

Non habebis. Sicut qui alio pondere & alia
mensura emunt, alia uendunt &c. Hæc lex est, Quod
tibi non uis fieri, alteri ne feceris. Et Christus, Nolite
iudicare. Qua mensura &c. De omni enim hec iniusti
tia intelligi, clarum est ex eo quod additur, Abomina
tur &c. Hæc lex repetitur, Prover. II.

Memento &c.] Lege Exo. 17. Deleti autem sunt
Amalechitæ. I. Reg. 15. sed illic peccat Saul, quia non obe
dierit uoci dei, seruās impia misericordia & stulta cu
piditate quod non debebat. Iccirco abiicitur à deo, le
ge illic totū caput. Hic nō est disputationū, an propter
ea percussi sint, quia primi pugnarint contra Israēlem,
aut quia nulla necessitate &c. cum hic sit uerbū dei de il
lis perdendis cui simpliciter obedire oportet, ut max
ime caussam nō noris, quæ tamen hic exprimitur, sed
non satis est istam caussam respicere, quia & alij per
secuti sunt Israēlem. Iudicium ergo dei est in Amale

chitas præceteris. Hic habes q; simpliciter uox dei au-
dienda est etiam si contra omnem rationem & natu-
ram uideatur quod præcipit illa summa sapiëtia & c.

CAPVT XXVI.

Primitiae omnium fructuū quas lex mandat
primum soluuntur obtenta terra, ut agno-
scant illam terrā sese accepisse à deo & om-
nia que habent esse dei, quod est fidei, &
hoc ipsum ore confiteantur uerbis ad hoc conceptis,
quia corde creditur ad iustitiam, ore autē confessio fit
ad salutem. Nos quoq; omnia debemus deo per Chri-
stum sacerdotē nostrum & altare, sine quo nihil acce-
ptum deo, ne quid nostris uiribus aut iustitiae arroge-
mus. Per hūc enim deus eripuit nos è regno tenebrarū
& è uexatione conscientiarū, ubi qui præfecti erant
à pharaone operibus nos misere torquebant, ut dici-
tur in Exodo, Et induxit nos in regnū fluens lacte &
melle. i. gratia & pace & gaudio in spūsancto. Esa. 52.
Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis & c.

Syrus. Hic Iacob significatur persecutionē per-
tulisse à Syris quādo fame cogente quoq; sub Ioseph
uenit in Aegyptum, quā tamen persecutionem alia hi-
storia tacet. Nā ad Laban, quod Lyranus putat, hæc nō
pertinent. Ita sanctos suos deus etiam per tentationes
seruat miro modo. Legitur & ante odia concitasse cō-

tra se Syrorum euersa per filios Sichem ciuitate, sed deus terruit propter eum omnes qui habitabant in circumitu, ut dicitur Gen. 34. et 35.

Quando compleueris et c.] De hac decima tertij anni dictum supra ca. 14.

Attuli quod sanctificatum est, id est, quod in usus domini reposui pro pauperibus et c. Sed nūquid haec uerba sunt pharisaica, sicut illi, Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium que possedeo et c. Respondeo, Non. Primū quod dicit, Feci omnia et c. Solum intelligitur de ista decima tertij anni, ut res ipsa et uerba indicat, non de omni præcepto legis. Deinde haec uerba præscribūtur et iubentur à deo, ut dicat is qui dedit decimā tertij anni coram deo apud semetipsum. Et non simile est quod pharisaica superbia presumit illi quod deus prescribit. Præscribitur autē, ut hic propriā conscientiam arguat ubi senserit se non ita fecisse. Preterea non se iustum dicit quia ista fecit, sed simpliciter dicit se fecisse quod iussus est, et iustitiam precatur adhuc et benedictionē, dicens, Respice et c. quā phariseus se iam habere arbitrabatur, dicens, Non sum sicut cæteri hominū. Itaq; et hic uides quod Christus docet, Cum omnia feceritis que præcepta et c. Qui locus docet opera non iustificare.

Hodie dñs et c. A duodecimo capite usq; ad hunc locū obseruationes quasdam et leges et iura do-

cuit. Quæ uero nunc usq; in finem libri sequuntur maledictiones sunt transgredientibus præcepta & benedictiones scrupulibus. Et inter hæc insignis locus pœnitentiæ est ca. 30. Concludit ergo post leges, dicens, Hodie &c. Dominū elegisti.

Ergo ne nostra electio præuenit dominū? Vide quod sequitur, En dominus elegit te hodie &c. Tunc elegimus dominū quādo incipimus credere uoci eius, id qd' nō possumus nisi ipse prior nobis uocē suā offerat. Vnde Christus, Nō uos me elegistis, sed ego elegi uos &c.

Peculiaris] supra cap. 7. & 14.

In laudem & nomē & gloriam suā, hoc pertinet ad uerbum faciet, non ad uerbum creauit. Ad hoc exaltat deus fideles ut ipsius nomen sanctificetur & ab ipsis & à gentibus quæ uidēt bonam fidelium conuersationē, ut est in epistola Petri, Non ut nos magnificemur & pharisaica intumescamus superbia, qui nihil sumus, & ex sola dei gratia sumus id quod sumus, quemadmodū de se dixit Paulus.

Riges. Hic primū locus est quē eligit dominus, ut ibi inuocetur nomen eius, qui postea electio alio abrogatus est, nam unum tantū uoluit dominus, ut sic prædictum. Hic uidetur esse ille mons, de quo mulier Samaritana dixit, Ioannis. 4. Patres nostri in

IN DEUTERONOMII

1441

monte hoc adorauerūt &c. Porro q*uia* iubet in magnis
lapidibus scribi precepta Deuteronomij, idem signifi-
cat q*uia* deus scripsit in tabulis lapideis &c. Litera erat
& dura corda, non dū spiritus, ut supra dictū. Quod
uero altare nō uult fieri ex lapidibus arte humana le-
uigatis & fabrefactis, sed ex informibus ut creati sunt
à deo calce leuigatis, sine dubio significat, q*uia* deus nul-
lum cultū uult nostra industria paratū, ut nō cogite-
mus aliquid præstare deo nostris operibus, nostro pro-
posito aut libero arbitrio, quæ meræ sunt hypocrises
& seductiones &c. Hæc oia legis impleta 10 sue. 8.

Hi stabunt. Quare etiā super mōtes nō procul
à Hiericho ponātur maledictiones & benedictiones
diximus in fine cap. II.

Cæcū etiā errare facit qui ignorantē prælia doctri-
na seducit. Est autē prava doctrina quæ nō est uerbū
dei. Hinc illud, Si cæcus cæcum. &c. Et finite illos &c.

Clam percusserit. supra. 21. Item clam occidit qui
doctrinas dæmoniorū, id est traditiones humanas, do-
cet quæ est occisio animarū, & tamē nihil minus quā
ocisor uult uideri &c.

Maledictus qui non permanet &c.
Hic pronunciant cōtra se sententiā damnationis, sed
tamē deo iubente, qui uult nos suā confiteri ueritatē
etiā contra nos, ut fateamur nos esse damnatos. A qua
maledictione nemo liberatur nisi per Christū, qui tūc
expectat

expectabatur ut in semine Abrahæ benedicterentur
tūctæ cognationes terræ, quæ promissio benedictionis
futuræ & que nobis maledictionem nostram indica-
uit. Itaq; lex fuit pedagogus in Christum, ut ex fide in
ficta daretur & uita credētibus, quæ ex operibus le-
gis dari non potuit. Vide reliqua in hunc locū in com-
mentarijs D. Martini, Gal. 3.

CAPVT XXVIII.

*E*his benedictionibus diximus cap. 7.
Sunt autē hæ benedictiones & corpo-
rales & spirituales. Spiritualem enim
esse quis dubitat cā quæ promittit, Su-
scitabit te dominus sibi in populū sanctū &c. Ita ma-
ledictiones non solū sunt externæ, sed etiam internæ,
ut illa, Percutiet te dominus amentia &c. qua plagi al-
ludit ad tenebras palpabiles Aegyptiorū, quæ non so-
lum non uidere permittebant sed ne ire quidem. Hor-
rendū istud est ita abiecto dei uerbo fieri amentem &
exēcatum. Exempla hodie uidemus.

Increpationē, maledictioē, ut nihil recte pro-
ueniat. Nota q; dicit, propter adiumentones tuas pessi-
mas quibus reliquisti me. Non uult deus ut relictā uia
regia uerbi sui sequare sōilia cordis tui, sicut ferēhos
dē sit in omni dei, quē uocant, cultu. Et iudicium dei
horrendū est sic relinquare, ut in psal. Ibunt in adi-
uentionibus suis.

K

Adiungat &c.] Omnia ista uerba possunt ut praecedentia in futuro legi &c.

Immoletur] mactetur uel mactabitur. Ducebatq; hoc factū in captiuitate Babylonica, ubi legis de quorundā Hebræorū pictate ut Danielis, sed certe pauci fuerūt. Quid uero dicemus de impietate decē tribuum quæ abductæ nunq; reductæ legūtur. An putas inter gētes meliores uixisse quæ in sua terra semper impiissimi me à morte Salomonis uixerāt? Aduena &c. Exemplū in Samaritanis. 4. Reg. 17. Ut interim non dicam Maledictione Iudeorū gētes sublimatos, Ro. 11.

Quoniā non audisti, H. ec est cauſa omnium maledictionū, q; nō audierūt uocem dei. i. nō crediderunt deo, Et ideo quoq; reliqua facere nō potuerunt, quæ nemo facit nisi qui credit, cui deus non imputat per fidem quicquid nō facit aut malefacit. Talis enim tunc fuit deus credentibus qualis & nunc, nisi q; nondum palam facta erat uia sanctorum, uel ad sancta, ut dicitur in epist. ad Heb.

Aduerte, q; deus illi populo quasdam horrendas sua pra fidē & opinionē humanā plagas exhibuit, ne gloriarētur impij sese impune contēpsisse uerbum dei, aut calumniarentur uerbum dei esse mendax, quemadmodum illi Esa. 28. &c. Quædam & ferè omnia quæ sequuntur testatur Iosephus uenisse super illum populum in nouissima sub Romanis captiuitate.

Eo q̄ nō, impietas in abundantia rerū discedit
à deo ubi à deo prouocatur beneficijs, ut infra in can-
tico. Incrassatus &c. Sollicitudine enim rerum incipit
torqueri, & quicquid boni uidetur facere hypocrisis
est, quæ in hilaritate animæ deo seruire nō nouit, ut ali-
bi diximus, cor enim iam alijs adhæret &c.

Dabit eñi tibi dñs ibi cor pauidū &c.
Hæc est maledictio Cain, & omnium qui non deū sed
homines timent & sua damna. Psal. Illic trepidauerūt
&c. Que impietas etiam nostra quæ uidemur credere
increpatur Esa. 51. Quis tu &c.

Amonet hoc caput carnem nō posse in-
telligere quæ dei sunt, ut maxime omnia
miracula uideat, quæ enim possunt esse
maiora q̄ quæ in Aegypto facta sunt &c.
in mari rubro &c. & tamē Moises dicit ea nō intelle-
cta à pplo, quia dominus nō dedit cor intelligens &c.
Caro ut nō suscipit uerbū dei, ita quoq; non intelligit
opera dei, quæ solus spūalis admiratur & capit siue
creationis sunt opera siue redēptionis, quō enim is
ignorare potest opera dei qui spiritū dei sentit in sese
operantēs. De alijs dicitur Esa. 6. Excæca cor &c. Et
in psal. Quoniā nō intellexerūt in opera domini &c.
Et itē, Obliti sunt dei qui saluauit eos, qui fecit mira-

bilia in Aegypto, terribilia in mari rubro &c. His
ria Exo. & Numerorū hæc satis indicat quā non intel-
lexerūt &c. Deinde ubi dicitur, Vos enim nostis &c,
terret dei iudicio trāsgressores usq; in finem capitū,
quod iudicium iam uenit super eos & prædictū est,
Hiere. 7. & 3. Reg. 9. eque ut hic &c.

Præter illud.] Ergo hic liber dicitur Deutero. &c.
Adduxit.] supra ca. 8. Et uenisti.] supra ca. 2. & 3.

Nota, Custodite & implete, ut intelligatis. Qui im-
plent mādata illi soli intelligunt ea. Et addit, Ut intel-
ligatis uniuersa quæ facitis, quæ lex uult ut oīa quæ fa-
cimus, ex fide faciamus. Hypocritæ nō intelligunt quæ
faciunt. Rationem enim uerbi dei, ex quo solo sapiunt
quotquot uere sapiunt, nō habēt. Exceptis &c.
Heb. Aduena qui tecū moratur in castris à lignorū ca-
soribus usq; ad eos qui cōportant aquas. Vulgus enim
promiscuū ex gentibus ascenderat ex Aegypto cū fi-
lijs Israēl, Nu. 11. Vos enim nostis,
veretur in suis idololatriam, iudicio deiterret.

Cūcū audierit. Hi proprie sunt contemptores
uerbi, qui dicūt Esa. 28. Flagellū inmundans &c. Pactū
fecimus cū morte &c. Et 2. Pet. 3. Venient in nouissi-
mis diebus illusores &c. Hos manet iudicium dei, cæ-
terum eos qui exterius uidentur idololatræ supra cō-
miserat hominibus etiam iudicando iudicio gladij.

Assumat ebriā sitientē. Illos qui aliā docent

Iustitiam quā dei, ebriæ mulieri comparat, quemadmo-
dum & Esaias qui dixerat cap. 28. Verū hi quoq; præ-
uino nescierunt &c. Obstupecite & amiramini &c.
dicit cap. 32. Mulieres opulentæ surgite & audite uo-
cem meā, filiæ confidentes &c. Obstupecite opulen-
tæ, conturbamini confidētes. Sunt enim ebrii & infâ-
tuati & effeminati facti suis superstitionibus & doctri-
nis dæmoniorū, & assumūt sitientē i.eam animā quæ
cupit doceri, de quibus Paulus, Semper discentes &c.
iam enim hoc docētur, iam aliud & docendi non erit
finis, & oīa uanitas & error sunt dū ad ueritatis noti-
tiam nō peruenitur.

In exemplum.

Iudicia exterius oculis humanis exhibita repræsentat
nobis iudicia dei quæ caro uidere non potest. Hinc ad
illa in scripturis sæpe alluditur, ut in psal. Pluet super
&c. alluditur ad subuersionē Sodomorū. Alibi, Descen-
dant in infernū uiuentes, alluditur ad absorptionem
Dathan & Abiran &c.

Et Iudei & gentes hodie dicunt, Iudeos propter
impietatem esse abiectos &c. [Et quibus.] Heb.

Et quibus nihil est attributum i.e. qui nihil possunt &c.

Abscondita &c. sic & in psal. Qui annūciat
&c. Cui plus cōmissum est plus requiretur ab eo. Non
frustra sacramentū suæ cognitiōis reuelat, à quo quæ
retrolabūtur melius ignorassent. 2. Pet. 2, Non tamen
sine culpa fuissent si ignorassent. Nam iudex tollit etiā

Et metit ubi non seminavit, Id qd' nō debet nos ad temptationū animare, ut illū seruū nequā qui nō dedit pecūniā domini sui ad usurā, sed potius timorē nos docere,

CAPVT XXX.

IC est insignis locus contra hereticos qui negauerāt poenitentiam lapsis. Iudaei in captiuitate Babylonica reducti sunt in terrā suam, illi, ut ait Esdras, quorū deus tetigerat spiritum. Hoc est illi reducti sunt in possessionem terrenam qui ante iam in animis reducti erāt ad deū. Hodie reduci nō possunt nisi spiritualiter, id est, ut redeant ad deū et accipiāt benedictionem in semine Abrahæ promissam et hereditatē patris sui Iacob, ut dicitur Esa. 58. cum circūciderit dominus deus prepuicia cordis eorum, ut dicitur hic et cetera.

Mandatum hoc quod.

Duplicem iustitiam scribit Paulus Ro. 10. Alteram legis siue operū quæ impossibilis est humanis viribus, ergo nulla est, nam foris incipit et ad uerā iustitiam quæ cordis est non peruenit. Alterā fidei per Christū quæ corde credit et ore confitetur. Hæc est impletio legis: quemadmodū dicit, Finis. i. impletio legis est Christus: Hanc fidei et ueram iustitiam quæ est uita æterna, nō solum huius temporis uita in qua uiuebāt operarij legis, ait Paulus hoc loco à Moïse esse descriptam. Ait

ergo. Mandatū hoc quod ego præcipio tibi hodie non
est suprā te. Hinc qui solent conspurcare scripturas
afferunt liberū arbitrium & uires humanas dicentes.
Non est suprā te, id est, suprā uires tuas, ut non possis
implere sed facile est, cum hoc non agat Moïses, qui se
exponit quid dixerit, Nō est suprā te neq; procul &c.
dicēs, sed iuxta te est sermo ualde in ore tuo & in car-
de tuo ut facias illum. Non dicit, In uiribus tuis est &
in tua potestate, quāq; certe tunc impletur quando fu-
erit in corde per dilectionē sicut lex exigit & in ore
per confessionem, sed hoc alienis uiribus non tuis asse-
cutus es, id est, dei dono ut diligas & cōfitearis. Tunc
Moïses cessat amplius exigere uidēs se assecutū quod
quārebat, quemadmodū Christus dicit, legem & pro-
phetas esse dilectionem dei & proximi. Est itaq; sena-
tentia. Non suprā te est &c. Id est iam adeſt tibi & re-
uelatur & prædicatur, ut non excuses &c. Id quod
apertius hic dicitur quām ut negari possit. Et non ne-
gigendū quod dicit. Ut audiamus atq; opere comple-
amus, si illud præcesserit hoc sequetur sua sponte aut
certe pro completo opere nobis à deo imputabitur.
Audire uero in scripturis est corde suscipere, id est,
credere omni uerbo dei & fidere eius promissiōni.

Considera q; hodie &c.

Exigit lex quā donare non pōt, nimirū iustitiam uerā.
Iccirco tenet omnes homines sub dānatione. Christus

K 4.

autem superauit hoc sceptrū exactoris, Esa.9. Quod autem cōcludit, Elige ergo &c. eandē exactionem significat. Hoc enim qd' dicit, Elige, tam est in tua potesta te quām hoc quod dicit, Dilige. requirit autē hoc uerbo uoluntatē ut in Psal.1. scriptū est. Sed in lege &c. & plane idem dicit quod post eum omnes prophetae, nempe se cor requirere non hypocrisim operum.

Ipse.] Heb. Istud.

CAPVT XXXI.

vbstituit Iosue, de quo supra dictū est cap.1. & 3. Et præcipitur Deut. legi septimo quoq; anno omni populo ut diximus in principio libri, Deinde usq; ad finem capitilis prædictur populus à deo suo recessurus.

In tabernaculo testimonij dicit. Nā hoc testimonij & signum erat q; habebāt deum eiusq; uerbū inter se, secundū promissionem. Habitabo in medio uestri. Itē Exo.25. Inde præcipiā et loquar ad te super propiciatoriū.i. Christū &c. Præterea tunc nube tectus appa ruit, qui olim uenturus erat Christi humanitate tectus, & qui occulto spiritu non tamen occulta operatione illabitur mentibus credentium.

Fornicabitur &c.] Hæc indicat liber Iudicum & regū &c. [Abscondam &c.] id est excæcabitur, ut amplius meam ueritatem non uideat &c.

Nunc itaq; scribite;

Sicut supra iussit pronunciare maledictiones & bene-
dictiones, ita nūc quoq; iubet ut frequenter in populo
cantetur canticū quod describit cap. sequenti in testi-
moniū illis q; sic egerit deus cum illis, & quod illi cōtra
deliquerint eum. Itaq; lex hoc ius sibi seruat q; semper
reas mult agere impias conscientias ne impune recedat
a deo, semp mult obstrepere & occinere nobis nostrā
impietatē. Non liberabimur ergo nisi per legis satissi-
mō etorem. [Cūq; comederint.] supra cap. 28. & infra

in cantico. In crassatus &c. Tollite librum.

Leuitis qui portat. i. sacerdotibus leuitici generis prae-
cipitur ut accipiant librū & ponant in arcā. Hoc est
quod ministri uerbi ipsum uerbū dei debet ponere in
ecclesiā quā eodem uerbo portant. Idem enim signifi-
catur q; lex secunda siue deuteronomiū ponitur in ar-
cam, quod quādo secundē tabulæ in eandē ponuntur,
Id quod supra indicauimus. Sed ut pijs uerbū dei prae-
dicatū est salus & gaudium spūs, ita impijs nihil aliud
est quā testimonium contra ipso, id quod est propriū
legis officium, ut supra diximus, id quod hic uides.

Adhuc.] Si quādo prædicatur uerbū dei contēnitus
deus, quid fiet ubi deus abstulerit uerbū & uerbi minē

Congregate. Omnem mouet lapidē, (strūs
ut non obliuiscatur dei, dat ceremonias, signa facit in
uestibus, in ostijs domus, in manibus, iubet benedictio-

nis & maledictionis pronunciare sententiam, & canere canticum, contestatur, adiurat &c. atque haec oīa iubente deo, sed frustra, ut uideas quid sit natura absque spiritu, ut erubescamus de nostris adiunctionibus &c.

CAPUT XXXII. Canticum Moysi.

N hoc canto Moyses inuocat, ut supra, contra transgressores cœlum & terram qui benignitate dei facti erant dei populus præ cunctis nationibus terræ, prophétans quod in rerum omnium abundantia ubi uel maxime oporiebat beneficium patrē agnoscere recessuri sunt a deo ad alienum cultum & alienam fiduciam, ut irritent deum aduersum se donec perdatur. Resipiscientibus uero etiam post iram dei gratiam promittit quæ est etiam gentium salus ubi cœperint reuelata ueritate errorem agnoscere & iustitiam sitire. Hoc itaque canticum iubetur frequenter canere ut cognoscant in quo statu sine ipsorum res, argente uel defendantे conscientia.

Audite cœli. Quia impij contemnunt uerbum, testes uocant prophetæ contra eos oīes creaturas quod eis prædicarint. Sic & Esa. 1. & Hiere. 6. Et Paulus dixit Act. 20. Mundus sum a sanguine omnium &c.

Concrescat &c.] Etiam Esa. 55. Imbri & niui è cœlis fœcundanti terram comparatur dei uerbum.

Inuocabo.] scilicet contra transgressores, uel, Canicula noīis domini canam. [Date.] Sententia est, Dñs

glorificate qui in oībus uījs suis iustus est, et uos accusatē iniquitatis. Hac enī sola conditiōe cōueniet uobis cum eo. [Perfecta] i. quae in nullo possunt accusare.

Judicia, scilicet sunt. Id est nihil iniquitatis habet sed quicquid ipse facit iuste facit et nulli facit iniuriā. psal. Iustus dominus in oībus uījs suis. Et nō filij. Esa. I. filios &c. Memēto. Hæc est utilitas libri. Gen. et Exo. ut uideamus quā dilexerit patriarchas et illū populū ex cuius carne nobis parauit benedictiōne omniū gentiū &c. [Pars autē.] Id quod sēpe supra dictū. [Jacob &c.] i. sorte accidit domino, metaphoricos hoc dicit, ut quādo diuiditur hereditas, pars quedā mihi, pars alijs accidit, pars agri funiculō mihi, pars alijs metitur. ut tūc diuidēdi agri mos erat.

Inuenit &c.] Nō intellige de persona Jacob sed de populo Jacob, quē sibi in deserto inuenit postq; ē mūndo Aegyptiorū segregauerat. ut dicitur Exo. 19.

Constituit.] Hoc dicitur de terra promissa quae fluit lacte et melle &c. Vt sugeret &c. Sicut ante aquam ex petra ita iam oleum et mel accipierent. Id quod et in psal. dicitur. Cihauit eos ex &c. Putant in ea terra nidulari et mellificare apes in petris. Item alijs ex mōtibus petrosis exurgere arbores in quibus mellificant, et similiter oliuas unde oleum accipiatur. Item alijs referunt ad uasa saxeā et amphoras in quibus hæc sibi illic recondant. Quid si dicam, Eos

hec beneficia illuc nō suscepisse nisi ex deo et dei bendo dictioē, quēadmodū lex dicit, cum nō semel in cantico hoc ex Heb. deus Petra dicatur, quemadmodū et sēpe in psalmis. Ego prouocabo &c.

Hoc est quod quandoq; monui, prophetas scilicet longius respicere quā uidentur. Nō enim hic solū dicitur de gentibus quibus inuidenterunt Iudei à deo exaltatis quando dōinatæ sunt ipsorū, ut de Chaldeis & Assyriis legimus, sed multo magis de gentibus cōuersis ad Christū, quādo inuidia contabuerūt q; gentes uidebantur à deo amari, ipsi autem reīci. id quod historia Act. Apost. testatur quomodo zelo ducti sint cōtra gentiū salutē & apostolicā doctrinā. Ita hunc locū interpre tatur Pau. Ro. 10. Et ca. 11. ait. Si quo modo ad æmulandum prouocē carnem meā. Sic & de alijs maledictionib; quæ sequūtur intellige, sc; q; respexit non solū in hanc uel illā pœnā aut captiuitatē sed in omnis legis maledictiones qua puniūtur intus & foris in omnibus creaturis & terrore iudicij usq; ad iudiciū nouissimū. Sic enim incipit, Ignis succensus est &c.

Pauor cōscientiæ,] propter iudiciū dei quod sensūt contra se, nec inueniunt qua euadant, quia euangelium nesciunt. [Sed propter iram.] ut uides in Assyrio Esa. 10. & 36. & 37. [Distuli,] non abstuli, uel cessauit à iudicio meo, nisi resipiscant, quod cū pio, utinā saperent &c. Gens] id est, populus

hici iudeorū (ne putes contra ethnicos dictū) est absq; cōsilio quia uerbū dei reiicit, secundū quod spiritualis homo dijudicat oīa, ideo & sine prudētia siue potius intelligentia est, excēcatus enim ruit in omnia scelera, & ubi perīst salus mentis. i. fides in deū se suāq; non perdere non potest, illic etiā ubi maxime sibi sapiens uideatur, iustitiā enim sp̄iritus eandē putat cum iustitia & sapientia carnis & ciuiti siue legū humanarū, quæ est hodie horrenda excēcatio etiā illorū qui sibi euangelia uidētur. Hic & illic uerentur periculū in causa uerbi dei, & trepidant impij ubi nō est timor, nunq; magis perdata fuit respub. Iudeorū qui tūc erāt populus dei, quām ubi suis rationibus & sapientia excēcati simplē cem ueritatē nō ausi sunt sequi. Si à ueritate stamus dominus pugnat pro nobis. Si à nostris rationibus, eccl̄ sumus & duces cæcorū & stulta sapientia in foueā cadimus, Dominus enim cōfundit & stultā facit sapientiam huius mūdi. Sūt hodie qui uolūt uideri uerbi dei amatores, qui ubi audierint q; euā goliū nemini aufert sua, nemini facit iniuriā, & q; quidā uolūt ex coniēptis ceremoniarū pīj uideri, addūt etiā suas præscriptiōes longi temporis & nescio quæ alia. Et ex his oīibus concludūt. Impietatē oportere manere, quā tamē ipsi ex his argumentis impietatē non uolūt uideri. Ergo ne boni & euā gelici uiri si qui post reuelatā ueritatē uolunt manere in impietate, hoc est in ijs quæ pugnāt cū uerbo dei, nos debemus eos iuuare & dare nostrā i.

cunia & adorare sanctos hypocritas et auri uentrisq; cultores? vos autem nunq; intellectis ueritatis uerbū de quo gloriamini, aut cum talia nitimini persuadere contra conscientiā turpes estis adulatores & Satane ministri plusquā papist.e. Utinā, inquit, saperet secundum dei uerbū, & intelligeret iudicio spiritus oīa quæ agūt, & nouissima prouideret siue maledictiōes trans grediētibus siue benedictiōes obseruātibus dei uerbū.

Quō persequebatur, uel persequetur. Lc. uit. 26. fugietis nemine persequente. Item, Et qui de uobis remanserint &c. Et Esa. 30. Mille hoīes à facie terroris unius, & à facie terroris quinq; fugietis &c.

Dij eorum] scilicet qui recedunt à deo, ne de solis gentibus hoc accipias, quandoquidem hoc canticum in testimonium Iudæis scriptum est non gentibus.

Et inimici nostri,
Siue Iudæi impi siue gentes, sunt iudices, scilicet harū rerū, q; deus noster nō est ut dij eorū qui fecit magna illa in Aegypto, terribilia in mari rubro &c.

De uinea &c.] prosequitur maledictiones in impi os ut cōperat. q.d. Maledictio Sodomorū & Gomor ræ ueniet super ipsos ut supra cap. 29.

Mea est ultio.] Ex hoc loco docet Paulus Ro. 12. Si dei est uindicta. Ergo ne quere uindictā, noli tibi usurpare quod dei est, & multa pace frueris etiā multa ab aduersario passus. Iuxta est dies perditiois. Ut maxime qui cantat contēnat cætera, tamen nisi dea

mens hoc contemnere non potest.

Et in seruis.] Id est, illos recipient qui seruos se dei agnoscunt; etiam post peccata &c. In quo pœnitentia prædicatur resipiscētibus. **Leuabo.** Horrende iurat deus, quæ est certa ī inimicos dei. i. persecutores uerbi eius & dei confessorū, sententia æternæ maledic-

Cruor, captiuitas, nudatum caput, tres (ctionis, plagæ sunt. Caput regnū est & sacerdotiū, crinis gloria capitis est. Itaq; hic gloria regni & sacerdotij eoris casura & peritura scribitur. [Laudate Heb. Iubilate gentes cū pplo eius. Hinc Pau. ad Ro. 15. gētes & que pertinere docet ad sanctificationē noīs domini, modo à gētilitate resipiscāt, ac Iudæos qui tūc dicebātur populus dei. Quia sanguinē seruorū suorū, non solū Iudæorū piorū sed & omniū qui deū colunt & adorant in spiritu & ueritate, qui persecutionē passūt, pppter iustitiā. Id qd' hostes ueritatis nō credunt sed sentiēt aliquādo &c. Nō incassum &c. Hoc dicit cōtra uerbi dei cōtemptores & qui cogitat. Deus est misericors utcūq; uixeris. Itē contra illos quē cum audiūt legis abrogationē somniāt sibi libertatem carnis, quasi à sententia dei per aliū possis liberari quā per deū, qui à seruitute legis liberat dū ex seruis filios facit per fidem. Vbi enim spūs domini ibi libertas &c.

In montem Nebo.] Vide infra cap. 34.

Hic uides uere peauisse Moisen & Aaron ad aquas cōtradicōt, ut uidēas impurū fuisse ex legislatore in

159 IN DEUTERONOMIE

¶ legis sacerdotiū. Stultū ergo fuerit sentire q̄ lex iu-
stificat, multo stultius q̄ ad inuētiones humanæ. Solum
Euangelii iustificat cuius autor & sacerdos est absq;
omni peccato filius dilectus, in quo pater bene sibi cō-
placet &c. Iacirco neq; Aaron, id est, sacerdotium car-
nale, neq; Moïses, id est lex, pōt introducere in terrā
à deo promissam, sed Iesus Christus, ut alibi diximus.

Non sanctificastis, nō prædicastis fidēti cor
de gloriam meā & fiduciā in me, sed infideliter dubi-
castis, quēad nodū in psal. de Moïse dicitur, Et distin-
xit in labijs suis &c. ut supra quādoq; diximus.

Iungeris populis tuis, Moïses & Aaron pē-
na plectuntur tēporali ne ingrediantur in terrā pro-
missam, nō tamen abiiciuntur à deo, quia sancti sunt,
id est, credētes. Certe nō erant credentes quando du-
bitabāt. Atq; hēc exempla sunt nostri cōsolatio. Stul-
tum prædictoriū uulgas nobis peccata sanctorū ab-
scondit etiā manifesta, scriptura uero nobis ea prodit
etiam occultissima, ut in Moïse, in Ezechia, in Iob &c.
Iacirco nūc collecti ad patres suos scribūtur & ad po-
pulū suum. i. ad Adam, Noe, Abrahā &c. quēadmodū
& de Abraham scriptū legis, quia in fide defunctū
patribus suis resurrectionē expectāt p̄ semē illud pro-
missum. i. Christū Iesum. Iacirco recte Sinū Abrahæ ap-
pellaueris hāc in fide requiē. Nā Abrahæ fides de semī
ne eius suscitādo ī quo benedicētur cūct. e cognatio-
nes terræ in scripturis præ cæteris prædicata est &c.

Moises moriturus benedicit, quia benedicti
onē domini cōsequi nō possumus, neq; Iu-
dæi neq; gētes, nisi lex moriatur in nobis,
id est, abrogetur ut amplius nō sit cōscien-
tia de pētō, ut tamē si pētōres simus, ipsa tamē nō am-
plius habeat ius & autoritatē nos damnandi. id quod
nō sit nisi per Christū, Ephe. 2. Col. 2. Iacob uero mori-
turus, Gen. 49. non benedicit, sed p̄edicit. Sic enī ait,
Cōgregamini ut annūciem &c. Icirco quorundā ma-
ledictionē, quorundā benedictionē p̄edicit, quia uide-
bat ex sua progenie quosdā deo credituros, quosdā ex
cēcandos. Nō ergo pugnāt, q̄ hic Moises benedicit oī
bus, illic Iacob maledicit quibusdā. Maledictiones do-
cent quid meriti sint, benedictiones quid deo debeāt.
Nec mireris, q̄a et nos oēs sub maledictō sumus dānati
legis sentētia à deo, & tamē quotquot credūt ex hoc
maledictō per Christū æterna benedictiōe eripiūtur.

Dñs de Sina uenit, nam illic dedit legem.

Et de Seir ortus est nobis, Nu. 20. & 21. Nam
illic murmurantibus immisit serpentes ignitos & cla-
mantibus ad se per Moisen ostendit mysterium redem-
ptionis in serpente Aeneo exaltato, Ioan. 3.

Apparuit de monte Pharan, Nu. 10. & 11. ubi
requieuit nubes & populus postq; à Sina abierat, illic
dedit dominus coturnices & appellatus est locus se-
pulchra concupiscentiæ.

L

Et cū eo sanctorū milia. Angelorū multitu-
dinē intelligunt. Ego autē sanctos, de quibus sequitur,
Oēs sancti in manu eius, significantur enim oēs electi
esse cū deo, nō solum qui tūc erant in deserto quorū
multi erāt increduli pro tēpore, sed etiam quotquot
ab origine mundi usq; ad finē ipse nouit, omnes sunt
apud eū, quorū pars erant illi tunc in dese:to.

In dextera illius ignea lex ad eos. Alijs
lex litera manet, sanctis uero, id est credentibus, ignis
est spiritus dei ardens in cordibus, qui est amor & re-
cta uoluntas in dei lege. Ceterū nisi ignis legis arde-
at in corde, foris est lex ignis horrendus qui cor fugie-
re faciat à conspectu dei, quemadmo dū supra de igne
montis Sina horrendo uides, & Gen. 3. De flāmeo ui-
brātiq; gladio qui nō permittit ingredi in paradisum.

Dilexit populos.] Heb. Qui fit ut tantū diligat po-
pulos? Prover. 8. Deliciæ meæ esse cū filijs hominū.
Ephe. 1. Dilexit nos in Christo ante cōstitutionē mūdi.
Nō nostro merito aut iustitia nos suscipit, sed quia ipse
diligit &c. Ibidē, Fecit nos dilectos ī dilecto filio suo.

Omnis sancti in manu eius sunt, siue er-
go nobis bene accidat, beneficium patris est, siue male,
bona uoluntas patris est, qui quos amat, corripit. Om-
nia eleclis cedunt in bonū, quia in manu dei perire nō
possunt. Ioan. 10. Sicut nemo potest ex manibus patris
rapere, ita & nemo ex manibus meis rapere potest,

quia ego & pater unum sumus.

Et qui appropinquat pedibus eius accipient de doctrina eius. Id est, qui ad pedes dei cadunt non solū inuocantes, sed etiā suæ sapiētiæ resignantes, quæ est stulticia apud deū utcūq; splendida sit hominibus, qui, inquam, sic humiliantur in conſpectu dei, docebūtur, & illuminabūtur à deo ut sint teod' id' auct' oī, alioqui ministerium uerbi per hoīes nullū erit, quo tamē medio uult deus ad hoīes uti. Sic Maria in Euangelio sedens ad pedes Iesu audit uerbum eius &c. Sūme est nobis hoc ipsum notandū, Nisi enim reliqueris tua non poteris quæ dci sunt acīpere.

Legē præcepit nobis Moīses hæreditatem multitudinis Iacob, Id est, quæ lex est hæreditas populi Israēl, sicut psal. 104. Et statuit illud Iacob in præceptū & Israēl in testamētū aeternū. Verū ex Heb. potes istos casus quoq; sic legere, Legē præcepit nobis Moīses hæreditati multitudini Iacob. i. nobis qui sumus hæritas & congregatio Iacob.

Erit apud rectissimum rex, Id est, deus erit rex & gubernator apud rectissimū. i. credētē Iacob, cū oībus principibus & tribubus Israēl. Ex Heb. hæc longe aliter sic, Et erat in plenitudine regis & cōgrebat principes populi cū tribubus Israēl, Id est, Moīses erat dux & doctor in ppl'o Israēl qui ppl's est plenitudo sui regis. i. Messiæ, qui caput est, & corpus eius

plenū sit & adunatur ex mēbris ecclesiae, Eph. 1. &c.
Benedictio Ruben. Ruben primogenitus erat, sed quia foedauit cubile patris sui, Gen. 35, translata sunt primogenita ad filios Ioseph, Ephraim & Manas sem, & regnū ad Iudam, ut dicitur. 1. Para. 5. Lex ue ro sacerdotiū & primogenita transtulit ad Leui. Con solatur aut̄ hic Moïses tribū Ruben, cū dicit, Viuat ru ben, & nō moriatur. i. nō pereat hæc tribus ē numero filiorū Israël, tamen paucō numero sit, id quod addit, ut ueritas uerbi Iacob maneat, qui dicit, Non crescas. Id quod tamen ex Heb. clarius legitur. Non excedas, uel non sis superior. i. ablata tua primogenitura sis ut unus ex posterioribus fratribus. Quid hæc, nisi q̄ Isra el quē reputabat deus primogenitū, ut uides Exo. 4. abiectus est secundū carnem, ut electio cōsequeretur salutē, Ro. 11. que iam habet & regnū & sacerdotiū,

Benedictio Iudæ.

Audi domine orationē Iudæ inuocātis te pro populo tuo in prælio, & introduc eū ad populū suū. i. confor ta eū ut dux sit populi, tu constitue eū super populū ducē. quā interpretationē genuinā puto, ut cōueniat cū uerbis Iacob, imò cū tota scriptura de regno Iuda. Lyranus aut̄ putat de introductiōe ad populū in morte, quēadmodū supra de Moïse & Aaron dictum est. Vnde sequitur, Manus eius pugnabūt pro eo, scilicet populo &c. Atq; hic uide incōprehensa dei iudicia, ut

dicit Paulus, Ro. II. ut non glorietur in conspectu eius
vis caro. Omnia sunt exhibita carnalibus tribubus quae
dei uerbū promittit, quae & fuerūt carnales, pmissio-
nes, Iccirco & æterna data esse nō potuerūt. Verū ad
solū Iudam ita oīa translata sunt, ut apud eū in eter-
num maneat in Christo Iesu domino nostro, qui est fili-
us Abrahæ, filius Dauidis, Matt. I. in quo benedicūtur
cūstæ cognationes terræ ut semine Abrahæ, Gen. 22.
Benedicere autē est sacerdotis, ut legis de sacerdotio
Melchizedec, Gen. 14. id quod interpretatur ex. Heb.
& hic Dauidis filius dicitur in psal. æternus sacerdos
secundū ordinē Melchizedec, non secundū externa
sacrificia Leui, qui offert sup altare thymiam & ho-
locausta, ut infra dicitur. Atq; hic quoq; occulte signi-
ficat sacerdotiū, cū dicit, Audi domine uocē Iudæ, ni-
mirū pro populo orantis, quēadmodū et pro populo
pugnare scribitur. Orare autē & intercedere pro po-
pulo ad deū sacerdotis est officiū, quod Christus ex tri-
bu Iuda ortus præstat qui mediator est inter deum &
hominē deus & homo. I. Tim. 2. Et Iacob obscuris uer-
bis & metaphoris describit Christi sacerdotiū, dicēs,
Ligans ad uineā pullū suū & id ad uitem ô fili mi-
nam suā, quae sunt animalia in die palmarū à Christo
equitata. i. & Iudei & gētes per Christū alligati spū
ad uiuū illud. i. uerbū Euangelicū, de quo Pro. 9. Bi-
bile uinū quod miscui uobis. Et in Canticis ca. 5. Bibi

L 3

uinū cū lacte meo, & ca. 7. Mane surgamus ad uineas
 &c. Et addit, Lauabit in uno stolā suam, uestis Christi
 est ecclesia, quā induit dū homo factus est, hāc lauit in
 uino. i. uerbo suo, Ephe. 5. Idē est quod addit, Et in san-
 guine uuæ pallium suū. Quod uero additur, Pulchrio-
 res sunt oculi eius uino, significat aspectu decorū esse
 Christum; & nihil saueri esse in ipso, ut alliciat statim
 peccatores, quē admodū in Canticis dicit sponsa, Dile-
 ctus meus candidus & rubicūdus &c. Remissionē pe-
 catorū in eo uides, non legis terrorē, ut in facie Moysi.
 Et dentes eius lacte candidiores, quæ est apertio oris
 eius & suauitas Euangeliū prædicati in cordibus peccato-
 rū. i. omniū qui adflictis sunt cōsciētīs & sentiunt
 sua pēccāta. Hæc duo ita psal. 44. de Christo dicūtur, Spe-
 ciosus forma præ filiis hominū, diffusa est gratia in la-
 bijs tuis. Hæc omnia quis nō uidet ad sacerdotium per-
 tinere? Porro de regno Iuda quid attinet admonere
 cum & hic & in uerbis Iacob potentia regia cui nul-
 lis præualeere posse non obscure describatur? quæ in
 Christo manet æterna, Esa. 9. & Luc. 1. &c.

Benedictio Leui. Deu. 28. legitur, q; sacerdos
 debet habere ante pectus in rationali iudicij doctrinā
 & ueritatē, uel proprie ex Hebræo, perfectionē & lu-
 men. Eadē autem uocabula sunt & hic. Quo significatur
 doctrinā prædictoris oportere esse sanā secūdū uer-
 bū dei, ut ait Paulus, cui nihil desit neq; aliquid huma-

ne fecis sit additū, ut possit uere esse lumē et illumina-
tio cordium. Hæc duo præstitit insigniter et uel solus
summus sacerdos Christus, quē qui sequitur nō ambu-
lat in tenebris et c. Ait ergo ad sacerdotū quod erat
ex Leui. Perfectio tua et lumen tuū orando et docen-
do, à uiro sanctitatis tuæ uel secundū uirū misericor-
diae tuæ, id est sit quemadmodū erat in Moïse qui tibi
sanctitatē et misericordiā ô Israel, uel ô Leui solebat
impetrare peccanti. Aut tua doctrina nō sit alia q[uod] uer-
bum dei habet à Moïse descriptū. Quē Moïsen pro-
basti ut incredulus in tentatione, Heb. In Massa, qui ui-
detur esse locus ubi erat aqua cōtradictionis. Et iudi-
casti, Heb. ubi rixati estis ad aquas cōtradictionis. Sed
quare ista periphrasi descripsit Moïsen? Respondeo ut
sciat Leui et cūcti fideles, q[uod] hoīes quātūcunq[ue] sancti
errant et peccant dū deserūtur à deo, dū nō hærent
simpliciter in uerbo, sed potius uidēt in id quod ap-
paret sive dulce sive amarū, ne ualeat hoc argumentū.
Ille fuit sanctus, ergo errare non potuit, ualeat autem,
Ille secutus est dei uerbum, ergo errare non potuit.

Qui dixit, uel qui dicit patri suo et c. Oblati erāt
Icuitæ deo, p primogenitis filiorū Israel supra ca. 10.
Iccirco nō agnoscebant carnis cognationē, qui tamen
paterna bona iure requirebāt, ut supra ca. 18. ut uide-
as ueros Icuitashic descriptos, genus scilicet regiū et
sacerdotale, in illis leuitis qui tunc externo dei cultui

dediti erat et internū secundū dei uerbū docebant. Sunt autē ueri Christiani, qui resignāt et mortificātur oībus quae ipsorū sunt propter Euangeliū dei, sicut et Abrahā et c. Hi, inquit, custodiēt ô deus uerbū tuū et testamentū tuū, et docebūt iudicia tua Iacob et legē tuā Israēli. Vbi nota rectum ordinē, primū custodient uerbū, deinde docebūt. Præterea orabūt, id quod significatū est in thimiamate et holocaustis, quae ut lex dicit, reddūt odorē deo suavitatis. Ita orationē interpretatur ille in Apoc ca. 8. Hæc oratio opponitur furori domini, quæ admodū exemplū sēpe præsedit Moi-
ses. Benedic domine fortitudini eius. i. adauge robur spūs quod in eo cœpisti ut crescat ex fide in fidem co-
gnitione tui. Et opera manū illius suscipe. i. placeat ti-
bi quod ex fide uerbi tui tibi obtulerit. Percute et c.
Ista est maledictio in eos qui persequuntur uerbum dei
et uerbi præcones et c. Iam uero uide, qd carnē nō re-
spicit deus, sed fidem, has enim oēs benedictiones quis
dubitat datas credentibus? In oībus tribubus qui cre-
dunt benedicūtur, qui nō credūt maledicūtur. Id qd
uel ex isto libro notissimum est. Vnde Simeon et Levi
maledicūtur à Iacob, propter infideliter occisos Sichi-
mitas, Gen. 34. Quod autē additur, Diuidam eos in Ia-
cob et c. lex postea uertit leuitis in benedictionem et
tamē māsit uerbi ueritas. Tribus uero Simeon habita-
bat in medio filiorū Iuda Iosuæ 19. et paucō numero

erat respectu filiorū Iuda, & quidā egressi occupaue
runt terrā fertilem in qua habitauerāt quidē de stirpe
Cham, quidā uero partē montis Seir, ut dicitur. 1. Pa=

ra. 4. Quia uero prophetiæ lōgius respiciūt, nō obscu=

re Iacob significat sacerdotes & qui habitauerunt in

Iuda occisuros nulla ratione sed furore & impia uolū=

tate Christū qui est ille thaurus armenti dominici, un=

de ait pro se & oībus credentibus Israēlitis. In confi=

lum eorū non ueniat anima mea &c.

Benedictio Benlamin. Iacob dicit, Benlamin lupus rapax mane comedet pr̄edam, uespere diui=

det spolia. Quod putāt in Saule qui erat ex tribu Ben=

lamin cōpletū, qui mane i. prius uorabat, inclytus rex

aduersarios populos, quādo fīsus est deo. Vespere aut̄

i. deinde, amisit pr̄edā i. hostibus succubuit & regnū

amisit. Hic Benlamin primū exaltatus in regnū, dein

de regē & regnū amisit. Sunt qui referūt nō male ad

historiā, q̄ Benlamin erat fortissima ad pr̄eliū tribus,

sed ob scelus in uxore leuitæ penē extincta, Iudic. 19.

20. & 21. Sed hoc interim obest, q̄ in pr̄dictis histo=

rijs necesse fuerit accipere, diuidere spolia pro amitte=

re. Quod si in Paulum apostolū respicias, is h̄ec cōple=

uit qui erat ex tribu Benlamin, ut ipse dicit Phil. 3. Hic

mane persequebatur dei populū, uespere pr̄edicauit

& distribuit eloqua dei, & dei auxit & pauit popu=

lū. Moïses uero hic ait, Amantissimus domini dei, quo

alludit ad hoc q. Beniamin erat multū dilectus pater
 Iacob & fratri Ioseph, Habitabit confidēter in eo, id
 est domino. Tota die iugiter cōfident in eo i. domino,
 & requiescat inter hūeros illius i. domini. Hoc est sub
 alis & protectione dei, quasi sub alis gallinæ, ut sēpc
 in psalmis. Quo uides fiduciam Beniamin in deū de-
 scriptā, qua nulla potest homini maior benedictio da-
 ri. Hoc uero referunt ad hoc, q. Hierusalem & templū
 erat in tribu Beniamin, Iosue. 18. & 1. Para. 8. ubi erat
 cultus dei & locus quem elegerat deus in habitatio-
 nem sibi. Non male retuleris hoc quoq; in Paulū apo-
 stolum & quotquot eam sequuntur quā ipse prædica-
 uit doctrinam, quæ nihil aliud docet quā solam in de-
 um solum fiduciam.

Benedictio Ioseph & filiorū eius Ephraim
 & Manasse, qui adoptati sunt à Iacob in filios, Gen.
 48. quæ benedictio est fructifera terre quā posside-
 runt iste due tribus. Et præterea illic constitutum est
 regnum Isræl & Hieroboam primus rex illic erat,
 licet impius. Carnalis enim hæc est benedictio seruata
 filiis Ioseph, sicut seruata fuit quæ data est Esau &
 Hismaëli. Ait ergo, Terra eius, id est, Ioseph, de benc-
 dictiōe uel in benedictione domini est. Illic enim sunt
 fructus ex cœlo, ex rore, & ex profunditate, fructus
 ex fœcunditate solis ac mensium, de uertice montium
 precipue, & de collibus perpetue, & de terra & ple-

mitudine eius. Benedictio illius qui apparuit Moysi in
Rubo, id est, dei, Exo. 3. Veniat super caput Ioseph et
super uerticem Nasarei, id est, eiusdem Ioseph sancti
inter fratres suos. Gloria eius quasi primogeniti thau-
ri qui deo offertur, qui robustis paulatim augetur ui-
ribus. Alludit uero per hoc ad adoptatam primogeni-
turā filijs Ioseph, de quo supra diximus. Cornua mo-
nocerotis sunt cornua illius, quo significatur potentia
regni Israël siue Ephraim. Monoceros animal sese uin-
ci nō sinit et seruire contemnit. Job. 39. His cornibus,
inquit, uentilabit gētes usq; ad terminos terrae, quod
intellige usq; ad mare uel p hyperbolem usq; ad fines
orbis terre. Id quod potius ad Christū refremus, quē
ille Ioseph uenditus à fratribus et inter gētes rex fa-
ctus significabat. Hic est uere Nasareus. i. sanctus et
domino cōsecratus, de quo dicit dominus in psal. Sup
ipsum effloredit sanctificatio mea. Et addit, Hæc est
multiplicatio et benedictio Ephraim et Manasse. Hic
erat primogenitus natus, sed ille in benedictione Iacob
prælatus est, Gen. 48. uterq; tamē benedictus, qui sig-
nificabant duos populos nō natos deo sed electos, ue-
rum gentiū populus qui uidebatur posterior factus est
maior, prioris populi uix reliquijs saluatis. Similia fe-
rē sunt quæ Iacob dicit i benedictiōe Ioseph. Filius ac
crescēs Ioseph filius accrescēs, quo alludit nomē eius
qd' interpretatur accrescēs, et decorus aspectu. Filiæ

discurrerūt super murū.i.eius aspectus desiderabatur
à fœminis Aegyptiorū dum glorioſus illic erat in re-
gno. Id quod metaphorice pertinet ad ciuitates ab eo
rectas quas filias uocat, sed qui habebāt iacula. i inui-
di fratres, persecuti sunt eū, uerum in forti deo fortiſ
et in fractus mansit arcus, brachium et fiducia eius.
Sed potius ista oīa respiciunt regnū Israēl quod man-
sit in Ephraim, quia Iacob futura nunciat, quod ſæpe
ab aduersariis impetū tamē ſtētit, deo etiam impioſ
ſeruāt, donec ipſe deus per Assyrios perditū uoluit.
Vnde addit, Inde paſtor egressus eſt lapis Israēl, ſcili-
et Hieroboam rex. Deus ô Ioseph benedicat tibi oī-
bus benedictionibus fructū terræ et uberum et uul-
ue, id eſt, ut pluribus abūdes filijs. Benedictiones pa-
tris tui Iacob efficaces ſunt et benedictiones patrum
meorū Abrahæ et Iſaac. i. quæ benedictiones eis pro-
miſſe ſunt q dilatandū eſſet ſemen corū ut aſtra cœli
et arena maris. Efficaces, inquā, ſunt ſecundū deſide-
rium ſublimiū in ſeculo. i. ſecundū oīa quæ mūdi po-
tentia deſiderare poſſent. Ex Ioseph ſiant capita. i. re-
ges, et ſummi Nasaræi. i. ſancti et magni uiri et pro-
phetæ inter fratres eius. In regno Israēl prophetas fu-
iſſe teſtatur hiftoria Regū. Noſtra translatio habet, Fi-
ant in capite Ioseph. i. benedictiones patrum ueniant
ſuper caput eius, et ſuper uerticē Nasaræi, id eſt, eius
dem Ioseph inter fratres eius.

Benedictio Sabulon. *Lætare Sabulon in ex-
itu tuo, diues enim terra tua erit ut gaudias quo cunq;
te uerteris in terra tua. Iacob similiter dixit, Sabulon
in littore maris habitabit & in statione nauium, pertin-
gens usq; ad Sydonē, quo situm terræ Sabulonis diui-
tem mercibus aduectis prædixit.*

Benedictio Isachar.

*Lætare Isachar in tabernaculis tuis, quo significat qui
etis amantes futuros ex Isachar studio legis & doctrinæ
n.e, id quod sequitur. Populos uocabunt ad montem,
scilicet Sion, hoc est docebunt alios ut seruiant deo se-
cundū legem. Sic legitur &c. Para. 12. De filijs quo q;
Isachar uiri eruditii qui nouerant singula tempora ad
præcipiendum quid facere deberet Israël &c. qui &
fortissimi scribūtur fuisse. Para. 7. & tamen eligebat
magis seruire tributis exterorū regum uel Assyriorū,
licet procul essent à mari inter reliquas tribus quasi in
tuto loco, q; amare bella &c. Hoc est quod Iacob dicit,
Isachar asinus fortis accubans inter terminos, uidit re-
quiem q; esset bona, & terrā q; optima, & supposuit
humerū suum ad portandum, factusq; est tributis seru-
ens. Hic uero addit, Qui scilicet Sabulon & Isachar,
quia uicini habitabāt suggent copiam maris. i. ditabun-
tur ex mercibus maris & ex thezauris arenarum uel
naufragio proiectis, uel absconditis in terra, ut signi-
ficetur illic metallorū effossio fuisse.*

Benedictio Gad. Benedictus in latitudine Gad, qui non solum suos terminos sed et aliorum dilatauit dum armatus praecessit ante filios Israël. Iosue. 4. Quasi leo requieuit in sua sorte cœpitque brachium et uerticem, id est, nemini aduersariorum perpercut, id quod tamen completum est in Iehu rege. 4. Reg. 10. dum Baal destruit duosque reges et Iesabel et c. Vnde sequitur, Et uidit principatum uel principium suum, quod illic qui docere solebant ueritatem cogebantur tacere, et uenit cum principibus populi Israël et fecit quod dominus uoluit. Ceterum impietas eius hic tacetur, ubi mere sunt benedictiones. Iacob dixit, Gad accinctus uel armatus ducet exercitum et reducet, Iosue. 4. ut supra.

Benedictio Dan. Dan catulus leonis quirapit prædam. Fluens ex Basan, id est, abunde ex Basan ei adducetur copia omnis almoniae. Ego tamen puto Basan appellatiue positum pro pinguedine, ut fluat pinguedine, id est, abundantia omnium rerum, quemadmodum tota terra dicitur fluere lacte et melle. Prophetia de catulo leonis impleta est in Samsonem, Iudicum. 15. et 16. Vnde ait Iacob, Dan iudex erit in populo sicut alia tribus in Israël. Fiat Dan coluber in uia, et cerasites in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor eius retro. Talis factus est Samson Philistæis aduersariis. Hic adiecit Iacob uel pro se uel pro Samsonem, qui aequa sperauit in deo, Domine salutare tuum exa-

spectabo, non enim contemnenda egit per eum dominus &c. Benedictio Nephtalim.

Nephtalim omnibus rebus per deum abundabit, et eius sors erit ad mare et meridiem, Mare accipiet pro mare Galilee. Verum ex Hebræo legendū ad occidentem et ad meridiem. Iacob dixit Nephtalim cervus uelox, dans pulchra eloquia, Id quod est impletū in Debora prophetissa et Barac duce, Iudicū. 4. & 5.

Benedictio Aser. Aser abundet filiis, accep-
tus sit fratribus, et fluat illic oleum, ita ut pes transcur-
tum tingatur in oleo. Ferrum et minera sit sub pedi-
bus eius. i. illic sit in terra ut fodiatur. O Aser tua pro-
speritas bene coepita bene finiatur. Iacob dixit, Aser
pinguis panis eius et praebebit delicias regibus, id est,
omnes delicie et regales dapes erunt in Aser.

Benedictio totius populi sed certe credentis.
Non est aliquis deus ut deus recti. i. iusti hominis per
fidem. Qui habitat in celo sit adiutor tuus. Magnifi-
centia eius est in nubibus, quæ nubes et coelum sunt ha-
bitatio eius ab initio conditi mundi, sursum, et sub celo
sunt brachia, id est potestia qua condit, gubernat, pro-
tegit omnia. Non consistet coram eo inimicus tuus, et
dicet, Conterere, id est, solo uerbo et sententia oris sui
ad nihilum redigetur inimicus tuus. Habitabit Israël
confidenter fiducia in deum et solus, id est, securus
ab hostibus sive gentibus, psal. 4. Esaiæ. 32. Hiere. 23.

IN DEUTERONOMII

176

Esa. 2. Micheæ. 4. Quæ repetuntur ex lege Leuit. 26.
Absq; pauore habitabit in terra uestra, dabo pacem
in finibus uestris, dormietis & non erit qui exterres-
at &c. Sequitur, Oculus Iacob &c. Id est, illic habita-
bit ubi uidebit omnia benedictione dei è cœlis abun-
dare. Beatus tu Israël. Quis similis tui? non enim fecit
taliter omni nationi, popule qui saluaris non gladio
tuo, uiribus tuis aut iustitia sed per dominū qui est scu-
tū protectionis tue & gladius in quo gloriaris & su-
perbis. Inimici tui negabūi te i.e. te maledictū populu-
uocabūi qui nō sis dignus uiuere inter homines. Heb. In-
mici tui deficient. Lyranus quoq; legit, Inimici tui me-
tientur tibi. Tu autē sublimitatem eorū calcabis.

CAPVT XXXIII.

Cum accepisset Moïses sententiā mortis sue
 à domino benedixit, ut dictū est, & statim
 ascendit obediēs dei uerbo, & mortuus est
 in domino, et dux populi factus est Iosue.
 Vidisti.] Lex uidet qua eundū & ostendit, sed non
 perducit &c. Mortuus] scilicet in terra Modab in
 loco ubi descripserat Deuteronomium supra ca. 3.

Et non cognouit &c. Ne scilicet populus re-
 liquijs abuteretur illius per quæ tanta beneficia acce-
 pisset. Stulti enim in opera sanctorū respiciunt oblio-
 eo qui talia per eos fecit. Diabolus uero qui semp ad-
 uersatur

ueratur deo et sub specie pietatis inducit idololatriam qua hodie mūdus est plenus, uoluit indicare corpus Moysi, ut indicatur i epistola Petri et Iudee ex qua nescio historia, sed Michaēl ei restitit, et iudicium dei contra eū inuocauit. Voluit enim diabolus in eo loco erigere indulgentias, ut hodie uocant, et nouū cultum dei quē deus non mandasset, et quē posteriores prophetæ sine nota impietatis et inuiriae in sanctissimum Moisen damnare non potuissent. Hic certe regnasset diabolus. Quin et nos permittimus ossa sanctorum in terra quiescere, ut patriarchæ sancti fecerunt? cur nō relictis alijs sequimur id quod deus nobis mandauit, Euangelium prædicare et audire iussit, non ossa mortuorum adorare, siue uenerari et c.

Non caligauit. Significat neq; senio neq; morbo Moisen defecisse, licet senex fuerit, sed sola dei uoluntate posuisse animam. Fleuerunt. q; doles mus pro amico charitas est, q; non cessamus infidelitas est. Nolite, ait Paulus, contristari de dormientibus, sicut gentes quæ spem non habent resurrectionis. Verum q; aliquot diebus lugebant apud illos, sicut de Iuda, de Abraham, de Israēlitis post mortem Ioseph, post mortem Iacob, legis et c. obseruatio fuit humana in quibus designis externis, in uestitu, in cibis et c. in abstinentia leticie externe et c. quibus testificabantur cæteris q; chari fuisse defuncti. Nihil hic agebatur cū deo, quæ

M

admodū nostri tentant &c. Vide Leuit. 21. & 10.

Repletus. Non hoc efficiunt impositiones manus nostrorum episcoporum, quia deus elegerat Iosue, & mandauerat Moysi ut sufficeretur dux populi. Impositione tamē manū seruata est ab apostolis nō ut necessaria res, alioqui cur etiā Christus nō imposuit apostolis manum? sed ut hoc externo signo corā ecclesia, id est, populo in ciuitate, cui prædicaturus erat cui imponebantur manus, declararetur hunc esse dignū & spiritu doctrinā verbi ministrum. Prædicatoribus imponebat manus, nō missarijs. Sed hæc alias in Paulo.

Et non surr.] De hoc loco supra ca. 18.

IOANNES B V GENHAGIUS Lectori.

Amuelem prophetā, id est, duos libros regum, quibusdam auditoribus interpretari sumus. In historijs tractādis nō possumus melius. Forte quibusdam ad meliora dedimus occasionem. Atq; hæc nostra nūc emittimus in publicū, ut uideas longe sanctiora spectanda in sacris historijs quæ hactenus spectarūt qui in historias scripserūt.

IN HISTORIAS SACRAS.

Primum, Miramur q̄ populū Hebræ
orum s̄epe ad impietatem deficientē
tamen seruauerit deus, id quod solet
ne quid nostris iustitijs tribuamus.
Oportuit esse aliquē populū testem
uerbi dei, ad quem ipsum uerbum reuelaretur, Rom. 3.
Credita, inquit, sunt illis oracula dei. Atq; hoc est cur
oportuerit historias scribi sacras, & cur cum uno ali
quo populo uoluerit deus sic agere, nempe ut uolun
tam suam palam ficeret.

Secundū, Deus uoluit Christum promittere & re
uelare. Huic omnes scripturæ testimonium perhibent
etia historiæ & facta quæ scribuntur, cui testimonium
quoq; perhibet regnum corporale. Gen. 49. Non au
fretur sceptrum &c. Quid quæso aliud uult illud re
gnū Davidis quod promittitur fore æternū? Vnde
necesse fuit ex illo regno Christum expectari secundū
carnem.

Tertium, Christum nosse non est tantū uenturum
scire aut scire q̄ uenerit, sed scire quæ sit uoluntas dei
per Christum q̄ saluare uelit. Ergo fides in historia &
fidei opera spectanda sunt, q̄ deus fidentes seruat, in
credulos damnat.

Quartū, Instituta erat lex, Historiæ ergo scribuntur

M 2

in quibus uideatur ut seruata sit lex, ut non seruata, in quibus exemplis etiam dum de sanctissimis uiris scribitur nihil aliud uidemus quam legis impossibilitatem, quemadmodum et Petrus in Actis Apostolicis confitetur, atque adeo certam nostri condemnationem, si non aliud in nobis fuerit quam nostrae uires, nostrae iustitiae, nostrum arbitrium. Necesse ergo erat iustitiam expectare e cœlis quæ promittebatur in semine Abraham et regno Davidis, quemamodum Esaias dixit, Ut confirmet illud in iudicio et iustitia et cetera. Et in hoc quoque historiæ scriptæ sunt, ut uideamus exempla illorum qui promissionibus dei, quæ sunt euangelium, crediderunt, et qui non crediderunt. Sicut enim uasa misericordiae ita et uasa irae ostendit nobis scriptura. Itaque quid lex, quid euangeliū possit historiæ per exempla declarat.

Quintū. Continent historiæ et euāgeliū fructū cruentem, ut cum Saul Davidem persequitur et filius Absalom, Non enim non possunt odiſſe impij dei ueritatem, dum suam sequuntur uoluntatem et impia desideria.

Sextum. Hoc differunt humanæ historiæ à diuinis. Diuinæ hypocrisim improbant et iustitiam ueram declarant, humanæ non coarguunt hypocrisim et uera iustitiam non indicant. 10.16. Spiritus sanctus arguet mundum. Hypocris statim in principio regum uideatur in Phenenna cui comes est persecutio qua ipsa per sequitur Annam.

ARGVMNTVM

181

Septimū. Incredulitas appareat in falso cultu dei & liberi arbitrij uirtutibus & consilijs humanis, sicut in Achas & Saule & in consilio faciendi regis & instituend.e reipub. quæ laudarentur ab homine.

Octauū. Discrimen regni corporalis, quod in extensis tantū rebus est, & regni spiritualis quod in conscientijs hominum est. Illud deus administravit per homines, hoc per Christum solū, & illud in hoc respiciebat & ad hoc seruabatur. Illud quām infeliciter sēpē sine deo gubernatum sit, historiæ testes sunt, ut uideas quām impia sint omnia in conscientiæ regimine si nō illuc dei uerbum regnet.

ARGUMENTVM HISTO RIAE REGVM.

Post Israëlitici populi iudices quorum ultimus Sanson legitur, occasio regy nominis & regni in libri regū exordio statim describitur, nempe q. filij Eli sacerdotes impie agebant, nec minus impie post iudicabant populum filij Samuelis, Ad sacerdotes enim post iudices ex ea historia uidetur peruenisse iudicaria potestas, Vnde coacti, tamen impie, petunt regem more gentium, Verum ne tam ardua res tentaretur in illo populo sine dei uerbo deus ipse iuſbit inungi Saum, quo reprobato confirmatum est regnum Dauidis

M 3

¶ semini eius in æternū, Sceptrum hic in Iuda & dux ex Iudea fœmore mansit usq; in Christum regem æternū. Hinc illud semen regium Dauidis deus perire noluit ne in tam insignibus quidem sepe regum impietibus, ne in Babylonica quidem captiuitate, id quod finis quarti libri indicat. Quod uero regnum decem tribuum ab isto Dauidis regno post mortem Salomonis descivit perpetua impietate laborauit quoad è terris sublatum est.

Samuelem propterea puto ab Hebreis primos duos libros appellatos, q; Samuel Iudex in Israël quā principatum quasi per manus traditurus erat filiis suis, iussu dei imunxerit & potestatem suam tradiderit duobus regibus primis in Israel Sauli & Dauidi, quorum uita & regimen his duobus libris continetur, sed alterius regnum abiectum est, alterius confirmatum in æternum. Tertium uero librum & quartum propriæ regum uocant, q; in ipsis regnum propter peccatum Salomonis diuisum describatur, & seorsum reges Iuda & reges Israel. Nos uulgo quatuor libros regum dicimus, q; in his reges populi in Israël describantur usq; ad Babyloniam captiuitatem.

 Ccasio Samuelis primū describitur quē dominus abiecto Eli propter filiorum impietatem uoluit subrogare in sacerdotium & principatum, cuius deinde filij impij iudices occasionem dant populo petendi regis, & fit rex Saul, cuius uita in hoc libro descripta est, & hoc reprobato, unctio Dauidis qui in figuram Christi & exemplum omnium credentium, multa persecutione & cruce præparatur ad regnum æternum. Atq; hæc est huius primi libri summa & argumentum.

Hechanam necesse est esse Leuitam cuius filius Samuel postea sacerdos legitur, Leuitam autem esse clare uides. 1. Para. 6.

In his duabus uxoribus mysteriū est quod in Agar & Sara, de quo, præter historiam Genesis, lege epist. Gal. Præterea uide diligenter hoc loco quod agat scriptura ubiq; In his duabus mulieribus depicta est nobis natura hypocrisis & fidei, siue hypocritarum & credentium. Phenenna obseruans est mariti, non obnoxia male famæ, ascendit ad locum sanctum, talis uidetur esse coram deo qualis coram hominibus, & sanctitatem probitatēmq; eius uidetur approbare deus dum suis eam honorat muneribus, id est, filijs. Annam uero uidetur abijcere cuius conclusit uulnus, que certe est maledictio, quemadmodum maledic-

M 4

ctio terræ est que suscepto semine nō refert fructum,
Neq; humanum iudicium potest recte de ea iudica-
re, non solum in Phenenna sed etiā in utro bono Heli-
errante, qui tristem adflictāmque ut ebriā increpat, Hy-
pocritæ opinionē habent sapiētiæ, pietatis & iustitiae,
non solum apud alios sed etiam apud semetipso, &
dum omnibus abundat & magni sunt ab hominibus,
his dei donis superbiunt, quasi merito acceptis, certissi-
mo quasi argumento cum pharisæo illo iudicantes, Nō
sum sicut cæteri hominū &c. alios non ita amat deus,
imō odio habet quibus oīa accidunt in diuersum. Atq;
hic ex fructu tandem qui dei sunt discipuli poterunt
cognoscere eos q; sunt, quēadmodū scriptura appellat,
viri sanguinū. i. male uolētes alijs. Dum enim suis ope-
ribus & dei donis superbiunt, non possunt nō odire
alios, nullā habent compassionē cum peccatoribus, ex-
probrant nō solū peccata sed etiam crucem quā deus
suis imponit, & præterea sentiūt & exprobrant esse
maledictos ab ipso deo qui non acceperunt quod ipsi,
quasi & ipse deus agat contra fideles, quæ est grauiſſi-
ma piorū tentatio in miserijs ipsorū. Hoc est quod ex-
probratur etiam Anna & dominus ipse conclusit uul-
niam eius. Et in psal. Multi, inquit, dicunt animæ meæ,
non est salus ipsi in deo suo. Item, Deus dereliquit eū,
persequimini &c. Credentes autē oportet despici, por-
tare crucē, dñi à beneficijs dei differri, ut interim per

crucem ascendat ad gloriam, dum illi cæci per gloriā descendunt in mortem, ut fides iustorum probatione crescat, dum illorū blasphemia nō cessat. Fient hic pri mi nouissimi & nouissimi primi, & maior seruiet mi nori, Iacob simplicem diligit deus, Esau uirum indu strium odio habet, & erunt plures filij desertæ quam eius quæ habebat uirū. Hæc omnia Hanna infra ca. 2. in cantico declarat.

Et ascendebat,

Secundū legem Deut. 16. In Silo erat tabernaculū domini à tempore Iosuc, ut dicitur Iosue 18. & sine dubio arca, quæ translata est sub Eli de quo hic uidebis. De Silo dicit dominus Hiere. 7. ne confidamus in cultu dei externo etiā quem mandauit deus, n̄ si fides adfit, quæ certe in nulla re confidere permittit utcunq; sancta.

Partes scilicet ex sacrificijs ut ederet. Epulabantur enim & bibeant coram domino ex sacrificijs pacificis, cremata pinguedine coram deo & dato pectu sculo & armo dextro sacerdoti, Deut. 16. & Leuit. 7.

Partem unam,] quia sola erat non babens filios quibus partes darentur. [Non capiebat cibū] .i. nō libebat ei edere, parum edebat, infra, Postquam comedere rat &c.

Amaro animo.

Hæc crux est dum interim hypocritæ regnant securi quasi deo proximi, verum hic nō contenditur contra aduersariū, grauiora enim intus sentiuntur quam ut

M 5

contendere libeat, sed præces multiplicantur coram domino. Habet hac de re multos psalmos. Hismael per sequitur Isaac, non contra. Gal. 4.

Et nouacula.

Sicut Samson Iud. 13. de lege Nezar eorum, id est, dominio ad tempus sanctificatorum, Nu. 6. quæ lex Christum significat & Christianos quorum omnia sancta sunt usq; ad crinem capit is. Omnis, inquit, capilli capit is uestri numerati sunt. Adeo non sibi aliquid arrogant credētes sed domini sciunt esse omnia sua, ut necrinis quidem sui sibi ius seruent. Omnia enim resigunt deo etiam minima. Iccirco iubemur non iurare ne per caput quidem nostrum, quia non potes facere unum capillum album aut nigrum, Matt. 5. In baptis mate te totum sanctificasti deo, ut non sis amplius tui iuris. 1. Cor. 6. Non estis uestri, Empti enim estis &c. Quid ergo iam ultra siue uoto siue iuramento promittere potes, qui quotidie oras, Fiat uoluntas tua, non mea?

Loquebatur in corde.

Fidelium oratio non hypocritica describitur. psal. Desiderium pauperum exaudiuit &c.

DE VOTO HANNAE.

Votum necesse est ut sit possibile & pium. Si iures aut uoueas te uolaturum ridiculum est, si hominem occisurum impium est, si non habes in potestate quod uoues nonne stulte uoues? de quo supra diximus, ut qui

uouent domino castitatem & reddunt diabolo nescio
quæ, & ut castissime uiuant, tamen per uotum suum
confirmant doctrinas dæmoniorū prohibentium nu-
bere, Dixi de hac re in Deuteronomio. Ex uoto Han-
nae uolunt hodie confirmare sua uota quasi ab eo non
dissideant per dis diapason. Hanna hic nihil habet
in potestate sua, nihil in libero arbitrio, nihil præsu-
mit, sed omnia atq; adeo ipsum uotum committit dco,
plane in manu dei hic sunt omnia, Si dederis filium
tibi dabo, si non dederis tibi dare non potero, si nolu-
eris tibi dari, non dabis, si uolueris, dabis. Et quod ad
me attinet dabo eum tibi ut faciat ministeria in taber-
naculo & seruiat sacerdoti. Quod si tunc tibi aliter
uisum fuerit ubi tibi obtulero ut non maneat in eo mi-
nisterio, non præstudico isto uoto tuæ uocationi, tuus
erit, facies de tuo quod tibi placuerit, Votum contra
tuam uoluntatem est impium. Tu si ad hoc dederis ut
tibi offeratur, dabis quoq; filio quem dederis mentem
ut mihi in hoc obediatur. Debet hoc pietas parenti
ut faciat filius quod uolo secundum deum, in modo hoc ad
quod eum mihi deus dedit, ut simul dei uocationem
agnoscat & præceptum de parentibus honerandis.
Quod si per impietatem postea filius desciuenterit con-
temnens & uocationem dei & parentū imperium, tam
en quod ad me attinet uoto respondi ubi obtulero.

Nihil uero hic uoueo quod periculū habeat conscientię in filio, id quod si deprehenderit, iam non solum liberum erit filio mutare sed etiam necessarium, quan-
doquidem uotū tibi facio non contra te. Huic uoto po-
tuisset refragari maritus. Nu. 30. Et præterea hoc uo-
tum non est perpetuum, ut infra dicitur, Cunctis diebus
quibus fuerit accommodatus domino. Nam quia leuita
erat ex Caath Samuel à. XXX. anno debebat mini-
strare secundū legem dei, Nu. 4. non secundū uotum
matris & à. L. anno eadē lex reddebat ipsum liberū.
Historia quoq; hoc declarat dum postea Samuel de-
scribit in Ramatha in possessione paterna habitantem
& iudicem in Israel multis annis. De uoto perpetuo
dixi in Deut. Compara nunc nostrorū iustiaria uota
cum isto &c. Vultusq; &c.

Sic acceperat uerbum consolationis ex ore Eli ut ex
ore dei. Non dubium si inuocato deo interroges san-
ctum uirum quin dominus tibi respondeat per eundē
& te consoletur certo uerbo. Sic credimus olim con-
suluisse sanctos deū per sanctos homines, exceptis spe-
cialibus reuelationibus. Hinc Anna iam non amplius
tristis est &c. Hæc est natura consolationis dei post
crucem & infros.

Hostiam solemnem,
Vocat quæ secundum legem pro tempore debebatur.

Votum autem hostiam uoluntariam, sicut saepe in psalmis uotum dicitur spontanee oblatum, id quod uulgo deuotionem dicimus &c.

CAPUT SECUNDUM.

Ex historia sua Hanna spiritu plena contra gloriā humanae hypocrisis decantat deo gloriā, per quā dei gloriam sterilis parit plurimos. i. gētes & peccatores cōsequuntur gratiā, quae gloria & gratia dei declarata est & uenit mundo per Christi regnū, cuius cornu ex altat deus contra omnem mundi potentiam, sapientiam, iustitiam atq; adeo omnem hypocrisim humanam.

Porro filij Heli.

Sacerdotis est officiū mediare inter deū & hominem, docere populum uerbo dei, & sacrificare. Hęc omnia cadūt ubi uerbum dei abicitur, quid enim impietati cū pietate? Quēadmodū isti sacerdotes contemnūt quod in lege domini praeceptū est de partibus sacerdotū & sacrificiorū lege ut cremetur adeps domino, ut est in leuitico, & ne populo quidem admonēte resipiscunt, sed uolentia utuntur dum sua querunt. Præterea & patris recta quidem monita sed magna indulgentia facta contemnūt, iudicio dei, ut dicit hic scriptura, quę uoluit eos perdere. Exemplū doctrinæ humanæ, quae contra uerbum dei cogit homines ad sua, dum gloria,

lucrum, iustitiae opinio queritur. Hi sunt spiritus erroris, qui paulatim obtinent quod uolunt, modo uiolenta accesserit, dum Eli non satis increpat, id est, ut in euangelio dicitur Matt. 13. dum dormiunt homines &c. Hæc est blasphemia dei qua execrantur hodie ferè omnes, ut nec manifestis uitijs istorum falsorum prophetarum agnoscamus qui sint &c. Stuprant animas deum querentes, quas pollunt et à deo abducunt immudo et adulterino semine. i. doctrina quæ non est uerbū dei.

Obseruabant, id est, quæ ueniebāt ad adorandum &c. Multires enim quædā piæ ieconijs et obsecrationibus obseruabant ante tabernaculū domini, ut de Hanna legis Lucæ. 2.

Ephot lineo.

De quo Exo. 28. Leuitarum tamen hoc erat, longe inferius sacerdotali ephot. Indutus autem est Samuel ut hoc ceu signo minister publicus et leuita cognoscetur in tabernaculo, quemadmodū et hodie liceret, si non uestimento iustitiae aliquid aut necessitas adscriberetur &c. Superstitiosa uero non probamus.

Et benedixit.

Hæc dicuntur in commendationem Samuelis, adeo placuit sacerdoti gratia dei in puerō. Confer uero hoc loco Samuelem cum filiis Eli. Hi regnāt, ille seruit, et tamen illi regnando pereunt, hic seruendo exaltatur coram deo. Ista sunt dei iudicia quæ nunquā cessant. Habet autem Samuel uerbū dei quod illi abiecerunt.

Heli autem erat senex.

Peccatum describitur parentū etiam piorum dum nō
increpant filios, aut licet increpent tamē permittunt
impiciatem filiorum amore, id quod est honorare fi-
lios plus quam deum, ut infra dicitur.

Si peccauerit &c.

Non quod peccatum in deum sit irremissibile, cum omnis
blasphemia praeter unam remittatur, Marci. 3. sed quod
peccati natura hic descripta est, grauius scilicet esse
in deum peccare quam in hominem &c.

Et non audierunt.

Hec est excæatio & iudicium dei Esaie. 6. Excæca
&c. Sic & Pharao non audiuit &c.

Venit uir dei, id est propheta aliquis missus a
deo. Non ignorabat Eli peccatum suum, quod non bene age-
ret dimittendo filios in sacerdotio tam impios, ut uia-
des in uerbis eius supra, & tamen sinit rem ita labi.
Hic uero reuelatur ei lex sive iudicium dei ut confun-
datur eius conscientia, nec resipiscit amore filiorum,
quos noluit honore priuari, donec iterum dei senten-
tiam audit ex Samuele, ubi dicit, Dominus est, quod
bonum est in oculis suis faciat. Simile est in Ezechia,
Esa. 39. Sic & David non ignorauit adulterium & ho-
mocidium esse contra deum, & tamen securus dei tam-
diu transit donec increpatur a Nathan. Sic & Paulus
dicit se aliquando uixisse sine lege &c. Ro. 7. Atque hic

perit conscientia, sed in electis ad salutem. Alij autem in desperatione deseruntur non credentes deum esse liberatorem, quemadmodum dixit Cain, Maior est ini quitas &c.

Patris tui] id est, Aaronis primi sub lege sacerdos tis, lege in Exo. & Leuitico. Absit.

Ergo dominus non seruat promissa? Non. Sed promittit credentibus uel credituris, Hi accipiunt & ueritas domini manet Ro. 3. Vnde hic, Honorabo honorantes me, id est credentes &c. Hoc est qd' Paulus dicit Ro. 11. Sine pœnitentia sunt dona & uocatio dei &c.

Præcidam. Hoc uerbū impletum legis. 3. Reg. 2. ubi Abiathar qui summus sacerdos est ex Eli abiicitur à Salomone ad agrum colendū, & subrogatur sacerdos Sadoch. Et uidebis, scilicet in posteris tuis non in te uel per te. Aemulum tuū, id est, Sadoch & posteros. Eli iste ex Ithamar filio Aaron descendit dicitur, ex quo erat Abiathar. Sadoch autem ex Eleazar filio Aaron. Interim uero posteritas Eleazar indigne ferebat sacerdotiū translatum per deum nescio qua occasione ad posteritatem Ithamar, cum ex lege pertinaret ad se, Nu. 10. id est, ad Eleazarum & filios eius. Hinc Aemulum hic legis &c.

Verūtamen] id est, alioqui manebunt ex te in inferno sacerdotiū officio, ut uideat & inuideant se subdi, ad quos per te peruenturū erat summū sacerdotium.

Magna

Magna pars.] Impletū uidetur, quando Saul occidit sacerdotes in Nobe. Vna die infra.c. iiii.

Et suscitabo &c.] De Sadoch intelligunt, qui digne conuersatus sit & predicarit uerbum dei coram christo, id est uncto Salomone. Futurū.] Ex Heb.

Qui residuus fuerit de domo tua, ueniet & adorabit illū propter argenteum denariū & crustam panis. &c.] Ita abiciuntur, qui non credūt uerbo dei, dum securi regnant &c.

CAPVT III.

HIC primum reuelatus describitur dominus Samueli puero, quando ad tempus cessauerat dominus apparere in Silo per uerbum manifestū, q̄ illic ante appuerat. Sub Samuele uero saepe illic apparuit, ut in fine cap. dicetur. Hic illud uides, Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Crescit Samuel & coram deo & corā hominibus, dum habet uerbum dei, & propheta fidelis agnoscitur ab uniuerso Israële, dum intereunt & peunt dei iudicio qui regnabāt abiecto dei uerbo, Osee. 8. Ipsi regnauerunt & non ex me. Cæterū de increpatione dei ad Eli supra diximus.

Et sermo domini &c. Quo significatum est, infidelitatē regnare ubi qui doctores esse debet,

N

sunt Ophni & Phinees. &c. Templum uocat tabernaculum. In templo uero non significat intus in tabernaculo, sed in loco tabernaculo addito, ubi excubabat leuitae, quemadmodum in deserto fecerunt, Num. I.

Lucerna] Significat noctem fuisse, quando interim lampas ardebat in tabernaculo domini. Victimis.] Id quod tamē impietas hypocritica putat, quae ignorat dominum. ut Ophni & Phinees. Oblatiōes acceptae sunt ubi dominus habetur, id est, ubi fides est, Gen. 4. Nonne si bonus, oblatio &c. Prouer. 15. Victimae impiorum abominabiles domino, uota iustorum placabilita.

Et non cecidit.] id est, Quicquid dixit constans fuit & ita euenit. Sic de uiro beato psal. I. Et folium &c. Non potest perire eius uerbum qui solum dei uerbum quitur. Veritas enim domini manet in aeternum. Aliorum uerba cadunt in terrā, ubi reuelatus fuerit error dæmoniorum. &c.

Dan & Bersabee.] Sunt duo fines Iudeæ, quibus oī Israëliticus populus significatur.

CAPUT IIII.

OC caput indicat impletum signum quod predixerat uir dei cap. 2. Cadunt, qui sine uerbo dei procedunt in pugnam, suis uiribus confidentes, cum domini sit uictor.

ria. Verbum autē dei hos non habere notum est ex
ipsorum doctoribus Ophni & Phinees. Contra Palesti-
nos, id est populi dei sue fidei aduersarios non sta-
bis, nisi in corde munitus uerbo spiritus. Sunt enim ex
nostris, qui ex uerbo dei (quod est Israëlitarum) faci-
unt tantum uerbum scientiae humanae, indicantes ex
scripturis, & probantes contra aduersarios, licea-
re edere quiduis, laborare in die festo, conductici-
um cultum dei esse mendacium & hypocrisim, sacra-
menta esse omnibus ex aequo communia, esse non ex o-
peribus iusticiam, & haec omnia ita habere, quia ita
scriptura dicit. Ceterum, non intelligunt, id est corde
credunt, ignorantes quod Euāgeliū non est litera, sed
spiritus, non doctrina, sed uita, & dum sacramenta ex-
terna solum ostentant, & in eis confidunt se saluā-
dos quasi ceteris meliores, cadūt in conspectu aduer-
siorum. Hoc est qd' p arcā sperant se saluandos,
qua secundū uerbum dei erat sacramentū, habens
propiciatorium quod est Christus, et duo cherubim,
id est duo testamenta in propiciatoriū respicientia.
Sine uerbo autē dei, id est, sine fide in corde, arcā
hīlerat nisi mors illis qui indigne tractabant, ut hic
Israēlītis, & Palestīnis, ut infra uidebimus, & Bethā-
samitis, & 3. Reg. 3. Osae, & (secundū legem) omniā
bus curiose spectantibus. Scriptura enim externa &
sacramēta scripturā & uerbo addita, si indigne trā-

clentur, id est aliò trahantur siue ad sensum alienū, aut si curiose uideantur, id est p tuā rationē & sapiētiam humanā metiri uolueris, exitio sunt, & excæcationis & plagæ consciētarum instrumentū, Incipimus enim falso intellectu seducti nostra sapiētia deficere à fide ad opa, quemadmodū hic nemo meminit promissionis dei, ut in fide inuocet deū, sed confidūt in arca, id qd' est impium & idolatria contra pri-
mū præceptū. Nam omnino diuersum uidebitis in-
fra cap. vii. Ad opa dico, licet nō illa papistica, tamē ad opera, putantes in hoc nos Christianos, quod ba-
ptizamus germanice: quod sumimus eucharistiam
utraq; specie: quod comedimus carnes diebus illis ie-
iuniorum: quod clerici ducimus uxores: quod con-
temnimus illas ceremonias, pio homini medias, incre-
dulis damnabiles: quod gloriamur ista poſe proba-
ri ex scriptura. Cæterū nos ipsi nihil habemus fidei
aut charitatis, & ergo facile ea ipsa quæ habere ui-
demur, eripiuntur nobis insurgentibus Palestinis, id
est Euangelij aduersarijs. Nam in arca confidimus,
id est illis externis, nihil habentes spūs in pectore.
Nec hæc dico contra aliud quām contra nostram te-
meritatem & errorem, qui uolumus eſe ueri Israē-
litæ, qui ignorare nos diſimulamus, quod etiā aduer-
sarij scripturam legere poſsunt, & de sacramentis
gloriari uelut Philistæi capta arca, dum finimus no-

bis nō solidi spiritu eripi illa &c. Cæterū quām tres
pidēt Palestini propter arcā adductā, hæc historia
nō tacet, & hodie exempla uidemus. Talis enim est
scriptura & sacramenta dei si fides adsit, quæ si nō
adsit, nihil efficies neq; contra homines neq; con-
tra dæmones. Sacra externa à deo & spiritu sancto
nobis data, p̄ solam cordis fidem mihi sacra sunt &
protectio. &c.

Lapidē adiutorij. Anticipatio est, ifra c. 7.
Deorum.] more suo loquuntur gentes, & arcā
deos faciunt, quemadmodum suū Dagon.

Duo filij.] Vbi nō est uerbum dei, cadit officiū sa-
cerdotale, & omnis gloria Israēl. ALLEGORIA.
Iudæi hypocritæ posuerunt omnē suam gloriam in
externis, quam fiduciam oportebat quandoq; tolli
ab eis, dum etiā lex tota abrogata est per Christum,
ut similes fierent gētibus. Ephe. 2. sed hic maior pars
imprimis illa capita poplī moriuntur & inuidia con-
tabescunt, uidentes gloriam suā à se translatam.

Sicut Israēlitæ impie confidunt in arca,
contempto dei uerbo, cuius illa erat sac-
ramentum, sic gentes impie eam sibi
uendicant, & se regnare putant, statuen-
tes eam iuxta Dagon deum suum. Sunt autem qui

scripturam & sacramenta dei sua esse contendunt, & deum egregie ignorant, ne micam quidem habentes spiritus, id qd ex fructu eorum discipulus Christi uidet. Nam ea statuunt iuxta deum suū. i. iuxta confidētiam operum & traditiones & adinuētiones humanas, quas uolunt ex illis confirmare, quasi iam testimoniū dei habeant pro suis impietatibus & idola latria, contra primū præceptum, Non habebis deos alienos coram me, cōtra legem Deut. 16. Nō plantabis &c. Et Exo. 32. Non immolabis cū fermento sanguinē uictimæ meæ, contra prouerbiū, Non haram iuxta aram, contra dictum Christi, Nemo pōt duobus domunis seruire. Hi confitēturse nosse deum Israēl, cæterū factis negant, dū dicunt se confidere deo, etiam opibus suis cōfidunt. Vt cunq; uero uideat sua cum illis stare non posse, imò perditō capite & manibus truncū esse & insipietiam, tamen statuere nituntur, ne sui fiduciam & impiū dei cultū relinquant, quem sibi finixerunt de corde suo.

Quinq; ciuitates maxime Philistijm erant, Azotus, Geth, Gaza, Ascalon, Accharon.

Propter hanc causam.] Testes sibi sunt & omnibus posteris suæ impietatis, dū specie pietatis & religionis ppetuæ declarat se colere sui dei impotentia, quā semel dei ueri potentia ostenderat. Ita impietas ipso dei falso cultu & opibus quasi iustis, testis est sua

impietatis, qd' ijs fudit quæ iuuare nō possunt, & quæ per uerbum dei uidet damnari.

Aggrauata. Externa dei sacra sine fide, id est sine uerbo dei in corde, cuius illa sunt signa, hoc efficiunt in conscientijs, qd' hic arca in corporibus Palestinarum & agris, ut peant ipsi cum omni fructu eorum, dū non glorificātes deum, tradūtur in reprobā mentem, ut dicitur Ro. 1. & operibus se iuuare uolentes, misere uexant suas cōscientias, & prodūt semetipos. Excæcati enim suis opibus salutem cōmittunt. Et antea quidē suū Dagon statuūt & restituūt, ut cūq; stare nō posset cū arca, sed p̄cussi dei iudicio, omnia uident mortis esse plena. Hic primū nō dum statuunt Israēlitis reddere arcam, ut fateantur se errasse, sed satrapas suos cōuocant, ad humanæ sapiētiæ & prudētiæ consilia cōfugiunt ut se iuuēt, deū Israēl inuocare non nouerunt. Sed hic malū consilium consultori pessimū. Omnia cedunt in malum, ita ut etiam līte ra occidat, & iudiciū māducetur in corpore & sanguine domini, tantum abest ut hæc iuuent, ut taceā de adiumentibus humanis. Hic nō est remediuū nisi reddatur arca Israēlitis, & confiteantur Palestini se turpiter errasse & deliquisse, quod abusi fuerint sacris dei absq; fide.

78 Escondere cupiebant opprobrium Pale
stini suæ infirmitatis tam pudendæ, sed
coacti nō solum fatentur, sed etiam apis
aureis & muribus, sempiterno cōtrase
testimonio, testes sunt sui opprobrij, quemadmodum
in psal. dicitur, Et p̄cussit inimicos suos in posteriora
opprobriū sempiternū dedit eis. Hoc est qd. 2. Tim.
3. dicitur, Resistunt ueritati, hoīes corrupti mente,
reprobi circa fidem, sed ultra nō proficiēt, Insipien-
tia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et ma-
gorum Pharaonis fuit. Nā & magi Pharaonis Moy-
si & Aaron nuncijs dei per miracula se conserre ni-
tebantur, sed tertia plaga senserunt, & cōfitebantur
manū esse dei. Qui hactenus literas sacras & sacra-
menta ad se traxerūt uel inuita, homines absq; fide,
damnātes alios quasi hæreticos, uellent & hodie re-
tinere, sed plaga confusionis dei & intus & foris ue-
nit sup ipsos, ut uel mundus fateatur eos erraſſe.

Nunc ergo. vide quæſo diligēter quām per-
ſtet scripture delineare in hac histria impietatem
illā hypocriticā, de qua ſupra diximus. Sacerdotes
& prophetæ in Philistim, in ſpeciem pium cōſilium
dederāt, ut honoraretur deus Israēl confeſſione eius
glorie, ut melius haberēt, ſed impy ſunt, id est absq;

fide siue in deum fiducia. Primū qd' omnia ista coacti
& inuiti faciunt, deinde quod dubitant, & omnem
populum dubitare faciūt, num deus Isrēl istam pla-
gam fecerit, cū tamē supra afferuerint deū fecisse q
pcusserat plaga Aegyptū. Hoc est qd' Paulus dicit,
Nescientes de quibus affirmant. Nam hic expimen-
tum adhuc quærūt num deus fecerit, aut aliquo alio
casu acciderit qd' factum est, cū tamē uidissent mani-
festam dei manū, quæ est una impietas cordis humani
in illis qui fatentur se nosse deū, factis autem negant.
Tentat uero rem manifesto contra naturam miracu-
lo de uaccise. Et cōciderūt.] Quod deo obla-
tum fuerat, & in quo deus opatus fuerat miraculum,
nō sibi sumūt Bethsamitæ, sed deo comburunt in ho-
locaustum, quin & sua sacrificia addunt, quæ tunc
erāt opa ex fide, id est, grati in deū animi signa.

Ab urbe murata &c.] Significat omnes cōtulisse
ad quinq; anos & mures, non singulas uillas & oppi-
da singulos anos & mures obtulisse. Omnia hypo-
critarum munera quæ deo offerūt, sunt iudicio ratio-
nis aurea & pia, sed ani pudendi sunt & mures ua-
stantes, quia absq; fide sunt coram deo. &c.

Percussit. De ista curiositate arcam uidendi
supra diximus, & lex prohibet sub pena mortis, ne
quis uideat arcam, ne quis ei proprius accedat, item
ne quis introspiciat in sancta sanctorū. Mors tibi

est, & non poteris nō impingere & excæcari ad ista
lucē inaccessam, ubi tua ratione & sapientia uolue-
ris metiri quæ dei sunt. Paruulis & stultis se reue-
lat deus, qui p̄mittūt deo sua opera & iudicia, sapiē-
tibus & prudentibus se abscondit. Ro. II. O altitu-
do &c. Eccl. 3. Altiora te &c. Vide & hic exem-
plum prudentiæ humanae, ad alios detrudūt diuinā
rem quæ ipsis uidetur incōmoda, ueniam rogare nō
norunt, tametsi populus dei uideantur.

CAPVT VII.

IC uides abiectum eſe locum in Silo oc-
casione peccati filiorum Eli, ubi hucusq;
fuerat tabernaculum domini cum arca a
tempore Iosue. de qua abiectione loqui-
tur scriptura psal. 77. & Hierem. 7. ut in deo di-
scamus hærere & confidere, non donis dei quibus-
cunq; alioqui peribis illis pereuntibus, Veritas autē
domini manet in eternum. Quod uero ad histo-
riam attinet, sicut habeto ex scriptura. In terra Ca-
naan arca primū usq; ad hoc tempus erat in Silo cū
tabernaculo domini, Inde sine tabernaclo illo Moysi
erat in Gabaa in domo Aminadab leuitæ, usq; ad an-
num quo ducta est à Dauid in mōtem Sion. 2. Re. 6.
ubi tetendit Dauid ei tabernaculū, nō illud Moysi,
ubi & postea per Salomonem ædificatū est templū.

Tabernaculum uero Moysi interim legitur in uarijs locis. Nā in cap. xxi. legitur in Nobe, & in Paralip. cap. xxi. in excuso Gabaon. Porrò potuerat uideri locus in Silo electus à deo secundū legem Deut. 12. sed ubi abiectum uidebant, ignorantes interim quem locum sibi eligere uellet dominus, utebātur ea liberitate qua ante legem utebātur Noë, Abraham, Isaac, Jacob, offerentes in uarijs locis, ut in isto primo libro uides, certe nō contra legem, expectabant enim de loco à domino eligendo dei reuelationē, quæ reuelatio facta est tēpore Dauidis, ut suo loco dicemus, nā lex loci nomen nō expreſſerat. Interim ista dicimus de pijs, qui, qđ ad reliqua attinet, secundū præscriptū legis & uerbi dei in locis illis faciebāt. Sic aut̄ cōmī natur dominus, postea abiecurū se templū & locū in Hierusalē, quēadmodū abiecerat in Silo, nisi audiāt uocem eius. Fidē exigit tota scriptura, indicās fiduciā in externa sacramēta & opa legis esse idololatriam, qua de re satis supra diximus. Requieuit. Heb. Fle uit.] . i. in angustia erat & desyderabat à deo libera- riā seruitute Philistijm. Ea desyderia suscitat dominus, quādo liberare uult etiam nescientes adhuc rationē suā liberationis, & saepe nihil minus sperātes. Sic audit & clamorem filiorum Israēl in Aegypto, ut legis in Exo. Nam ipse desyderia liberationis ex- citauerat, ut cung; non uiderent se liberandos, tan-

tum aberat ut tam gloriosam & mundo stupendam liberationem cogitarēt. Sic multi ex nostris ante re uelatum euāgeliū cupiebant aliquā fieri ordinationē ecclesiæ uniuersalem, ut multa in melius reformarentur, quādo interim deus moliebatur sua in nos pietate Euangelij reuelationem. &c.

Ait autem. In hoc toto capite uide quantum dei munus sit dare uerbi dei predicatorē. Hactenus in tenebris agebat populus sub Ophni & Phinees impijs sacerdotibus, ut etiā uideas ppl'm defecisse à lege & uerbis dei ad Baalim et Astaroth deos gēiles, quē admodū & nos hactenus (ab impijs doctoribus seducti) secuti sumus deos alienos, id est fiduciā nostri & opa manuū nostrarū. &c. Iccirco perijt populus sub Philistijm, traditi & nos sumus dei aduersarijs propter cordis nostri impietatem & idololatriam. Sub Samuele uero populus reuertitur ad deum, liberatur à deo, pacem habet, & inimicis supior est, quia in Samuele uerbi dei habet, Et nos iustificati ex fide pacem habemus, & premimus regnū satanæ & antichristi sub pedibus. Rogate ergo (inquit Christus) dominū messis &c. Nā ira dei est cū auferatur uerbi dei, Esa. 3. & Amos. 8. rursum gratia cum redditur. &c.

Si in toto corde.] Ad primū præceptū, atq; adeo ad fidem siue fiduciā in deum eos reuocat, quā de replexus liber Deutero. Aquam.] Ut hoc signis

caret corā domino, qd' lachrymæ & desideria supra
In psal. Effundite coram illo corda uestra. &c.

Ne cesses. Aliter nūc uerbo dei instituti sunt,
ut non dicāt, Arca liberabit nos, ut supra sub impijs
Ophni & Phinees. Clamauit.] Oratio fidei sal
uauit, non opus externum sacrificij.

Lapidem.] Qui eſſet signū diuini beneficij etiā po
ſteris, uel ex appellatione, quemadmodū & lapis Ia
cob Gen. 28. & lapides Iordanis Iosue. 4.

Vltra.] Scilicet sub Samuele, quēadmodū statim ſe
quitur. Nam ſcriptor ſcribit pro tempore ſuo.

In Ramatha.] Hæc adduntur ut uideas eū non am
plius eſſe ſub uoto matris, ut ſupra indicauimus.

IC primū, quāmuis occaſione accepta
ex peccato filiorū Samuelis, tamē im
pie petūt regē, qui iſpos more gentium
defendat, non reficiētes in deum, qui
hactenus rex iſorum fuerat, & pro eis pugnauerat,
quemadmodū Moyses dixit, Dominus pugnabit pro
uobis, uos tacebitis. quod dederat iſpis propter iudi
ces Moysen, Aaron, Iosue, Eleazarum, & subinde
alios, ut in libro Iudicum legitur, p quos eos ſaluos
fecerat ab inimicis uſq; ad Eli, quādo ne propter im
pietatem quidem & Idololatriam ppli deseruit eos,

quim abiectis filiis Eli daret optimū Samuelem, ut iā
maior eſbet impietas petere regem Samuele adhuc ui-
uente, & non expectare à deo iudicem qui hac tenus
semp̄ dederat, q̄ pro impijs filijs Samuelis, ut pro
filijs Eli dediſset alterum Samuelem rogantibus, qui

hunc dederat ne cogitabibus quidem. Hoc scilicet est
ab ijs cere deum & confidere in homine, in quo non
est salus, psal. 59. et cap. 45. Putabant enim se regna
turos ubi regem accepissent, quæ humana prudentia
semper cedit in malum. Accusantur uero, quæ admodum
& patres ipsorum, quod increduli deo deficiunt ad
sua consilia, & præterea in sententia perdurant ad-
dentes impietatem, ut ne indignatione quidem Samue-
lis, ubi uidere possent se impie agere, sed nec prea-
dictione damni & incommodi secuturi, resipiscant.
Coniuge uero ista cum cap. 12. quod hoc pertinet.
Porro quia deus hoc olim futurum præuiderat & le-
gem constituerat, Deut. 17. de rege constituendo, se
quandoq; insani more gentium regem postulassent,
consultus à Samuele nō permitit ut sibi eligant quæ
uelint, sed quem ipse uoluerit, ut in sequentibus uide-
bis. Nam & sic dicit lex, Eum constituies regem, quæ
dominus deus tuus elegerit &c. ne quid in illo popu-
lo, imprimis tam grande negocium, ageretur sine dei
uerbo & mandato. Qui uolet, huc omnia
addat quæ dixi de rege constituendo & instituendo

Deut. 17. nam huc omnia pertinent.

In Bersabe. Id est in termino Iudeæ, ut supra diximus, quo non potuit Samuel accedere, & difficile erat populo Samuel s̄epe querere, psal. 98. indicit Samuel sanctum peccasse, ut et Moysen & Aaron, id quod de peccato propter filios non satis institutos aut increpatos intelligitur. Non tamen accusatur hic à deo Samuel ut Eli. Nam forte non latus erat filiorum peccatum, & abieciisset eos, ne iudices essent, si non Israëlitæ regem petissent, Neq; isti filii auertisse leguntur populum à sacrificijs dei &c. ut filii Eli. Acceperunt munera. Cōtra Moysi institutionem, Exo. 17. Deut. 1. & contra legem Deut. 16. Exo. 23. Nomine munerū uenient omnia, quibus tua queris nō quæ dei, ut tui cōmodi respectu agas & dicas cōtra rectū, contra conscientiā, non habito respectu uel cōmodi uel incōmodi proximi uel pietatis.

Ius regis. Non qd' iure talia facturus sit coram deo, cū lex dicat, Nō eleuetur cor eius in supbiā sup: fratres &c. sed qd' non poterit aliter quem populus uult habere regē more gentiū. Postquam uero dominus concepit regē, cōcepit & illa quæ regia maiestas postulauit coram mundo, modo cor regis instituatur secundū Deuteronomium. Quām bene uero hæc omnia ceciderint, donec rursum redierit regnum ad dū per Christum, diximus in Deuteronomio. 17

CAPVT IX.

N hoc & sequenti cap. declaratur Saul primus rex in Israël à deo constitutus ex stirpe Iemini & tribu Beniamin, in quo usq; adeo omnia conueniunt ad regiam dignitatem, ut hic iudicium rationis merito uideatur irridere uerbū dei in Samuele, qui petere regē tam sēpe inculcat esse cōtra deum, ut & infra uidebitis. Nam qđ ad externā administrationē regni attinet, ipse fortis & electo corpore præ reliq; Israēlitis, fortis uiri filius est, & spū dei fortificatur, ut liberet populū de manu aduersariorū, ut uidebis. Quod uero ad animū coram deo attinet, modestus siue humilis est, ut uidebis infra in uerbis eius. Nunqđ nō filius Iemini &c. & cap. sequēti abscondit se dum queritur. & cap. 15. exprobrat ei Samuel, Nōne cum par uulus es in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es? &c. Si ista omnia fallūt, ut postea euentus declarat, quando quæso fidemus iudicio nostræ rationis? Iudicia dei nobis timenda sunt, ut in alijs, ita & in constituēdo magistratu, ne dicamus, Si ille factus fuerit princeps aut consul, tunc oīa meliora uidebis mus. &c. Orandus est deus ut hic nobis cōsulat, & maxime in principib; ecclesiasticis, id est uerbi dei ministris. Rogate, inquit dominum meūs &c.

Terram

Terrā Zuph, id est in patriam Samuelis. Zuph
enī erat atavus Samuelis, significat ergo prop̄ Ra=matham uenisse Saulem. Quia repperi.
Non quia populus meruit &c. Clamor supra ca. 7. Et
fleuit omnis domus Israēl post dominum.

Minima tribu, scilicet iam penē extincta propter scelus in uxorem leuitæ perpetratum, ut uides in fine Iudicium. Assumens &c.

Et loco & cibo honorat Saulem præ ceteris.

In hac historia uides, quod apud homines est casus, fortuna, prudentia, industria, studium, apud deum esse prouidentiam. Quid enim magis fortuitum potuit uideri quā q̄ Saul ungitur in regem dum asinas querit, dum uadit consulturus prophetam, cū tamen per hæc deus illum mittat ut ungitur &c. Ita omnia ad quæ uel sponte agimur uel coacti propellimur, deo agente uel impellente fiunt, siue misericordia ipsius siue iudicio, imo deo sic disponente non ea fiunt quæ uolumus uel ad quæ cogimur, sed longe alia quæ ne cogitauimus quidem aut cogitare potuimus &c.

CAPVT X.

Capite superiori dicit dominus, Vnges eū ducem super populum meū Israēl, & hic, vnxit, inquit, te dominus &c. Primus ergo rex qui iussu dei ungitur in Israēl est

Q

Saul, Ante hac tantum sacerdotes Leuitici generis de
 oleo ungebantur & quæ ad sacrificia pertinebant.
 Vtraq; unctio à deo in populo Israël instituta respi-
 ciebat in Christum, id est unctum domini, qui dicit,
 Esa. 61. spiritus domini super mee o & dominus unxe-
 rit me &c. Et psal. 44. Dilexisti iustitiam &c. Sacer-
 dos enim est & rex in quo cessat sacerdotium & re-
 gia dignitas in Israel, quia hic uera res est & aeterna,
 cum illic tantū fuerit figura transiens. Per istum &
 omnes Christiani sunt Christi, id est, sacerdotes & re-
 ges, quemadmodum & Abraham, Isaac & Iacob fue-
 runt, de quibus in psal. dicitur, Nolite tangere Chris-
 tos meos &c. Externa tūc, institutione dei non inuen-
 tione humana, significabat spiritualia & interna, ideo
 his per Euangelium mundo propalatis non opus est il-
 lis, quæ pro tempore deus instituit & non permisit no-
 bis ut similia fingamus & dicamus, Deus illa instituit
 & uoluit ita significare, ergo & quæ nos instituimus
 debent talia significare, quæ est nostrorum temporum
 impietas, q; humana signa diuinis cōparamus sine om-
 ni uerbo dei. De unctione Christiana scripsit Ioan. epi-
 stola. 1. ca. 2. quā & habuerūt qui olim iustificati sunt,
 ut de Abraham, Isaac & Iacob ex psal. dictum est. Est
 enim oleū Læticiae, id est spiritus sanctus in corde &c.
 Nostrorum hodie hoc impium argumētum est, si rem
 intuearis non uerba ipsorum. Quem deus iubebat us

gi sacerdotem uel regem ille erat sacerdos uel rex à deo ordinatus & coram deo, ergo quem nos ungimus sacerdotem uel regem sine dei iuſſione is est sacerdos uel rex à deo ordinatus & coram deo. *Quis* tibi hoc dixit? quod ex corde tuo finxisti, deus scilicet acepit pro uerbo suo, mendacium pro ueritate? &c. Hic dominus iubet ungere, & Samuel dicit, Dominus uixit te. Impie sentis si uis uideri opus dei facere qd' dominus non iuſſit.

Et hoc tibi signum.

Res noua erat & uix Sauli credibilis, iſcūcirco multis à deo prædictis signis confirmatur, ut credat uerbo dei, ſicut nos sacramentis externis confirmamur. Diſputant nostri hodie, an liceat signum petere, cū hoc uideatur eſſe tentare deum, quibus respondemus, que dam uerba dei, ut ſunt lex & Euangeliū, pertinere ad omnes, de quibus dubitare & nō uelle credere niſi ſignum uideas eſſt omnino impietatis, & hic quidē signa quandoq; dabantur ſed illis quibus nondū erat prædicatum. Hoc eſt quod Paulus dicit, Incredulis signa data ſunt. Impiū ſunt qui hodie Euangeliō credere nō uolunt niſi signa edamus, & tamen gloriantur ſe eſſe Christianos & ſacerdotes, claris uerbis conſitentes ſe non habere Euangeliū, iſcūcirco nō eſſe qd' dici uolūt, qui & hoc errant & putat ſe credere poſſe ſi signa uia-

An liceat
ſignum petere

O 2

derent, quasi nostro arbitrio credamus &c. Alia uerba dei sunt quæ non ad omnes sed ad singulares personas & singulares effectus pertinent, ut q. Gedeon debet esse iudex & liberare populu. Saul rex, Achas esse securus ab hostibus &c. Hic nihil uerat signa postulare, imo gloria dei est, dum libenter amplectimur diuinam uoluntatem modo de ea certi simus. Impius est ergo Achas qui diuinum signum respuit. Et si quid hic peccamus libenter fert deus nostræ fragilitatis necessitatem, ut uides in exemplo Zacharie, Lucæ.1. imo & isto peccato uult glorificari.

Prophetantes. Psalmos & uerba dei canebant spiritu docti, quæ ad modum legis Asaph, Idithum, Heman, prophetasse confessionem & laudem domino in cithara, qui erant cantores à Davide iussu dei instituti. 1. Para. 25. & David infra cithara psallit & fugat dæmonium. & Helizeus ad psalterium prophetat, 4. Reg. 3. Quod uero Saul, non solum nunc, sed etiam infra ubi aperte malus legitur, cum seruis suis prophetat inter prophetantes miraculum dei est, sicut & miraculum asserit Ioannes cap. 11. de Caipha, quem dicit non prophetasse ex seipso. & ea. 7. serui qui missi fuerant ad comprehendendū Iesum, dicunt, Nunq̄ sic homo locutus est, id quod non multum absimile est à facto seruorum Saulis infra.

Hinc Adagium, Et Saul inter prophetas, quod multis potest accommodari quēadmodū et illud gentile, Nos poma natamus. Verum hæc est stulticia sapientiæ humane, contemnere dona dei propter hominis personam. Vnde et Christus dixit, Non est propheta acceptus in patria sua. Vnde hic quispiam castigat aliorū errorem, admirantium, & etiam filio Cis talia contingerint, dicens, Quis est pater eorum, id est, prophetanti umq. d. Non ex patre & carnis propagatione est prophetia, sed ex dei dono, qui dat cui uoluerit non habito magni tituli, aut parui siue ullius respectu &c. Non hic carnis opus est, sed dei uoluntas.

Mutaberis in uirum alium.

Dum carnales sumus differentiam facimus in operibus coram deo, & alia alijs indicamus acceptiora per errorem. Vbi uero spiritu dei siue spiritu fidei mutati fuerimus in uirum alium, siue in cor aliud, hanc differentiam amplius non nouimus, sed facimus quæcumq; in manus uenerint, scientes per fidē omnia opera nostra esse æqualia, & deo placere ut magna ita & parua siue modica, ut gloria ita & despœta, fides nullis se sinit alligari operibus, locis, temporibus, personis, obseruationibus, & omnino libera est, & nullis bonis operibus uacat, dans fructū suum in tempore suo, quemadmodū & supra de Hanna legis, & eius uultus amplius non sunt in diuersa mutati ubi ipsa mutata

O 3

erat per deum intus &c. Hic non est opus doctore bonorum operum, licet admonitio sit utilis. Nam ut ait Paulus, Vbi spiritus domini ibi libertas, & i psal. 109. Christiani dicuntur, Populus spontaneus.

Et conuocauit.

Vides in hac historia quam sepe agat bonus pastor, ut populus suum tam grande peccatum agnoscat, q pe tierint regem hominem protectorem, qui hactenus ha buerant deum regem, ut supra dictum, & infra dice tur ca. 12. sed haec omnia frustra, dum cæcum potius se quuntur rationis iudicium quā dei uerbum ex Samuele auditum. Caro ut nō credit dei promissionibus, ita etiam contemnit dei comminationes, nulli dei uerbo credit per naturam &c.

Et applicuit &c.

Proverbiorū. 16. dicitur, Sortes mittuntur in sinum sed à domino tēperantur. Non opus est querere, utrū sorte uti liceat, si fide cognoris sortes à domino tem perari, & commendaueris oratione domino rem omnē, ut isto signo ostendat tibi in re necessaria quid ipse uelit, quemadmodū Apostolos legis fecisse, Act. 1. Hoc non est tentare deum, sed in re quā omnino non intel ligis quid fieri debeat & tamen oportet ad dei gloriā & proximi salutem fieri, dei ipsius querere uoluntatem. Timor dei ita facit qui nihil audet cōsilijs humanis committere. Verum quod de sorte translatum est

apud latinos, in Hebræo significat signo externo deū indicasse quem clegerit. Sed cur ista facit Samuel? Respondeo, non sibi facit, sed populo, ut populus sciat hunc à deo in regem electum, ne hic fieret quod olim de sacerdotio Aaron &c. Nu. 16. Sic & in ministerio uerbi necesse est primū scire, q; qui docere uult apostolus sit dei, alioqui quomodo ei credes? &c.

Absconditus. Nemo recte honorem possidet nisi qui coactus dei timore assumit. Exemplum huius edidit Christus dum fugit quando uolebant eum facere regem. & docuit in parabola, Cum inuitatus fueris &c.

Locutus.

Forte repetiſt ex Deutero. de rege, & deinde ut obediendum regi. Posuit autē in librum coram domino in testimonium contraillos, sicut Moiſes legē. Deut. 31.

In Gabaa. Hinc Gabaa Saulis dicitur, Eſa. 10.

Quorum deus.

Ista est uerbi & operis dei natura, non suscipitur, non placet, nisi deus suo ſpiritu tangat corda, quemadmodum & de reuertentibus ex Babylonica captiuitate dicitur. 1. Eſdr. e. 1. ut uideas uires & arbitrium humānum eſſe nihil, & non poſſe niſi blaſphemare quæ dei ſunt. Qui antea peccaurant petendo regem, grauius iam peccant deſpicientes quē deus manifesto ſigno elegerat, non in uoluntatē dei ſed in hominis personam reſpiciunt, quemadmodū ſemper caro ſolet, cui nihil.

○ 4

cū spiritu fidei cōmercij est, ut maxime omnia optimā
foris uel sapientiæ uel iustitiae speciem habeant &c.

CAPUT XI.

Hoc caput confirmationē regni Saulis, ubi
fortiter per deum fecerat, habet.
Quasi post mensem, non est in
Heb. & corrumptit historiæ ueritatē. Nam
sequentia dicit Samuel, q̄ Israēlitis cœpit imminere
Naas primū, quando petebant regem. In quo uidetur
carnis natura. Deum fateri uidetur protectorem, sed
in tentatione & angustia ad sua fugit consilia, nō agni
to deo. Sic & Achas non potuit persuaderi ab Esaiā,
q̄ tuius per dominū foret à duobus regibus, sed dixit,
Non tentabo dominum &c. q. d. Non committam me
uanis promissis, præsens uideo periculum, uiribus hic
consilio & armis opus est, milites non prophetæ hic
ualebunt, ubi uacauerit prophetias audiā, nescio quid
sit quod dicitur de rege cœlorum, à rege potius Assy
riorū suppetias queram. 4. Reg 16. Itaq; tentatio pro
dit quæ sit hypocritarum deo fiducia.

Ammonitæ sub Iephte duce Israel repetierunt ter
ram Canaan quasi iniuste occupatam à filiis Israel &
quasi ipsorum fuisse, & omnium uicinarum gentium
odia erant in Israelem, q̄ illic habitaret & alijs uiue
ret legibus sēq; gloriaretur esse dei populum & deos

gentium dæmonia diceret. Ita oppugnari opportet qui uolunt esse dei populus, id est non alijs quā dei uiuere legibus & uoluntate. Non cogitemus hic solum Turcas & manifestos latrones, sed qui fratres uidentur hostes maximi sunt, & uellent nos ē terra esse sublatos, nihil timentes hic irregularitatem uiri sanguinum, qui seruiunt deo die ac nocte, abstinentes ab omni opere immundo, id est, ab agricultura & sudore uultus, quemadmodū Hebræis tūc maximi hostes erāt qui secundū carnem fratres erant, ut Idumei, Ammonitæ, Moabitæ, Hismaelitæ sive Agareni, qui hodie dicuntur Saraceni. Vnde aiunt Idumæi in psal. Exim=

134

anite exinanite usq; ad fundamentum in ea.
Porro Ammonitæ qui ex Loth erant, sicut & Moabitæ, suscepti ex stupro filiarum, occidere uolunt fratres Hebræos nisi se ipsis tradant, & cū traditis aiunt se non posse pactum facere nisi eruant eis dextros oculos & ita eos faciant opprobrium in Israel. Proprie
significant illos qui non sustinent ut uideamus oculo
dextero, id est, oculo fidei, uolunt ut tantū oculo fini
stro uideamus, id est, sentiamus secundū rationem &
prudentiam carnis. Hic illa sunt opprobria in populo
quæ hodie uidemus, abiecto enim intellectu dei, qui di-
cit in psal. Intellectum tibi dabo &c. intellectum no-
strum sequimur quemadmodū equus & mulus suum.
Hic nullū remedium nisi deus mittat qui zelo dei ac-

7 in primis u. 1.
2. in fin. 7 grad
7 grad

censi quasi Saul gladio spiritus nos redimant, id quod
hodie facit &c. Fueruntq.

Nota hic, q. etiā ante regni separationē, separatis no-
minibus dicti sint alij filij Iuda, alij filij Israel.

Non occidetur.

Vindictam prohibet, ut à clementia regnum auspica
retur, & ne Saul propter se permitteret fieri cædem,
qui alioqui iniuriam alijs illatam ut iudex debebat ul-
cisci.

CAPVT XII.

Via populus sæpe admonitus uerbis dei,
q. peccat petendo regem, non uult agno-
scere peccatum, acri oratione ex operibus
dei longius quidem sed paucis uerbis repetita, in qua
ostenditur hactenus deū regem fuisse & suscitasse bo-
nos principes in hunc usq; diem, castigat populi pec-
catum, ut agnoscant quid fecerint. Et preterea mani-
festo dei miraculo dura corda uincit, & fateri cogit
peccatum, quod hactenus sua sapientia iudicaret rem
& utilem & necessariam & sanctam. In qua oratio-
ne ut multa scitu dignissima uidemus, ita non est no-
bis negligendum quid prophetam urgeat, qui se suos-
q; cōtemnit filios ad quos pertinebat principatus, &
de solo pētō populi solitus est. Charitas hic regnat
in sancto pastore ubi sœuvre uidetur, quēadmodū Ste-

phani deprecatio prodit quid illa mordacia uerba uo
luerint, Nō sua querit, sed quæ populi sunt, atq; adeo
quæ dei sunt. Sciebat non posse ignosci peccato nisi
agnito. Itaq; scire oportet, q; deo non tam displaceat q;
peccatores sumus quā q; nos peccatores non agnosc=

mus, illud glorificat deum, hoc contemnit, & Christus
uenit peccatores saluos facere, non iustos, id est illos
qui peccata sua propter operū iustitiam nō agnoscūt.
Primum impie fecisse declarat populum, q; sub iusto
& optime sibi conscientia Samuele regem petierint. Vn=

de sunt illa dei uerba supra, Non te sed me abiecerūt.
quemadmodū & Christus urget Iudeos contempto=

res, dicēs, Quis ex uobis arguet me de peccato? In qui

bus uerbis & boni iudicis siue principis exemplum

descriptum est secundū legem domini Deut. 16.

Christum] uocat unctum régem, qui astabat un=

ctus iussu dei &c.

Nunc ergo.

Deinde declarat deum hactenus regnasse in populo
& populum sub deo habitasse cōfidenter, quæ gratia
in prophetis etiā promittitur oībus in Christum cre=

dentibus, ut habitet cōfidenter sed in spiritu. i. securis
sunt corā deo cōscientijs, pace dei in corde per spiritū
regnāte, Hiere. 23. Esa. 32. Populū autem nūc abieciisse ^{Non habebit}
electione regis deū, maxime oppugnāte Nas, qua de
re dictū ea. superiore, quis hoc nō iudicaret impietatē

modo per cætitatem ista uidere licet?

Tradidit. Sic & in spiritu agitur, dum deum ex operibus agnitiu[m] contemnunt homines, & traduntur a deo in reprobam mentem, in desideria cordium suorum &c. Rom. 1.

Postea autem. Dum ex historia & operibus
dei indicat peccatum, insinuat etiam clanculum pœni-
tentiae exemplum, ut isti faciant atq; illi &c.

Si timueritis.

in f. l. s. p. r. : Non est uobis confidendum in rege. Si credideritis deo
in q. b. deus primū seruabit uos ne tradamini dys alienis in
f. l. s. corde, & deinde ne hostibus corporis &c. Idem dici-
tur in psal. Israël si me &c. quæ est prædicatio dire-
cte contra liberum arbitrium &c.

In his omnibus uides utilitatem historiæ sacræ. vi
dere eos uult in opera dei qui uerba nō audire potue
runt, ut uel sic ad fidem prouocarentur. Vnde & in
psalmis saepe accusantur impij, q̄ in sua cōsilia & ope
ra respiciūt nō in opera domini, psal. 27. & psal. 91.
Deum tuum.] nostrum, non audent dicere.
Nolite timere.] Hactenus legis erat prædicatio, Hic
iam agnito peccato Euangeliū sequitur, & iam uictor Sa
muel nō cessat orare & docere, quæ sunt sacerdotis
officia. Propter.] Nō propter merita aut demerita
nostra benefacit nobis deus, sed propter duo quæ ubiq̄
inculcat scriptura, quæ sunt misericordia & ueritas.

20. 15. die ihres
meisten meiste & versteckt
in jenseit & in glorifizir
d.

Hactenus uidimus dona dei in Saule, nemo potuit ne suspicari quidem malum de eo, sed profundum est cor hominis & inscrutabile, etiam ipsis homini. Tentatio uero et necessitas hypocrisim declarat. Sequentia igitur declarant hypocrisim eius & impietatem, & quærit in omnibus sua, incredulus deo & uir sanguinum contra proximum, quales sunt omnes hypocritæ utcūq; sancta specie ad tempus imponant iudicio humano. Hic uidere licet usq; ad mortē Saulis quid sit regnare aut administrare quippiam absq; fide, habere dona dei & abuti, id est, non fidere deo nec timere deum. Nihil inuenies in historia Saulis quod sapiat fiduciam in deū, mera diffidentia sunt omnia, mera temeritas, mera hypocrisis & ambitio, & tamen optimus in omnibus rex uidetur. Non facile inuenies aliud exemplum in quo apertius hypocrisis humani cordis descripta sit.

Elegit.] Quæ prudentiæ militaris sunt exequitur. Ceterum q; confidit in talibus & in exercitu, indicatur statim infra, nam diffluente populo diffidat, s. i. 160 q. 17
sicut omnes qui confidunt in re quoq; salutis suo arbitrio, sapientia, uiribus, iustitia, non deo &c. Ionate autem filij eius fiduciam in deum, non tacuit scriptura infra cap. 14. Vnde fortis est per deum & fortia facta facit, sed ex quibus gloria accedit patri, qui uelut amo per deū fortis irruit strenue in hostes ubi uidet rem

fūndat. Ep
Epist. fūnd. uol.

bene succeedere, ut uides hic & sequenti cap. & fingit apud semetipsum, q̄ deo optime cōfidit, nec aliud nouit &c. Itaq; sola tentatio probat hypocrisim & dif- fidentiam nostram, non solum alijs sed etiam nobis.

Arena.] Hyperbole.

Bethel] Id est domus dei, alio nomine dictus est Bethauen, id est domus idoli, ppter idololatriā quā loco cultus dei illuc impij exercebant, maxime tempore Hieroboam & post eum, qui constituit illuc uitulū aureum &c. Tametsi omnes Israelitæ ex Eber Ebræi dicti sint, ut supra uides ubi dicitur, Audiant Ebræi, & uniuersus Israel audiuit, tamen ex hoc loco uidentur quidam tunc præ cæteris ista appellatione fuisse insignes in terra Gad & Galaad.

Iuxta placitum Samuelis.] supra cap. 10.

Tentatio Saulis describitur, q̄ dilabitur populus, q̄ Samuel expectatus non uenit, & diffidentia quasi necessitate coactus sacrificat, nō expectato Samuele, contra dei uerbum. Hypocrisis non credit uerbo dei, ad opera configit, desperat, & tamen placationē dei hoc ipsum putat quod d̄ est dei ignominia, ut infra cap. 15. uidebis. Stulte agit qui plus instantem timet necessitatem quā dominum. Talia sunt omnia opera & cul- turæ dei illorum qui uerbum dei non suscipiunt. Quicquid enim est sine fide, peccatum est. Iccirco Saulem abijcit deus qui deum abiecerat. Hoc iudicium interim

mūdus non uidet. Nam Saul & postea inter homines regnat, cuius regnum Stephanus ait quadraginta annis durasse.

Quæsuit. Prophetat de regno Dauidis &c.

Tres cunei.

vt ab omni parte concluderent Israelitas & præda= rentur uastarēntq; omnia, quemadmodū in Hebreo dicitur &c.

Porro faber.

Misera seruitus significatur Israelitarū qua hactenus pressi erant à Palestiniis. Insignis est hæc figura aduer siorum populi dei. Cauent ne habeant gladium & arma, id est uerbum dei, quo se tueantur aduersus ipsorum seductiones & tenebrarum regnum, prohiben tes laicis ne legant uerba sacra, alijs ne aliter intelligant quā ipsi uelint, ut uerbum dei seruiat Palestiniis non Israelitis. Sic gladium & arma interpretatur Paulus Ephe. 6.

Aule cessante & non audente in aduer sarios propter paucitatē exercitus, deus insigni miraculo edit exemplum fiduciæ in deum per Ionatan & armigerum eius, quo declareret non in uiribus humanis esse uictoriæ &c. Hic redit ad regem populus, & rex fugientes

hostes persequitur, strenue agit ubi uidet rem bene edere, uoto & iuramento se suumque populum astrinxit, se non commesturos donec conficiant aduersarios. Atque hic ita gerit hypocrisis omnia, quasi nemo in toto mundo ita fidat deo, cum tamen hic nulla fides, Quae est natura hypocrisis ubi prospere omnia aguntur, ceterum in temptatione desperat, ut praecedentia indicant & praeterea finis Saulis.

Ephot] scilicet sacerdotale, de quo supra. Vnde infra legis, quod Saul per sacerdotem consulere uult dominum, sed responsum domini non expectat, dum uidet uictoriam in manu, aut dum timet appropinquare aduersarium exercitum.

Ecce nos.

Signo uult certificari de uoluntate dei in opere isto quod erat contra naturam &c. de quo supra diximus, & ex signo confirmatus dicit, Tradidit dominus eos in manus Israël. Spiritus fidei agitabat eum, ut non opus habeas disputare, an Ionatas tentarit deum. Impium est disputare de factis sanctorum non considerata sanctorum fide, ut interim taceam de miraculis quae non sanctos sed deum operatum fuisse ne caro quidem negare potest, nisi quod his historijs non credit. Verbum dei habebat Ionatas, promissionē legis. Leuit. 26. Per sequemini inimicos uestrros &c.

Et ecce.] Suo se gladio iugulant, excæcati a deo

in

¶ in furiam uersi, qui contra dei populum pugnant.
Sicut qui hodie scripturis, quasi pro se contra Euange-
lium citatis, suam mūdo ex iudicio dei produnt amen-
siam & errorem.

Sed & Hebræi.

Illi significantur qui florente Euangelio accedunt, crue-
cifixo decedunt. Qui ad tempus credunt & in tempa-
re tentationis recedunt.

Adiurauit. Adeo ista hypocrisis iam regnat ut
iudicio etiam aliorum deo proxima uideatur & nihil
aliud querere quam dei gloriam. Habis hic insigne ex
emplum temerarij uoti, siue iuramenti, quemadmodum
erat & uotum Iopte, quid quæso attinebat ad rem,
non se modo sed & totum populum in periculū ad-
ducere? quemadmodum fide plenus Ionatas infra repre-
hendit patris factum, dicens, Turbavit pater meus ter-
ram &c. Iccirco istam temeritatem deus castigat dum
offert ei proprium filium innocentem & sanctum, pro-
pter iuramentum occidendum, ut bis fiat impius, quæ
admodum & castigauit temeritatem Iopte, qui nescia
quid obtulerit domino, cum doluisse legatur q[uod] filiam
debebat immolare. Recte hic populus dicit, hoc esse
nephas, perdere innocentem propter temerarium re-
gis iuramentum. Talia sunt omnia nostra iuramenta
quæta sine fide, in hypocrisi, & postquam temere uo-
num, ad gloriam dei (si fieri possit) offerimus diabolum.

P

Io animas nostras &c. Illuminati &c.

Id est, confortatus est, unde hilarior apparebat uultus, qui deficienti corde humilior & tristis appetit &c.

Cum sanguine.

Contra legem Deut. 12. & alibi. Vide quæ dixi in Deuter. Vides bona opera Saulis, persequitur hostes, iurat deo, uetat ne edant sanguinem contra deum, ædificat altare domino, sed non scribitur inuocasse dominum, quomodo enim inuocabunt in quem nō crediderunt.

Ista autem omnia sunt opera absq; fide, & similis est penna Struthionis pennis herodij & accipitris. Job 39. Iste est cultus dei & religio omnium hypocritarū,

Viuit dominus.] Altero iuramento prius confirmat. Hæc faciat.

Tertio iurat, sed populus contrario iuramento & diuino absoluit Ionatan à temerario.

Et Saul confirmato.

Videns uictoriam esse in manu sua strenue ubiq; agit, dum deo per eum agente nemo in conspectu eius consistere potest, ita ut nunquā melior rex futurus in Israēl ne cogitari quidem potuisset, secundū mundi & carnis iudicium. Nec mirum si per impium hypocritam ista agit deus secundū uerbum promissionis suæ, qui etiam prædicat & facit miracula per impios hypocritas, qui dicent, Domine nōnne in nomine tuo prophetauimus &c. Matth. 7. Et uirga furoris dei &

Baculus est Assur, Esa. 10. &c. Et regi Babylonis uice
suspendij à deo datur Aegyptus q̄ seruierit deo uastans
do multo sudore Tyrum, Ezech. 29.

Fuerunt. Hæc adiicit scriptura ne Saul sine hæ
rede esse uideatur, quem dominus abiicit cum tota po
steritate.

Nam, Hæc est prudentia rei mi
litaris in qua Saul fidebat plus quā in deo. Vsi sunt &
post eum pīj reges non diſimili prudentia sed alia fi
ducia &c.

CAPVT XV.

Hic alio facto seſe pinguissime declarat im
pietas Saul, niſi cæca eſſet ratio humana
quæ hic nihil uidet niſi pietatem, adeo fal
litur ſpecie sanctitatis. Saul ſecundū uer
bum dei percutit impios, proſpere agit per deum, q̄
ſeruat regem humanitas uidetur, q̄ pecora pietas &
dei cultus, nempe ad ſacrificium, quis iſta damnaret?
quiſ non coram hominibus optimum regem, coram
deo pietatem probaret? Sed iſta ſcripta ſunt, ut cæcā
rationem diſcamus non ſequi, timere uero ad iudicia
dei, ut non deſeramus uerbum eius propter noſtram
bonam intentionem & excogitatum dei cultum.

Nunc ergo audi.

Eidem in uerbi dei exigit propheta, ut obediās uoci

domini, quantumcumq; inhumanū iudicetur à tua sa-
pientia quod deus iubet. Obediendū est uerbo dei, non
de eo disputandum aut disceptandum, etiam si iubeat
spoliare Aegyptios, occidere Amalechitas &c. Ista fi-
des exigitur à Moise per totum' fere Deuteronomiū.
Hac sequi debemus dominum, & ingredi in tenebras
sanctas, ut Abraham qui secutus est dominum uocan-
tem nesciēs quo iret. Heb. 11. Fidelis sentit quod in psal.
dicitur. Quoniā tu cs qui extraxisti me de uentre &c.
Saul uero ut omnes hypocritæ contra sentit quasi ad
honorem dei, dum sue glorie erecto arcu triumphali,
& suo cōmodo seruata pingui præda consulit. Talis
est omnis cultus dei hypocritarum hodie, ut & olim,
opinionem apud homines defendunt & sua querunt,
contempto interim uerbo dei, quasi meliora sint qua-
ipſi excogitauerunt &c.

De Amalech delendo lege Exo. 17. & Deut. 25.
qui nulla humanitate etiam lassos filios Israel & qui
erant in cauda siue extremo agmine percusserit. Quē
admodum infirmiores ab euangelio auertunt, & illic
impugnant ubi causa corā iudicio carnis uidetur ma-
gis fragilis &c. Neq; tamen in his & similibus atten-
dere debes solum quid impij fecerint, quemadmodum
hic Amalechitas scriptura describit, sed etiam & mul-
to magis iudicium dei nobis inscrutabile! Video nāq;
quid fecerint Amalechitæ, sed quo dei iudicio in ea fa-

Et ut percuterent filios Israel inciderint non video.
Deus cū uult perdere impios, efficit ut cōtra se agat,
R. I. Sic de Pharaone dicitur, in hoc ipsum etc. Sic
et hic de Saulis operibus sentiendum, peccat, sed quo
iudicio incidat in hoc peccatum non uidet caro, antea
damnatus erat, sed qui sit iam etiā nobis declaratur,
nisi cēco iudicio rationis ista non uideremus etc.

Cineo. Cinei erant cognati Moisie x Ietro sacer-
to Moysi, uide Exo. 18. Nu. 10. Iudicum. 1. etc. 4.

Nunquid.

Insignis locus quo damnatur hypocrisis omnium quā
suo nomini, opinioni, meritis, lucro & uentri consu-
lentes fingunt dei cultum, & non obediunt dei uer-
bo. Fiduciā in alia quām in deum, ambitionem & au-
riciam & usuras & mendacia cōtra uerbum dei, quae
deus odit, uocant dei cultum & gloriam & sanctiorū
uenerationē etc. cum sit mera idololatria, fiducia dæ
moniorum, & uexatio conscientiarum, ut hic dicitur
ex Hebreo.

Peccauī.

Hec est pœnitentia impiorum, qui tantum respiciunt
in damnum quod patiuntur siue opprobrium, ut Saul
& Pharao & Esau, aut in angustiam animi & terro-
rem iudicij dei quae sentiunt, ut Iudas apostolus, A quæ
bus si possent liberari, peccatum in deum contemne-
rent. Hic ergo non deum sed sua querunt, Iccirco hæc
pœnitentia remissionem non habet peccatorum quia

P 3.

non est ex fide. Neq; pōt abscondere hypocrisim Saul qui infra dicit, Peccavi, Sed nunc honora me corā &c. Neq; aliud intellige quām hypocrisim fuisse q; adorāt dominū, sed scriptura historiæ narrat factū quod illic oculis humanis exhibitum est, nempe q; Saul procerit corpore coram domino, quam uocat scriptura adorationem, sicut quando legeris Abraham adorasse terræ populū &c. Et hic Samuel reuertitur quidem cum eo p̄f̄stans homini officium quod tantopere pos

titulabat, non tamen cum eo adorat, sed exequitur occidendo regem Agag, quod Saul ex p̄cepto domini neglexerat & contempserat

Scidit. Ex

facto quod accidit prophetat regni amisionem.

¶ P̄f̄s. a p̄f̄s. P̄enitutine, Id est, non p̄nitit eum. Contra regem char. intra Hiere. 1g. Si p̄nitentia egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam, agam & ego p̄nitentiam & p̄f̄tientiam &c. Sed hæc est promissio dei quæ seipsam in ritu Abraham interpretatur dicens, Si p̄nitentia egerit gens illa &c. Mof̄. 29. Impius autem Saul non potuit dicere quod David. 2. Sampson 7. Regū. 15. Si dixerit mihi, non place, spræsto sum &c. Nec potuit p̄nitere eum sui peccati, tantum p̄nituit eum suæ confusionis &c. Consonant his quæ dicuntur Eze. 1g. Dominus itaq; agit p̄nitentiam non propter nostram p̄nitentiā sed propter suam promissionem, qua promittit se ad futurū illis qui resipiscunt, id quod non possunt absq; eius gratia, & sic cōuertitur ad eos

quos ipse conuerterit. Quod autem quosdam non conuerit iudicium est. Præterea quod statuit deus immobile est, quod cōminatur ipsius amouetur gratia, Statuit contra contemptores, cōminatur filijs, ut quando dicit, Adhuc. XL. dies & Niniue subuertetur &c. Item, Potuisset Sauli dimitti peccatum, utcunq; non fuisset secundum dei sententiam restitutus in regnum. Non enim propterea fuisset David condemnatus, si non fuisset redditus regno in Absolonis persecutione. Crux enim fuisset, non impietas, non illam sed hanc odit dominus &c. Sed quid attinet ista multis dicere, cum statim in fine huius capituli dicatur, dominū pœnituisse & constituerit regem Saul, id quod directe pugnare uidetur cum eo quod præcessit. Neq; enim homo est ut agat pœnitentiam. Ad quod dico breuiter, Deus more humano non agit pœnitentiam, nam omnia præscit, tamen scriptura quæ nobis loquitur, more humano de deo loquitur, & uelut de homine dicit deum pœnitere, quando immutare uult quod fecerat, ut Gen. 6. Vidēs deus & multa malicia &c. Contra dicit deum non pœnitere, quando deus uult immutum tenere quod statuit, ut Iurauit dominus & non pœnitibit eum &c.

IC reprobato Saule inungitur David frā
trum minimus, per cuius lineam regnū
tandem redit ad deum in Christo Davi-
dis filio, ut supra diximus, illum spiritus
malus exagitat, hunc spiritus bonus immutat & con-
fortat a deo dilectum &c. Ille enim post hac tyrannia-
dem suam haud obscure declarat uel in Davidem,
quemadmodum omnes principes qui spiritum dei ig-
norant, etiam in hoc quoq; excusatur a sapientia
carnis, q; persequitur illum qui uidetur appetere reg-
num & quem populus diligit quasi contra regem, ut
ne uel ista tyrannide boni principis nomen amittat,
dum hypocrisis omnia tegit. Hic autem uerus coram
deo iam rex nihil minus uidetur quam rex, regnante
adhuc coram oculis hominum Saule, imo quotidie tra-
ditur in mortem, cūcitur non solum ut exul, sed etiam
ut malefactor, ut in sequenti historia uidebis. Ita pre-
parat deus suos electos ad regnum uerum.

ALLEGORIA.

Duplex regnum est ubi populus dei nominatur. Sau-
lis & Davidis, illud hypocitarum, hoc electorum, illi
florent, sapientes, potentes, iusti iudicantur & a se &
ab alijs ante crucem, Hi autem cruce & morte ducun-
tur ad gloriam & uitam, ut interim nihil in eis uideas
nisi despectū, insipientiam, peccatum, damnationem,
& ipsi in se quandoq; nihil aliud uideant, quemadmo-

dum in multis psalmis uides. Hæc est uia dei carni in-
cognita, quam ipse reuelat parvulus. Saulis regnum
quod parit antequā parturit Esa. ult. non est dei, Dei
autem est regnum Davidis, quod est in Christo æter-
num. In primis uero David caput nostrum Christum
repræsentat, Deinde & omnes quotquot sunt in Chri-
sto &c. De unctione supra diximus.

Quo uadam.

Vides Samuelem esse peccatorem similem nobis. Non
sine peccato potest esse iste timor, uerū propter hunc
timorem non est omittendum quod deus iubet, ut ma-
xime ista impuritate, id est timore, aggrediari. Fides
hic absorbet peccatum ne imputetur. Libenter ista de
sanctis lego, alioqui quæ mihi consolatio in miraculis
eorum?

Et ait dominus.

Non ergo uides hic mendaciū, ubi dominus iubet &
instruit, & nihil dicitur contra conscientiam, ut hoc
exemplo liceat aliud fingere ubi timetur, De menda-
cio uero sanctorum dicemus forte cap. 20.

Sanctificamini. scilicet ut abluitis uos aqua
& induamini mūdis uestibus. Quæ significant fide ac
cedendū esse ad deum qua purificantur corda &c.

Vidit Eliab.

Prohibet dominus Samueli in exemplum nobis, ne su-
um sequatur iudicium, secundum ea que apparent in
Eliab, quandoquidem omnia iam ante fecerunt in

Saule. Si oculos suos secuti fuerint decipiuntur hypocrisi & bona specie etiam sancti. id quod ego intelligo concupiscentiam oculorum in epi. Ioannis. Dominus autem promittit nobis oculos suos, Psal. 31. Firmabo super te oculos meos etc.

Paruulus. Isti debetur regnum quem neq; pater neq; fratres neq; ipse Samuel cogitarant. Regnum dei non est cum obseruatione. Nouit dominus qui sunt sui, & totum cap. 53. Esa. indicat Christum propter formas crucis non agnisci. Hypocrisis autem in Eliab primogenito infra cap. sequenti se declarat cum inuitus de dicit ad David, Quare uenisti etc.

Spiritus domini recessit a Saul.

Quid queso istud est? nonne & supra Saulis impietas descripta est? cur nunc primum scribitur spiritus domini recessisse ab eo? Respondeo, Spiritus domini sic est in peccatoribus postquam recesserunt a deo, ut arguat conscientiam eorum de incredulitate, quemadmodum Christus dicit, spiritus arguet mundum de peccato, quia non credunt in me. Recedit autem dum desperantes traduntur in reprobam mentem, quando amplius nulla spiritus increpatio apud eos ualeat, sed contemptores sunt & irruunt de scelere in scelus. Hoc est quod dicit dominus Gen. 6. Non dijudicabit spiritus meus in homine in æternum. Antehac igitur Saul potuit conscientiam habere peccati, posthac omnino

contemnebat, & tyrannide uoluit regnum statuere etiam uidens dominum ad Dauidem transisse, ut infra uidebis, quæ summa impietas est, uelle scilicet etiam contra deum manifeste pugnare, sed ita agitat spiritus nequam, qui reprobam mentem agitat furijs quo uult &c.

Scientem psallere cithara.

Multis quæstionibus se torquent hic, dum exquiruntur dæmones delectentur aut moueantur musicis instrumentis, quemadmodum similibus ferè nugis solene ubiq; chartas complere. Breuiter sic habeto. Instrumentis musicis tunc, ut nunc nostri, se se oblectabant. Verū non ut nostri, qui gaudent impuris carminibus, canebant solam dei laudem & misericordiā compo- tis psalmis & hymnis, id quod diabolus ferre non posset ubi fide psallitur & cantatur, quemadmodū can- tasse Dauidem non dubiū est. Quoties ergo spiritu doctus psalmū canis domino, scito tete cithara cantare Dauidis, maxime dum cantas alijs ut resipiscant à Sa- tan. e laqueis per uerbū dei, sed contigit Dauidi quod queritur dominus, Cantauimus uobis tibijs & non sal- tas, quemadmodū & Samueli quod addiur, Lamenta- ti sumus & non plorasti. Figura est Saul illorum qui melius uidentur habere ubi audiūt uerbum dei, cæterū nihil mutantur, cadit enim uerbum secus uiam &c. & nonunq; psallentē confodere moluntur, ut infra cap. 18.

Ridiculum est hic multa querere de fidibus, cum hic solum sit fidei in Dauide negotiū. Nam de hypocritis qui opera sanctorū tantum respiciunt, & per hæc sese placere, ac illi placuerūt, putant, dicitur Amos. 6. Quæ canit̄ ad uocem psalterij, sicut David putauerunt se habere uasa cantici &c. Iubeat. Hæc casus putantur cum sit prouidētia dei de Dauide. Sed uide & is qui ad aulam honorandus iudicio carnis rapitur, ad crucem certe rapitur iudicio dei, ut infra uidebis.

CAPVT XVII.

N hac historia quis non uidet quid ualeat fides contra Satanam & exercitum temnebrarū, cui seruit hic mundus dum per sequitur euangelium in Israēlitis, id est, populo dei? ALLEGORIA ergo est. Goliath est princeps mundi, Philistæi regnum eius, Saul pastor absq; fide, David Christus & quisquis in Christo fuerit iam spiritu robustus. Israelite trepidum adhuc euangelij vulgus, quod per Christum & bonū pastorem, id est, euangelū prædicatorem animatum omnibus hostibus superius euadit. Item Saul more suo cunctator est, & facit tremere cunctum Israelem ad unum Philistæum. Regnum enim hypocitarū tale est aduersus Satanam, & dei iudicia ferre non potest, nō enim est illuc spiritus uictor. Solus autem David, id est,

Christus saluat populu, id quod multo dignius ex hu-
iis historiæ uerbis legeris quam ex cōmentarijs huma-
nis. Miram fidem Davidis et zelum pro populo con-
tra blasphemiam aduersarij hic uides in Davide, ardet
totus dum spiritu fertur pro gloria dei. Iste sunt Chri-
sti affectus sese offerentis pro nobis, ut statim initio in-
unctionis suæ ostenderet David per deum, quid ipsius
regnum esset effecturum in Christo Davidis filio. Iste
quoq; est affectus omnium fide pugnantium contra Sa-
tanæ astutias, mundi sapietiam et potentiam, non sunt
huc arma carnalia. 2. Cor. 10. sed omnis armatura dei,

Ephe. 6.

Altitudinis.

Hec omnia describuntur, ut uideamus postea fidei in
deum potentiam, et quam non sit facile fidere deo.
Timent hic filij Israel, ut olim quando miserat explo-
ratores in terrā Canaan, qui reuersi dixerūt, gigantes
uidimus, urbes usq; in cœlū munitas et c. Fides nō re-
spicit in ea quæ apparent, sed scit oīa esse possibila cre-
dit. Et aiebat, id est gloriabatur, Sicut ho (denti-
die qui gloriantur de euangelij impugnatione.

David autem.

Antithesi describitur David abiectus postq; glorioſus
descriptus est Goliath.

XL. diebus.

Deus auxit hanc tentationē ut solet, ut oībus despera-
tis magis insigne fiat fidei miraculū, Sicut enim Saul
hypocrita ubi describitur, ita David fide plenus egc.

Dixit Isai.

Vides rursum dei prouidentiā, id quod casum putant
homines. Quid dabitur.

Non sua per hæc quæsuit Dauid, qui se offert iudicio
omnium in mortem, sed occasionem quærit ut à rege
uocetur. Vult enim mitti iam spiritu tractus, ut Esaias
qui ait cap. 6. Ecce ego, mitte me.

Quod cum audisset.

Non mirum de Philistæo cum & frater contènat Da-
uidem inuidia motus, sed ut illius blasphemia non fert,
ita huius inuidiam & contumeliā contemnit, Christia-
na uita hæc est, ubi non solum ab aduersarijs, sed etiam
à falsis fratribus periculum est, præcepto patris ue-
nerat & zelo dei mouebatur, quæ iudicantur à fratre
superbia & nequitia cordis, Non possunt enim hypo-
critæ non male iudicare de proximo &c.

ALLEGORIA. Patris imperio uenit Dauid, &
Christus factus est patri obediens usq; &c.

Non concidat. Fides Dauidis & diffidentia
Saulis describitur, simul et magnitudo rei quasi impos-
sibilis. Pascebatur.

Exemplis persuadet, quæ hactenus latuerant, quæ fuit
Dauidis modestia. Hæc est fides exercitata quæ sæpe
experta dei in necessitate adiutoriū, Porro nō diffidit
ad futurum, sciens q; manus domini non est abbrevia-
ta. Sic argumentabatur apud sese Dauid, Si adfuit do-

minus pro rebus & corpore contra ursum & leonem
pugnanti, multo magis aderit blasphemiam tam insig-
nem non ferenti, quæ iactatur in dei populū atq; adeo
in deum ipsum. Erit igitur.

Vides quo zelo feratur pro gloria dei & salute popu-
li, non hic respiciendum in Dauidem sed in spiritum
dei agentem ipsum Dauidem.

Non possum &c. Hæc facta sunt ne quid hic
tribueretur armis & potentie humanae.

ALLEGORIA. Dauid non bellicis aut mundani
regni armis pugnat sed suis, id est, baculo pastorali
& funda & quinq; lapidibus, quæ despiciuntur & ira-
ridentur a Philisteo, significant enim uerbum dei mun-
do despectum, & stulticiam uerbi crucis. 1. Cor. 1. sed
ista infirmitas & stulticia & ut uocant, hæresis dejectit
mundi potentiam, sapientiam & iustitiam, & princi-
pem mundi ejicit foras, totumq; inferorum exercitum
contra dei uerbum reluctantem confundit & in fugā
ueritatis. Hæc est manus domini quam hodie uidemus.

Adolescens. quem potius possent amare mu-
lieres, quā q; posset congregari cum gigantebis armato
& ad prælium doctissimo? In nomine.
Nomen domini opponit omnibus armis mundi & astre-
tie bellicæ &c. secundum illud in proverb. Turris for-
tissima nomen domini &c.

Vt sciat. Vides quare oīa ista aggreditur Dauid.

nempe ut glorificetur deus Israël etiā in gentibus. *¶*
populus Israël discat confidere deo.

[ipius.] Nihil sibi arrogat, sed oīa deo fert accepta.
Vide orationem Matathiae.1. Mach.2. *¶* Iudæ ca. se-
quēti etc. Caput percutit sine quo reliquū cor-
pus nihil est, quod ex post amputat *¶* in triūpho tra-
ducit. Hoc est caput serpētis quod insidiatur calcaneo
noſtro ut cadamus, sed contritū est à Dauide, Gen.3.
Est enim persuasio Satanæ contra uerbū dei, iuſtitia il-
la humana, quā Paulus uocat doctrinā dæmoniorum,
quam uulnerabis *¶* deijcies stulta prædicatione dei,
dum docueris solius dei esse iuſtitiam per Christū. Ex
iſto uno articulo statim sequitur iuſtitiam *¶* uires hu-
manas nihil esse, cadit princeps mūdi, *¶* territ. eōs
ſecte iuſtitiarij exercitus cōfundūtur *¶* in fugam uer-
tuntur *¶* pereunt. Ab iſto capite incipiendū, ut do-
ceas iuſtitiam dei contra iuſtitiam mundi, tūc reliqua ui-
ctoria facilis est. Nō incipiūt à capite qui externa qua-
dā *¶* minora statim cōuellūt etc. Gladiū eius.
Sic aduersarios quādo producūt contra nos scriptu-
ras proprio gladio iugulamus. Et Satan pugnans con-
tra Christum suis ſeſe confudit armis etc.

Caput in Hierusalem.

Sic Paulus Col.2. loquitur de lege quæ est uirtus pec-
cati quod uenit ſuper nos per Satanam, dicit. Deleto
quod aduersum nos erat chirographo etc.

Tab.

CAPVT XVII.

241

Tab. suo.] Gladius tamen postea inuenitur in ta-
bernaculo domini, infra capite xxi.

De qua stirpe. Mirū hoc, quod uidetur non
nosse, quem antea dilexerat armigerū, sed de proge-
nie interrogat, cuius facile oblitus fuerat rex, & præ-
terea stupor & admiratio tenuit regē. Adde quod de
progenie interrogat, nam promiserat filiā Philistæi
occisorī. Verū quam fraudem hac occasione ei in-
tentet, uidebis capite sequenti.

CAPVT XVIII.

Idem uidimus Dauidis, quam necesse est
sequi crucem, & fidei probationem. At-
que hæc ipsa gloria deuicti Goliath oca-
casio est persecutionis, dum Saul nō fert
sibi aliquē præferri, ut uideamus sanctos utcunq; pec-
catores, tamen non propter peccata, sed propter iu-
sticiam pati persecutionem. Quo enim honore nō di-
gnus fuisset Dauid, pro tā sancto facinore? Sed opor-
tet fieri, quod Christus dicit in Psal. Pro eo ut me di-
ligerent detrahebant mihi &c. Diuersi uero descri-
buntur in sequenti scriptura Ionatas & Saul propter
dauid. Ille pius ut supra uidimus, insignes in eo amat
uirtutes & pietatem, scd'm illud, Qui timent te uide-
bunt me & lætabūtur, quia in uerba tua sperauit. Hic
autem impius non potest non odiſſe & persequi pie-
tatem.

tatem. Hic timet ne amittat gloriam & regnum, ille
ad quem post patrem regnum pertinuerit, non sua,
sed quae dei sunt, respicit. Sed ferè sit, ut dum alii no-
bis fauent, & alii inuidet & oderunt, illi occultiores
sint & infirmiores scdm mundū, quām ut tutari pos-
sint, hi autem potentiores & plures. Ita & hic, id qd'
deus curat nobis, ut omnibus despatis uideamus eius
erga credentes misericordiam & manum protegen-
tem, etiam in media morte & inferis, ut non simus
(ait Paulus. 2. Cor. 1.) confidentes in nobis. Præterea
ut scias, quām non negligēter sint nobis legenda sima-
plicia, ut apparēt scripturæ uerba, in hoc capite ma-
nifeste depingit nobis in Saulis inuidia peccatum il-
lud in sp̄itū sanctū, dum non semel inculcat, quod
Saul cognorit dominum à se recepisse, & esse cū Da-
uide, & tamen omni consilio & studio egerit ut oc-
cideret eum, id quod est manifeste contra agnitiā ue-
ritatem, atque adeo contra deum, quem uides esse in
proximo, pugnare. Non est hic error aut ignorantia,
sed mera insipientia & desperata impietas. Consi-
mus multos, qui hodie Euangeliū persequuntur, igno-
rantiā peccare, ut Paulus peccauit, De quibusdam ue-
ro timemus, ne sint Saules & pharisei, qui utcunq;
uideant ueritatem à nobis stare, tamen suæ ambitio-
ni & cōmodo consulentes persequuntur Euangeliū
gloriæ magni dei. Pro illis oramus, Istos autem neceſſe

est iudicio dei perire, qui uero sint, deus nouit, Sen-
tentiam nō ignoramus, Qui peccauerit in spiritū san-
ctum &c. & in epl'a Io. Est peccatū ad mortē, non di-
couit &c. Tulit eum Saul.] Et infra, posuitq; eum
Saul &c. ut scilicet per tantū uirū glriosus ipse esset
triumphis, quemadmodum supra cap. 14. dictum est,
Quemcūq; uiderat Saul uirū fortē & aptū ad prae-
lium sociabat sibi. Vbi uero uidit nō omnem gloriā
ad se redire, inuidia contabuit, insaniuit, & occidere
tentat eum in quo certo sciuuit dominū inhabitare.

ALLEGORIA. Christū hodie exaltare uolunt
hypocrite & pharisaicū regnum, & prædicari eius
gloriam, ut ipsi magni habeantur & saginentur, ubi
diuersum uiderint, Christum cupiunt deiectū & occi-
sum cum omnibus qui eius gloriam, quod sit dei iusti-
cia, confitentur. Spiritus dei malus.] More fatidi
corum prophetat, siue concionatur actus satana, sibi
uidetur bene dicere, cæterū alij intelligunt errorem.
Figura illorū qui pseudoprophetæ dicuntur ubiq; in
scripturis, qui prophetāt mendaciū fingentes ex cor-
de suo, non habentes dei uerbū. i. fidem, utcunq; uide-
antur uerbū dei dicere, in extremo iudicio dicēt, Do-
mine, nōnne in nomine tuo prophetauimus &c. Et sa-
tanás dicit. 3. Reg. 22. Egrediar & ero spiritus men-
dax in ore omnium prophetarum eius. Tales menda-
ces spiritus sequentes doctrinas dæmoniorum nō su-

Q. 3

stinent Dauidem psallentem. i. eum qui canit canticū
sive prædicat uerbū domini, sed perditū uolunt. &c.

Tribunum.] Ne haberet sub sua potestate totum
exercitū ut ante. Ecce filia.] Vt cunq; in speciem
optimi uiri uideantur hypocritæ, ut cūq; sibi boni ui-
deantur, & fingant sibi excusationes in peccatis, ut-
cunq; dicant nobis, non licet interficere quenq; ne sia-
mus irregulares, non ingredimur in domum Pilati,
quia mundi sumus, &c. Tamen scriptura uocat eos
uiros sanguinū, & dolosos, & mendaces, & opera-
rios iniquitatis &c. Psal. 5. 57. 159. Esa. 59. &c. qua-
lem se hic prodit Saulis hypocrisis usq; ad finē cap.

CAPVT XIX.

Eraci Ionatæ oratione persuasus Saul,
iurat p deum, se nō occisurū Dauidem,
& tamen odium ponere non potest, ut ui-
deas, quām homo nō habeat liberum ar-
bitrium. Aguntur alij sp̄itu maligno ut Saul, alij sp̄i-
ritu dei ut pij, Ro. 8. Atq; id ut maxime quandoq; nō
uideamus, tāmē data occasione sese prodit. Nam, ut
beatus uir uelut arbor bona dat fructū suum in tem-
pore suo, quemadmodū dicitur Psal. 1. Ita impius da-
ta occasione suæ incredulitatis ædit fructus. Exemplū
hic habes Saulis, qui ne iuramentū quidem suū pen-
sū habens, quærit Dauidem ad mortem, postq; fortiter se

cerat, & uitam populi seruarat. Adeo cæca & impia est inuidia. Insignis est hæc figura illorum qui perse-quantur Euangeliū, id est regnum Christi ueri Dauidis. Evidentibus & rationibus & scripturis & expe-rientia nonnunquam superantur & animo uincuntur, ut ueritati fauere uideantur, aut certe putent non posse contradici, sed ubi rursum per Euangeliū suam am-bitionem, lucrum, iusticiam, & omnia quæ magnifica- ciunt, uastari uident, satana acti insaniunt. &c. Saul sperabat Dauidem Philisteis obiectum interemptum iri, quemadmodum satanas dum Christum egit in cru-cem, sed crescit inde Dauidis gloria, unde interitus putabatur, agente sic deo, qui in morte etiā suos seruat, & ad regnum ducit per crucem, uel inuitu-satana. Hic uides illam hypocrisim, de qua supra dixit apud se Saul, Non sit manus mea in eum, &c.

Et posuit animā suam in manū suam.
Id est se periculo mortis obiecit. Obserua orationem, ut scias quid sit in Psal. Anima mea in manib⁹ meis semper. &c. Misit.] Siue per Ionatā, siue per Mi-chol, prouidentiam dei seruatis ubiq; uides erga Da-uid. Quæris, an liceat sic fallere hostem, siue facto siue uerbis, utrumq; enim hic uides? Respondeo. Lex usuras permittit accipere à gentibus, Deut. 23. & in-sidijs licet adoriri aduersarios, etiam iubente deo, ut uides quandoq; in historia, ut liceat in hostes pietas

tis, quod aliâs non licet. Exempla multa uides in scripturis, ubi sancti pro sua & aliorum salute deceperunt impios, aliud dicentes quam res habet, ut & cap. sequenti uides. Nec scribit scriptura, quod ego sciam, conscientiam eos inde habuisse, immo uidentur de sua persona non uoluisse tentare deum, cum possent se uerbis & simulatione defendere, & in alijs officium fecisse charitatis. Exemplorum quidem sat habentus, sed quia scriptura non definit, nos ex factis legem statuere non debemus. Certum est illos sanctos illis simulationibus nihil mali in quenq; tentasse, sed iuuare uoluisse. Si quod quandoq; inde mali accidebat, praeter spem erat, ut infra cap. 21. & 22. Excipio causam ubi iure gladij uti licet. Illic enim decipere licere sentiebant, ubi licet per deum occidere, quemadmodum infra uides Achis decipi a Dauide cap. 27. &c. Honestius more scripturæ hæc uocaueris deceptiones quam mendacia, nam & deus decipere scribitur prophetas malos Eze. 14. qui tamen mentiri scribi non potest. Ego certe negare, me scire illum qui queritur ad morte sue ad damnum &c. excepto casu, ubi malefactor queritur iure gladij a magistratu. Porrò titulus psal. 58. indicat Dauidem hæc liberatione deo ferre acceptam, non studio Michol.

Misit Saul lictores, sapientiam, prudentiam & potentiam mundi hoc facto deus stultificauit, ut impij canerent, ad terram prociderent, omni aqua facerent

que prophetæ, dum interim inter ipsos erant, oblii: negocij ob quod uenerant. Figura persecutorū Euangelij, ut supra diximus, qui ubi audierint quæ uerissimæ sunt, uincuntur ad tempus, ut dicat nobiscū, rece dentes sunt ijdem qui fuerunt. Exemplū habes 10.7. de seruis qui dicunt. Nunquā sic homo locutus est. Ita ueritatem impij quandoq; fatentur in sui maiore con demnationem iudicio dei, dum non ceſtant persequē quod arguere non possunt, quemadmodū superiori capite diximus. Vestimentis scilicet superioribus, Vide annotationes D. Martini.

Rerum hoc caput ob oculos nobis ponit quid spiritus dei in Ionata, quid malus spiritus in Saule agat, ille pietatem & innocentem amat, defendit, hic odit & persecutur. Vsq; adeo hoc odium furit, ut ne filio quoque parcat ionatæ. Nec mirum, cum & sauiat & indigetur aduersus dei iudicium, quod deus cōsperit præferre Dauidem, ut manifeste uidimus cap. 18. qui affectus longe horrendissimus est in impiorū cordibus, adeo occultus ut ipsum uidere nequeant. Pijs autem spiritu argente statim sentiunt, & ueniā precantur, agnoscentes sese nondū in omnibus sequi dei uoluntatē, & dicentes, Fiat uoluntas tua. &c.

Quid feci?] Hæc satis indicat quid passus sit Dauid, & quam amaro animo fuerit, licet non dubitateat se habere deum protectorem. In ista infirmitate deus relinquit deus sanctos, ut de Iacob quoque legis trepidante nimium ad occursum Esau, ut in infirmitatibus suis discant agnoscere dei uirtutem, quemadmodum Paulus dicit. 2. Cor. 1. Atque hæc in nostri consolationem scripta sunt, contra illos qui sanctos nobis usque adeo stupidos producunt, ut nunquam senserint quod patiebantur, Et caput nostrum dixit, Tristis est anima mea. &c. Vno gradu.] id est parum distat ut occidat, quod ad uoluntatem patris tui attinet.

Ecce Calendæ. An liceat sic fallere supra dimicimus, Dauid ita uult sibi seruiriri, et Ionatas ita ei seruit per charitatem, quæ omnia sperat, omnia sustinet &c. & nihil coram deo & in conscientia fit contra Saulem, sed potius pro Saule, ut desinat furere in sanguinem innocentem. Fœdus domini.] id est iuramentum per deum &c. Domine deus &c.] Iuramento & imprecatione mala obstringit filius regis se Dauidi de fide seruanda. Atque per hæc magna charitate & animi compassione seruit fratri, quem uidet multa animi anxietate laborantem.

Et sit dñs tecum, sicut fuit cum patre meo. scilicet quando illum exaltauit in regnum. Quid hoc aliud est, nisi primū credere uoluntatem dei esse,

ut sit rex Dauid, et deinde cedere libenter suo iure, ubi hanc dei uoluntatem cognoscit, id quod est uere iustorum, contra quam uoluntatem Saul ex industria pugnat. Tres sagittas. Signo uult agere cum Dauide, ne uel famulus conscius sit huius amicitiae et fœderis, In quo et infirmitas Ionatae describitur, adeo impium timentis patrem. Quid ergo putas alios fuisse, de quibus supra scriptum est quod dilexerint Dauid, cum talis sit qui etiam unam animam cum Dauide scribitur habere? Ista infirmitate humana curat deus, ut electi discant ex ipso solo pendere. &c.

Mūdus. Secundū legis ritū forte nocturno somnio pollutus est, aut alia immūdicie legis. &c. et ob id recessit secundū legem ex ciuitate usq; ad uesperā. &c.

Filius Isai. Patris nomen non ipsius Dauidis nominat, qd' indignantis et despiciētis uidetur fuisse. Sic infra cap. 22. dicit ad Achimalech, Audi fili Achis tob. &c. Fili mulieris &c. Heb. Nequam et maligne.] Neq; filio proprio neq; pudicitiae parcit uxor, sed omnia etiam sua uult perditum, ut expleat animū satana obſeſsum. Horrendū profecto exemplum impiorum, qui aguntur ad diaboli uoluntatē. 2. Tim. 2.

Omnibus diebus.] Vides quid Saulem urserit, sed istud Ionatas propter dei uoluntatē contemnit.

Adorauit tertio. Quādmodum Christus in horo, id quod scriptura dicit, ut ostendat qua angustia

Capit. 2. no
w. 1. 1. 1.

Q 5

fuerit David, à qua deus tunc liberare noluit, tamen
fiducia in deū nō cadit, alioq; cur tertio adoraret?

CAPVT XXI.

HUerbis & facto singit aliud quām res
habet David in hoc capite. Alterū, quo
cælet consiliū sacerdoti, quēm timuit for
te nō subuenturū in necessitate propter
regis timorem. Alterum, quo se liberet à periculo qd'
timebat. Davidis infirmitas in utroq; describitur, aut
certe noluit deū tentare exponendo se morti ubi non
erat neceſſe, Infirmitatem tamē manifeſte nobis scri
ptura describit. Alterum autē quām male ceſſerit sa
cerdotibus & toti ciuitati ſequenti cap. uidebimus.

Achimelech. Supra cap. 14. dicitur Achias filius
Achitob, quemadmodū & ſequenti capite dicitur fi
lius Achitob, id quod moneo, ut ſcias iſtam progeniē
eſſe ex Heli, quēadmodū legis. 14. c. propter ea que
dicemus cap. ſequenti. Solus & nullus tecum ſcili
cet ex aulicis uiris, tantū uenis cū aliquot ſeruis, Nam
infra inueniunt puerū, qui cum Dauid euenerant.

Condixi] Cōmisi negocia ad diuersa loca, ſcili
cet ne iam omnes apud me ſint. Non habeo panes
laicos.] Heb. lingua cōmunes dicit, id eſt, quibus li
cebat uesci omnibus, ſed tantum panem sanctū. i. quo
ſecundū legem nō liceat uesci niſi ſacerdotibus.

Ad mulieribus. Mundicies legis erat pertinēs
ad sanctificationem illam externam, ne impediretur
desiderium in deum. Ideoq; iubet dominus legem da-
turus Exo. 19. ne appropinquent uxoribus. Et Paulus bonum iudicat ad tempus à congressu coniuges
abstinere ut uacent orationi, non tamen sine mutuo
consensu &c. Dicit ergo uasa, id est corpora seruo-
rum ab uxoribus sancta siue munda. Verū ait in uia
non nihil immundiciæ contraximus, uidelicet uel no-
cturna pollutione, uel alio secundum legem immun-
do contactu, sed hoc ipsum die transeunte transibit.
Nam lex dicit de uulgaribus & penè quotidianis im-
mundicijs, immundus erit usque ad uesperam &c.

Quare nihil hic est piculi, si nihil aliud obstat quam
immundicies externa illa. Sic Paulus quoque nomine
uasis utitur. I. Tess. 4. Hæc est uoluntas dei, sanctifica-
tio uestra, ut sciat unusquisq; uas suū possidere &c.
Vas enim more hebræo pro omni instrumento ponit-
tur, ut Eze. 9. Vniuersiūsq; uas interfectionis in ma-
nu eius. Et corpora nostra sunt instrumenta nostra,
quibus agimus. Et sancti dicuntur instrumenta dei,
per quos ipse suo spiritu agit, quemadmodum Christus
Paulum nominat uas sibi electum, Actuum. 9.

Insignis est hic locus interprete Christo, Mat. 12.
& Mar. 2. quem Moyses iubet audiri, Deuteron. 18.
Sentit hic sacerdos & David, licet adhuc sub umbra

361

legalis mundiciæ, id quod Paulus dicit Tit. 1. Omnia
mūda mundis. &c. & 1. Tim. 4. Omnis creatura dei
bona est. &c. & 1. Cor. 3. Omnia uestra sunt, siue Paul
lus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue uita,
siue mors, siue præsentia, siue futura, Omnia enim ue
stra sunt, uos autē Christi, Christus autē dei. & psal.
8. Omnia subiecisti &c. & alibi, Domini ē terra &c.

Si ergo licuit Davidi ista uti libertate credentium,
nondum reuelata Euāgelica luce, quando interim eti
am lex dei ista prohibebat, quid nos decretis & ele
mentis mundi torquemur, quando reuelatum est re
gnum dei non esse de hoc mundo, Col. 2? Necesse
& charitas dispensat de lege diuina, sicut interpreta
tur Christus, & nos truncis stupidiores, legibus huma
nis & doctrinis dæmoniorum nos simus alligari.

Erat aut̄. Hoc additum ppter historiā cap. sequē.

Si habes. Arma requirit qui sub protectione dei
est, sicut & ante requirebat panem, ne uideatur tena
tare deum, non tamē sperat in armis. ALLEGORIA.
Gladio post pugnat quē abstulit à Philistæo, sicut &
nos hodie scriptura pugnamus, quam sibi ante uedi
cauerant impiæ gentes, scribæ, & pharisei, qui suis
uiribus confidebant in regno satanæ, secundū doctri
nas dæmoniorū. Abstulimus gladium per deū Isra
el, & interficitur antichristi regnū spiritu oris Christi,
id est sancto Euāngelio. &c.

Ad Achis.] Ionatas diligit Dauid ut animā suam,
et omnis Israël diligit Dauid, et tamē ita deseritur
sæuiente Saule, ut magis tutū sibi putet fugere ad ad-
uersarios, quam manere inter amicos. Qui enim po-
tuerunt magis odiſſe Dauidem quam Gethæi, quorū
unus fuerat Goliath? ut uel hinc uideas qua necessi-
tate actus sit Dauid. Nihil leue describitur in omni
Dauidis persecutione. Tūtior est (ut in historia sequē-
ti uidebis) inter gentes, quarum inimicus erat, quam
inter Israēlitas, quos dominus sāpe seruauerat per
ipsum. De simulatione supra diximus. Verū stultitia
nostra est dum disputamus de talibus factis, an pecca-
rint in his sancti, nec nec Sancti incident ubi opus est
in ista consilia, non quærūt, nec postea ducunt imitan-
da. Neq; nos debemus inde leges facere. Hoc incident
Dauidi, incident tibi aliud per deum, si ita ei uisum fu-
erit, quemadmodū hodie quibusdam dat occasionem
euadendi ex carceribus, ex manib; hostium sine ullo
detrimento salutis aut scandalo Euangelij, ob quod
persecutionem sustinent. Certe Dauid liberationem
istam non tribuit simulationi, sed deo, qui consilium
simulandi ei dederit quo eum liberaret, id quod in
Hebræo satis declarat titulus psal. 33. ubi uidere li-
cet, quam ex hac historia doctus confidēdum doceat
deo in omni necessitate et uentris et mentis.

ALLEGORIA. Christus et Christiani corā priu-

cipe mundi & sapientia carnis uidentur insanire &
digni qui contemnuntur & abijcantur, Esa. 53. Ni-
hil enim uidetur nisi formæ crucis & stulticie, & fe-
rè sit ut ipsi fideles nihil uideant nonunq; nisi suum
peccatū, quemadmodū Christus quādo nostrum por-
tauit. Verum interim cæcus satan & stulta mundi sa-
pientia suos uictores non agnoscit. &c.

CAP VT XXII.

Oc caput indicat totam Dauidis proges-
niem nō esse tutam in regno Saulis pro-
pter Dauidem, & propter eundem occi-
dis sacerdotes domini. Qui potuisset aper-
tius describi ista tyranni insania? Neq; dei neq; ho-
minum hic habetur respectus, ubi seruitur animi infi-
delis morbo, qui affectus est in omnibus qui querunt
sua, ut maxime se se non prodant ad tempus, sed in
speciem optimi uiri uideantur. Simul omnes interisse
uolunt quotquot resistunt. Nam utcunq; atrocia ista
iudicentur, tamen speciem boni regis Saul defendere
conabatur, id quod & eius oratio indicat, Dauidem
enim persequitur, & quotquot ei fauent, ut eos qui in
regem conspirauerant & coniurati erant. Ita mentis-
tur iniquitas sibi, Psal. 26. Ita iustus & iusticie con-
fessor non solum persecutionem sustinet & odiū, sed
etiam quotquot ei bene uolunt, scdm illud. Si de mun-

do fuissetis, mundus quod suum erat diligenter. &c.

Speluncam.] infra uocat præsidium.

Quod cū audiſſent.] Augetur Dauidis angustia & necessitas, dū & suis est mali occasio, sed rurſum conſolatio eius est qd' nemo ex eis non agnoscit Dauidis innocentia. Ita tempat hic omnia deus, & facit in tentatione puentū, ut poſſimus ſuſtinere. 1. Cor. 10. Huc pertinet quoq; quod augetur Dauidi exercitus ex illis qui in angustia erant. Ita fit nō caſu, ſed dei proue denita nobis occulta, ut aliorū miferia (ut hic Dauid) ſit alijs cōſolationi, imo dū ſimul adſticti coguntur ſimul ſibi ſint adiumento per deum. Sic dū hodie ejicit alicunde bonos prædicatores & exules, facit ut alibi cōſcientijs adſtictis cū gaudio medeantur. Sic ejicit Iofeph ut in Aegypto per eū toti progeniei conſulat. ALLEGORIA. Christus eſt adſtictis cōſciētijs pater, id eſt, publicanis & peccatoribus ſeſe agnoscentibus, qui in ſcripturis pauperes dicuntur & unici, id eſt derelicti &c. Præterea nota hoc loco impiu regnū Saulis, qui ſanguinē ſitit innocentū, dū ſuę cupiditati obſequitur, ut hodie mūdi principes, & nō cōſulit, imo ſinit opprimi qui in angustia ſunt & amaro animo, & premuntur ære alieno, alioqui, cur fugeret ad Dauid? Et profeſtus.] Supra dimiſimus de fuga Dauidis ad gentes, cuius allegoriam forte aptiori loco tractabimus.

Dixitq; Gad.] Propheta nescio quo cōsilio iubet
Dauide redire in terrā Iuda, quo facto amplius irrita
tur Saul, & pereūt sacerdotes cū omnibus. Aduerte
igitur admirabile dei consilium. Contra domū Heli
locutus erat dominus supra cap. ij. id quod hic per
Saulem impletur grauiſſimo certe peccato, dum non
ſolum regem à deo uclū quærerit ad mortem, ſed etiā
propter eum ne ſacerdotio quidē à deo ordinato &
inſtituto parcit, ſed ut iſtud fiat occaſionem dat Achi
melech pietatis ſue charitatis ope, Maxime uero ſan
ctus ipſe Dauid qui ſacerdotem decepat. Vnde nunc
ait, Ego ſum reuſ omnium animarum patris tui. Non
tamen hoc uoluit Dauid. Itaq; ut iudicia ſua deus cō
pleteat, etiam ſancti ſæpe, dum nequaquam hoc uolūt,
cooperantur, ut non mireris, ſi, qui perire debuerūt,
abiecta Euangelica luce per errores etiam ſanctorū
ſeducti ſint, aut certe per opera quæ in ſanctis nō ſue
runt omnino mala. Nam futurum erat ut ſeduceretur
mundus Antichristiana doctrina, quæ eam ſpecie ha
bitura erat, ut etiam (ſi fieri poſſet) ſeduceret electos,
nimirum etiam errantibus ad tempus ſanctis, quos er
rare facit dominus, non perire, ut pereat qui dilectio
nem ueritatis non uſcepereunt. 2. Teſſ. 2. Sicut hic po
ſteri Heli debebant perire, ſed ad hoc oportuit Daui
dem ſanctum occaſionem dare, qui tamē nihil magis
abhorrebat quam hoc ſcelus, quemadmodum inſra le
gis, quod

gis, q. ne in sceleratum quidē regem & aduersarium data occasione audet mittere manum, propterea q. sit Christus domini &c. quando quæso tot Christorū & innocentū curaret mortē & sed, ut diximus, iudicia dei sunt talia, quæ agnoscentes ex uoluntate dei fieri pæcatoribus sumus animis si quid per nos nihil tale uolentes designatum fuerit, quemadmodū est illud, q. bona conscientia decepimus ante populu[m] miſsis, prædicatione, honesta uita &c.

Iemini] Id est de stirpe & tribu mea. Qui tamen sapienter orat secundū prudentiam & eloquentiam seculi, quādo caro iudicaret agi à Satana: & præterea uides quāta astutia colore bonū nitatur obducere cordi pessimo. Dauid hic ita insidiatur est sicut Christus cum suis seductor mūdi & perturbator &c.

Doëg] Iste impius Idumæus gratiā domini ambiens & sua quærens fit proditor innocentiae, figura omnium qui suæ ambitioni & cōmodo consulentes, conculcare adiuuant dei ueritatem & eius professores, ut indicat titulus psalmi. 51. Vbi increpatur impius, ut erat Saul, q. dilexerit talia & sperauerit in consiliis suis & rebus. Iustus autem ut erat Dauid, dicit, Ego autē sicut olua &c.

Num hodie. Quid mirum si consuluerim pro eo dominum, cū id antea solitus sim, certe non contra te, sed pro eo qui regni tui negocia gerebat. Insidia

R

torem regis ignorauit Davidem. Interim impium cot-
regis uides qui etiam non uult inuocari pro Davide
dominum &c. Morte.

Sententia impia est nunc, quæ tamen exequitur sens-
tentiam domini rectam supra latam cap. 2. Sic impij
sunt ministri dei dum etiam non deo, sed Satanæ ser-
uunt. Notus est locus Esa. 10. V. & Assur &c.

Sacerdotes domini subinde hic uocat scriptura, ut
atrocious scelus depingat & magis impium Saulis anis-
tum ei q; obsecundantis Idumæi Doëch.

Noluerunt,

Scilicet ueriti deum, utq; adeo adhuc infirmi ut non
defenderent innocentiam & pietatem.

Ephod.] Ne species quidem sacerdotalis habitus,
qui signū erat cōsecratiois diuīæ, deterruit à scelere.

Nobe.] Horrendo exemplo alijs ciuitatibus com-
minari uidetur, ne faueant Davidi.

De Abiathar diximus cap. 2.

CAPUT XXIII.

Stud scilicet fuit dei consiliū quare uolu-
erit Davidē reuerti in terrā Iuda, nempe
ut Ceila urbs Iuda liberaretur, et fortiter
agret per deū David pro suo regno contra Philistæ-
os, sed ista uictoria statim cruce premitur, dū Saul sibi
data ctiā à deo opportunitatē occidendi Davidē atra-

bitratur, & deus traditores fore prædictit Cœlietas qui seruati fuerāt Dauidis beneficio. Deinde et à Ziphæis exēplo forte Nobeancorū territis, proditus, obsidetur à rege, sed statim ubi oīa desperata Dauidi uidebātur, infusus regno Philistæorū exercitus liberat eū obsidione, ut uel ex hoc ca. uideas admirabilem erga Dauidem dei prouidentiā & misericordiā, deus in desperationē adigit, ut oībus desperatis ostendat q̄ sint ipsi curæ electi. Nihil non sit ne iste Dauid regnet, qui tamen rex est per deū uel in uitis portis inferorū, quemadmodū quid à Satana & mūdi potētia, sapiētia et iustitia, nō tentatur cōtra Christū & Christi regnū? & tamen manere oportet in æternū & perire aduersarios quē regnare uidētur. Hic uides quod scribitur Prover. 21. non esse sapientiā, nō esse prudentiā, nō esse consiliū aduersus dūm, ut discas nullo confidere præter dūm nihil timere præter dūm, ppter ea enī ista scripta sūt.

Eæ Philistijm.] Hic rursum declaratur uel Cœlianis, quis sit uerus rex & pastor in illo populo.

Consul.] Vult certificari de dei uolūtate & adiutorio, ne uideatur tentare deū, nā res est supra vires.

Porro.] Hoc interseritur, ne miretur lector unde fuerit i exercitu Dauidis Ephod sacerdotale, qd' in tabernaculo domini cōsueuerat seruari. Nō neglexit Dauid cū haberet sacerdotē & Ephod mādata de Iosue Moysi data, Nu. 27. Pro hoc si quid agē dū &c. Si talis

Confidare dolor
enī tempoz
Sulyma
affr. d. lra
d. far. d. nif

nō habuisset, usus fuisset sua libertate. Cor fideles nullis externis alligatum est, nisi deus iubeat. Aduerte q̄ deo mirabiliter disponēte, & dei sacerdotiū & dei regnū cū Davide est, cū Saule nihil nisi species et hypocrisis.

Tradidit eum dominus:

Ita iam iudicat impietas quasi dominus ab ipsa stet, sed contra dicitur infra. Et non tradidit eum dominus in manus eius. Vnde in psal. 49. Existimasti inique q̄ ero tui similis &c. Domine deus.

David ubiq; à consilijs habet deum, ergo perire nō potest, per Ephod autē in sacerdote interrogat dominū, ut hic agnoscat deus quod instituerat & mandauerat, ut supra dictum, alioqui sine dei uerbo ista fuissent ua-

Tradent.] Quis hanc reuelati= (na & impiationem dei non uidet intelligendam cū conditione, scia licet, Nisi fugeris. Sicut in Iona post quadraginta dies Niniue subuertetur, scilicet nisi poenitentiā egerit. Hic uides Davidi non fuisse tutum ne apud illos quidem quos seruauerat, ut discamus non cōfidere in hominibus quibuscūq; Hiere. 17. Non uoluit istam fiduciam deus esse in Davide. Ecce nunc habes urbem muniam, iues tibi obnoxios, totum Israēlem faucentem, quia auertisti Philisteos, non poterit iam rex nocere, aut nō permittetur &c. sed uoluit deus eum omnino de omnibus desperare & destitutū armis obijcere, ut in se solo speraret.

Ionathas. Dum fidem seruat & renouat sacra
mentū Ionathas cum Dauide, spiritu dei tactus pro-
phetat & confortat Dauidē. Ad hoc tamen non per-
venit Ionathas ut esset ipse secundus, uerū iuramentū
non solum Ionathan & Dauidem respicit, sed etiam
posteros, ut dictum cap. 20. Porrò grauissime damnat
patrē coram deo dū dicit. Sed & Saul pater meus scit
hoc. Non enim potuit nunc latere amplius Saulē, q. in
Bethleem unxiisset dominus per Samuelē ipsum Da-
uidem, & supra dictū est, q. Saul nouit à se dominum
recessisse & esse cum Dauide. Hæc non potest tacere
scriptura, ut ostendat istam hypocrisim contra consci-
entiam pugnare contra deum, dum uult coram homi-
bus uideri pugnare cōtra insidiatorem regis & re-
gni perturbatorem, quemadmodū nunc pertubatio-
nem omnium rerum prætexunt qui Euangelium op-
primere uolunt.

Ziphei. Ex hac historia

in qua nihil omittitur, quod ad sapientiā & uires his
manas attinet, cōtra Dauidē docet Dauid in psal. 53.
quid sperandū sit credenti, ubi inciderit in talē mor-
tem & inferos, nam illic ex hac historia proditionis Si-
phorū titulus est, Vnde & ait in persona Christi,
Psal. 17. Circūdederunt me dolores mortis & pericu-
la infernt inuenient me &c.

Benedicti. Ita persuadere nititur sanguinaria
illa hypocrisis, pro deo facere & obsequium deo quot

R 3

quot impietati consentiunt cōtra ea que dei sunt. Cēci sunt, inquit Christus, & duces cæcorum. Et ita quasi sub honore dei nomen dei blasphematur &c.

Porro.] Heb. Dum Dauid properabat Saulem fugere, Saul & uiri cuius in modum cornæ &c. Hic nihil aliud uidebatur quā mors. Sed ita deducit dominus ad inferos & reducit. Petra ista tutissimum praesidium uidebatur, sicut supra de spelunca dictū, unde illi loco nomen Petra erat, qui postea ex hac de liberatione nomen habuit Petra dauidens, uel petra diuisionis, q̄ illic diuiserat deus Saulem à Dauide &c.

CAPUT XXIII.

Iam ubi nihil omittit Saul & certo se sperat comprehensurū Dauidem, traditur à deo in manus Dauidis, & uel multus cogitur etiā cum lachrymis fateri dei manum & Dauidis innocentiam, suāq; iniquitatem in utrūq; Ideoq; ut solet statim iurat Dauidi fidem, quā more suo seruat, ut infra uides ca. 26. Subito enim stupore correptus, ubi audiuit se in manu fuisse Dauidis, quem sciebat regnaturum post se, flet, fatetur, iurat, sed poenitentiā hypocriticā fuisse res declarat, de qua supra quādoq; diximus.

Ecce dies.] Ista reuelatio domini alibi nō legitur. **Præscidit.** Admirantur prudentes mundi qui iſſo

fieri potuerint, nempe ut rex incomitatus in speluncam abiret, ut non sentiret obrepentem Dauidem & præterea partem uestis abscindentem, ut postea cognitum Dauidem non opprimeret, aut saltè ut in gratiam receptum diutius exulem esse permitteret. Non dum omnem prudentiam carnis peruiderūt qui per hæc diuina miracula eleuant. Quos queso comites desideraret uentrem exoneratus, ubi spelunca erat & nihil periculi timebatur, omnibus seruis ad os speluncæ obseruantibus? Quid sentiret rex unum Dauidem latenter obrepentem & præscidentem uestis particulā, dum interim ante speluncam & supra & circū quaque strepit trium milium equitum armatus exercitus? Quid si Saul etiam superiorem uestem interim, ut sit, abiecerit longius à se, ut facilius fieri potuerit præciso à Dauide? id quod tamen non indigimus ut asseramus. Nec mirum si tunc non oppresserit Dauidem, qui cum toto suo exercitu in stuporem subiit uersus erat, q. in morte iam præsentanea fuerat, se nesciente, & agnoscebat Dauidem longe se iustorem, ut uides in textu historiæ. Qui uero admiratur q. diutius exulem Dauidem permiserit, miretur & reliqua quæ de Saule scribuntur. Ecce respondimus sapientiæ carnis. Ceterum stultum est querere, ut hec potuerint fieri, cum in historia & serui Dauidis & ipse Saul fateantur hanc esse dei manū, an hic ma-

R 4

ius testimonium requirendū erat quā uel ex ore ipsius aduersarij. Percussit cor.

Conscientiam facti significat in Dauide. Id quod scriptura scribit, ut indicet timore dei in Dauide, qui etiā ubi potuisset, noluit contra id agere quod dei ordinatione institutum erat, Ro. 13. vnde iudicium commisit deo &c. Sic sensit, Deus Saulem abiecit, peribit ergo ubi deus uoluerit &c.

Ab impijs,
Simile Christus, Non potest arbor mala &c.

Manus ergo, scilicet ne vindicādo famam & ego impius. Inuiriā pati nō est impiū, vindicādo autem fieri potes impius. Scriptura deo iubet vindictā seruari.

Iustior. His oībus & uerbis & iuramento Saul suo ore se amplius condemnat, & horreō exemplo nobis ista impietas, quae pœnitētiam agere uidetur ut Pharaō plagatus, proponitur &c.

CAPVT XXV.

Iraris q̄ Samueli Saul non manifeste int̄tarit malū, de quo ipse Samuel dixit, Audit rex & interficiet me. Sed uidetur t̄i misse populu, apud quem uenerandus propheta habitus fuerat uel à puero & deinde sanctus index in Israēl, quin & quanti fecerit uel timore rex Samuelē, supra declarat historia ca. 15. & infra. 28. ubi in angū

Ita cupit sibi eū suscitari à morte. Iccirco ne huic quidem luctui uidetur defuisse rex uel in speciem. Post mortem uero Samuelis, quā speciem sanctitatis p̄se tulerit, forte ne populus ab eo deficeret ut manifeste impio ad Dauidē, qui iā exul iactabatur, ca. 28. declarat, abstulit enim magos &c. id qd' suo loco dicemus. Hic moritur ultimus iudex in Israēl in instituto regno.

In hac historia Dauidis contra Nabal, primū licet dicere, q̄ in impium & blasphemum potuerit uti Dauid iure gladij, maxime cum & ex Iuda fuerit Nabal, quia ex progente Caleb optimi uiri, erat enim rex à deo ordinatus. Sed dum sic excusamus factum Dauidis, incidimus in periculum, loquentes manifeste contra scripturam, quæ ait Dauidem vindictam quæfisse humano zelo, & in hoc bonā conscientiam habuisse, q̄ impius ille mori & occidi ab ipso debuerit, atq; iacire iurasse contra Nabal per deum Israēl. Vide uerba Abigail, uide & uerba Dauidis gratias agentis deo, q̄ fit seruatus ab effusione sanguinis, & ita esse luce clarus uidebis. Vindictam ergo iniuriae sibi illatæ quæsiuit Dauid, id quod prohibet scriptura, & humanum quid accedit ei quod certe erat peccatum, non hic consulit dominū, ut solet, sed omnino rem iustissimam arbitratur, quā deus uelit. Nihil enim magis imponit etiā sanctis quā hic affectus, dum ad nostram bonā intentionem, ut vocant, nos componimus, non ad dei uerbū.

R 5

uel uoluntatem. Hic namq; adeo certus est David in
causa quasi iusta, ut etiam iuramento confirmet se se-
rem conjecturum, & occisurum impium & blasphem-
um, quasi non contra dei legem, sed secundū legem
& iure. Conscientia certe erat bona, sed utq; opti-
ma sit impia est dum uerbo dei non regitur, quando-
quidem & Paulus dicit, se conuersatum coram deo in
bona conscientia etiam à progenitoribus. 2. Timot. 1.
qui tamē erat blasphemus & persecutor ecclesiæ. 1. Ti-
mot. 1. Iccirco postea gratias agit deo, q; per Abigail
auersus sit ab instituto.

Habes in hoc primo libro tria uota siue iuramenta, quoru[m] primu[m], scilicet Hannæ, solu[m] est piu[m], ubi omnia cõmittuntur manibus dei, & liberrimu[m] uotum est de re etiâ libera &c. quæ illic diximus. Alteru[m] Saulis, temerarium quidē sed quod speciē habeat religionis, de non edendo anteq[ue] conficiatur exercitus aduersariorū. Alia quæ subinde iurat de seruādo Dauide manifestiorem habent hypocrisim. Et ubiq[ue] contemnit se accepisse nomen dei sui in uanu[m] & iurasse, id quod est proprium impiorū. Tertiu[m] hic Dauidis, & ipsum temerarium, sed tamen bona conscientia factum, quasi summo iure. Huc non contēnit sed gratias agit subinde deo Israël, q[ue] deus nō permiserit hoc iuramentum impleri, tantiū abfuit ut doleret se fieri periurum. In tali bus p[ro]fessat nos fieri periuros & mēdaces, quā agere

— — *notis postfisi*

qd' deo displiceat ut ueraces, id est, impij inueniamur.
 Cur non idem facimus in nostris iuramentis, agentes
gratias deo & ueniam precantes de temeritate, postq
 reuelatus est nobis nostrae temeritatis error, utcunq;
 bona conscientia, sed quam non approbavit deus suo
 uerbo, iurauerimus & uouerimus cū interim nostra
 iuramenta ad maiorem uergant impietatem quam si
 impius Nabal fuisset occisus, qui occidi dignus erat. Si
 quicquid temere iuratur seruandum est, cur non accu
 satur David, q; iuramentum non præstiterit? aut cur
 non laudatur Herodes, q; Ioannem occiderit? Scilicet
 tuum iuramentum tanti est, ut liceat quasi sancte con
 tra dei uerbum, quo omnia subsistunt, & agere et uiue
 re? Per hæc non uolumus uiolari quæ ad pacem, ad
 sœdera licita, ad charitatem pertinent, qualia erant
 iuramenta Ionathæ, nam talia alioqui iam lex man
 dat fine iuramento &c. Dixi & quædā in Deutero.

Pharan] in Arabia est uicina Iudeæ &c.

Carmelus] iste est in Galilæa.

iuramenta

pacem

charitatem

lex

Magnus nimis. Proverb. 17. Quid prodest
 stulto habere diuitias cum sapientiam emere non pos
 sūt? Habes hic exemplum, q; pessime consultum est re
 bus omnibus, ubi potentia & diuitiae inciderint in ho
 minem stultum, id est, qui uerbo dei non sit sapiens.
 Quantæ uero crucē putas hanc sapientē & timentē
 deum mulierem portasse, tantæ impietati sociatam,

cui conuenit quicquid ubiq; legis in scripturis de milie bona? Sed reginam post facit deus & uxori sanctissimi Davidis, Sic enim solet electos deus ducere ad inferos & reducere, & impium seruare in diem malum. Præterea hypocritæ præ cæteris se amari à deo autumant, dum melioribus donis dei insignes sunt, potentia, diuitijs, eloquentia, sapientia mundi, legis doctrina, iustitia carnali, robore corporis, forma &c. qui bus hoc exemplum obijcimus Nabalis magni, diuitis, & donati optima uxore, qua nihil melius datur à deo quod ad hanc uitam attineat &c.

Homines isti boni.

Vides iustitiam Davidis, qui cum etiam indigeret cum sexcentis uiris, abstinuit à rebus fratrum, & ab eo quod non licebat extra necessitatem constitutis, ut hic etiā mali species abesset. Viuebat tamen cū suis proculdu bio ex rapina, quā gentibus auferrebat. Hoc enim ei licuit per deum, licet enim spoliare quem licet occidere, domino iubente & in manus tradente &c. Quod exemplum neminem licet imitari, nisi dominus similiter iubeat, ne dū exempla sequi uolumus sanctorum agamus contra dei præceptum.

Nabal] id est, stultus.

Fiant sicut Nabal, Id est, in insipientiam uer tantur & reprobam mentem, ut percant iudicio dei suu tempore, quemadmodū Nabal periturus est, non

enim poterit deus eius impietatem et blasphemiam diu
ferre, etiam si tu Dauid non occidas eum, non possum
meliora de eo sperare, qui saepe admonitus a me non
potest aliud quam blasphemare. Hic uide tamen, q[ui] ne
in impium maritum quidem officio bone uxoris obli-
ta est, committens ultiōrem deo quem non dubitabat se
liberaturum suo tempore &c.

Aufer. In se transfert peccatum uiri, ut non tam
Nabali quam sibi donetur peccatum. Quid potuit elegan-
tius et maiori eloquentia dici a sapientibus mundi ex-
temporaria oratione in hac causa? quis non uidet hanc
femina uerbo et timore dei fuisse instructissimam?

Facies &c.] Id est, dominus confirmabit tibi regnum.

Et prælia] Id est, dominus confortat te ut pugnes
pro populo suo, noli hoc dono abutiri in priuatum com-
modum, ut tuo affectu ulciscaris iniuriam tibi factam.

Erit &c.] Bene precantis est. Sit anima tua ser-
uata a deo in fasciculo, id est, numero uiuentium. Hoc
est tua uita custodiatur a deo integra inter uiuens, uita
autem aduersariorum uertigine et rotatu iudicij dei
intereat, ut nesciant quo se uertant &c.

Innoxium.] Sine cauſa, debuit transferri, id est
non propter rem publicam.

Et cum.] Bene precando Dauidi etiam pro se orat,
non dubitans manū dei uenturam super Nabal.

Et ecce.] Securitas dei contemptorum describit

tur, in quibus nullus dei timor. Contra, Christianis dicitur, Attendite ne corda uerstra grauentur crapula & ebrietate, ne repete ueniat super uos dies illa, quæ certe dies imminebat hic Nabali dum nihil minus cogitabat.

Et emortuum.

Sic obstupuit ubi audiuit mortem sibi fuisse uicinam, ut Saul supra ubi audiuit se fuisse in manu Davidis. Hic reuelata lege & iudicio dei non potest non perire Nabali, ut Cain & Iudas.

Misit.] Plures uxores habere non fuit contra deum, sed ab ijcere preter cauſam fornicationis.

Saul autem &c.

Et ad deum & ad homines ubiq; infidelitas Saulis scribitur. Iam & contra legem & contra pacta alteri dat uxorem Davidis dilectam. Promiserat rex filiam occisori Goliath, deinde adnumeranti ducenta præputia Philistinorum, & tantis promissis traditam, tanto periculo emptam charissimam uxorem tradit contra deum & homines alteri. Quia uero David sciebat uiolentiam uxori factam, ideo post eam repetit. 2. Regum. 3. Adultera enim non erat quæ patris uiolentia alteri tradita erat. In hac historia David est figura illorum qui in regno Christi gladio sentiunt uindicandam blasphemiam in Euangeliū, id est in eum qui unctus est a deo rex Christus, sed error est. Abigail autem illorum, qui tyrannide sentiunt ferendam, & commis-

tendum negotium deo, ut interficiatur Antichristi regnum spiritu oris Christi et aboleatur illustratione aduentus eius, ut liberata a tyrannide traditionum humana cum concedat Abigail in thorum Christi &c.

 Iphæi iterum proditores scribuntur, gratificari uolentes regi, homines impij, quæ admodum omnes qui non sentiunt id quod Petrus dicit, Obedire oportet magis deo quam hominibus. Atq; hic saul agit quod semper, nisi q; nunc maiori impietate, post quam coram Davide peccatum agnoverat et iurauerat &c supra ca. 24. Quim et David non recedit ab innocentia sua, nolens occidere regem, donec dominus occidat eum, uindictam deo committit uel doctus ex historia praecedentis capituli quam nouum sit affectus nostros sequi. Et planè hic idem agitur quod cap. 24 præter hoc q; hic David exercitata hactenus fide fortior animo factus sua sponte cum socratio descendit in castra Saulis. Tam saepe enim seruitus certo scit se curæ esse deo, et non posse Saulis in pietate perire, id quod exercitata temptationibus fides in nobis efficere solet. Prouchit enim deus ex fide in fidem, donec crescamus in uerum perfectum &c. Forò ne et in hac historia sapientia carnis habeat quod cauilletur, spiritus curauit ita addi, Quia sopor a deo

mino irruerat super eos, ut miraculum agnoscamus
dei curam agentis pro Davide, summa fiducia hic se
deo committente. **V**iuit dominus.

Hæc uerba omnia supra ca. 24. latinis temere ex hoc
loco sunt inserta. **S**acrificium. ut signo mani
festo ostendat dominus iniustitiam meam, sicut uisa est
iniustitia in sacrificio Cain. **V**ade &c.] id est, qui
cogunt me recedere à terra patribus, pmissa & nobis
data, in qua est ueri dei cultus, ad gentes idololatras,
ut his similis fiam, aut saltem periculum sit populo qui
mecū est ne discat ex gentibus malum relictæ lege dei,
Maledicti & hodie qui uolūt nos cogere ex hæredita
te domini, à fiducia in deū in fiduciam alienam &c.

Et nuc non. Sic intelligo. Qui me deferūt ad
regem hoc agunt ut non moriar in terra, quæ est hæ
reditas domini, sed cogar fugere ad gentes, quā sen
tentiam uidentur sequētia requirere, maxime q̄ Saul
dicit, Reuertere &c.

Dominus retribuet.

Hec sententia interpretatur omnes illas quæ de retri
butione loquuntur operum. Iustus iusta facit & merce
dem iustitiae accipit, iniustus iniusta facit & mercedem
iniustitiae accipit, Ex misericordia dei iusti sumus, iusta
facimus, non ex nostris uiribus, aut arbitrio, & merce
dem accipimus ex eadem misericordia & promissi
one dei, non nostro merito,

Et quidē

Et quidē, Id est, dominus est tecū, efficies quod
dominus uult & regnabis nullo prohibente &c.

Hoc scilicet est quod supra diximus ca. 22.
& in eam angustiam deductus est David ut
melius sibi fore sentiret inter inimicas gen-
tes quā inter suos. Et ad eū fugit qui præ-
ceteris erat Israēli inimicus, nempe ad regem Achis
in Geth palestinorū, ubi accepit ciuitatem Ziceleg à re-
ge ad inhabitandū principis more. Sed cur ad eum fu-
git coram quo antea timens furere se simulauerat? Re-
spondeo, iam ubiq; innotuerat eū principem qui Go-
liath confecerat, à rege Israēl quæri ad mortem, iccir-
co hic nihil insidiarū timebatur, sed tantus uir ut Phi-
listinorū regno commodus suscipiebatur, qui præterea
multa mala in Saulem facturus sperabatur &c.

Quatuor mensium,

Scilicet antequā fiebant quæ sequuntur, alioqui infra
ca. 29. ex Heb. dicit Achis Davidem apud se fuisse diē
annum, id est, multo tempore.

De Sur Gen. 16. Desertū ciuitatis uel loci Sur ex-
tenditur usq; ad mare rubrum. Non fuerūt isti ex po-
pulo regis Gieh, neq; ad Philistium attinebant, ne iura
hospitis uideatur David uiolasse, quos occidere & spo-
liare potuit David secundū uerbum dei, quod Iudei

S

de illis occidendis habebant. In quem
 Dauidis uerba uera erant, sed tamen per hæc fallebaſ
 regem, qui ex his intellexit Dauidem mala intulisse
 Iudæis, ut inimicis, quod rex maxime cupiebat, cum
 tamen Dauid potius egisset con. ra gentes, id quod li
 cet erat sine damno regis, tamen sciens nō tulisset. Fal
 lit ergo regem sine damno regis, in sui defensionem &
 suorum, dum facit illa quæ per deum facere licet. De
 hac fraude supra diximus, ne quis inde fallendi regu
 las componat. Est enim sapientia carnis in hypocriſi
 callida, ut legem faciat ex operibus sanctorum quasi in
 nullo potuerint peccare sancti. Verbū dei sequi debe
 mus nō opera sanctorum, niſi etiam imitandum ducas
 adulterium & homicidium Dauidis.

Ceni & Ieramel, uide infra ca. 30.

CAPVT XXVIII.

CRatio regis Philistijm erga Dauidem, ut in
 præcedenti, ita & in hoc & sequenti capi
 te describitur, nimirum ita curāte deo pro
 suo Dauide. Dauid autem hoc minus igno
 rans omnia committit deo, dum non licet sibi agere
 contra Israëlem neq; contra fidem hospitij facere, Li
 cet enim præcepium haberent filij Israël de perdena
 dis Philistæis ut alienis & inimicis, tamen altera legis
 tabula urgebat, diligere proximū, ut seipsum, & iam

proximus factus fuerat Achis, declarante Christo, Lu
cæ. 10. de Samaritano. Beneficium hoc regis erat, cæ-
terum cum Philistinis non legitur foedus iniijisse, et se-
quod pro tempore iniijisset, ipsis uiolatoribus irritum
fuisse, inuadunt enim regnum statim ubi audiunt Da-
uidem undum regem. 2. Regum. 5. Inter utrūq; igitur
David constitutus dum ignorat dei uoluntatem, du-
bijs uerbis loquitur. Nunc scias quæ facturus est ser-
uus tuus, quæ tamen rex, non ut dubia, accipit pro se,
quemadmodū et superiori capite. Et quia David om-
nia cōmittit hic deo, deus liberat ipsum ab utroq; pe-
riculo, ut dicemus cap. sequenti.

De historia suscitati Samuelis.

Primum, mors Samuelis supra ca. 25. descripta repe-
titur, ut scias dæmonis illusionem esse quod de susci-
tatione Samuelis legitur. Deinde aperitur quā speciem
iusti regis et pīj hæc desperata hypocrisia post mortē
Samuelis prætenderit, auferendo magos, ariolos et
pythonicos, quasi secundū legem, Leuit. 20. Deut. 18.
Esa. 8. Nituntur enī hypocritæ sese operibus legis uen-
ditare uulgo, neglecta et cōtempta in deum fiducia.
Sic nāq; scribitur de Saule. I. Par. 1b. Mortuus est Saul
propter iniquitates suas, eo q; præuaricatus sit māda-
tum domini quod præceperat, et nō custodierit illud,
sed insup etiā pythonissam cōsuluerit nec sperauerit
in domino, propter quod interfecit eum et transtulit

S 2'

regnum eius ad David filium Isai. Quid profuit Sauli habere nomen apud homines q̄ Arioſos non pateretur uiuere, qui ſupra ex Samuele audiuit. Repugnare uerbi dei eſt quaſi peccatum ariolandii, & nolle acquiescere quaſi ſcelus idololatriæ. Idololatræ ſunt omnes iuſtitiarij qui uerbum dei proiecerunt &c. Porro hypocriſim fuiffe hiftoria hic declarat, nam in anguſtia ea requirit quæ damaſſe uidebatur. Hypocriſis enim extra tentationem operibus legis gloriatur, & cultrix dei ſibi uideatur, in tentatione uero deſperat, quia nunquā fuit illic uera in deū fiducia. Vnde ait, Vdit Saul caſtra Philijm & timuit & expauit cor eius nimis.

Nec per ſomnia.

Nu. 12. Neq; per ſacerdotes. Heb. Neq; per lumen, quod noſtri doctrinam legunt Exo. 28. Lumen & plenitudo erant in rationali, quod ferebatur ante pectus ſacerdotis. Significat Saul neq; per applicatum Ephod & rationale in ſacerdotibus ſe audiri à domino &c.

Viuit dominus.

Iuramentum hoc eſt contra dei legem, tamen ſpeciem habet honorati dei. Ita blaſphematur ubiq; nomen dei per iſtos hypocritas.

Quā quæſo potestatem haberet hæc damnata ars in mortuos, niſi q; hic Satan ſe transmutat in Samueſis personam? Sic impios consultaffe mortuos indicat lex Deuter. 18. & Eſaiæ. cap. 8. quam illuſionem

diabolicam fuisse quis illic non uidet? Quod uero Samuelem scriptura scribit fuisse, hoc scribit quod mulier & Saul cum suis illic crediderunt esse, à simplicitate enim sua scriptura non recedit, Sic etiam lex prohibet à mortuis querere ueritatem, cum tamen illi mortui uere non sint, sed dæmones, sed qui suscitantur ex eis credunt esse homines qui uixerant. Porro quæ uera narrat & prædictit diabolus, nō mirum. Omnia enim hec iam corā uidet, scilicet de Davide regnaturo, id quod & homines tunc non latebat, & de Saule cum suis perituro, nihil enim præsidijam uidebat aduersus uim Philistinorum neq; ex hominibus neq; ex deo cui iam ex aduerso incedebat Saul, sed neq; David ille aderat per quem salutem facere solet deus. Facile ergo certis coniecturis diuinare diabolus potuit, qui tamen in his & fallere & falli potuisset. Permisit uero deus hec omnia uere dici à Satana, ut confirmentur amplius in errore qui dilectionem ueritatis non suscepunt. 2. Tess. 2. Vnde lex prohibet Deut. 13. etiā illis quæ eueniunt ut prædicta sunt credendum, dum illa signa postulant ut deficiamus ad deos alienos, quia inquit, tentat uos dominus deus uester, ut palā fiat utrum diligatis eum an non, in toto corde & in tota anima uestra &c. [Deos,] id est iudices, ut uides & Exo. 22. Ad deos utriusq; causa perueniet. Aut comes uidit cum Samuele illo personato, aut plurale po-

fitum est pro singulari, quemadmodū de uitulo aureo
dixerunt, Isti sunt dij tui Israël &c. id quod sequenti-
bus magis conuenit. Pallio.

In Heb. tunica sericia, quae est uestis sacerdotalis, Exo.
28. ut ista specie & iudex & sacerdos uideretur Sa-
tan, qualis fuerat Samuel, Nec mirum si in ista sancta
specie apparuerit, qui se solet in angelū lucis transfor-
mare, sicut pseudapostoli i apostolos Christi. 2. Cor. II.

Cras eritis, Id est, in morte eritis sicut ego, hoc
est moriemini sicut ego mortuus sum.

Cecidit.] Vide quae angustia, & quae desperatio,
ita ut illa mulier condoleat & iuicare nitatur &c.

Posui animam meam.

In manū meam, uide rursum quemadmodū & ca. 19:
dixi. quid significet uersiculus in psal. Anima mea in
manibus meis semper.

CAPVT XXIX.

Item admodum supra diximus, David in
isto dubio sic sensisse uidetur, Filii Israël
sunt populus meus & fidelitatem debo
regi Philist. eorū, sed forte iam uult deus punire filios
Israël impios, aut uult ne seruem fidem datam dei ho-
stibus, ne pluris faciam fidem meam quam dei uolun-
tatem (quemadmodum uotarij nunc faciunt) Ego neu-
trum intelligo, hoc autem scio & neutrū iam possum.

tum bona conscientia, expectabo ergo dei uoluntatē, & quicquid ille inuocatus iussit faciam, is enim me detrusit in hanc necessitatem, is faciet ne quid contra eius faciam uoluntatem, utcunq; iudicauerint de me homines. Fides quæ datur homini tunc nulla est quando fides in deum aliud requirit. Exigit quidem secundata tabula ut fidem, promissa, iuramenta &c. hominibus facta præstemus, sed non contra primam tabulam. Imò contra primam tabulam nulla iuramenta & uota præstanda sunt, nisi præstare uelis diabolo non deo, Non enim tibi tua temeritas tanti esse debet ut uiolens diuinam ueritatem, Deus est uerax, tu mendax, atq; in hac re humiliare coram deo ubi quid tibi acciderit per iuramentum & uotum quod præstare non potes nisi contra dei uerbum &c. Iccirco hic liberat dominus Dauidem & cogit eum consilio Philestinianorum retrocedere. In hoc enim casu si te deo per misericordiam deus dabit consilium, ut sine conscientia mala libereris, quemadmodum liberat nunc eos qui se traditionibus humanis deuouerant, ut uiolati iuramenti non habeant conscientiam per uerbum dei quo doctis sunt a deo, quemadmodum conscientiam non habuit Dauid supra cap. 25. sed gratias egit q; non præstiterit iuramentum. De illis uero qui sine uerbo dei iiccirco conscientia mala, hodie omnia temere tentant, facientes ex libertate euangelica libertatem carnis cum

S 4

maximo euangelij scandalō, De illis, inquam, ista non dicimus &c.

Vixit dominus.

Quod per dominum iurat, & postea angelum dei nominat gentilis rex, quis non uidet in illis terris famam dei ueri mansisse à patribus? licet iam falsus dei cultus illuc regnarit. Canaan filius Cham filij Noe primus illas terras possedit, inde illustratæ sunt peregrinatione Abrahæ Isaac & Iacob, ut uides in Gen. qui certe multis illuc prædicauerunt & timorem dei docuerunt, in quibus terris uel in Salem inuentus est etiam ille Melchizedech sacerdos dei altissimi, & forte adhuc alij. Vides quām sanctam conscientiā habeat Abimelech rex Palestinorum in Gerare Gen. 20. Sed ita ferè fit ut opinio de deo transeat ad posteros, fiduciam deū pereat, & nihil reliquid ex pietate præter falso cultū, ubi prædicatio uerbi dei cessauerit.

Vt non ueniam.

Non satis candidum est hoc Dauidis uerbum, sed prolatum ubi iam uidet nihil esse periculi uel sibi uel regi Palestinorū uel Israëlitis ex his uerbis, tantum ut gratiam regis non amittat, de quo supra saepe diximus. Et dubium est in oratione ut non ueniam & pugnem contra inimicos domini mei regis, id quod intelligere licebit uel Saulis uel Achis, Ab utraq; enim pugnasse iam uidet uoluntate dei arceri.

 Vm Dauid sequitur regem, Amalechitæ irruunt in ciuitatem quam rex Dauid dederat, forte iam sentientes inde si bi damna inferri, aut certe propter Isra elitas illic hospicio suscepitos, qui per Saulcm genus ip forum penè extinxerant, supra cap. 15. Nam & nunc dāna Iudæis intulerant, ut uides in uerbis serui Aegy piij. Quis hoc non iudicaret casum: sed dei prouiden= tia est, Deus facit abesse Dauidem, ut audeant aliquid Amalechitæ quos deus uult occidere, ut dictū cap. 15. Se quidem uindicaturi ueniunt, sed dei iudicio ueniunt ut occidantur, Dauid uero remittitur quasi consilio Philistinorū, sed deus ista efficit pro Dauid, quo soluat eum à periculo de quo supra diximus, & mitat eū in Amalechitas, ut hic præletetur prælia dei contra dei aduersarios quos Saul reliquerat. Atq; ad hoc prohibuerat dominus manus Amalechitarū, ne quem occiderent ex sicelitis &c.

Lapidare. quia senserunt propter Hebreos hoc sibi contigisse.

Et lassi quidam substiterunt.

Hec erat tentatio fidei, sed pergit Dauid in uerbo dei quod audierat. Persequere &c.

Et inuenierunt.

Iste quoq; seruus abiectus fuerat quasi inutilis, sed or= dinatione dei utilissimus ad negocium istud domini.

vide uero hic q; qui uerbū dei habent quo solo fidunt,
non interim negligunt humana, sicut enim utuntur ar-
mis sic & ministerio huius serui, in nullo tamen confi-
dunt quam in uerbo dei, certi quidem sunt se compre-
hensuros hostes, sed quibus medijs & qua uia ignorāt,
non ergo respūnt occasiones interim à deo oblatas.
Id quod interim dicimus contra nouos spiritus quasi
euangelicos, qui usum creaturarum damnant, quo ta-
men uelint nolint carere non possunt, cum deus no-
bis crearit creaturas, ut utamur, & solum prohibeat
ne eis confidamus &c.

Iura mihi per deum.

De ista dei opinione in illis gentibus diximus cap. su-
periori. Iste seruus erat Aegyptius, Aegyptij erant ex
Cham qui fuerat in arca Noe, vnde Aegyptus in psal.
dicitur terra Cham, Præterea in cultu ueri dei optime
instituti sunt Aegyptij regnante illic Ioseph, quem ad-
modum in psal. dicitur, Ut erudiret principes eius ut
uellet, & senes eius prudentiam doceret. Neq; etiam
fieri potuit, ut non multi ex eis docti fuerint aut sal-
tem opinionem de deo Israel conceperint ex cohabita-
tione Hebraeorum per quadringentos annos. Quid
q; reliquiae Aegyptiorum, ex solis contra patres ipso-
rum miraculis factis, doceri potuissent &c.

Discubebant. Impij dum quasi uictores ex-
ultant iudicio dei pereunt, voluit hic deus eos esse se-

curos ut perirent.

Pessimus.

Primū quia suis viribus quod gestum erat arrogabāt, deinde necessitatem fratrum ferre non poterant, illic contra deum hic contra proximum agentes, atq; adeo contra omnia præcepta dei. Præterea manifesta erat lex Nu. 31. Tollite summam &c. sed ferē fit ut scripturas negligamus, Hinc ista lex hoc loco innouatur quasi nunquā ante seruata, Dominus prædam dedit non viribus pugnatorum sed populo suo, Hinc & ex præda gratificatur David etiam omnibus suis amicis ut commune fiat gaudium propter cæsos dei aduersarios.

ALLEGORIA. Amalechitæ primū inuadunt filios Israel egrediētes ex tenebris Aegyptiorū, id est, regni principis tenebrarum, ergo occidendi sunt uero bo dei & nihil ex eis relinquendum, ne postea contrarios inualescant suis armis, id est, falsa interpretatio ne scripturarum quasi pro suis traditionibus, quibus conscientiæ libertatem nobis auferre conantur &c.

CAPVT XXXI.

Scriptū est in psal. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. Non ergo refert qua morte interierit Ionathas iustus dum pugnat pro hæreditate domini, Iustus enim si morte præoccupatus fuerit in refrigerio erit &c. quæ legis de exitu iusti, iudicio mundi quasi

contempto et malo Sapien. 4. Contra alibi, Mors peccatorum pessima, quam hic legis Sauli contigisse, qui non sperauit in deo Israël sed consuluit Pythonissam, ut dicitur in Paralip. et ita urgentibus hostibus actus in præliu desperatione, ut Iudas apostolus perijt, atq; hic perdidit illos quoq; secum quos antea per deū fortis saluauerat, et is blasphemia dei Israël iam tandem est in gentibus et templis earum quem deus exaltaverat. Hic est finis hypocitarum, quemadmodū dicitur toto cap. 20. Iob. Hoc scio q; à principio et c. Regnāt, gloriōsi sunt, sapientes et iusti uidentur et aliorum saluatores, sed finis declarat eos esse ignominiam dei et blasphemiam. Huc pertinet quod de sale infatuato dicit Christus, et Ro. 2. propter uos nomen meū blasphematur in gentibus tota die. Talis et nunc tandem prodidit deus nostros hypocritas Christiana pelle testos, post quā eos cœpit dijudicare uerbo suo et à regno deturbare, ut redeat regnum ad Dauidem, id est, Christū Dauidis filiuū per sanctum euangeliū creditū.

Montes illi dicuntur montes Gelboe ab ingenti uicu illuc qui dicitur Gelbos.

Illudentes mihi. suæ gloriæ nondum est oblitus. simile legis de Abimelech qui se regem fecerat post mortem Gedeonis, qui ut scribitur Iud. 9. uulneratus à muliere fragmine molæ dixit armigero, Eunagina gladium tuum et percute me, ne forte dicatur, q;

à fœmina interfectus sim. Non est simile de Samfone, quem condēnare non potes, quia deus in morte Samfo-
nis cooperatur, uires dei illic agūt nō uires Samsonis.

Trans uallem. Hic uallis dicitur uallis Isra-
el Iosue.17. hebraice autem Emeck.

Habitarunt].i. præsidia illic, ut fit, posuerunt &c.

Habitatores Iabes.

Beneficiūt iſti memores beneficij per Saul accepti, su-
pracap. II. Cum suo periculo beneficium reddunt uel
mortuo, uel circa & David bene precatur & benefi-
cia promittit eis. 2 Reg. 2. *Samueles*

Combussérunt.

Qui mos Iudæis non erat, sed forte hic ita consultum
uidebatur propter cadauera insigni ignominia à gen-
tibus affecta, uel ne forte rursum cadauera à gentibus
repeterentur, uel alia causa &c.

Ieiunauerunt.

Ad officium funeris quoq; pertinebat dies luctus age-
re, sicut de morte Samuelis etiam supra legis. Quic-
quid beneficij hic legis laus est uiuorum, mortuos ni-
hil iuuat.

Finis Libri Primi.

INCIPIT SECUNDVS LIBER.

ACTENVS rex erat David à deo electus, sed nihil minus uidebatur quām rex etiam sibi ipſi, niſi q[uod] uerbū dei habebat, impietas hypocritici regni interim præualuit, & Davidem exulem malefactorēm q[uod] iudicabat, Nūc autem regnat sed non sine tentatione, Concertatio eſt inter ipsum & domum Saulis, & super Iudam ſolum regnat ſep[tem]tem annis, anteq[ue] à toto Israële uſcipitur, non tamen deſunt qui per totā uitā Davidis malunt regnū reuerti ad Saulis familiā, testis eſt ille Semei, cap. 16. Abiit ergo impios, expugnat gentes, milici & regnum h[ab]et. Quin & nō nunq[ue] peccatis ſuis David premitur, ut uides in historia vrie & numerati populi. Hinc & ſub cruce laborat, dum iniquitatē uidet in filijs, & p[ro]letra dum à proprio filio ad tēpus ejicitur ē regno. Hic arcā dei adducit in Hierusalē, tendit et tabernaculū, munit ciuitatem, aedificat ſibi domum, uerū templum ad quod oīa parauerat, cuius omnia ministeria ordinat, cōſummare non potuit deo prohibēt, ſed diuinas accipit promiſſiones de ſolio aeterno, que in Christo domino noſtro cōplete ſunt, quas Eſa. ca. 57. uocat, mi

55
 Et p[ro]m[is]ſio n[on] p[ro]p[ri]a ſericordias David fideles. ALLEGORIA.
 p[er]tinet p[ro]m[is]ſio Populus Iudeorū ex uerbo dei fecerat fiduciā ope
 ſericordias Iudei fideles

rum Esa.1.id quod uidere licet in historijs euangelicis,
quod est regnū Saulis, Interim expectabatur regnum
Davidis.i.Christi, quod est regnū ueritatis, qui ubi ue-
nit à paucis primū suscep̄tus est, nam hypocritarū re-
gnū reluctabatur, donec cresceret hic David & non
solū Iudeos sed & ḡetes per suum euangeliū deo sub-
iugaret, licet interim reclamantibus, murmurantibus
sed pereūtibus hypocritis, qui perdiderūt & gentem
& locū, dum regnum sperant ad se redditurū. Itaq; hic
persecutione & Iudeorū & gentiū clarior fit & au-
gustior gloria huius Davidis. Dum enim præmitur cre-
dit gloria Christi. Sed qd est quod David etiā peccat̄
Respondeo. Dū hic nō quietis sed militiæ regnū descre-
bitur, certū est regnū Christi in terris describi ubi ad-
huc pugnatur. Christus quidē non peccat, sed Christia-
ni derelicti nōnunq; sibi, ut discant nō altū sapere, suis
præmuntur peccatis, quæ Christus oīa pro nobis suscep-
pit & in ligno crucifixit, summūsq; pontifex quotidie
apud patrē pro eis ut tollantur intercedit, qui est iusti-
tia & satisfactio nostra. Itaq; in regno Christi peccata
quidē sentiuntur sed non dānant, dum credētibus per
misericordiā dei non imputantur. Vnde dicitur infra
ca.7.Qui si inique aliquid gesserit &c. Quid attinet
dicere de cruce, cū omnes quotquot uolūt pie uiuere
in Christo persecutionē patiātūr? Huc quoq; pertinet,
& perficit quidē oīa quæ ad regnū pertinent, possidet

Iudæos, subigit gentes, ordinat dei cultum, parat omnia ad consummandum futurum templum, sed tamen templum & quæ dei sunt perficerenon potest, omnia tamen in conspectu dei & ab ipso deo acceptantur pro consummatis, quia in regno Christi imputantur quidē nobis, quia suscepti sumus, omnia pro perfectione, consummata tamen iustitia in hac uita non contingit. Omnia uero post mortem Dauidis sub Salomone consummantur ut dicemus suo loco. Omnia uero horum exemplum hodie uidemus quando regnum Saulis, id est hypocritarū, perit, Christo rursum per euangelium incipiente regnare, non desinent tamen ad finem usq; mundi qui cupiant regnum ad Saulem reuerti &c.

CAPVT PRIMVM.

Vām uero corde hic doluerit Dauid ex præcedentibus uidere licet, id quod est exemplū diligendi inimicum si in solum Saulem respicias, quē dolet Dauid tam turpiter interisse, cum gloria fuerit Israēlis cōtra gentes, quæ nunc gaudent & blasphemant nomen domini. De Ionatha & filiis Israēl occisis quid attinet dicere in hoc lucū Dauidis? Iacet populus dei, & dei nō men blasphematur in gētibus. Porro Amalechites qui mendacio gratiā inire uoluit apud Dauidem, licet nō mentitum Iosephus uelit, sententia oris proprij perit. quēadmodū

quēadmodū ille in parabola euāgelica , cui dicitur,
Ex ore tuo te iudico serue nequā. Non enim iam par-
cere debuit ei Dauid, quē dominus tradiderat in ma-
nus eius iudicandū ex oris sui sententia . Sciebas, in-
quit, Christum esse dominū, quia ex proselytis te esse
dicis, ergo nō debebas hoc malū facere, ne iūsus qui-
dem, nisi etiam nō peccasse putas. Doēch Idumæum,
qui iūsus occidit Christos domini. i. sacerdotes. Inci-
dit uero in hoc iudiciū Amalechites hic iudicio dei,
ut cū reliquis Amalechitis periret, à quorū cāde iam
Dauid uenerat. Corde enim Amalechites adhuc erat,
qui externa circuncisione Iudæū proselytam se men-
tiebatur. Veste conscissa. &c.] Quæ tunc erant si-
gna luctus. Iste enim luctum simulabat. &c.

Arcum.] Vulgo intelligunt, ut filij Iuda discant
arcu iacere, & exerceantur ad præliū, & fortes sint
ne cadant aduersarijs. &c. Quod si uerū est, librum
iustorū intelligo librum Iudicum, ubi dicitur cap. 3.
Haē sunt gentes quas dominus dereliquit, ut erudiret
in eis Israēlem, & omnes qui non nouerāt bella Chaz-
nanorū, & postea discerent filij eorū certare cum
hostibus, & habere consuetudinem præliandi &c.
Verum nō uideo, qui hoc loco huic conueniat. Iccir-
co arcum putamus fuisse carminis siue lamentationis
huius appellationem, & istum librū qui hic citatur,
non extare nunc. Iosephus quoq; dicit se uidisse epi-

T

taphium Saulis & Ionathæ à Davide conscriptum,
quod uerisimile est esse istud quod hic describitur,
aut huic simile. Arcum igitur dicimus carmen in quo
canitur arcus fortius superatus, & fortis cecidisse qui
uictores euadere solebant, q.d. Tantus est hic luctus,
ut perpetuæ memoriæ mandari debeat, quemadmo-
dum quod carmine celebratur &c.

Inclyti.] Incipit carmen. Et dicit, Super montes
tuos, non dicit, ô Israël, uel ô Gelboe. Sicut enim af-
fectus læticia gestientium, alijs non sibi, obscure lo-
quitur, ita & dolentium &c. Sic in psalmo, Funda-
menta eius &c. Certa tamen sententia ex sequenti-
bus deprehenditur. Nolite.] Non potest prohibi-
bere David, quod ubiq; iam dicebatur in ciuitatibus
gentium & templis, sed affectum suum indicat, quo
nollet hoc dici, significans quād doleat de ista inter-
gentes blasphemia. Montes.] Loco ei iam male
precatur, ubi talia mala contigerunt, quasi diceret,
Non sit hic locus acceptus deo, ut illic aliquid frugis
proueniat, uel in usum hominum, uel in oblationem
dei. Sagitta.] Laus mortuorum, quemadmodum
fit in epitaphijs. Aquilis.] Scilicet ad persequen-
dum hostes &c. hyperbolice orationes sunt.

Vestiebat.] Ex præda hostibus erepta. Vestræ iā
illæ deliciæ perierunt &c. Quō.] Qui ita finit sans
indicat se plura uelle loqui, dū dolor nō permittit.

 Actenus regnaturū se crediderat Dauid propter uerbū dei qd' habebat, sed quan-
tos insultus ista fides passa sit, uidimus. Sic enim exerceri solent corda creden-
tium, ut saepe anteq; præstetur promissa, adigatur ad
desperationem, & certe in desperatione, id est morte
& inferis, man rent, nisi paterna dei bonitas nobis sic
infirmitatem nostrā, & suā erga nos curā declarare
uellet, ut discamus non in nobis, sed in ipso sperare.
Hic autem nunc Dauid scdm dei uerbū regnat, uide
tur cōsecutus promissa, sed hic tentatio rursum fidei
est, ne quod cōsecutus est periculo capitū sui & suo-
rum amittat. Quid putas eū animi habuisse, dum so-
la tribus Iuda eum suscipiebat regem, undecim autē
tribus regē fecerūt Isboseth filium Saulis, quasi regnū
hæredē, & pugnabatur contra Dauid, quasi cōtra re-
gni inuasorem & occupatorem? Et hæc tentatio du-
rat septem annis. Non speremus nos aliud in regno
iste Dauidis, id est Christi, ubi alijs temptationibus de-
functi sumus, aliæ uel pares uel maiores succedunt,
sic interim uolente patre nostro deo, qui omnem filiū
quē suscipit, corripit &c. Heb. 12. ex prouer. In qui-
bus temptationibus persistere non liceret, nisi subinde
suis cōsolationibus pater misericordiarū nos recrea-
ret, & in suo uerbo confortaret. 2. Corinth. 1. & in
psal. Secundum multitudinem dolorum &c. ut non

T 2

dicam, quod hoc penè in omnibus psalmis canitur. Sic & Dauid nō sine consolatione dei est, dum oppugnatus uidet paulatim aduersarios deficere, se uero proficere & indies fieri maiorem, ut uides hic usque ad caput. 6. Quemadmodū & superiore tentatione uidit nihil Saulem proficere, & ubiq; sibi manū dei præsentē, etiā ubi maxime timebat aliquando absensem. Nobis itaq; ista exempla descripta sunt, ut in fide dei uirtutem & benignitatem discamus &c.

Consuluit. Sine uerbo dei nihil tentat, cui ita fudit, ut statim dimissa Siceleg omnia transferat ad suos cum omni suo exercitu & populo.

Vnxerunt. Ter unctus legitur Dauid in regē. Primū à Samuele iussu dei, quo declarauit Samuel, hunc esse regem à deo electum. Secundo à Iuda. Ter tio à toto Israële, cap. 5. quo declararunt se hunc suscipere regē. Nihil enim aliud illa externa unctio hominibus significabat. Cæterū de unctione diximus libro primo. Hebron ciuitas est, cui multa oppida adiacebant, olim ciuitas gigantū, ædificata septē annis ante Zoan ciuitatem Aegypti, Num. 13. ubi sepulti iacent Abraham, Isaac, & Iacob, Gen. 49. ubi erat spelunca illa duplex, Gen. 23. Ut illic inciperet Christi regnum in terris, ubi quiescebant, quibus factæ erant promissiones. Moyses ad illam terram ingredi non potuit, ne lex uideretur irritas facere dei

promissiones &c. Vide quantus campus hic esset reuelandorū dei mysteriorū. Et nunciatur.] Obiter hoc interseritur, ut amplius declaretur, quo animo fuit in inimicū, de quo supra. Abner &c.] Hæc est illa tentatio Dauidis, de qua diximus. Iacobeth iste ignarus fuisse declaratur, quia infra ca. 3. Abner scribitur regere domū Saul. Hinc & cū alijs ante neque computatur, neq; in prælio scribitur fuisse cū reliquis fratribus. Neq; uero ætas prætexi potest, qui hic. 40. annos natus dicitur. Egressus. Non solū uidit Dauid aliū regem constitui super Beniamin & oem Israëlem, sed etiā contra se pugnari.

Porro.] Temeritas principū & ducū exercitus de scribitur, qui nihil pietatis pensi habent, quibus homicidia lusus sunt. Experiāmur, inquiunt, uires nostrorum, uter habeat fortiores &c. Et ortū.] Propter Dauidē istā uictoriā dedit deus, & præterea reliquias uictorias per Ioab, optimū quidem iudicio hominum ducem, cæterū coram deo impiū, ut alijs locis dicemus. Iste Asaël infra capite 23. Gr. I. Paral. II. inter fortis Dauidis laudatur uir optimus, sed dū sua uelocitate & foritudo fudit, perit. Exemplum ne de dei donis præsumamus.

Et leuare. Timebat regnum quandoq; uenturum ad Dauidem, cuius Ioab erat militiæ princeps, ut eius uerba indicant infra capite tertio.

Periculosa. Vergi. Vna salus uictis &c. Verū in Heb. est, An ignoras nouissimum esse amarū? q.d. Et tuis malū curabis, si perreixeris, licet uinces, tamen cruenta erit uictoria.

Viuīt dominus. Sine dubio hoc erat mandatum à Dauide, non ut quærerent fratrum necem, sed se defenderet, dum aliud non licebat. &c.

Præter Abner.] Nobilis iste & optimus erat, ico circo cum cæteris non nominatur, & eius sepultura describitur.

CAPVT III.

RAUCIS in principio huius capitinis eleganter descripta est fors utriusq; regni Saulis & Dauidis, id est hypocrisis & ueritatis. Concertatio est, illud uidetur fortius, hoc infirmius, sed istud paulatim in deo proficit, illud deficit. Præterea historia describitur, quod Abner princeps militiæ Isobeth, iratus domino suo regi, omnem Israëlem uult adducere ad Dauidis imperium, ad quem omnia agnoscit pertinere. Hic Dauid gaudet, quod sine effusione sanguinis ita ueniat ad se totum regnum, reputans istam esse domini uoluntatem & prouidentiam. Sed quemadmodum in psal. scribitur, Dominus reprobat consilia principum, carnalia ista erant, dominus autem ita uoluit Dauidem regem fieri totius Israëlis, ut hoc ipsum nulli posset referri

acceptū. Nati.] Hoc quoque ad incrementū pertinet. Verum ne in carne cōfidamus, magna crux Dauidi imponebatur in quibusdam filiis. Amnon stuprat sororē, & hic occiditur ab Absolone, Absalon patrē exturbat regno, Adonias, patre ignorāte, regnum cū pit occupare. Cū ergo.] Ignauia Iacobeth describitur, id quod quoq; ad decrementū ipsius pertinet, de qua supra diximus. Hunc seruarat deus, ut per hunc negotiū fieret Dauidi, qui tamen proficere non posset, mirū dei consilium.

Ingressus, iam data occasione per irā incipit sentire pro Dauidē, & multis modis se damnat Abner corā deo, dū dicit, Iurauit dominus Dauid, Itē, locutus est ad Dauid, dicēs, In manu &c. Si hēc sciuit cur constituit aliū regem, factus omnis sanguinis, qui propterea effusus est, reus: qui præterea perpetuo, si licuisset, ita seruasset regnum contra Dauid, nisi quid eius obstatisset cupiditatibus. Perit ergo, sed postquam resipuerat hic maximus princeps in Israēl, & multo melior quam Ioab, iustiorq; occiditur à Ioab peditorie, nullo iure, ne belli quidem, ut uides in uerbis Dauidis. 3. Reg. 2. & ibidem in uerbis Salomonis. Et licet Ioab ultiōrem cogitarit occisi fratris, uidetur tamen inuidia causa maior fuisse quod Abner uidebatur multo dignior princeps apud Dauidem futurus. Pœna uero istius proditōnis dilata quidem est, sed

T 4

tamen per Salomonem mandante Davide executa
in caput Ioab. Quid putas tulisse Dauidem, dum in-
terim istum cogebatur principem ferre, de quo etiam
conqueritur obiturus? Cuius iniusticia non solū hic,
sed etiam alibi clarescit, dum & Amasan haud dis-
milititer occidit. Item dum prompte obedit Dauidi
de morte Vriæ præcipienti. Interim tamen coram ho-
minibus optimus princeps habebatur, nam alterum
occiderat in ultionem fratribus, alterum quod affecta-
ret principatum eius, ista erant iudicia hominum.
Prudentissimum secundum sapientiam carnis fuisse vide-
re licet. 2. Reg. 14. quid attinet de experientia & re-
militari dicere? Non potuit hic Dauid animaduerte-
re in eum propter populum qui iustum eum iudicabat,
& optimum principem nouit, tamen semper & pub-
lice facta eius cōdemnauit. Præterea uidit quod deus
istum uellet ferri, per quē (licet propter Dauid) deus
dedit uictorias, sicut per impios, dum bene loquun-
tur de Euangelio, quidam ad Christi regnum conuer-
tuntur, quos fert Paulus Phil. 1. dices, Nonnulli quidē
per inuidiā &c. quasi diceret, Gaudeo dū per quos-
dam (licet impios) uideo deum promouere Euange-
lium &c. Moriturus uero Dauid, cōmittit iudicium
iustum in Ioab Salomoni, ita ambo ceciderunt in iudi-
cia dei, & Abner & Ioab, sed in hunc iure agit Salo-
mon, in illum summa iniuria Ioab.

Michol.] Vide quæ dixi supra. I. Regum. 25.

Quid fecisti. In hypocrisi mentitur, Aliud enim cogitat. Talia sunt humana corda, ubi non est dei spiritus. Et insuper amicū se fingit coram Abner &c. Tales sunt illi actus eliciti sophistarū, dū per il- lud suum liberum arbitrium opera fingunt exterius bona, cæterū cor pessimis (quod interim nō uident) fu- rit cupiditatibus. Nec deficiat.] Iste erant male- dictiones legis. Porro quod dicit, Tenēs fusum, signi- ficas sexū muliebrem, q. d. Nō det ei dominus semen urile, ut intereat nomen eius, quemadmodū in psal. In generatione una deleatur nomen eius.

CAPVT IIII.

Nihil uidet qui nō uidet, quid hic agat de- us, nimirū hoc quod supra dictū est Sau- lis domū decrescere. Multa timere Dau- idem oportuit, sed ecce caput regis ad eū fertur, qui residuus ex filijs Saul erat, & Mephibo- seih filius Saul claudus & inutilis est. Perit iudicio dei rex, quia regnare uult contra uerbum domini, quod non potuit ignorare. Percunt & eodem iudicio duo duces exercitus eius, qui impio, quod ad ipsos at- tinebat, facto gratiam apud pium Dauidem inire uo- lunt. Rex occiditur deo uolente, & occisores tradit- deus Dauidi iudicandos, quos nisi iudicasset Dauid

T 5

impius & ipse fuisse. Regnum suum esse sciebat David, sed nondum sperare potuit tranquillum, & sine bello ad se redditum. Hic Davide quiescente, deus omnia curat, ut non solum rex, sed & principes exercitus eius pereant Abner & hi duo. Sic & in regno Christi, dum non speramus, aduersarij Euangelij intereunt, ut Euangelium in electis possit regnare. &c.

Dissolutæ. Vides quod rex sperauerat in Abner. Qui in carne fiduciam collocant, pereunte carne non desperare non possunt, psal. Nolite confidere in principibus, &c. Sed & omnis Israël turbatur, qui tamen adhuc habet regem saluum, ut uideas nihil hominem fuisse regem, & Abnerem potius regem fuisse, id qd' supra diximus. Gethaim. In Idumæa uidetur fuisse, ubi erat tunc colonia Berothitarum. Hoc aut̄ scribitur, ut maius istoru proditorum scelus uideatur. primum qd' principes exercitus erant, quibus rex tutum putabat, nō solum se, sed & regnum suum. deinde, quod ex eadem tribu erant, ex qua domus Saul.

Erat. Et hunc inutilem fuisse regno describitur, quem postea nutrit David ex sua mensa propter iurandum cum Ionatha patre initum.

De Saul. i. qd' Saul & Ionathas essent interepiti. Et ostiaria. Heb. Et ingressi sunt domum laturi triticum. i. quasi panē ablaturi pro se & suis, quemadmodum fit. Et dedit dom. Recte qd' ad uerba attis

net, sed hypocrisis est, non enim ita sentiunt, sed sua
quaerunt. Cui oportebat.] . s. iudicio mudi & carnis.

Innoxium.] Nihil male merent, sed bene meritum de
suis occisoribus. Impij.] Id est nihil deum ueriti.

In domo sua, super lectum suum, ubi omnia tutam putam
tur, & nihil timetur, ne ab aduersariis quidem. Signifi
cat eos neque deum neque homines ueritos, & quocum usque
est pietatis & fidelitatis contemptus. Durius ergo in
eos animaduertit, ne sanguinis istius sit reus coram deo,
quia iudex erat constitutus, & isti sua confessione ue
niunt in manus eius, & ne quisquam aliis simili scelere
tentaret consequi gratiam regis. Laudatur & in ethni
cis historiis reges, qui similia fecerunt, sed non simili
fide. Exemplum certe est regibus & magistratibus imi
tandum, ut potius se se tutos cum suo regno uelint dei
protectione, quam istis sceleratis factis, quae etiam mun
dus execratur.

CAPVT V.

Dicit David secundum uerbum domini regnat su
per Israelem, non solum a deo, sed etiam ab
ipso populo electus, id quod deus curauit,
ad quem dicitur in psal. Qui subdit populum
meum sub me. Et alibi, Da nobis auxilium de tribulatio
ne, quia uana salus ab homine. In deo faciemus uirtutem,
& ipse ad nihilum deducet tribulantes nos. Sed ergo
sibi occupat in Hierusalim in arce sion, expulso inde

Iebusæo, ædificat domū, benedicitur fructu uteri & semine regio, & resistentes Philistæos ut lutū conculcat. Atque ita tandem uidere regem licet, qui hactenus tantis actus fuerat malis quasi à deo abiectus, ita differt quidem deus ueritatem suam, ut probet fidem nostram, sed in tempore ipsi placito non à nobis pre scripto præstat &c. Ecce. &c.) Tria dicunt. Primum, quid recusaremus esse tui, cū frater noster sis & uir optimus, in quo nihil iniusti reperimus. Deinde, quod in prælijs nostris tu fueris sæpe nostra per deum salus. Præterea, quod maximū est, quod tu habes de regno super nos dei promissionem. Hinc uidere licet quām uulgata tunc fuerit promissio facta Dauidi, & tamen hominū cupiditates hactenus obstiterant, secundum dei occultum iudicium, ne regnaret Dauid super omnes, ut Dauidis fides exerceretur, & quidam sua cæcitate & cupiditate perirent. Quemadmodū hodie, quis nō audit? quis non etiam inimicorum nostrorum fatetur Christum solum debere regnare? & tamen quisq; pro suis infeliciter pugnat cupiditatibus, ne Christus regnet &c. Pasces.] Pulchra metaphora, ex qua principes saltem agnoscant, quid debent populo suo, quæ apertius exprimitur in psal. Et elegit Dauid seruum suū, & sustulit eū de gregibus oviū, de post fœtantes accepit eū. Pascere Iacob seruum suū, & Israël hæreditatē suā. Et pauit eos in in-

nocentia cordis sui &c. & in intelligentia manuum suarū deduxit eos. Corā do.] Nō solum hoc est in conspectu domini, quasi inuocato domino teste cor- dium, ut alibi diximus, sed etiā quod ibi externus deē cultus fuerit, & quicquid corā illis externis fiebat, co- ram domino fieri dicebatur, ut certe fiebat, id qd' sā- pe uides in libris Moysi. Locū illic sacrum fuisse testa- tur sacrificiū illud impiū Absalonis, infra cap. 15. ubi & olim Abraham legitur altare domino aedificasse, Gen. 13. Filius.] Regnum Dauidis nō est subditum ut Saulis, sed per incrementa latenter serpit ad æter- nam maiestatem. Atq; hoc est regnū Christi, nō solū in Christi persona, sed etiā & potius in eius Euangeliō & singulis uere Christianis. Et abijt.] Iudi- cum. 1. legis ciuitatem Hierusalem expugnatā à filijs Iuda, sed nō omnes Iebusæos inde exterminatos à fi- lijs Beniamin, sed unā illic habitasse usq; ad hæc Da- uidis tpa. Hic uides reliquis fortiores illic fuisse Iebu- sæos, quia arcē Sion habebant munitissimā. Vnde & contemnunt Dauidē, ponentes super fistulas tectoriū idola sua, dicentes. Vel nobis quiescentibus ista satis erunt contra te Dauid, ne ingredieris ad nos. Ita se curi sunt & blasphemant, ubi dei iudicio eis pereun- dum est. Nō ingredieris, Heb. Nō ingredie- ris huc, sed abigent te cæci & claudi. Putabant uero Dauidem eō nō ingressurū, Cœpit aut̄ Dauid arcem

sion, quæ est ciuitas Dauid. Et in eadē die dixit Dauid, Qui percusserit Iebusæos, & peruererit ad fistulas tectorū, ad cæcos & claudos, quos odio habet anima Dauidis (Aposiopesis est) Inde dicitur, Cæcus & claudus non intrent in domū, id est, Cæue ne admittas illud, ne confidas eo quod tibi sit exitio, ut idola Iebusæis. Gentes iam habitantes in medio Iudeorum, cogebantur sæpe audire contra sua idola istas uoces, Dij uestri sunt idola cæca & clauda, stultum est confidere illis, quæ se iuuare nō possunt. Sic enim tunc & inter se loquebantur Israëlitæ, & docebantur, Simulachrū gentium argentū & aurū. &c. psal. 113. & Esa. 44. & 46. &c. Vnde hic irridentes Iebusæi, dicunt, Vanum est quod tentas ô Dauid, quos uos cæcos & claudos dicitis, satis erūt cōtra insultus uestrors. Ciuitatem Dauid. Quia hic iam constituit sedem regni, Bethleem autem uocatur ciuitas Dauid, Lucæ. 2. quia illuc natus erat.

Mello ciuitas est, quam Salomon reparauit. 3. Regum. 9. Ingrediebatur. Id est ambulabat, quod more scripturæ positum est pro agebat. Hic est profectus regni Christi, quia deus est cum eo. Aduersarius agitat spiritus nequam, ut Saulem. &c.

Mysterium scripturæ. Secundum nativitatem, Dauidis ciuitas est Bethleem, quemadmodū & Christi. Verum, nos non nativitatem uel Dauidis, uel

Christi respicimus, sed regnū. Ille enim parvulus non solum natus est, sed etiam nobis natus est. Quare nobis? Ut, inquit, sedeat super solium Davidis, & super regnum eius, & confirmet illud iudicio & iusticia amodo in sempiternū. Hinc & regnū Christi ex Hierusalem illa terrena prodijt in uniuersum mundum, quemadmodum idem Esaias dicit, De Sion exhibit lex & uerbum domini de Hierusalem &c. Tunc dilata- ta est Hierusalem & Sion ciuitas sancta regni David per mundum uniuersum in gentes & Iudeos, & ex terrena facta est cœlestis, sicut ex terreno regno David regnum cœlorum, sive ecclesia sanctorū. De qua Hierusalem & Sion omnes prophetæ loquuntur, qui (ne impijs Iudeis detur male interpretandi occasio) dicunt eam æternam fore, ut Esaiæ. 33. Oculi tui uide bunt Hierusalem. Item ad eam uenturam nationem omnium gentium, & illustrem fore nocte & die sine huius solis & lunæ uisibilis lumine, Esa. 60. &c. Sed quid est, quod à tempore Iudicum possident eam uirtute dei filij Israël, sed tamen arcem Sion munia- tissimam Iebusæi in suis idolis gloriantes, & Davidem cum suis contemnentes? Respondeo. Ut istud semper fuit, ita & nunc est in ecclesia fidelium, Qui confidunt in suis idolis, id est iusticijs humanis, irrident & contemnunt alios, iusticiam humanam damnantes, & se uel solos ad Sion, id est ecclesiam,

pertinere arbitrantur, cæteris quasi hæreticis exclusis ut putant. Interim tamen Sion pertinet coram deo ad illos qui nihil ex ea habere uidentur, non ad illos qui regnare uidentur. Hos Dauid. i. Christus cōficiet spiritu oris sui. i. Euāgelio prædicato, & abolebit regnum eorum illustratione aduentus sui, tunc uidebūt quid prosint idola. In ore ergo omniū nostrū sit adagium, Non intrent in domū cæci & claudi. i. caue fiduciam alienā quæ nihil prodest, sed tui potius consułatio est accedente gladio. i. iudicio Dauidis.

Misit. Quod domū sibi ædificat, confirmatum eum in regno indicatur. Mysteriū.] Ad Dauidis domum res & artifices ex gentibus mittuntur, ut & postea legis de templo Salomonis, id quod est opus & ministerium Euangeliū in gentibus, quo Christi ecclesia construitur.

Accepit. Hoc quoq; & ad quietem & ad multiplicationem regni pertinet. Contra de Saule supra scriptum legimus, qd eius posteritas interierit, quin & cap. sequenti, ne Michol quidem filia Saulis, quis uxor Dauidis, filios habet. Duorū uero hic filiorum nomina præ cæteris sunt insigniora, Salomonis, per quem regnum uenit ad posteros, cuius linea deficiente reliqui principes ex Nathan præfuerunt populo, ex cuius linea Christus dominus est, ut uides in Luca. Ridiculum autem est, quod Nathan prophetam, de quo

quo infra uidebis, putant quidam à Luca nominari, & quod is fuerit Dauidis filius per adoptionem, cū scriptura manifeſte dicat Christum ex Dauidis semine natum secundum carnem. &c.

Audierunt. Hoc est quod supra diximus Dauidis regnū esse regnū militiæ, quæ admodū ad Christum dictum est, Dominare in medio inimicorū tuorū donec ponā &c. Huc pertinet quod dominus suo uerbo iubet pugnare Dauidem, & instruit eum ad prælium contra aduersarios, quemadmodū in psal. dicitur, Qui docet manus meas ad præliū &c. & ad nos Christus, Cum steteritis ante reges &c. Ego dabo uobis os & sapientiā &c. Nolite timere, ego uici mundum &c. Regnat Christus cū suis etiam inuitis omnibus, qui regno eius, id est Euangelio male uolūt.

Baalphrasim. Id est uiri diuisio, quod illici scisi & occisi sunt Philistæi, Esaiæ. 28. Iste locus uocatur mons diuisionum.

 Oc ad pietatem regni Dauidici pertinet, qd̄ requiritur arca sub Saule neglecta, quæ hactenus fuerat in domo Aminadab, postq̄ reducta erat à Philistæis. Ista arca maximum sacrum erat Iudæis, & ipsum sanctū sanctorum, quo Christus & ecclesia, in qua spiritus dei presidet, significabantur. Nam arca ecclesia est, in

qua sunt absconditæ tabulæ legis .i. lex spiritus uitæ
in cordibus credentium, super quā est propitiatorium .i.
Christus, Ro. 3. Heb. 4. cui circundatur corona aurea
ut regnum significetur. Duo cherubim quasi uolantia,
duo sunt testamēta, quæ prædicatione per orbem uo-
lare debent, sed ambo in propitiatorium uersis ad se
uultibus respiciunt. i. concorditer unū Christum præ-
dicat. Hic præsidet deus, nā caput ecclesiæ Christus,
Christi caput deus. Deus est omnia in omnibus, qui
erat in Christo, mundū reconcilians sibi. David autē
sui officij esse putat, ut ista introducantur in Hierusa-
lem & in arcem Sion, quæ & que ecclesiā significant,
ut supra dictū. Christi enim est Euangeliū introduce-
re in ecclesiam, per qd' omnia quæ diximus accipim-
tur & possidentur. Neq; sine uerbo dei hæc maxima-
tentat, uerbū enim ex lege habebat, ista. s. à pplō dei
honorāda, quæ deus ut maxima reverētia & religio-
ne honorarētur instituerat, ut in Exo. & Num. uides,
de quibus habebat dei promissiōnē, qd' deus ipse illic
sederet & exaudiret. Vnde & hic dicitur, Super quā
inuocatum &c. Iccirco David. I. Paral. 19. sic ait, Si
placet uobis, & à domino deo nostro est, mittamus
&c. Porrò scdm legē istud ministerium pertinebat ad
sacerdotes & leuitas, qui uerbi euangelici significat
ministros. Hi uerbi dei obliti, quo præcipitur, ut por-
tetur arca in humeris leuitarū, faciunt currū nouum.

præcedentibus bobus, arguentes forte ex exēplo Phî
listijm, ista à Philistijm facta placuerūt deo, nam deus
illuc suo miraculo cooperabatur, ergo nunc placebūt
si & nos fecerimus. Et interim nō uidebāt stulti qd' re
linquebāt uerbū dei, qd' ipsi, nō Philistijm, habebāt.
Ut uideas hic nō ualere argumētum ab exemplo, ubi
propter exemplū relinquitur dei uerbū, quēadmodū
nostrī Euangeliū nō sequūtur propter exēpla patrū,
per quos deus mirabilia operatus est. Dis̄simulat hīc
deus, dū David, dum reliquū uulgas, quisq; sana fide
glorificat deū Israēl instrumentis musicis, quibus cor
dis gaudū testabantur, donec boues à uia paulisper
declinant, Hic dū arca minatur casum Osa accurrit
temere & moritur, qui ob negligētiā uerbi dei in hoc
periculū cadendi induxerat arcā domini, qui lapsus
graue scandalū fuisse populo, id qd' timeri nō opor-
tuisset, si in humeris arcā scđm dei uerbū gestassent.
Et hodie qui se sacerdotes & episcopos iactant, mind
sterium uerbi bobus & currui cōmittunt. i. illis qui nō
hīl habēt sp̄iritus, sed scandalō sunt uerbo, & præte
rea efficiunt, ut uerbū cadat, & pereat hoībus, quod
onus illi ipsi, quibus cōmissum est suis humeris portar
e deberent, sed ipsi quoque uerbum ignorant. Iccir-
co manet eos sententia salis infatuati. Vnde David
¶. Paral. 15. agnoscit hic peccatum esse, dicens, Illa-
situm est, ut à quocūq; portetur arca dei, nisi à leuitis

quos elegit dominus ad portandum eam, et ad ministrandum sibi in aeternum. Sentit enim non amplius plausstro et bobus committendam arcam, abiecto dei uerbo et c.

Super temeritate. Quia ista facta erant sine uerbo dei, et contra uerbum dei manifestum. Bene facit David, qui uult reduci arcam. Male faciunt sacerdotes, qui in reducendo non seruant uerbum dei.

Contristatus.] Hic grauem David patiebatur conscientiam, iratum etiam contra se sentiens deum, et indignitatem suam apud se se reputabat. Id quod fit etiam in ecclesia Christi, ubi saepe derelicti sibi iudicant deum sibi iratum. Maxime uero iam uidebat isto iudicio David non esse actum secundum uerbum dei, id quod ante non attendebat. Sic ubi Euangelium introduci cupimus, maxime agamus, ut inuocato deo, omnia fiant secundum eius uerbum et uoluntatem, et nihil nostra sapientia et uiri bus confidamus. et c. Sed diuerxit.] Vides quid sit hic passus in animo David. Non in mente uenit iudicium Philistij, et occisionis Bethsamarum et aliorum?

ALLEGORIA. Sacerdotium Iudaicum peccat et moritur, et arca testamenti dei ad gentes introducitur, ubi dominus benedicit per Euangelium et.

Obededom gentilis erat natione, sed ad dominum conuersus, unus erat ex proselytis, Gethseamus enim scribitur. Benedixit.] Fructibus agri, uteri et c. que sunt benedictiones dei externae in lege.

Nunciatum &c.] Hic David rursum consolatio= ne accepta ex certo dei signo, quia benedixerat do= mui Obededom, adducit arcā cum iubilo & laudibus dei, sed certe nō sine timore, id quod indicant illa sa= crificia in uia, & iubet Leuitas, ut omnia agant secū= dum uerbū dei, ne rursus irascatur dominus, quemad= modum cernere est in Paralipomenis, quemadmodū Christus nō aliud mandat ministris uerbi in adducen= do Euangelio sacro. Armigatis.] Intelligunt ad= armum pendentibus. In Heb. non est. Et David percu= tiebat in organis armigatis.

Et saltabat. Istud erat opus dei & spiritus dei exultantis in corde eius, stultum certe coram mundo in tanto rege, qualia sunt omnia opera uere bona ue= rorum sanctorū. Stulta uidentur, tantū abest ut bona habeantur, & tamen uere bona sunt, cū interim opti= ma hypocritarū in speciem opera sint impietas. Iccir= co Michol filia Saulis, sua ratione & iudicio sapien= tiæ carnis, magno supercilie & audacia, quemadmo= dum faciunt qui nihil habet spiritus, dannat factum Davidis, atque adeo factum spiritus dei in Dauide, quod impietas illa interim non uidet, ignominiam uocat, impudentiam, scurrilitatem. Mirum quod ista ausa fuerit in regem, sed in hoc animum concipiunt hypocrite & prudentia carnis, dum putant uel opti= me consulere, uel iuste facere, ut nos à nostra stulticia

910 IN SAM. LIB. SECUNDI

in eorum sapientiam concedamus. Istud est genus cuius Christus, crucifixus est stulticia. Itaque maledictionem accipiunt ad quos benedicendos Christus uenerat. quemadmodum hic David uenit, ut domui suae, id est familiae et uxoribus benedicat et beneficia precetur et praestet, posteaquam benedixerat populo. Et dilecta Michol maledictionem accipit pro benedictione, quia ex illo genere erat quod noluit benedictionem, et elongata est ab eo, ut in psal. scribitur. Hinc et illud Christi, Qui se exaltat humiliabitur. et c.

Tabernaculum. Hoc tabernaculum quod a David uide paratum est, non est illud Mosis, quod nunc erat in excelsis Gabaon cum altari holocaustorum, ut dicitur. I. Paralip. 21. ALLEGORIA. David rex Christum regem significat, qui ex Iuda ortus, sacerdos esse non potuit, attamen sacrificia ei tribuuntur et benedictiones, ut et sic etiam Christum significet sacerdotem, qui pro nobis semet ipsum semel in cruce obtulit patri, et benedixit nobis, ablata maledictione aeterna, Is enim est de quo promissum est, in semine tuo et c. Porro quod cibum dat populo, munus quidem regium est, quemadmodum et Melchizedech panem et uinum protulit Abraham et exercitui eius, sed tamen et ipsum figuram Christi habet, primum sacerdotis, dum uerbo Euangelico pascit, deinde regis, dum et panem et uinum nobis profert sumendas.

id quod certe munus regium est, sed tamen unde agnoscamus sacerdotis illam unicam & semel factam oblationem. Edite enim, inquit, & bibite in mei com memorationem. &c.

Bduxerat arcam in Hierusalem, sed indignum iudicabat, ut sine domo maneret siue templo, quæ iam in tētorio tantum habitauit. Sed deus per prophetam respondet se domo nō indigere, id quod & Salomon aedificaturus templum agnoscit. 2. Paralip. 2. Si cœli cœlorum. &c. & dominus Esa. ult. dicit, Cœlum mihi sedes est. &c. quam ueritatem non agnoscebāt hypocritæ, qui postea sperabant in uerbis mendacijs, dicentes, Templum domini &c. Hiere. 7. Hic ergo David accipit promissionem dei de regno æterno, quod erat ex illo regno temporali proditum, in quod respiciunt omnes prophetæ, de quo cecinerunt in die palmarum, Benedictum quod uenit regnum patris nostri David.

Vides. Hoc est humanū argumentum, Ego habeo in domo cedrina, & deus in tētorio, deo debetur melior habitatio q̄ homini. Verū istud interim menditabatur primū cor, ego mea quæro, indignū est ut nō potius quæra quæ dei sunt, Mihi aedificauī domū

cedrinā &c. sed nostrae cogitationes nihil sunt apud
deum sine dei uerbo. Vides itaq; & in Davide & in
Nathan propheta nostras bonas intentiones nihil esse,
dum non habemus uerbum dei nos præcedens, secun-
dum illud, Lucerna pedibus meis uerbum tuum. &c.

Nunquid. Id est nulli unq; ex iudicibus quos su-
scitauit populo meo ferè ex omnibus tribubus, præce-
pi ut ædificaret mihi domū, sicut neq; præcepi tibi.
Vides quod deus nihil uult agi sine uerbo suo in cul-
tu suo. Quod uero postea omnia præparat ad templi
ædificium, & instruit omnia ministeria, non sine re-
uelatione posthac secuta facit. Sic enim ait. 1. Paral.
28. Omnia uenerunt scripta manu domini ad me, ut
intelligerem uniuersa opera exemplaris.

Ego tuli. Ista cōmemoratione beneficiorū D^r
uidis fidem excitat, q.d. Ego ab hominibus nihil acci-
pio, omnia uero hominibus præsto, qui exaltaui te,
dabo locū certum populo meo & tranquillitatem, &
ædificabo domū tuam, non tu meam, id est multiplia-
cabo & confortabo regnū familiæ tuæ. Hactenus in-
certis sedibus sacrificauerant, nunc dominus locū cer-
tum promittit, de quo præceperat Exo. 12. sed certe
maiora sunt quæ hic promittuntur, quam ut in illo po-
pulo completa esse dicantur, per ea quæ tunc ad tem-
pus gerebantur, nix quasi per transennam uidere lice-
bat, quæ adhuc expectabantur. Confirmabatur res

gnū sub Davide, & quadragenaria pax erat sub Sa=
lomone, sed nōne longior pax fuerat sub Aioth iudi=ce?
Omnia etiam sub Salomone reciderunt, & ipse
in insipientiā uersus est, ne putarentur dei promissio=nes
in illo completæ, templū quoq; sæpe prophanatu=est, euersum per Chaldaeos, & tandem per Romanos,
ut non manserit lapis super lapidem, ne & in ea do=mo
uiderentur dei promissiones completæ. In carna=li
ergo tūc regno Davidis & Salomonis & aedificio
templi externi uix figura & umbra uisa est eorum
quæ hic promittuntur, quæ in Christi regno comple=ta sunt, qui aedificat Hierusalem cœlestem, templum
spiritus, dei ecclesiā (in qua scdm deum & conscienciam
nostram est pax æterna) confirmatus rex æter=na, filius dei cum omnibus qui in ipso sunt. Qui pec=cat
certe non in se, quia ipse est iustitia & sapientia
dei, sed in filijs, ut hæc dicuntur apertius psal. 88. sed
emendatur plagi & cruce & persecutionibus, ut di=lectus filius, misericordia autem dei ab eo non aufera=tur, siue à regno eius in æternum. Quæ cōsolatio est,
quod regnum Christi, ne peccans quidem peccat aut
perit, emendante patre filium, & non imputante pec=catum. Postea uero David accipit reuelationem de
templo quoque externo, ut indicat. 1. Paral. 28. &
de loco templi. 1. Paral. 22. id quod maxime cupiisse
scribitur psal. 131. & quod Salomon filius aedificatu=

rus sit templum, qui quietissimum sit regnū habitu-
rus, quæ omnia efficiunt, ut in Paralpiomenis Da-
uid plus tribuat personæ Salomonis quam par est.
Dum enim in nomen, in regiam dignitatem, in tem-
plum externū, in quietē temporalem respicit, putat
ei etiam conuenire, quæ per Nathan prophetā præ-
dicta sunt. Sic Eua in primo filio putat implendum
qd' dictum erat, Ipsum cōteret caput tuū. & Abrahā
in Isaac quod dictum erat, In semine tuo &c. maxi-
me cum etiam audis̄et, In Isaac uocabitur tibi semē.
Certi erant illi sancti per fidem de dei promissis, sed
nonnunq̄ errabant in personis, donec aliud eis reue-
laretur. Putabat et hic omnis Israēl, Davidis promis-
siones in Salomone completas, sed cum Salomone
omnibus pereuntibus, ita ut etiam post mortem eius
tantū duæ tribus regno Davidis manserint, uiderunt
& cognoverūt pīj alia expectanda ex dei promissio-
nibus, impīj uero senserūt dei promissione eſe men-
dacem. &c. Non uidebat interim David, quādo ita
reliqua omnia per deū conueniebāt Salomoni, quod
dictum erat in prophetia Nathan, Cum cōpleti fue-
rint dies tui &c. non conuenire Salomoni, qui non fo-
lum natus, sed etiam rex erat uiuente adhuc David,
& præterea subiuxiſe Nathan post illa uerba, Ipſe
aedificabit domum nomini meo. &c. in Paralip.
Et statuam eum in domo mea & in regno meo usque

in sempiternum, hoc est in domo mea quam ædifica-
bit, habitabit ipse rex in æternum, id quod de tem-
plo illo intelligi nequit. Longe igitur aliter sentit po-
stea reuelatione accepta de Christo Christiq; regno,
et templo uero, ut uides per totum librū psalmorū,
uide psal. 71. et psal. 88. de regno Christi, non sub
nomine Salomonis, sed Dauid loquitur, et de tem-
plo uero dei psal. 131. Quoniam elegit dominus Sion,
Hæc requies mea, et c. et alibi, Domine quis habita-
bit in tabernaculo et c. Item, Quam dilecta et c. Itē,
Qui habitat in adiutorio et c. et psal. 30. Abscondes
eos in abscondito faciei tuæ. et c. Vnde de ista reue-
latione, qua hic rex factus est propheta, moriturus di-
cit. 2. Reg. 23. Spiritus domini locutus est per me, et
sermo eius per linguam meam. Ista qui non attendunt
iudæi, in suis fabulis et cogitationibus hærent, dum
impleta in illo terreno regno quæ dicuntur, docere
non possunt.

Quis ego. Laudat Dauid immensam dei beni-
gnitatē ob promissionem iam factam, ut uideas quam
crediderit isti promissioni. Qui enim promittit, etiā
dat gratiam ut credas.

Ista lex. Per interrogationem legendum. Ista
scilicet est lex hominū domine deus? homines ne ita
possunt à te sublimari, qui peccatores sunt et digni
supplicio?

Quid ergo. Id est, quid possem ultra hoc rogare à te? Propter uerbum.] Non meritis nostris tribuenda docet beneficia dei, sed uerbo eius, id est pro missioni & bonae uoluntati eius.

Iccirco nomen tuū celebratur, quia propter temet ipsum omnia facis, non propter merita nostra, quae est gloria dei inter ministros peccatores.

Quæ audiuimus. Scilicet à te facta propter nos in Aegypto, mari rubro &c. Quæ est.] Hæc dei misericordiā commendant sine operibus & meritis nostris. A facie.] Potius coram facie.

Gente & deo eius. Legendum. Deum autē intelligit uel Pharaonem uel deum alienū Aegyptiorū, quasi diceret, Liberasti à gente & ab idololatria gentis, qua procul dubio quidam inter gentes poluebantur.

Aduerte in hoc capite, quando dicit, semen Davidis suscitandum post mortem Davidis regnaturum in æternum, significari clare mortem Christi & resurrectionem, nam semen Davidis, id est hominem oportet mori, ut puta, mortali carne, iccirco in æternum regnare non poterit, nisi resuscitetur ad uitam immortalem &c.

Eadem significantur Esa.

9. & Lucæ. I.

Ic iam acceptis promissionibus regni aeterni, cōfirmatur etiam regnum illud terrenum subiectis Philistijm, Moabitēs, Idumæis, Amonitis, & Syris usq; ad Euphratē. Hactenus Iudæi uexati erant multis malis propter terras à deo promissas, ut impijs posset uideri illusio dei potius fuisse quām promissio, forti fide hic opus erat, ut in omnibus dei promissis, dum interim apparent omnia diuersa. Hic per Dauidem regē consequuntur omnia, & sub Salomone possidēt quæ promissa erant Num. 34. ut ueritas uerbi dei quādoq; uideretur. Postea rursum illa perdunt, ut declarat dominus suas promissiones ad illos solum pertinere qui credunt. Hæc significat clare dilatationem regni Christi in ḡetes, qui suo Euāgelio incœpit regnare in Iudæa, & dilatauit pomeria regni sui usque ad extremam terræ, Lucæ ult. Act. I. Psal. 18. & 71. Huc pertinet psalmus. 59. cuius titulus apud Hebræos ex hac historia desumptus est.

Quæris, cur expugnati sint Idumæi, Moabitæ, Amonitæ, cum tamē hoc ueterit dominus, Deut. 2. & Respondeo. Fratres dominus seruari uoluit, non hostes, & iudicio dei Amonitæ etiam nunc hostes fiunt ut pereant, qui hactenus forte pereundi occasionem à tempore Iudicum non dederant, ut infra uides. c. x.

Et mensus &c. Vt cūq; legeris Hebraica phrasis

significat, uix tertiam partem Moabitarum superstitem mansisse, quæ seruiret Dauidi sub tributo. Sicut gas licet, Et percussit quoque Moabitas, ita ut duas partes occideret, et unam partem uite seruaret &c.

Syria Damasci est Decapolis, ubi Damascus metropolis est. Soba est Syria decapoli uicina. Quin & Iudea ipsa secundum topographos ad Syriam pertinet. Hinc praeses Syriae Cyrus dicitur, Luc. 2. Syriam uero remotionem quæ tendit ad Assyrios, ut Mesopotamiam, Hebræi uocant Aram Naharaim, id est Syria Mesopotamiam.

Euphraten] secundum promissionem, A flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale, erunt termini uestris. Ista ergo Dauid iure sibi diuino deberi agnouit. In Heb. Claudio fecit omnes currus, id est multes fecit, et nulli usui aptos, ne possent ultra progressi in bellum.

Dereliquit] Id est seruauit sibi.

Seruauit] Heb. Adiuuit, ut uideas hoc regnum & istas uictorias esse dei, sed adhuc in militia ne securi simus. Nam postea uidebimus Dauidis & peccatum & crucem.

De quo fecit] Ista non hic dicuntur in Heb. sed adiecta sunt in Latinis codicibus ex. i. Paralip. 18. In figuram ecclesiæ Christi, diuitiæ gentium, ligna artifices, operarij, illud templum ædificant, ut infra

uidebis, hoc est quod et hic infra dicitur Dauid omnia sanctificaſe domino, nempe ad futurū tēplum.

Thou.] Iste congaudet Dauidi, figura illorum quā sponte subiiciuntur Christo, et gaudent de uictoria Euangeliū, dum interim dominatur in medio inimicorum. Emath autem ciuitas fuit in Syria Damasci, non est autem Emathia quae Macedonia est.

Cæſis, scilicet in illo loco, Idumæis] Hactenus mēdax, iam primū apparet uerbum dei uerax eſſe, Mæior seruiet minori, nunc Esau seruit Iacobo. et c.

Et regnauit] Curaſſe negocia regni, non in prophanis ſolum, ſed etiam in ſacris, ſignificatur.

Crethi et Plethi] intelligunt ſagittarios et balistarios, mihi hoc incertum eſt.

Sacerdotes] id eſt primarij ad latius regis, ut uides I. Paralip. 18. Ex Iuda enim ſacerdotes eſſe non potuerunt. et c.

Istud caput interſeritur Dauidis uictorijs, ut uideas ueritatem eius toties Ionathæ et promiſſæ et iurata, ſcilicet quod beneſeturus eſſet domui Ionathæ et c. Sicut enim Saul toties ſcribitur promiſſæ fidei et iurata uiolator, ita ſeruator Dauid ſcribitur. Vbi enim fides in deū p̄iſt, nō mirū ſi illic nihil fidei proximo p̄aſtetur. Ex illa

radice hunc fructum prouenire necesse est. Hinc misericordia dei uocat hoc loco David, beneficium propter deum proximo impensum, quod si non praestares, agnoscis te agere contra deum. &c.

Ne timeas. Consolatur eum, ne quid sibi mali intentari timeat propter Saulis iniquitatē. Fuit itaq; hoc uerbum à rege prolatū, non minus necessariū misero, quam beneficium præstitū. Agros, familiā, seruos, ancillas ei dat, & ad mensam suam collocat, ut regis filius agnoscatur &c.

Claudius utroq; pede. Hoc toties scribitur, ut uideas iudicium dei contra domum Saulis. Nihil in ea relictum est, quod uel in speciem regem prestare potuisset.

CAPVT X.

 Ste Nahas est contra quem per deū egerrat Saul. I. Reg. II. sed beneficio obstrinxerat Davidem exulem, id quod in histria non legimus, ut uideas plura passum Davidē, q; quæ scripta sunt. Itaq; & hæc pertinet ad ea quæ supra diximus. Misericordia siue beneficium reddere uult etiā meritis gētibus, q; Ionathæ non erat oblitus, sed illæ iudicio dei occulto p istā Davidis non uoluntatē pereūt, & ex amico hostē p deū faciūt, multosq; alios secū in interitū pertrahūt, deo uolēte. Sic &c.

Sic & supra cap. 5. iudicio dei, Philistijm, apud quos David beneficium acceperat, irruunt in Israëlem, contra Dauidis regnum, ut pereant. Diximus de Amonitis supra cap. 8. [Rasit.] Ista erat ignominia Iudeis, prohibuerat enim lex Leuit. 19. quin & ignominiam fuisse gentibus hoc opprobrium satis declarat.

Roob, Saba &c. Regiones sunt illic Syrorum uel ciuitates. Verum in Heb. dicitur Syros domus Rehob. Rehob fuerat pater Adadezer, supra cap. 8.

In omnibus his uidere licet iudicia dei in illos qui perire debent, & ueritatem & misericordiam dei confirmantis suum uerbū patribus promissum & seorsum Dauidi, ut non dubitetur unquam defuturus suis quā istis inicijis hoc regnum iuuerit.

Rex ille electus a deo, fortis in quosuis aduersarios, tantis temptationibus ad regnum electus, qui præterea promissionē habet regni æterni, iam, dum extra militiam se cure agit, subditis sibi undiquaque gentibus, in crassissima labitur & adulterij & homicidij peccata, atque adeo turpiter, ut nihil ne caro quidē inuenire possit quod uel in speciem huic impietati prætendatur. Qua enim specie excusare poteris impietatem cordis eius, ubi ita agit cum uiria optimo viro, & tandem morti eum obij

cit & propter eum alios, tantū ut post adulterium ut-
taret infamiam: tantum absuit ut peteret ex deo uenia-
am. Hic ergo iacet tantus uir, impius iam in deū & in-
iustus in proximum, nec id uulgari hominum more.
Quid enim iniquius in proximum fieri potuisset quā
post uitiatam, coniugem etiam occidere? Quid magis
impium in deum quā ubi petenda uenia est, addere
peccata, & propter honorem tuum conseruandū cu-
rare in deum blasphemiam? quemadmodū & prophe-
ta cap. sequenti dicit, Blasphemare fecisti inimicos no-
men domini propter rem hanc. Nec tamen statim D^o
uid ab ista impietate resipuit, sed perdurauit ad lon-
gum tempus, nempe usq; post natum puerum ex isto
adulterio, ut historia indicat, quādo increpatus dixit
ex corde, Peccavi. Hinc uidere licet quāe sint facta illa
poenitentie nostrorum & confessiones. Nam interim
quomodo potuit tantus uir ignorare se peccasse, aut
tam crassa uitia, ut sunt adulterium & homicidium nō
esse peccata, quāe etiam non ignorant Turcæ? et tamen
hic uides non agnouisse peccatum, Non enim lex ei re-
uelabatur interea, ut intelligere posset impietatē pec-
cati, & conscientia iudicio dei terretur. Tamen opī
nione proculdubio habebat q; deus est misericors, &
pro peccato secundū legem sacrificabat, iejunabat cū
alijs, festa celebrabat, quasiā deus peccati oblitus esset
& impietatem cordis eius non uideret, scd omnia hy-

peccatum esse sequentia declarant, omnia enim agit ut peccatum maneat occultum, ut cunq; deo displiceat. H.ec autem scripta sunt propter nos qui sumus in regno Davidis, ne unq; secari simus quasi iam peruicerimus. Non est enim nobis collectatio &c. Ephe. 6. Et quicq; est in mundo, est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum & superbia uitæ, Non dormit noster aduersarius, sed circuit tanq; leo rugiens &c. cui resistendum forti fide, forti fide pæditus esse non potes nisi iugiter deū inuoces, eius enim illa donū est & uirtus, Deinde ne desperemus si nobis contingant graues ruine postq; suscepit sumus à deo, ut sciamus q; sicut nostra iustitia nos saluare non potest, ita peccatum quod conscientias nostras pæmit nos dñare nō possit, quandoquidē nostra iustitia deus est per Christū, modo hoc credamus. Et ut ista exēpla nobis essent efficacia maximis sanctis ista contigerunt. **Sanctificata &c.**

Id est, cessauerūt menstrua illa fœminarū, id quod est signum fœminas concepisse.

Dormiuit Vrias.

Id animi dedit Vriæ deus, ut hic augeretur Davidis impietas &c. **Arca dei.** Vides ex proselytis fuisse optimū uirum & piū. [Ponite Vriam.] Alios quoq; innocētes morti obijcit David ut innocēs Vrias intereat. [Posuit Vriam.] Sic & Iezraēlitæ faciunt quod iusserat impiissima Iezabel. 3. Reg. 21.

Exemplum illorū qui neq; deum neq; homines ueritatem sentiunt quiduis agendū, ut non perdant principis aut dominorū gratiam. Impietas Ioab ubiq; describitur etiamen optimus coram hominibus dux erat et strenue omnia agebat. Ideo postea scriptura eum in catalogo fortium David non nominat, sed potius David mandat moriturus contra eum iudicium, et à Salomon occiditur. [Abimelech.] lege iudicium. 9.

Displicuit] uerbum, id est, factum &c. Displicuerat domino semper hoc factum, sed iam hoc primum scriptura more suo dicit, quando deus uult iram suam et peccatum reuelare, ut ipse quoq; homo in conscientia sua sentiat peccatum deo displicere, quemadmodum hic facit per Nathan, et alias per præcones uerbi sui prædicata lege.

CAPUT XII.

Imilitudine proposita, Nathan à Davide extorquet sententiam proprio ore se condemnantem. Et statim prædicatione legis condemnat Davidem, sed ex animo resipiscientem absoluit euangeliō, dicens, Dominus abstulit peccatum tuum, nō morieris. Habes itaq; hic insigne exemplū de uerbi euangelij, de quo in locis suis Philippus noster.

Duo uiri, sunt David et Urias, ille habet uores et boues plurimas, id est multas uxores, hic unam.

ouem, id est uxorem, dilectam, Peregrinum licet accipere concupiscentiam carnis in Davide, cui remedium secundū deum querendū erat in proprijs uxoribus, ut David neglectis multis proprijs, unam pauperis rapuit &c.

[Iratus.] Nimium suo se gladio iugulat, Vide queso ab initio huius peccati, quā in omnibus aggrauetur, ut postea agnito eo grauius confunderetur David, et magis dei cōmendaretur misericordia.

[Filius mortis,] Id est, mori debet propter hanc tam insignem iniquitatem, et præterea ex bonis eius reddetur quadruplum secundum legens

Tu es ille. Ista legis uerba occidūt (Exo. 22: Davidem, id quod est legis opus.

Ego unxi.

Si uir mortis est qui auferat alienum à quocunq; hominē, quanto magis tu qui ista facis in deū, qui præcæteris te exaltauit? Quis unquā seruorum grauiori proditione potuit peccare in dominū suum atq; tu in deū?

Quare contempsisti,

Vides radicem peccati esse, contemnere primum uerbum domini. [Domū dominitui], id est dei, Uxores eius, Domini enim sunt omnia. Similis locutio Gen. 19. Dominus pluit à domino &c.

Non recedet.] Completum hoc est in regno illo carnali, donec omnia interierint, uide historias. Nam aliud regnum quod non est peccati regnum, ex illo car

nali regno parabatur, confirmandum filio Davidis,
id est Christo, ut supra dictum cap. 7.

Ego suscitabo.

Vide historiam Absoloni, Adoniae, Ammonis filiorum David, et stupratis concubinas, et preterea mortuus est filius iste ex Bathseba, De quibus quatuor filiis intelligunt quod David in eis perditis reddiderit quadruplicem secundum oris sui sententiam. ego autem hoc referto ad omnia que postea David passus est, Ceterum sententia mortis afferatur a Davide quam contra se tulerat, dicens, Vir mortis est et ceterum, quando ait propheta, Non morieris. Nam illam plus timuit. A morte deus liberat sed cruce nos praemittim salutem nostram, quemadmodum Adae et Euam cruce imposita presbit, et redemptionem a morte promisit, dicens, Ipsum conteret caput tuum, ceterum, In sudore et ceterum. Verum ista Davide discrus non liberabat a peccato quod iam donatum erat, non magis quam illa crux quam sub Saule sustinebat, quando adhuc non peccauerat, sicut neque crux Adae et Euae a peccato liberavit, ut non hinc confirmant suas satisfactiones, Iстis malis libenter David curisset, non erat electio opera aut passiones, sed crux erat a deo imposta, in circu patienter tulerit, ut infra uidet cap. 15.

Deprecatus.

Quia grauiora, id est, mortis sententia dominus abstulerat, sperabat et minora, id est, crucem eum si ro-

garetur ablaturum, si forte non esset definita sententia, quemadmodum de Niniuitis legitur, sed uisa domini uoluntate mortuo paruulo, amplectitur dominus sententiam & hilaris incedit, gaudens q. à mala conscientia sit liberatus. Ad eandem quoq; conscientiam liberatam pertinet, q. cōsolatur uxorem super morte filij, forte etiā super conscientia adulterij, & dominus benedicit coniugio dando eum quem dilexit Salomonem. Hic iam restitutus est David, iustus & sanctus ut ante, ita ut posthac conscientiam non habuerit peccati coram deo. i. nihil dānationis inde ueritus sit, id quod efficit uera remissio peccatorū ubi fide iustificaris.

Domīnus dilexit eum,

Id est, ex donis quibus donauit eū dominus, uisus est à domino diligē, erat enī adoleſcens formosus, integer, robustus, sapiens, pius, ut nihil in eo posset desiderari.

Igitur. Post interpositā historiam peccati Davidis, reuertitur ad historiam expugnationis Amonitarum, Ioab optimus corā hominibus princeps, ut supra diximus, etiam id facit quod fidelem ducem decet, & gloriam uictorie non uult esse suam, in hoc gratificari uolens suo regi. Quod autem adeo crudeliter David uindicat in Amonitas, signum est, q. non solum peccarint in Davidis regnum per ignominiam seruis irrogatam, & per congregationem exercitus exterorum ut exercitum Israēlis opprimerent, sed etiā horrenda

blasphemia in deū Israël, quemadmodū supra prophe-
ta dixit, Blasphemare fecisti inimicos nomen domini.

Et tulit. Allegoria. Christus rex Iudeorum, gen-
tium regnū occupat, quemadmodū in parabola euans-
gelica dicitur, Abiit in regionem longinquā accipere
sibi regnum. Crudelis uero Iudex erit blasphemantū
huius regni sceptrum, id est, sacrum euangeliū, quem-
admodū & ibidem dicitur. Inimicos meos qui nolue-
runt me regnare super se adducite huc & interficite
coram me. Traduxit in typo laterū.
Hcb. Combussit in forma cibus laterum.

CAPVT XIII.

B hoc loco usq; ad cap. 19. uides Dauidi
fuscati malum ex domo ipsius, quem
admodū prædixerat Nathan propheta.
Amnon stuprat sororem, & sic circa eum
occidit frater Absolon. Hic autem receptus in gratiā
patrem regno ejicit, uxores patris uiolat, & insana te-
meritate perit. Ita uerbum dei de cruce Dauidis uerū
fit, nec tamen minus, in istis temptationibus imo etiā pec-
catis, seruatur ipse, & stat apud deū firma promissio,
Diligentibus enim deum oīa cooperātur in bonū &c.
Nimium hic in Dauide tentabatur fides promissionis
de confirmando in æternum regno, Sua peccata eum
undiq; impugnat, semen regium & iniquitate coram

deo & interitu corā hominibus perit, & electus ē re-
gno dicit, Si dixerit mihi non places præsto sum. Vbi
nunc illa de æterno regno promissio? quin & redu-
ctus uidet à se separari Israëlem, ut legis ca. 20. Itaq;
ut militiæ regnum est Dauidis & Christi in terris, ita
est & temptationibus & fidei periculis plenum, ut non
frustra monuerit Christus esse uiglandū. Omnia enim
peccata in quæ incidimus, omnes temptationes quæ in-
tus & foris accidunt, hoc unum agunt ut fidem in pro-
missiones dei auferant à nobis. Orandum igitur ne in-
tremus in temptationem. Nemo fortiter stabit, nisi quæ
diffidens de suis uiribus dei manum iugiter inuocau-
rit adiutricem. Habes itaq; quæ reliqua fuerit uita Da-
uidis, quæ proculdubio propter nos scripta sunt.

Præter hoc q; ista docent ueritatem uerbi dei per
Nathan prophetam prædicti, ut diximus. Hæc exem-
pla primum indicant quæ sit impietas cordis humani,
quæ data occasione se prodit, non enim potest perpe-
tua hypocrisi latere, cum & in sanctis se se sæpe pro-
dat quod in carne reliquum est peccatum. Deinde li-
berum arbitrium in affectibus cordis esse nullum. Vt
enim Ammon impium non potest ponere amorem, ita
Absolom per duos annos impiuū odium. Præterea mo-
nemur nulli confidere, quandoquidem non est soror
à fratre neq; frater à fratre tutus. Homines & fallunt
& falluntur. Scriptura uult, ut fidas uno deo, cæterū

maledictum dicit qui confidit in homine &c. Homines amare & eis benefacere oportet, ceterum uide eum credas, haec exempla ut non frustra facta, ita non frustra scripta sunt. Neque fœminis negligendum esset, si quid haec apud quasdam ualerent, q Thamar uitiata eicitur. Quae enim malo cociliantur amore quomodo cohærebunt? Fit & hoc in alijs impie coeptis, nisi deus mirus artifex ex stercore quandoq; faciat aurum, ex peccato iustitiam, ut in electis quibus omnia cooperantur in bonum.

Ionadab. Et hic exemplum est prudentiae carnis. Prudens enim non est secundum deum, quemadmodum & ea sequenti uides de Ioab.

Non negabit. Siue ita senserit, siue fallido uicerit effugere manus fratris, nihil nostra refert, probatum certe est, Leuit. 20.

Contristatus est ualde.

Sed quare non occidit filium? Respondeo, si hoc donauit amori filij, peccauit David in legem. Aut non ausus fuit timore dei hoc stuprum morte punire, cui iam a deo insigne donatum erat adulterium & homicidium. Aut certe occiduum non debuit prodere scelus, non tam propter Amnonem qui meruerat mortem, quam propter Thamar quae inuita perpessa erat ignominiam. Iccipio post persequitur Absalonem fratricidam, cuius scelus iam toti Israëli erat manifestum.

Tonderentur. In tonsione ouium celebrata cō
tinua et historia Iudæ docet, Gen. 38.

Observeate.] Stupra et adulteria grauiter puni-
ta esse, historiæ sacræ paſſim habent, satis fuerit uel dī
linium intueri uel Sodomorum interitum.

Omnis filios.

Hoc uulnus oportuit sustinere Dauidē in corde, quod
filijs non erat inflictum. Agnouit hic Dauid sententē
am cōtra se dei, nec omittit persequi homicidam quē
lege occidere debuit.

Ionadab.] Ista prudentia iam adulatur regi, nec
uult uideri se fuisse à consilijs in scelere Amnon.

Gessur.] In Syria gentium est.

Consolatus] temporis scilicet longitudine.

Ides q̄ filij huius seculi prudentiores
sunt filijs lucis in generatione sua. Ioab
prudenti certe consilio cōciliat Absalo-
nem patri, bene uolēs Absaloni, nec m̄
nus consulere in hoc uolens Dauidi, et simul apud
utruq; inire gratiā, dū patri filiū, et hunc illi reddit.
Atq; pro Dauide hoc eū uoluisse sequens historia de-
clarat, ubi Absalonē à crine pēdentē hasta transfodit.
Verum q̄ male istud consilium cessit, ita frē cedūt oīa

impiorum consilia, non enim, quemadmodū scripture dicit, os domini interrogant, non cōmittunt deo ex animo causam, sed quod eis consultum uidetur hoc agrediuntur, ut faciant quod manus & consilium domini decreuerunt, non quod ipsis statuerūt, ut scribitur Act. 4. In agro. q.d. In ciuitate forte ab alijs prohibiti fuissent, & præterea nullus testis adfuit qui posset testificari secundū legem, & frater mortuus non intulerit uim huic uiuenti, uidetur defendisse uitam & mori non debet &c.

Hæredem, ut & ego peream dum post uirum etiam filij omnes ceciderint, Imo ut etiā defuncti mariti nomen pereat, dum non est filius qui fuscitet post eum semen, id quod tunc miserandū erat nimis secure dum legem, ut etiam fratrem superstitem oportuerit fuscitare semen fratri defuncto ex defuncti uxore, Et de reprobis dicitur. In generatione una deleatur nomen eius &c. [In me sit iniquitas,] id est, ego seram coram deo peccatum, non rex, si quid hic in legem peccatur ignoscendo. Charitas enim dispensare solet, maxime cum sit dubium an peccarit occisor.

Viuit.] Hucusq; urget regem ut extorqueat hoc iuramentum ex compassione & charitate in uiduam iuratum, quo fortius teneat regem.

Quare.] Ad rem accedit post personatū luctū &c.
Omnes morimur.

Grome, qua ostendit non opus esse ut queratur homines ad mortem, qui sua sponte pereunt, & præterea non agendū lege post longam pœnitentiā, quando & deus pœnitentes suscipit & in æternū non abiicit &c.

Et audiuit.

Diligenter inculcat regē pronunciasse, ne retractet sententiam. **Dixit**, id est, sic cogitauit & desiderauit coram deo, ut placidū fieret regis responsum, quemadmodū sacrificium gratum deo in odorē, ut lex dicit, suduitatis, quia sicut ad uultum angeli trepidabam ad te accedere, quemadmodum & Iacob ad Esau dixit. **Vt hæc.**] qui & bona & mala libenter soles audire ut iudices. Injustus est iudex quæ solum uult audire placentia. Facile uides ex his uerbis quād prudens mulier fuerit.

Manus] id est, consilium & adiutoriū. Sensit enim id quod res erat.

Per salutem.

Id est, per uitam & felicitatem tuam o rex. Homines per maiorem se iurant, ut dicit epist. ad Heb.

Nec ad] Id est, quod dicunt, Acur rem tetigisti.

Hodie intellexit.

Sperabat hanc gratiam perpetuam fore & non iam amplius regem recordaturum iniquitatis eius, sed frustra &c.

Faciem meam.

Ne uideretur David approbare qd' fecerat Absolon.

Porrò.] Delectatur scriptura ista scribere, ut ubiq.

nobis prodat hypocrisim humanā. Coram hominibus nihil est quod reprehendi poscit in Absolone, ut nec in Saule uel Ioab. quae tamen impietas ista specie tegitur sequentia declarant. Et penè miraculum pulchritudinis describitur in crinibus, quae est fragilissima et uanissima hominis pars immo ne pars quidem, ut uideas aptissime hypocrisim in re uana et nihil gloriari, atq; adeo quae non solū non iuuat sed etiam perdit animas, quemadmodū infra legis Absolonem à crine perdere, et gloriā eius uersam in confusionem et mortem. Quid hic profuit ista gloria pulchritudinis quae antea tanti ponderis erat? nonne caluicium melius fuisset? Itaq; adagio usurpemus, ut quicquid gloriae quicquid sancte speciei in carne uiderimus, id est, omnem hypocrisim et in quo confidunt homines, uocemus, crinem Absoloni et c.

Diuersum autē est quod de Samsone legis. Is enim in crinibus habet fortitudinem, sed haec non erat mundo conspicua, quia dei erat, cuius uirtus in infirmitate sanctorum latet et c.

Nati. Patrem pulchritudine carnis referebant filij, sed de quibus nihil postea legis. Periit enim filiorum gloria cum gloria patris, quemadmodū hypocritarum regno fieri solet.

Noluit.] Forte quia uidit regem abstinere à conspectu Absoloni.

Scitis agrum.

Astatum hoc est Absalonis factum, ut uel damno coagat amicum uenire &c.

Quod si memor.

Mentitur prudentia carnis, ut ista rhetoricatione persuadeat Dauidi ut in gratiam recipiat, quo liberius postea suæ seruiat ambitioni &c.

CAPVT XV.

Sicut per Saulē, qui beneficia Dauid senserat, agitur ne Dauid fiat rex, ita per Absalonem proprium filium agitur ne maneat rex. Et utraq; insania non uidet sibi negocium esse potius cū deo quam cum Dauid, Deus enim uult hunc esse regem, illi nolūt, alter ne amittat, alter ne nō occupet regnū. Non mirum ergo si pereūt, dei enī uolūati quis resistet? secundū illud psal. Dominus dissipat cōsilia principū &c. Promissio dei est, Firmando regnum tuum in eternū, Et requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis. Sed crux interim erat fera, quam cōminatus erat, Suscitabo, inquiēs, tibi malū de domo tua. Ut fides qua credebat promissiōni dei probaretur. Quid enim hic non patiebatur fides illa, dū sic quicquid promissum est una hora simul auferri uidebatur? Dominus igitur est qui deducit ad infros & reducit, ad desperationem adigit & glorificat.

Currus &c.] Ista fecit ut filius regis, & tamē alia
ud habebat in animo, nempe ut magnificeret in popu-
lo, & postea data occasione ad defectionem populum
solicitaret. **Et mane.]** Nihil negligit ista impia hy-
pocrisis, ut consequatur quod uelit, uel occiso patre,
staliter fieri nequeat.

Quis me &c.] Optantis oratio est in scripturis,
q.d. ut in am ego constituerer &c. ut & in psal. **Quis**
dabit ex Sion salutare Israēl? solicitabat.] ele-
ganter ex Heb. furabatur. Id enim faciunt deceptores
hypocritæ, ut bona specie & iustitiae colore auferant
nobis ignorantibus corda nostra, ut decepti sentia-
mus pro eis. **Post quadraginta annos.**
Scilicet regni Iudeorum à prima unctione Davidis,
quemadmodū uulgo interpretantur, quibus non con-
uenire uidetur, ut de annis Absalonis intelligatur, qui
natus est Davidi in Hebron, & David quadraginta
tantū annis regnauit &c. **[Vadam.]** Mentitur sa-
crificium & uotum, dum hypocrisy & fraude querit
regnum. **Exploratores,** Id est nuncios & uo-
luntatis eius significatores. **Regnauit]** Id est, rex
factus est, quemadmodū in psalmis, Dominus regna-
uit, id est, regnum accepit.

Porro. Hoc ad astutiam carnis & huius hypo-
cristeos attinet, ut seducatur corda simpliciū, & igno-
rent quid mali agatur sub specie bona etiā illi qui nea-
gocio

gotio fauent quasi iusto, dum nihil mali suspicantur.

Achitophel. Iste adeo prudens fuit secundum sapientiam carnis, ut infra huius consilium non nihil timere uideas ipsum etiam Dauidem.

Victimas.] Sub specie cultus dei, uides quid contra deum tentetur per huius Absalonis hypocrismum. Quemadmodum nunc sacris omnibus abutitur, ut consulant sue ambitioni, et ubi quid contra euangelium statuendum est missa canitur de sancto spiritu &c.

Fugiamus.] Cedit Dauid praesenti furori, nec armata manu uult se defendere, committens rem deo, ne propter se omnem populum Israël in periculum adducat. Vide psal. 7. qui Dauidi fugienti & maledictiones Semei audienti inscribitur.

Pedibus.] Aliud enim properatibus non licebat.

Et reliquit.

Dauid per hoc domui sue consultum iudicabat, sed iudicio dei hoc factum est, ut uerum fieret uerbū prophetæ, Tollam uxores tuas &c.

De Crethi & Plethi] supra diximus.

Getheos,] Proselytas ex gentibus dicit, nisi illos accipias Iudeos qui cum Dauid in Geth palestinorū fuerant, qui sexcenti fuisse leguntur, ut appellationem inde acceperint, q̄ illic cum Dauid morati sint.

Ethai.] Hunc esse proselytū qui breui Iudeis accesserit quis ex textu non uidet? Vnde & alios Gethæ

os proselytos fuisse puto. Fidelitas autē huius Gethæl describitur ut amplius Absalonis & Israëlitarum infidelitas videatur. Alienus sequitur Dauidem electū, proprij regnante ejiciunt, quemadmodum & Christum uidemus à Iudæis abiectum, à gentibus suscep-
tum. Ioan. 1. In propria uenit &c.

Venit Sadoch.

Arca cum sacerdotio solebat educi ut inuocatione dei uiincerent aduersarios, sed hoc ipsum postea prohibuit Dauid. 1. Para. 23. & post eum Iosias. 2. Para. 35. sentientes sacramenta dei non sic ejicienda, ut olim quando Philistæi capiebāt arcam, ne quando fieret plaga quæ Bethsamitis contigerat & Osæ, & deum sola fide in-
uocari posse sine arca &c.

Si inuenero.

Hec est plena nostri mortificatio ita nos resignare manus dei &c. Atq; hoc agit istis temptationibus benigna patris manus, ut ad hunc sensum nos perducat, Postea non potest perire ne capillus quidem capitis nostri, quia omnia resignauimus illi ex cuius manu nemo rapere potest. Ouidens. Videntē siue prophetā uocat, ut supra dictū. 1. Reg. 9. Achimaas & Iosathan filij sacerdotū internūcij sunt Dauidis nūcian-
tes quid agatur in ciuitate Hierusalem, ut postea leges.

Achitophelis Consilium timet, quia prudens-
tissimus erat et maximæ autoritatis, ut sequenti cap.

uides. Exauditā hanc orationem sequens historia in signiter declarat. Atq; huc pertinet, q; deus statim Dauidi offert Chrysai non solum prudentem sed & pium virū, nec minus potentem apud Israëlitas, cuius opera Achitophelis consilium dissipatum est &c.

ALLEGORIA. Saul ueritatis regnum non admittit, Absalon uastare nititur. Ita semper in populo Iudæorum imo & ante, hypocritæ qui sancta iustitiae spe cie decipiunt populu & sua querunt, regnum ueritatis dei oderūt. Hinc & multa passi sunt sancti patres & prophetæ. Nec aliter hodie cum euangelio agunt decepti & excæcati & alios decipientes, ut simul in fo ucam perditionis æternæ ruant, nisi deus audiat hanc orationem Dauidis. i. piorum, Psal. 7. Exurge domine in ira tua &c. & synagoga populorū circumdabit te, & propter hanc in altum regredere &c. Quām uero promi sunt hoīes ad hypocritarū mendacia, quia pietatem promittunt, quis nō uidet uel in hac historia? Ois accurrunt, & cōtra dei principē. i. ueritatis professorem statim conspirant, quē antea sequebātur. Hi sunt qui ad tempus credūt, & in tempore temptationis redunt, atq; adeo etiā persequuntur & dānant. Nunq; enī uere crediderunt, sed mouētur omni uento doctrinæ &c. Verū quibusdā ista tentatio & error ad tempus ita accidit in salutē, ut Dauidi persecutio & peccatū. Mirabilis est deus, nos nihil præscribere possumus. Fit enim

ut agnito post errore magis agnoscant dei benignitatem. Præterea & Christi persona in Davide significata est, quæ Iudæi noluerunt regnare super se licet constitutum regem à deo, sed extra Hierusalē ejientes crucifixerūt, ut ita uolente deo fieret rex & Iudæorū & gentium. David ne in hac morte quidem qua nunc tenebatur perit, in fros hic illi fuisse quis dubitat? Ita & Christus per mortem & inferos transiuit ad regnum æternum, unde & hic ipsa loca conueniunt historiæ Christi, David egreditur ex Hierusalem (ut Christus post ultimam cænam) trans torrentem Cedron, tristis & flens in montem oliuarū, ut oret &c.

CAPVT XVI.

Ria hic dicuntur. Mendacium Sibæ, Maledictio Semæi, illo decipitur David, in hac seruat innocentiam, ut uideas manfestum inimicum non tam esse timendum ac adulatorem & amicitiae specie fallentem. In altero ergo peccat David stulte credens mentienti, In altero summæ innocentiae & pietatis edidit exemplū. Tertium est turpe Achitophelis consilium, de quo infra dicemus.

Remansit.

Adeo uerisimiliter mentiebatur Siba, ut etiam infra cap. 19. non potuerit David à sententia se temperare, licet remiserit aliquid, nempe ut diuiderent dominus

Eseruus possessionem sive agros. Nō ergo dicas san-
ctos errare non posse. [Bahrim.] supra.3. cap.

Semæi. Vides quæ odia seruet domus Saul con-
tra domum Dauidis. Hypocritæ ui compesci foris pos-
sunt, intus tamen furunt odio in eum quem dominus
elegerit, uellent ipſi obtainere regnum etiam contra de-
um si liceret, et cum iſtis odijs ardeant, tamen alios ui-
ros sanguinū uocant, quasi qui non aliorum salutem
sed perditionem querant, Iſta odia non putant eſſe
homicidia, quā nihil negligit illorū quæ facere potest
iſte Semei, tam nihil negligunt et hodie hypocritæ ex
regno Saulis, facturi libenter plura si poffent. Quid
quæſo peccarat Dauid in Saulis domum, niſi q̄ deus
eum uoluit regem? culpa ergo dei erat, contra quem
iam excæcatus Semei loquebatur non contra Daui-
dem. Et dedit, inquit, dominus regnum et c. Ex præ-
ſenti caſu iudicat impietas et fallitur. Sic et amici Iob
ex miseria iudicabant impietatem, dum non uident q̄
deus cruce ſuos glorificat.

Quid mihi.

Carnis consilia repuit et uindictam non uult, ubi
agnoscit in cruce ſibi hoc malum uocitari à domino,
ſed mortificata uoluntate ſua totum ſe illi permittit à
quo percutitur, id quod eſt opus magnæ fidei, Contra
de impijs dicit Eſaias, populus non eſt reuersus ad per-
cutientem ſe. Tamen moriturus Dauid mandat iuſtiſ

iudicium contra Semei. Hic Abisai postea inter fortis
David numeratur, non tamē, ut supra diximus, frater
eius Ioab. Dominus enim.

Tunc pacienter mala ferimus, & nō respicimus quid
nobis à malignis intentetur, dum agnoscimus à deo ut
patre nostro nobis talia & nō à creaturis fieri, quem
admodum Iob qui dixit, Dominus dedit, dominus ab-
stulit, sicut domino placuit ita factum est &c.

Ecce] filius qui amare secundum naturam etiam
debuit. [Filius Iemini] qui non potest nō odire
quia est ex stirpe Saulis. [Venit] scz Bahurim.

Absalon autem.] Repetit quod in fine superioris
capitis dixerat, ut addat, & dicat ut in Hierusalē res
acta sit. [Hæc est.] Blanda est & amica ironia,
tu scz ita astas Davidi amico tuo, ut mihi preceris sa-

Ingredere. Hoc est consiliū Achi= (lutem=)
tophel, Non est uerisimile Israëli & queras morte pā=
tris tui, iccirco Israëlitæ non nihil uerentur facere ali=
quid in patrem, ne & in te filiū peccent, Tantummo=
do enim uideris affectare regnū nisi aliquo manifesto
signo declares te pessime uelle patri, Non erit autē sig=
num cōmodius quām ut maxime uiolē uxores patris
tui quas reliquit, tunc omnis intelligent te non uelle
eum uiuere cuius thorū uiolaris. Hæc scilicet est pru=
dentia carnis, ubi nihil pensi habetur deus aut homi=
nes, dum querit sua caro impia, Et tamen ista consilia

ut dei suscipiuntur, in modo loco consiliorum dei, ut non ad
miseris nos excrucatos suscepisse doctrinas dæmonio-
rum. 1. Timo. 4. Sed ipsis initijs oportuit infatuari a deo
consilium Achitophel, et inaugurarri regnum impietatis. Nec meliora uides in regno hodie pharisaico, ubi
regnat Absalon electo Davide, id est, Christo cum suo
euangelio, et tamen iste Absalon gloriatur se filium re-
gis, cui regnum iure debeaturo loco Davidis, quemadmodum
hodie se solos iactitant Christianos et sedere in
loco Christi, qui contra dominum et Christum eius con-
spirauerunt, ut dicitur Psal. 2. Porro dominus per istos
impios nebulones compleuit uerbum suum quod locu-
tus fuerat per Nathan et c.

CAPVT XVII.

Oc caput nihil aliud docet quam consilium Achitophel domini uoluntate dissipatum, ut David serkaretur et malum ueniret super Absolonem. Hic marime uides illud, quod dicitur, Malum consilium consultorum pessimum.

Vrsa. 1 Vrsam saeire raptis catulis etiam illud indicit Proverb. 17. Expedit et c. ~~magis utrumque super facili~~
Congregetur. Speciem exhibit quasi boni ~~adversarii~~ ^{Ar. 1. 1. 1. 1.} consilij, cum tamē nihil aliud agat quam ne hac nocte lassus David obruatur.

Sicut ros.] qui omnia circumquaq; humectat.

Transgredere.] scilicet Iordanē, ut infra uides.

Rogel] Nomen fonti erat extra Hierusalem.

*Non enim.] Sic lege. Timebant enim uideri aut
introire ciuitatem, scilicet Hierusalem, Iccirco scilicet
foris stabant &c. Videlicet autem.*

*Hæc erat tentatio non solum inimicorū sed & omniū
honorū uirorū qui miserant eos, rursum consolatio q;
dominus data bona occasione fefellerit seruos Absalon.*

Transferunt.] Heb. Transferunt aquulam hanc.

Porro Achitopel.

*Prudens uir erat, cœpit reputare sic, Absalon non me
audijt, & seruabitur David contra quē ego egi, miser
erimus ero uirorū. Et ut maxime seruetur Absalon, que
ferre potero q; cōsilium meū despiciatur, quod hactenus
ut dei susceptū est, & æmulus meus præ me auditur?
melius erit mihi uitam amittere, quam uidere me con
temptū, aut aliquo in sapiētia & prudentia inferiore,
uale uita, quando' video alium mihi præferri. Sic perit
ille sua prudentia quam uel finis stultitiam declarat.
Quemadmodū autem perit Achitophel proditor Da
uidis, ita & perit Iudas proditor Christi, uterq; sua
quæsuit cōtra Davidis regnum, & laqueum inuenit,
nec minus desperatione peribunt, ubi eorum insipien
tia declarata mundo fuerit, qui pharisaicis traditioni
bus suæ ambitioni & lucro consulentes contra Chri*

Si euangelium conspirauerunt, Dominus infatuabit consilia eorum &c. In castra.

Nomē Hebraicum relinquendū erat, in Machanaim, quæ est ciuitas, Iosue. 21. Alioqui sequētia nō intelliges.

Amasa autem erat.

Hoc interseritur ut uideas quid ueræ causæ habeat Io ab occidendi Amasam infra cap. 20. licet & alia quoque sit, sed non adeo turpis, quā non potest suæ impietati prætendere Ioab infra cap. 19.

Cumq. ut supra prouidentia dei erga Dauid proditione consiliorum Absalonis & dissipatiōne de scripta est, ita & hic ciborum & necessariorū amministratiōne. Quis enim in talibus tentatiōnibus subfisteret, nisi subinde suam pater erga nos prouidentiam uel obscurissime declararet? quid enim clare, licet clarissimum, uidere licet in obscuro tentatiōne?

CAPVT XVIII.

Per Erit Absalon cum multis hypocrisi eius deceptis ubi Dauidem quærerit ad mortem, ut ipse regnet, & à crine pendet, ut ista pulchritudine & specie perisse uideas quæ supra ad miraculum usq; descripta est, quæ quid erat nisi crines, id est uanitas? Ad hoc quoq; pertinet uanus titulus nō ab alijs, sed ab ipso sibi erectus, ut uanum nomen obtineat dum hæredes filios non ha-

bet. Sic perierunt & Iudei Christum regnare nolentes, qui specie & hypocrisi operum legis gloriantes, præter nomen sanctitatis nihil habet pietatis, atq; ista hypocrisi excæcati pereunt. Sic & fit omnibus euangelij aduersarijs, qui quid hodie habent præter speciem pietatis & vanos titulos? & his ipsis excæcati sua pereunt ambitione & hypocrisi, & Christus sedet super regnum eius in æternum. Præterea quam innocentiam & pietatem seruarat David in aduersariū Saul eandem seruat in Absalonem, præcipiens ne occidatur Absalon & lugens occisum, ut uideas exemplum diligendi inimicum, qui tamen seruari non potest iudicio dei. Vellent quidem pij, quemadmodū secundū hominem uoluit & ipse Christus, impios seruari, & à blasphemia uerbi dei auerti, sed ubi agnouerint ex dei iudicijs dei uoluntatem, aiunt, Non mea pater sed tua fiat uoluntas. Iustus es domine & rectum iudicium tuum. Iudicia tua abyssus multa &c. Ad hoc suscitatus deus impio, ut pharaonem, ut persequatur ueritatem & furere non desinat, ut tandem intereant &c.

Igitur considerato &c.

Quæ humanae prudentiae sunt & rationis in re militari non negligit David, ne tentet deum, Ceterum in talibus non confidit, sed rem omnem cōmittit deo, secundum uerbum quod dixerat, Si dixerit mihi, non places, præsto sum.

Multo plures.

Non tam loci incommoditate quam iudicio dei in eas
necessitates urgente, pugnabat enim hic deus pro D^o
uide.

Suspenso.

Extrema desperatio aduersariorū Christi et sacrificiū
euangelij usq; in finem mundi, hac suspensione decla-
rata est, in qua dum confodiuntur gladio uerbi dei a
populo Dauidis, id est Christi, excēcantur et intere-
unt, et mortui p̄emuntur aceruo lapidum, quia iudi-
cio dei excēcati redire ad uitā et ueritatem non pos-
sunt, quemadmodū dictum est Esaiæ. Excēca cor po-
puli huius et c. Quid his prodest uanum nomē et re-
gni Christiani titulus?

Cecinit. Prudentia istius Ioab pro suo ministe-
rio ubiq; describitur. Neq; uero imprudens factum ui-
deatur occidere Absalonem contra præceptum re-
gis. Non enim censebat aut regi aut populo cōmodum
ut Absalon seruaretur et c. Neq; Dauid moriturus in
hoc accusat Ioab et c.

Non habeo.

Vides iudicium dei, ut pereat istud regnū. Mortui enī
sunt filij qui supra et geniti scribuntur.

Si solus. quia si plures simul fuissent, fuisset sig-
num fugati et prostrati exercitus.

Erdito Absalone Dauid restituitur regno, certatibus etiam pro ipso populis, ut quisq; contendat proximus esse regi, gaudent omnes de perduto Absalone & de recepto Dauid. Hæc est mutatio dexteræ excelsi, & ueritas promissionis Dauidis regno à deo factæ. Hæc autem quid habent allegoriae quis ex superioribus non uidet? nemp; q; reuelato errore & insipientia per bellum & gladium uerbi dei, deficiunt homines ab hypocritico & pharisaico ad ueritatis euangelicæ regnum, quemadmodū & Dauid cecinit psal. 7. Exurge domine in ira tua &c. & synagoga populorū circumdabit te, id est, ubi feceris iudicium in aduersarios, populus agnito erore redibit ad te, qui impie est per seductionem Absalonis & complicū eius auersus à te &c.

Ingressus ergo Ioab.

Prudenter orat & cum audacia corā rege & pro rege, deo ista curante, qui quacūq; occasione & per quos cunq; homines curam gerit pro suis.

In porta. Scilicet ciuitatis Mathanaim, quod erat signū depositi luctus & cum gaudio suscipiendi exercitus. Et omni populo.

Quod intellige de populo qui egressus fuerat in bellum pro Dauid.

Omnis quoq; populus.

Quod intellige de reliquo populo Israël qui adhæsa

rat Absaloni. Increpabant iam mutuo stulticiā suam,
ut uides in textu &c.

Cur uenitis.

Intellecto consilio Israēlis, uult David ut Iuda non sit
in reducendo rege inter postremos, quia tribus sua
erat, & illic primū factus erat rex, ad quam etiam re-
gnū iure diuino spectabat, secundū illud in psal. Iuda
rex meus. & secundū prophetā, Non auferetur scepsis

Semei. veniam rogat, & iurat ei (trum &c.)
rex se non occisurum eum. Iccirco autem hoc se dicit
facere David, ne gaudium quod deus dederat crudeli-
uindicta minueretur in populo, & quisq; timuisset si
bi qui aduersarius fuerat regi, id quod rursum defici-
endi ansam multis præbuisset, atq; ideo dicit illos sic
ri sibi in Satan qui uindictam suadent. Tamen David
nihil ueritus iuramentum, moriturus mandat ut fiat
contra Semei quod secundū deum iustum est. Iuramen-
ta enim humana non ualent ad hoc, ut non fiat quod
secundum deum fieri debet.

Miphiboseth.] Hic apparet mendacium Sibæ, tam
men uix David temperat sententiam ut dimidia pos-
seb̄io ei maneat, adeo uerisimile erat mendacium, ut
supradictum. Puto tamen, licet non sit scriptum, Da-
uidem postea re intellecta omnia mutasse.

Battsellai.] Vide supra cap. 17. uir nobilis & di-
ues fuit, & non solum cōmodo erat Davidi, sed etiam

magnō honori &c. Hic beneficium regis ut senex nō
mult, sed pro Chamaham orat, qui filius eius fuisse ui-
detur &c. **Omnis autem.**

Quod contendunt pro rege, ad istam receptionis le-
ticiam pertinet, ita conuertente deo corda ad Daui-
dem, ut tentaturus auerterat &c.

CAPVT XX.

I debatur Dauid omni piculo defunctus,
& ecce deus suscitat ei istum aduersariū
ex Saulis reliquijs, primum ut tentatione
ista probetur Dauid, deinde ut uideas quām fragilia
sint hominū corda ad persistendum in eo quod recte
sentiunt, præterea ut iudicio dei pereat iste Seba, qui
adhuc supersuit ex illis qui ex familia Saulis aliquid es-
se uidebantur, adeo habebat autoritatem hic apud su-
os, ut facile cum sequerentur. Ista ergo omnia quæ con-
tra Dauidis regnū tentata uidemus deus mirabiliter
curat pro Dauidis regno stabiliendo. Istud autem fa-
ctum ait scripture, quia durius responderant Iudei
Israëlitis, sed iudicia dei erant quæ caro non uidet.

Decem mulieres.

Dura certe hæc erat conditio fœminarū, quæ non pœ-
cauerant sed uis eis illata fuerat. Verum secundum lea-
gem non potuit eas dare alijs maritis, neq; forte pro-
pter scandalum licebat ei cum eis congregari, quia iam

concupuerant cum filio. At scandalum non erit im= pedimento ubi salus proximi in periculo est, id quod potuit in his mulieribus cōtingere. Relinquo ergo hoc conscientiae Dauidis quid sibi uoluerit.

Seruos domini tui,

Id est Ioabi, quemadmodum statim sequitur. Egressi sunt cum eo uiri Ioab.

Salut. Ioab ut Abnerum, ita & Amasam fru-
dulenter occidit, & ut illic propter occisum fratrem
potuit excusare, ita & hic propter stupro affectam
matrem, sed ambitio in causa erat, ut illic diximus &
hic clare uides.

Interea &c.] Sententia ex Heb. est. Et accessit
unus ex pueris Ioab ad eum & dixit, Caveat ut aliquis
aduersetur Ioab, & apud Dauidem esse quærat loco
Ioab. Amasa autem &c.

In Abela & Bethmaacha.

Videntur duæ ciuitates simul haberi pro una.

Mulier sapiens.

Vt supra cap. 14. mulierem sapientem legis ex The-
cua. Vnius sapientis mulieris consilio tota ciuitas ser-
uatur. Non est personarum acceptor deus, non quæ
mundus suspicit & admiratur deus assumit quando
uult facere salutem, sed quæ uidentur respecta. I. Cor.
1. Huc quoq; pertinet quod supra uidimus de Abigai
ll uxore Nabal &c.

Prouerbio. Prouerbium inde natum est q. illuc
habitarint sapientes homines & spiritu dei docti, se-
cundum quorum consilium multi in Israël agere soliti
sint.

Nonne ego.

In persona loquitur ciuitatis. Potes & sic legere. Ista
est iusta & fidelis ciuitas in Israël, id est, quæ nihil
peccarit & fidem regi & populo seruarit.

Fuit autem.

Ordinatio domus & aulæ Dauidis rursum describi-
tur, ut supra cap. 8. id quod ad pacificatum rursus re-
gnum pertinet. Sacerdos Dauid,
Id est, magnus & primus in consilijs Dauid, seniorem
uulgo appellamus ut & græci, si contendas fuisse sa-
cerdotem, libenter cedo.

CAPVT XXI.

Am tandem manifeſte declarat ipſe de-
us toto Israëli, ſe uelle reliquias regni
Saulis perditas, ut & ipſae agnoſcerent
ſe morti obnoxias, & poſt hac non ſeſe
erigerent contra Dauidis regnum, p̄t̄ereā ut nemo
amplius eas ut ſæpe ante ſequatur, ut uel hinc uideas
quid in omnibus p̄cedentibus ſuo iudicio cōtra Sau-
lem pro Dauide cogitarit deus, utq; uideas ſtabilitum
à deo Dauidis regnum. Porrò abfq; intellectu es ſi hic
moueris quæſionem num peccarit Dauid tradendo

ſeptem

Septem filios Saulis, cum iniuriam sibi irrogatam non soleat vindicare. David non tam ab hominibus rogarunt ut iustum faciat iudicium, quam ab ipso deo urguntur. Famem mittit deus, et consultus culpam rejecit in Saulis domum, datus id mentis Gabaonitis, ut nullum postulent iudicium a iudice Davide nisi sanguinis, et præterea hoc ipsum ita placet deo, ut fugata fame rursum det tempora frugifera. Deus itaque ista oia fecit, et declarat toto Israeli, quam impie egerit consentiēdo iniquitatibus Saulis, et adiuuando eius saepe reliquias.

De Gabaonitis lege Iosue. 9. qui iam innocenter agebant inter Israëlitas, et seruiebant eis, secundum Iosue condemnationem, figura illorum qui populo dei ex gentibus erant accessuri. Quos ut hic dicitur Saul stulto zelo nihil meritos delere uoluit, et quosdam occiderat, videbatur hic Saul habere pro se legem, sed forte, ut solitus erat, suæ consuluit cupiditati et ambitioni. Simulare impij legē possunt, pro lege autē nihil facere possunt. Et uel hinc accipe quam uoluerit fidem servari deus Gabeonitis, quamvis fraude extorserit iuramentū, ne scilicet nomen dei blasphemaretur inter gentes et. Præterea non gentes nūc erant, sed proselyti et.

Benedicatis,] Id est, bene prece minicoram domino et. [Micha] 1. Reg. 18. Merob dicitur, fuit ergo binomia, habens quoque nomen sororis, quae erat uxor David. Alij aliter. Isti autem dicuntur filii Saul mo

re scripturæ, quo progenitores patres dicuntur.

Rizpa, materna uiscera declarat &c. Quod autem dicitur. Donec stillaret &c. significat eos pependi se quousque pluuiia missa deus declararet famem remisam. Nec est contra legem Deut. 21. Deus enim legem statuit hoībus nō sibi, Is iussit istud iudicium fieri &c.

Et nunciata] Solacium hoc erat matri Rizpa, & facit hic David inimicis suis quod facere solet, ut uide re licet ex superioribus libris.

Factum est autem.

Hæc bella adiicit historia, in quibus rem fuisse David, scribit cum quatuor gigantibus de genere Rapha nobilis gigantis, ut uideas quid tentationis passus sit David, dum uel timere cum oportuerit, uel præsens mortis periculum senserit, quid uero egerit pro eo dominus. Passus ergo est in tuis timores, foris pugnas, & à gentibus & à fratribus, sed non deseruit eum dominus. Ut non ignores quid in regno Christi agatur, cui insidetur totus inferorum exercitus à dextris & à sinistris, & tamen crescit & in æternum est.

Adeodatus. Heb. Vbi Elhanan filius Iaere Orgim Bethleemita percussit Goliath Gethæum &c. ut non putes historiam esse alterius Goliath.

CAPUT XXII.

Nam tandem uides & Dauidem prophetam, dum psalmum canit superatis omnibus suis inimicis, ex quo uides, ipso per spiritum dei prophetante, quo totum Dauidis regnum respiciat, nempe in regnum Christi, de quo hic prædictitur, & non tam ipse Dauid quam Christus spiritus hic loquitur, qua de re uide quid in psalmum hunc scripserimus, est autem. 17.

CATUT XXIII.

SN fine uitæ suæ spiritum dei per se locutum dicit, ut uideas quo loco habeas eius psalmos. de quibus Christus dicit, & portet impleri quæ scripta sunt in lege & prophetis & psalmis de me. Et discipuli Act. 4. Tu spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti &c. Et præterea laudat gratuitam dei erga se misericordiam & contra dei contemptores prophetat, sicut scilicet regnum stabile futurum & aduersariorum regnum peritum. Inde fortis Dauid describuntur.

Cui &c.] Sic legas licet, Qui constitutus est Christus dei Iacob, id est, quem constituit deus Israel in regem.

Dominatur.] lege dominator, deinde, Dominator in timore dei. i. cuius regnum illuc est ubi est deit timor.

Nec tanta.] Male sunt hæc uersa. Sic lege, Ita

Z 2

erit mea domus apud deū, nam pactū æternū mecum
in ijt firmum in omnibus atq; munitum, Ut in oratione
uideas completam similitudinem quam proposuit.

Cuncta enim. Sic lege. Hæc est enim omnis
salus mea & omnis uoluptas q; hæc (scilicet domus
mea) crescit.

Quæ non tolluntur manibus.
Id est, ex Heb. Ex quibus nihil seruatur residui.

Et si quis] Elegantisima spinarū metaphora uti-
tur. Hæc quæ nunc prophætat, etiam ex sua historia di-
cicerat, iam perduto Saulis & Absalonis regno, de-
clarat autem psalmo prædicto & hac prophetia quic-
quid ubiq; ferè allegorijs indicauimus, ut non tam fi-
guras fuisse uideas quam exempla, etiam & res ipsas
de quibus hactenus scriptum est.

Hæc nomina,] Hæc de fortibus Dauid scribuntur, ut uideas quam curam deus pro eo gesserit, dans
ei uiros optimos, robustos animo, fortes uiribus, pru-
dentes, pios, idcirco Ioab qui multa insignia facta fece-
rat, non nominatur, quia impius erat, Contra ira dei
est quando tales in regno non sunt. Esaiæ.3. Ecce enim
dominator &c. Dauid sedet. Vide in Psal-
malip. Fortes Dauidis hic describuntur, non ipse Da-
uid, Pessime ergo hoc loco translatum est. Dauid se-
det &c. Ex Heb. autē sic lege. Iasabeam filius Hachmo-
ni princeps inter tres, qui leuauit hastam suam & per-

euſit octingentos una uice. Reliqua uide in translatiōne D. Martini, Tres primi non habent similes, Post quos sunt tres alijs, quibus non est aliquis similis inter triginta fortes, ut hi posteriores sint tribus primis, sed tamē p̄cedant triginta alios, atq; inter hos tres p̄cipuus est Abisai, ut & in Paralip. uides. Pr̄eterea Balaiaſ à secretis Dauidis honoratissimus inter sequentes, uir quidem magnæ uirtutis, sed nequaquam similis tribus primis. Triginta uero dicuntur à numero maiori, nam quod superest parum non computatur, ut quādoq; in scripturis uidere licet. Noluit] Condemnauit Dauid desideriū suum & uoluptatē pericu lo uitæ aliorū emptam, Effudit eam domino, qui uiros seruauerat &c.

CAPVT XXIII.

 *I*hil tutum non seruante deo, Securitatē carnis, scripture ubiq; damnat, dū non timetur deus. Quia uero Israēlitæ tam s̄epe impie egerant sub Saule, sub Absalone, neq; peccata agnoscebant, agētes sine timore, coguntur tandem uel percussi agnoscere iniquitatem. Atq; ut hoc faciat deus, deserit bonum Dauidem & cū agit spiritu malo, ut grauiter peccet, unde populus pereat, grauiter peccasse, grauis ira dei testatur, ut non mireris si per impios principes mala effundat domi-

Z 3

nus super populum dei contemptorē & Euāgelijsacri negligentem, cū ista etiā per optimū faciat regem, Semper ergo orandus est deus, ne nos deserat, & carnis securitate pereamus. Regnū hoc Dauidis. i. Christi in terris, non solū à carne & sanguine impeditur, sed etiam à Satana & peccatis ad desperationē urgetur, mors & inferi absorbere nituntur, etiamē glorificatur etiā in multis portis inferorū. Hoc taniū tibi declaratur, ne unq̄ securitatē speres in carne aut secundū carnem. Videāt hoc exemplū Euāgelijs prædicatores, per quos regnū Dauidis auget Christus, Sunt enim quidā ex eis qui, ut Dauid, multa persecutione & odio aliorum auxerūt per Euāgeliū populū deo, at ubi uidēt numerū creuisse incipiūt sibi inde placere & gloriam secundū carnē quærere, Vnde deserit eos deus, ut quādam temere agant, unde multi cadāt per infidelitatē, ut isti ceciderūt per pestem. Gloriā Dauid in numero quærebat hominū, & numerus iste peste imminutus est. Præter cetera aut̄ habes hic exemplū iudicij & misericordiæ dei. iudicij, Non enim tam Dauid quām populus hic impetebatur. Misericordiæ, nā parcitur Hierusalē, & plaga in populo cessat, atq; Dauidi ignoscitur. Ut interim taceam, q̄ etiam plaga misericordia est illis qui inde resipiscunt.

Addit. Id est, rursum uoluit irasci populo, Iam iratus fuerat dato rege Saule, exaltato Absolone, missa

erium annorum fame &c.

Dixit Ioab. Recite sentit Ioab istam Davidis ambitionem damno futuram, & deo displicituram, sed tamen impie cum ceteris, licet contra conscientiam, mandatum regis exequitur. Non debebat hic facere quod non probabat. Hic omnes principes propter Damnum peccato se obnoxios faciunt.

Numerum.] Maior numerus est in Paralip. Sed quæstio soluitur per hoc q; hic dicitur, hunc numerum tradidisse Ioabum Dauidi, ut hic numerus traditus Dauidi, illic plenus numerus scribatur, quia, ut illic dicitur, Ioab iniuitus ista fecit, ergo fieri potuit ut integrum numerum non retulerit.

Percussit.] Id est, conscientiā coepit habere p̄cti.

Trium.] Quodcunq; elegisset, periculum fuit percundi Israēlitis. Tamen iamdudum expertus quām sine misericordia sint homines, quām non parcat Saul etiam impietatem agnoscens, quām crudelis sit etiam filius Absolon, committit se potius flagello manus dei, quem non dubitat esse patrē.

Constitutum.] Id est, usq; in tertium diem, secundum uerba Prophetæ. Septuaginta milia. Vides numerū imminutū, in quo Dauid uolebat gloriarī, sed misericordia dei effecit, ut hic potius inueniret crucem & horrendos inferos quām gloriam, ne in peccato periret. Ita necesse est quandoque

Z 4

ad mortē & inferos detrudi, ne mors & inferi in nos
habeant potestatem. Deus enim est qui deducit ad inse-
ror & reducit. Angelus] iste percussor est & ex-
ecutor sententiae dei, quemadmodum & angelus qui
percussit primogenita in Aegypto, Significat autē le-
gis prædicatorem, quo prædicante quidā pereunt de-
speratione, quidam coguntur ad misericordiam dei
inuocandam, atq; his parcitur, ad Euangelium enim
pertinent, quibus non tam angelus quam Euangelista
mittitur, si non homo tamen spiritus dei &c.

Misertus. vides factum quod Dauid sperauerat,
quemadmodum propheta alius dixit. Cum iratus fue-
ris misericordiae recordaberis. Et Esaias, Cōuersus est
furor tuus & consolatus es me,

Ego sum] Dolebat oves pro se occidi, quando ip-
se pastor peccauerat. Nō ita agitur apud nos trōs prin-
cipes. Hæc charitas in populum indicat quid fidei ha-
buerit Dauid, & præterea nemo per naturam se com-
mittit iudicio dei etiam in mortem, ut hic Dauid.

Gad] Hoc est iam post legem Euangelium, quod
subobscure primum nunciatur, non quia obscurū est,
sed conscientiæ territ & adflict & tantam gratiā spe-
rare nō possunt, Nō ergo manifeste dicit propheta ces-
sasse dei iram, sed signū prædicat, unde benevolentia
dei erga Dauidē & populū agnoscatur, Constitue, in-
quit, altare in area Aranena Iebusæi, Huc pertinet &

Dauid statim spū ppheticō illustratus, dixit in eo loco futurū tēplū & altare holocaustū in Israēl, secundū legē Deut. 12. qui locus hactenus non erat reuelatus, sa crificantibus interim filiis Israēl in diuersis locis, ut diximus in primo libro. Vide hæc in Paralip. Præterea, ut alibi diximus, sicut ē gentiū bonis & manibus con struitur tēplū, ita & in loco à gentili empto, licet pro selyto, ut scias q̄ ecclesiam Christianā, ut diximus, illud templū significarit, ecclesiam, inquam, à Christo ædificandam secundum prophetiam supra ca. 7.

Non offeram. Odio enim habet deus rapinam in holocaustum, quemadmodum nostri qui fingunt longas orationes, ut comedant domos uiduarum, imo etiam regum. Si uis offerre offer de tuo, da de tuo, non accipe ab alijs quo benefacias &c.

Emit &c.] Sic putant distinguendum, Ut aream emptam legas, sed non expressum sit hic quo precio, quod in Paralip. scribitur, sexcenti scli auri iusti pondēris, & post legas bouem (ut est in Heb.) cum curru & alijs ad ignem necessarijs emptum quinquaginta scilis argenti, ut hic dicitur.

Habes itaq; his duobus libris, qua occasione Iudæorum cœperit regnū, & q̄ uerū regnū sit confirmatum Dauidi & semini eius in æternū, in Christo Iesu domino nostro, Amen.

Finis Samuelis Prophetæ.

Z 5

Vpersticiosius quidem, sed tamen data
 opera historiam & passionis & glorifi-
 cationis Iesu Christi domini nostri ex
 quatuor Euangelistis contraximus. Qui-
 dam enim uerentur aliquid omissum historiæ, dum
 quid ex uerbis omissum uiderint, quorum fragili sto-
 macho libenter nūc seruimus, obsecrātes alios ut hoc
 ipsum boni consulant. Nihil periculi est si quid in uer-
 bis abundet, Facilius namq; fuerit uerba superflua, si
 quæ forte uidebuntur, resecare quam adiçere, si quid
 historiæ fuisset omissum. Nos optime nobis sumus con-
 sciij, q; nihil hic ex diuersis, ut nonnūq; appareat, histo-
 rijs conciliauimus, & suo ordini tradidimus, ad quod
 ipse historiarum contextus nos manifeste non urgebat.
 Quod contra hactenus quosdam fecisse uidemus, ita
 pessime ut ipsa eorum concordantia, quam uocauerūt,
 manifeste ab ipsorum Euangelistarum historia discor-
 det. Melius ista si quis concinnare uoluerit, per
 nos licebit. Nos cōciliatæ historiæ ubiq;
 causam reddimus, ne sufficeris te
 mere aliquid à nobis ten-
 tatum.

AVS AE MORTIS CHRI^{STI} 3.
sti apud patrem deum erant mise
ricordia & ueritas, hæc promissa,
illa gratis exhibita, propter nos ut
iustificaremur, apud Iudeos uero
horrenda cæcitas impingens in la
pidem offensionis & petram scandali.

Iudæi secundum Esaiæ uaticinium excæcati, Messia
m suū dominum nostrum Iesum, filium dei incarna
tum, quem tanto tempore prophetis prædicentibus
expectasse uidebantur, quia nihil in eo uidebant præ
ter formas carni stultas, nihil audiebāt præter ea quæ
omnem sapientiā, potentiā, iustitiam humanam, atq;
adeo omnia humana cōdemnabant, ad mortē usq; per
secuti sunt, Nec uero admirabili doctrina, de qua dixe Iohan. 7.
runt uel impiorū ministri, nūq; sic homo locutus est si
cūt hīc, Nec omnibus seculis stupēda operatione moti
sunt. Sanabat enim cæcos, claudos, surdos, leprosos,
paralyticos, fibricitātes, lunaticos, dæmoniacos, &
præterea mortuos fuscitabat. Verū quādoq; ipsi cla
riſſima licet miracula impie & cōtra cōſciētiam Beel
zebub tribuebāt, ut doctrina propter quā illa fiebant
nequaquam uera crederetur, quandoq; autem calum
niabantur talia in Sabbato facta contra dei legem,
idcirco nequaquam esse à deo, Insuper nonnunquam
inuadunt maledictis optime de omnibus merentem,
Sepe tentant si possint capere in sermone ipsam

Lucae.4. dei sapientiam. Aliquando etiam ductus est in supera
cilium montis, ut in præceps daretur qui continet or
Ioh.8. bem, Non semel lapidibus impeditus est, q; se deo æqua
¶.10. lem dei filium faceret, id quod tamen nisi cæci fuissent
ipsa opera luce clarius ostendebant. Demum ad id om
nis impiorū tendebat conatus, exemplo Saulis, ne iste
David à deo præconsortibus suis inunctus regnaret,
Ro.11. & ipsa uita moreretur, Sed illorum cæcitas nostram
salutem miro dei consilio operata est. Sit illorum cæ
sus nobis admonitio, ne missum salutis Euangelium
contemnētes in horrendam præcipitemur mentis cæ
citatem, ut ipsi.

Ut autem nihil intentatum relinqueret qui ad sal
uandos peccatores uenerat, cœpit post prædicatum
Math.23. Euangelium palam arguere impietatē, detegere tech
nas quibus Iudeorum clerci, id est, pontifices, sacer
dotes & templi ministri, pharisei & legisdoctores
sue tyrannidi simul & avaritiæ consulentes populu
ludificabant. & præterea sæpe in obstinatos vñh hor
Ioh.2. rendum intonare, flagellis quoq; magno zelo templo
Math. 21. iniuriam factam uindicare, atq; hoc ipsum non semel,
Mar.11. prædicere mala quæ ob scelera maiorum, id est impi
am incredulitatem, essent illi terræ uentura, non quo
eos traduceret, sed ut uel confusi resipiscerent, aut sal
tem ex hoc alij monerentur, ne maiorū errore & ip
si post hac decepti perirent, quæ una ratio est, quare

ab infamia impiorum pastorū euangelium non abstineat. Quæ uero illi nationi post Christi glorificationem obtigerint horrendum fuerit ex Ioseph historia enarrare, non sibi sperent suauius dei iudicium qui euangelium gloriæ magni dei hodie persequuntur.

Porro ut rem prosequamur, quam quæso ignorantiam prætexant aut iustitiæ speciem Iudæi, qui sæpe à Math. 21. Christo prudenter interrogati sese proprio ore condemnarunt: & insuper quæ in corde gerebant sæpe Matt. 22. audiunt intelligere Christum, quod diuinitatis erat iudicium haud obscurū, qui & se ab illis (quemadmodū & prophetæ à patribus ipsorum imperfecti fuerant) interficiendum manifeste p. ædixit, id quod etiam discipulis clam esse noluit dum nō semel dixit, Ecce ascensus Math. 16. dimus Hierosolymam &c. ne in tanta passionis calamitate Christo aliquid præter spem accidisse putaret. Verum qui fieri potest, ut aduersarius qui amicam de dignatur admonitionē, acrem frat reprehensionem: Itaq; dum cœpit lucere & mundo uulgari, ut & hodie fit, Christi euangelium, claris approbatū dei miraculis, tenebris cœperūt obduci impiorū corda, & tanto magis excœcari (id quod ægris fit oculis) quanto illud clarius mundo affulgebat. Accesit post omnia ad maiorem corū excœcationem inauditū hactenus illud miraculum, lazari scilicet, quem quartus etiam dies Ioh. 11. in morte inuenit, resuscitatio, quod (si quid coram ob-

finatis ualerent miracula) uel solum impias fugare le
nebras potuisset, sed cæcus etiam in meridie in tene-
bris agit. Quod Christi facinus, ut impiorum aduersus
eum concilium coegerit, utq; tum furori cedens sal-
uator in Ephrem abierit, in Ioannis historia legere
licet.

Iter Christi quando, ut moriatur, redit
Hierosolymam.

Ioh.11. Et quamuis dederint mandatum pontifices & pha-
risæi, ut si quis cognouerit, ubi sit indicet, ut apprehen-
dant eum, non segnius tamen nostræ salutis opus ex-
quitur, & Hierosolymam ultro ad mortem redit, quæ
futura erat pro nobis satisfactio & redemptio. Sed ui-
de quantis miraculis uiam exornet. Pergens namq;
Lucæ.17. per medium Galilæam & Samariam, decem sanat le-
Math.20. prosos, se & crucifigendum & resurrectum, prædi-
cit, Iacobum & Ioannem increpat ambitionis nota-
tos, Ante urbis Iericho ingressum cæcum illuminat, in
Lucæ.18. Iericho domui Zachæi salutem facit, egressus duobus
Lucæ.19. cæcis lumen reddit, tantum potuit ipsa fides in illis
Math.20. qui Christum salutem & mundi lumen à deo missum
diuina uirtute credere potuerunt.

Historia Sabbati ante dominicam
Palmarum, ut hodie uocamus.

Ioh.12. Venit ergo ante sex dies Paschæ, id est, Sabbato

ante dominicam Palmarum, nam feria quinta sequētē erat uespera Paschæ, quando edebant agnum, uenit, in quam, Bethaniam, & fecerunt ibi ei c. enam, & Mar tha ministrabat, Lazarus uero erat unus ex discum= bentibus cum eo. Maria ergo accepit librā unguenti nardi pisticæ preciosæ, & unxit pedes Iesu, & exter= fit capillis suis, & domus i. pleta est ex odore unguen ti, Dicit ergo unus ex discipulis eius, Iudas Simonis Iscariotes qui erat eum proditurus, Quare hoc unguentum non uenijt trecentis denarijs & datum est egenis? Dixit autem hoc non q. pauperes illi curæ es= sent, sed quia fur erat ac marsupium habebat, eaq; quæ mittebantur, portabat, quemadmodum & hodie pseu= d' apostoli sub specie pietatis omnia ad se rapiunt. Dixit ergo Iesu, Sine illam, in die sepulturæ meæ seruauit istud, Pauperes enim semper habetis uobis cum, me ue= ro non semper habetis.

Cognouit ergo turba multa ex Iudeis q. illic esset, & uenerunt non propter Iesum tantum, sed ut Laz= rum quoq; uiderent, quem suscitauerat a mortuis. Con= sultabant autem principes sacerdotum, ut & Laz= rum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudeis & credebant in Iesum. Venerandi enim patres, quemadmodum adhuc uidemus, quos scri= ptura uiros sanguinum uocat, uellent una hora si= mul Euāgelium Christi perditum, & quotquot ipsum

pure profitentur, ne scilicet perdant locū & gentem,
gloriam & uentris commodum.

Historia diei Palmarum.

Math. 21. Postero autem die, id est, dominica Palmarum cum esset circa Bethphage iuxta montem oliuarum, misit duos ex discipulis suis dicens, Ite in castellum &c. Plu-

rima autem turba strauerunt uestimenta sua in uia,
Luce. 19. alij uero ramos palmarum. Cum autem appropinqua-

ret iam ad descensum montis oliueti, cœperūt omnes turbæ & descendantium gaudentes laudare deum uoce magna, super omnibus quas uiderant uirtutibus, dicen-

Math. 21. tes. Osanna filio dauid. Benedictus qui uenit in no-

mine domini rex Israël. Osanna in altissimis. Benedic-

etum quod uenit regnum patris nostri Dauid. Osanna

Luce. 19. in excelsis, Pax in cœlo & gloria in excelsis. Et qui-
dam pharisæorū de turbis dixerūt ad illum, Magister
increpa discipulos tuos. quibus ait, Dico uobis, q; si hi
tacuerint lapides clamabūt. Et ut appropinquauit, ui-

dens ciuitatem fleuit super illam, dicens &c.

Math. 21. Cū uero intrasset ciuitatē, cōmota est uniuersa ci-
uitas, dicēs. Quis est hic? Populi aut dicebāt. Hic est Ie-

Ioh. 12. sus propheta à Nazareth Galilæe. Pharisæi ergo dixe-
rūt ad semetipos. Videtis q; nihil proficitis. Ecce mun-
dus totus post eū abit. Erāt aut quidā gētiles siue Græ-
ci, ex ijs q; ascenderāt, ut adorarēt in die festo &c. que
sequuntur in Ioan. usq; dū lucē habetis, credite in lucē
ut filij

ut filij lucis sitis, Vnde uidere licet quā non dilectus sit hac gloria Christus. Agnus enim hic introducebatur electus ex grege ante quinq; dies Paschæ. i. decima die mēsis primi, Exo. 12. sed ad quid? nempe ad immolandū. Hinc illa angustia Christi sed oīa cōmittentis patri, qui ita erat eū cū ipsius regno glorificaturus.

Et ingressus in templū ejiciebat omnes uidentes Matt. 21. in templo & ementes, & mensas nummulariorū, & cathedras uidentium columbas euertit, dicens, Scriptum est, Domus mea domus orationis uocabitur omnibus gentibus. Vos autē fecistis illam speluncam latronum. Non obscure significabat ad ecclesiam illam sanctorum non pertinere qui fures & latrones pretextū cultus dei sua querunt, ad Euangelizandū non magis apti quām equus & mulus, cum tamen solo dei uerbo consulatur ecclesiæ dei. Simile huic fecerat Christus Io. 2. primo suæ prædicationis anno.

Et accesserunt ad eum cæci & claudi in templo & sanauit eos. Videntes autē principes sacerdotum & Matt. 21. scribæ miracula quæ fecit, & pueros clamantes in templo & dicentes, Osanna filio David, indignati sunt & dixerunt ei, Audis quid isti dicunt? Ait, Utique, Nunquā legisstis, Ex ore infantum & lactentium persecisti laudem? Et circūspectis omnibus rebus cum iam uespera esset, exiit in Bethaniam cum duodecim.

Cum ergo tanta signa fecisset coram eis, non crede Io. 12.

AA

bant in eum, ut sermo Esiae impleretur &c. Multi tamen ex principibus crediderunt in eum, sed propter phariseos non confitebantur, ut de synagoga non ejcerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam dei &c. Corde quidem creditur ad iustitiam, sed ore fit confessio ad salutem. Et qui erubuerit, inquit, de me coram hominibus, erubescam et ego de eo coram patre meo et angelis eius. Verum fragilitatem nostram libenter interim fert ille qui omnia fert nostra peccata, dum non negamus eum.

Historia feriæ secundæ post dominicam Palmarum.

Mar. II. Postera die, id est, ut nunc dicimus, bona secunda feria, Matt. 21. mane cum exiret a Bethania reuertens Hierosolymam esuriuit. Cumque uidisset a longe sicum habentem folia, uenit si quid forte inueniret in ea. Et cum uenisset ad eam, nihil inuenit præter folia. Non enim erat tempus fructu. Et dixit ei, Iam non amplius in æternum ex te quisquam fructum manducet, Haud dubie significans perpetuam excæcationem illorum ex quibus per oblatum Euangelium fructum frustra quaesierat. Et audiebant discipuli eius, et ueniunt iterum Hierosolymam.

Mar. II. Et cum introisset in templum coepit ejcere ementes et uidentes in templo, et mensas numulariorum cathedralisque uidentium columbas euertit, et non sinebat ut quisquam transferret uas per templum, et docebat

bat, dicens eis, Nónne scriptum est, Domus mea do-
mus orationis uocabitur omnibus gentibus? Vos autē
scistis eam speluncam lìtronum. Quo audito princi-
pes sacerdotum & scribæ quærebant quomodo eum
perderent. Timebant enim eum, quoniam uniuersa tur-
ba admirabatur super doctrina eius. Et cum uesterā
iam esset egrediebatur de ciuitate.

Hæc Marcus ordine refert, & in eius historia cla-
re uidetur ista quoq; die electos esse è templo, ut supe-
riori. Et cui non, uel preter hanc tam claram histori-
am, uerisimile uidetur rursum auaritiam pontificum
mox instaurasse in templo condemnatum emporium,
iam instantे festo, nundinationis eorum tempore,
Quanquam non ignorem Augustinum, de concordia
Euangelistarū, sentire Marcum descripsisse quasi al-
tera die factum, quod in superioris diei descriptione
oblitus fuerat, id quod in Marco nō mihi uidetur, De
niq; tertia feria interrogant, In qua potestate hæc fa-
cis? ueritati ut opinor ne rursum iniustas merces ejiciat.

Erat autē diebus docens in templo, noctibus uero **Lu. 21**
exiens morabatur in monte qui uocatur Oliueti. Et
omnis plebs mane ueniebat ad eum in templum ut au-
diret illum. Ex quo liquet non totas noctes mansisse
eum in Bethania, sed in multā noctem in monte oli-
ueti uel docuisse discipulos, ut mox audies, uel orasse
p̄trem, ut legis quando capitur à Iudeis.

diebus colligio
diebus p̄g. l.
sunt scripsi
tempo redimus

Historia feriæ tertiæ post
dominicam Palmarum.

Et cū mane transirent id est, bona, ut hodie uulgo uo
Mar. II. cant, tertia feria, uiderūt sicum aridam factam à radicibus. Et recordatus Petrus dixit ei, Rabbi, Ecce sicus illa quā execratus es exaruit. At ille, fidei, inquit, hoc opus est per quam omnia impetrabitis à deo & nihil erit impossibile credenti. Et uenunt rursum Hierosolymam.

Et cum ambularet in templo accedunt ad eū summi sacerdotes & scribæ & seniores, & dicunt ei, In qua potestate hæc facis? & quis tibi dedit hanc potestatē ut ista facias? Iesus autē respondens ait illis &c.
In tribus Et cœpit loqui multis parabolis quibus haud ob
Euange scure notauit eorū incredulitatem & obstinati cordis listis. excæcationem, & essent abiiciendi, & gentes in eorū locum subrogandæ, atq; ad eo q; & publicani & meretrices præcederent eos in regnum cœlorum, quod in Christo rege è cœlis adductum fuerat, in quo dei non humana iustitia inhabitat, atq; eò quādōq; deduxit rē ut semetipso suo ore condemnarent. Cum uero hoc intelligerent, abierunt.

Mittunt ergo discipulos suos cum Herodianis per insidias interrogantes de censu Cæsari dando, quibus ait, Reddite quæ sunt Cæsariis Cæsari, & quæ sunt dei deo. Saducæos mox de resurrectione mortuorū tene-

tantes confutat, magnum mandatum in lege, tentanti legis doctori aperit. Phariseos qui sibi legis scientiam uendicabant interrogat, cuius filius Christus sit. Hinc uiduam duo æra offerentem reliquis propter fidem prefert. Contra phariseos ad turbas loquitur, et in faciem lupis illis maledicit.

Matt. 23.

Atq; isto conatus dū Euangelium promovet, et eos qui Euangelio credunt contra phariseorū doctrinas et impias traditiones instruit, sine quarū damnatioē Euangelium prædicari non potest, mortem contra se urget, quā obiturus in nostrorum peccatorū oblationem uenerat. Hoc uero postremo audiunt Euangelijs persecutores, Eae relinquunt uobis domus uestra de sarta. Dico enim uobis, Nō me uidebitis amodo donec dicatis, Benedictus qui uenit in nomine domini.

Et egressus de templo, discipulis structurā mirantibus, prædixit non remansurum lapidem super lapidem, ne scilicet hodie gloriarentur Iudæi cū scandalo nostro omnia sua adhuc esse integra. Et cum ascensisset in monte oliueti, sedens prædictit multa de Iudeis abiiciendis, de ciuitate et templo uastandis, de seductione pseudapostolorū, de persecutione illorum qui profitentur Euangelium, de prædicando Euangeliō per totū mundum, quorū quædam facta et impleta post Christi glorificationem uidemus, quædam tūc statim cœpta adhuc durare, et adhuc scilicet dubita-

Matt. 24.

AA. 3

mus factane uel copta sint iam post mille quingentos
annos quae futura predixit de pseu
doprophetis & eorum signis mendacibus? quorum caput
Paulus uocat hominem peccati &c. qui incertis doctrin
is ignorates de quibus affirmet, seducturi erant mun
dum & dicturi, Ecce hic est Christus, ecce illic est. Ad
uersus quos nos praemunij suo uerbo, dicens, Nolite
credere. Ecce predixi uobis. Vbi uero ista pseudochri
stiana seductio grassata fuerit signa uidenda praedit
futuri iudicij & extremae illius dier, atq; haec & aper
tis uerbis & parabolis agit, ut in Matth. eo & alijs ui
Matt. 26. dere licet. Et factum est cum consummasset Iesus ser
mones hos omnes, dixit discipulis suis (eadem scilicet
tertia feria, erat enim feria quinta sequens uespera pa
schæ) Scitus q; post biduum pascha fit &c.

ANNOTATIO DE PASCHA

sive de die festo azymorum.

Azyma celebrabantur septem diebus, quando non
solum non edere sed ne in domibus quidem habere ferme
tum licebat, quod legis Exo. 12. Leuit. 23. & Num. 28.
Primus dies erat decima quinta luna mensis primi, san
ctus ut non licuerit in eo opus facere seruile, erat &
septimus dies eadem sanctitate uenerabilis. In uespera
precedente, id est decima quarta luna, edebant agnum
sine macula, masculum, anniculum, assum, cum lactu
cis agrestibus & azymis panibus &c, quae sunt sacra

mentis plena, de quibus Paulus 1. Cor. 5. Expurgate, inquit, uetus fermentum &c. Illi septem dies azymorum dicebantur quoq; pascha, quæ appellatio adhuc apud nos durat, sive Hebraice phase, id est transitus, ut exponitur Exo. 12. Vnde ait Euangelista Ioannes ca. 18. Ipsi uero non introierunt in prætorium ut non contaminarentur, sed ut manducaret pascha. ubi nō intellige comedionem agni, quem iam præcedenti uespera secundū legem manducauerat, sed azymorum panum, quos uolebant hypocritæ edere mundi. Nam & qui peccauerant, pascha non celebrabant, nisi prius expiarentur lotionibus, ieunijs ac rasura & oblatis oblationibus, ut dicitur. 2. Para. 30. Vnde & Io. 11. dicitur, Ascenderunt multi Hierosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent seipso.

Sed ait, Cum in lege decimaquinta luna dicatur prima dies azymorum, cur Euangelistæ decimæ quartam lunam uocant primam diem azymorum? Respondeo, Festi azymorum primus dies erat decimaquinta luna, uerū hoc festum incepit in uespera præcedente, quemadmodum omnia alia festa, ut dicitur Leuit. 23. A uespera usq; ad uesperam celebrabitis sabbata uespera, in qua uespera quando finis erat lunæ decimæ quartæ, cum agno coeperunt edere azyma, quando fermentū omne post meridiæ instante uespera eicitum fuerat. Iccirco Euangelistæ uocat decimæ quartæ lunæ

AA 4

primū diem azymorum quando fermentū cīcibatur
 & cōperunt edi azyma. Vnde Exo.12. Primo mense
 decimaquarta die mensis ad uesteram comedetis azy
 ma usq; ad diem uigesimum primū eiusdem mensis ad
 uesteram. Septem diebus fermentatū non inuenietur
 in domib; uestris &c. Et ne hoc dubitares Marcus
 declarat. Primo, inquit, die azymorū cum pascha im=
 molarent &c. Et lucas, Venit autē dies azymorum in
 qua necesse erat imolari pascha. Necesse, inquit, erat,
 id est, lex ita iubebat. Et Ioānes dicit, Ante festum aut
 paschæ &c. quod nihil aliud est nisi in uestera pa= schæ, id est, decimaquarta luna, quēadmodū ex alijs
 Euangelistis uidisti. In eadem enim uestera & cōēa= uit secundū alios, & pedes lauit secundū Ioannem,
 quandoquidē & Ioānes sic dicit, Surgit à cōēa & po
nit uestimēta &c. Vbi Ioannes quoq; obiter interpre= tatur nobis ueteris phase, id est transitus, mysterium, di= cens, Ante festum paschæ sciens Iesus q; uenisset hora
 ipsius, ut transiret ex hoc mundo ad patrem &c. Atq;
 hēc interim diligenter nota, ut intelligas quod Ioānes
 dicit, ut non contaminarentur &c. & præterea
 quod dicit de decimaquinta luna, Erat autē Parasce= ue Paschæ, de quo infra dicemus. Nam Ioannes eandē
noctem cum alijs Euangelistis describit in qua tradi=
tus est Iesus, quæ nox sequebatur decimā quartam lu=
nam secundū tres Euangelistas. Vnde & Paulus ait,

Dominus Iesus in qua nocte traditus est, accepit panem
gratias agens &c.

Vides igitur q. Christus in die festo Paschæ decima,
quinta luna sit crucifixus & uerus agnus pro mundi
peccatis oblatus & sacrificatus, in quo die & agnum
illum figuralem ederat, & totius Euangeliæ adeoq; sui
memoriam instituerat & testamentum, in corpore &
sanguine suo sub pane & uino traditis. Nam uespera
precedens & nox ad istum diem festum pertinebat,
eratq; unus dies, ut dictum supra, & Gen. I. Vespere
& mane dicitur dies unus &c.

At ait, Nō licebat hoc Iudeis in die festo, qui & co-
sultantes dixerunt, Non in die festo. Recte, in qua, sed q. turba in
non festi rationem habebant, sed timebāt ne impius co-
natus à populo tunc frequēti impediretur. Non enim, freqūentia
dixerunt, Non in die festo, quia nō licet, sed ne tumul-
tus fiat in populo. Nam occasione per Iudam habita
ut festo pepercérint nouimus. Credo tantā rabiem nō
parcituram fuisse ne in sabbato quidem magno quod
instabat si non aliās occasio data fuisset, id enim finxit
sent ut iam certe fingeabant, non posse deo maius offi-
cium præstari maiusq; offerri sacrificium quā ut tam
egregius diuinæ legis destructor crucifigeretur, & in
alijs quidē delictis posse ac debere fieri uindictæ uel
dilatione uel remissionem, dei autē iniuriam uel ipso
sabbato uindicandā, ita mērita est iniquitas sibi. Vide
AA 5

Videat in hunc
propositum Ieo

quæ dico, Iudas adest, mittunt cū eo satellites, quid timent aliás eum capere se non posse si terminū festi exspectarent. Adest Christus captus, rursum timet ne per tumultū euadat si ad terminū usq; festi uincū seruēt. Festinandū ergo erat impietati, non habita ut neq; dei ita neq; temporis ratione. Atq; hæc interim dicimus de cōsilio maligni cordis. Verum hoc ipsum mira dei prouidentia ordinatum est ut in eo festo Christus pateretur, non solum ut ueritas figuræ responderet, sed etiam ut multi adessent quando sacerdos summus extra Hierusalem sanguinem suum offerret deo in redēptionem & Iudeorum & gentium. Nec uero miraberis si in suo festo tanta ausi fuerint, modo historiam Ioannis legeris, quippe qui quandoq; non solum in festo ueruetiam in templo quod sanctissimū putabant, eū obrucere lapidibus conabantur, quod legis Ioan.10. ut alia taceam. Hinc & in Matthæo legis, q; in hoc die Iudas protecit principibus sacerdotum & senioribus populi in templo triginta argenteos, dū interim alij principes sacerdotū & seniores populi coram Pilato Christum accusabant aut eum ad Pilatum trahabant. Oportuit enim curari festi sacrificia, & si nulla alia tam matutinū sacrificium quod erat quotidianum, ut hic nihil omitterent sed utroq; seruirent deo & sacrificando in templo & condemnando hæreticum Christum, qui saluator est mundi.

Verum sunt qui putant primū paschæ diem inco-
pisse in Sabbato, q. Ioannes dicat, Erat enim magna
dies illa sabbati. Sed magnum sabbatum appellat non
pascha, nec aliter appellant cæteri Euangelistæ q. sab-
batum. Sabbatum enim omne erat cæteris omnibus fe-
stis maius. Nā & in prima die paschæ siue azymorū,
& in septima die omne opus seruile prohibitū erat,
prohibitum autē non erat cibos ad edendum parare,
ut dicitur Exo.11. Sabbato uero ne cibos quidem pa-
rare licebat, ut habes Exo.16. Præterea forte traditi-
one aliqua pharisaica illud sabbatum augustius erat
quod intra dies azymorum accidebat, pinguior enim
præda expectabatur a sacerdotibus quando populus
undiq; conuenerat.

Sed id obstare dices q. manifeste dicit Ioānes, Erat
autem parasceue Paschæ, Parasceue præparatio est,
& uideri posset esse dictum quasi dicas, Erat præpa-
ratio ad Pascha, uel ut nūc loquimur, erat uigilia pa-
schæ. Respondeo, Sicut sabbatum quod accidebat in-
tra dies azymorū dicebatur sabbatum Paschæ, non q.
præcedebat pascha sed quod accidebat intra pascha.
Sic & parasceue quæ accidebat intra dies azymorū
dicebatur parasceue Paschæ, non q. præcedebat Pa-
scha, sed quod accidebat intra pascha, quemadmodū
& nunc dicimus feria sexta Paschæ. Propter sabbat-
um enim omnis sextus dies siue, ut nūc loquimur,

¹⁴¹ a dico
in scriptis
q. sabbatum
feria de
de illo sabbatu
... agno q.
... m. dux. q.
... et ad alia

omnis sexta feria dicebatur Parasceue, id est, præparatio ad sabbatum, q[ui] tum necessarios cibos ad sabbatum præparabant. Reliqua festa non habebant parasceuen ne pascha quidem, quia in eis licebat parare cibos, si non in sabbato accidebant. Significat ergo Ioannes tunc azyma celebrasse Iudæos, & appetisse sabbatū quod erat altera die, quando nō oportuit Christum immolari sed quiescere in sepulchro. Et infra se exponit, dicens, Iudæi ergo quoniā parasceue erat ut non remaneret in cruce corpora sabbato, erat enim magnus dies ille sabbati, rogauerūt &c. Non dicit pascha secutū illam parasceuen sed sabbatum illud magnum. Et marcus sic dicit, Erat parasceue quod est ante sabbatū, non dicit, ante pascha. Nec dissimiliter scribit Lucas.

Vides ut omnia ista conueniant ex sacris literis, quæ haud grauatim dixi, cum propter historiæ intellectum, tum propter ueteris legis consonantiā, ut ueritatem uideas respondere figuræ, & præterea propter quosdam qui nodum in scirpo querunt,

& præter scripturas dicunt quæ ipsi excogitauerunt.

PASSIO DOMINI NOSTRI
Iesu Christi secundū qua-
tuor Euangelistas.

Nostabat dies festus azy-
morum, qui dicitur pascha.
Et dixit Iesus discipulis su-
is, Scitis q̄ post biduum pa-
scha fit, & filius hominis traditur ut cru-
cifigatur.

Tunc congregati sunt Tunc, id est quās
principes sacerdotū & scri-
do audierāt. Non
bx & seniores pōpuli in me uidebitis amo-
atrium principis sacerdo-
do donec dicatis,
tū, qui dicebatur Caiphas, Benedictus &c.
& cōsilium inierunt, ut Ie- Caiphas erat pō-
sum per dolum apprehe-
nō tifex illius anni
sum occiderent. Timebāt cū secundū legē
enim plebē. Dicebant au- summus pontifex
tem, Nō in die festo, ne tu maneret usq; ad 57 p. 445
multus fiat in populo. mortē. Iōānes ita
q; in historia passionis Christi pontificem semper in-
telligit Caipham. Id quod nota. Traditiones auaritiae
Ḡambitionis tunc legi præfrebantur.

Et cum esset Bethanīa in domo Simo

Sicutus h̄o bi
 torie à deo
 nō p̄dūm nō
 19 eo: 14 p̄dū
 om̄ n̄t̄p̄f̄a
 vili op̄o her
 p̄f̄p̄f̄io ī l̄u
 m̄dūf̄ḡ r̄m̄
 n̄v n̄d̄ p̄f̄p̄f̄
 & r̄m̄ op̄o
 v̄d̄m̄ p̄b̄t̄a
 t̄us
 n̄s leprosi, accumbente eo, accessit ad eū
 mulier habēs alabastrū unguenti nardi
 p̄f̄tic̄x p̄r̄c̄ios̄x, & cōm̄nuto alabastro
 effudit illi in caput. Videntes autē quidā
 discipuli indignati sunt, dicētes, Ad qd̄
perditio h̄ec unguēti: Nam̄ poterat hoc
 üendi pluris q̄ trecentis denarijs ac dari
 pauperibus. Et infremuerūt aduersus il-
 lam. Eo autē cognito Iesu ait illis, Sinite
 illam, quid molesti estis mulieri? Bonum
opus operata est erga me. Semper enim
pauperes habetis uobis, & quādōcū
 q̄ uolueritis potestis illis benefacere, me
 uero non semper habetis. Quod potuit
 h̄ec fecit, p̄r̄uenit ut ungeret corp̄ meū
 ad sepulturam. Amen dico uobis, ubicū
 q̄ p̄r̄dicatū fuerit hoc Euangeliū in to-
 to mundo, hoc quoq̄ quod h̄ec fecit nar-
 rabitur in memoriam ipsius.

Mīhi certū est hanc unctionē non esse eandē quā

* Ioannes scribit, Illic enim unguento perfundūtur pes
 des Christi, hic caput, illic murmurat Iudas, hic disci-
 puli, illud uidetur factum in domo Marthae, hoc in do-
 mo Simonis factum scribitur. Et prēterea nisi h̄ec in
 Matthaeo sit repetitio illius quod ante factum est, H̄ec
 Maria eph̄f̄iam representat
 Nardus verbum. pedes obv̄ quib̄ auantur
 Iudas. p̄c̄d̄m̄t̄es leḡ: p̄c̄d̄m̄t̄es op̄o
 pedes

historia feria quarta uidetur facta post dominicā Palmārū, illa autē in Ioanne scribitur sabbato ante facta. Forte eadem fuit mulier quae utrūq; fecerit, quae dele facta saluatoris dignatione, eam ipsam contra Iudam & excusantis & laudantis, rursus feria quarta unxit non pedes ut sabbato, sed caput, unde in totū corpus efflueret unguentū. Iudae dānarat Christus uerba in quo erat furandi affectus, & hypocris̄ sua querebat. Discipuli autem reprehendūtur in quibus est nō rectum iudicium, damnabant enim opus quasi nō sanctum, quod qua fide fiebat, ignorabant.

Intrauit autē Satanas in Iudam cui cognomē erat Ischariotes, qui erat e numero duodecim, abiūtq; & locutus est cum principib; sacerdotū & magistratib; dicens, Quid uultis mihi dare, & ego uobis tradam illum? Quo audito illi gauisi Ioseph uersunt, & polliciti sunt ei se daturos triginas argenteos, & ille spopondit. Et ex eo tempore quarebat quomodo oportune illum tradet illis sine turba.

Ceterū primo de azymorū in quo nescie erat immolari pascha, accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes, Vbi uis paramus tibi ad edendum pascha? Et misit

L. 22. 20. 13
vers. 14

Ag. 1
figura orthos
vora congregatio
ibidem — quis
persecuta — populi
A remuntratio
quis datus a bone
morte elatus — vane
ad eum — p. 1
de conuersatione

Petrum ac Ioannem, dicens, Ecce intro-
euntibus uobis in ciuitatem occurret ho-
mo quidā hydriam aquæ portans, se qui-
mini eum in domū in quā intrat, & dice-
tis patrifamilias ædium, Dicit tibi magi-
ster, Tempus meum prope est, ubi est di-

Putatur hoc cœ*ti*ersoriū ubi pascha cū di-
naculū esse i quo scipulis meis edam? Et ipse
latuerūt discipu*lo*s ostendet uobis coenaculū
li post resurrecti magnū, stratum & paratū,
onem Christi pro & ibi parate nobis. Eunt
pter metū Iudeo aūt inuenerūt sicut dixerat
rū, Io. 20. & ubi illis, & parauerunt pascha.
acceperunt spiritum sanctum, Act. 1. & 2.

30. 17 Itaqꝫ ante diem festū paschæ, sciens Iesu
Quid phaſſe uetus ſi- ſus qꝫ uenisset hora ipsius ut transiret ex
gnificariſſt, hoc mundo ad patrem, cū dilexiſſet ſuos
Ioānes ape- qui erant in mūndo, uſqꝫ in finem dilexit
rit. Ut trāſ- eos, Et cum uespera iam eſſet uenit & ac
iret &c. Agnus præcipieba cubuit cū duodecim apo-
tūr ſtando edi. vñ ſtolis, & ait illis, Deside-
de intelligitur do- rīo defiderauit hoc pascha
minus cū ſuis ſtan comedere uobis cū ante
do eſitaffe ex mox patiar. Dico enim uobis,
accubuiſſe. Posthac non edam ultra

ex eo donec cōpleaf in regno dei. Et ac
cepto poculo gratias egit ac dixit, Acci-
pite hoc & diuidite inter uos. Dico enim
uobis, q̄ posthac non bibā de hoc fructu
uitis donec regnum dei ueniat cū illud
bibero uobiscum nouum in regno pa-
tris mei.

¶ Diligentius hic Lucas quædam dixit à Mattheo
¶ Marco neglecta. Omnia uero intellige de ueteris
agni esu, post quē dominus bibit uinum, neutro uero
postea uetus est, ita ut etiam uinū myrratum recusa-
rit bibere in caluariae loco. Edit autē et babit uirūq;
nouū cum suis in regno dei, id est, in ecclesia, post il-
lud pascha in Christi immolatiōe semel in cruce facta
completū est, dum nos ipsi et ipse nobis incorporatur
et per fidem sumus eius membra, de qua manducati-
one et bibitione loquitur Christus, Io. 6. Et hic infra,
ut edatis et bibatis etc. Et huius symbolum est eucha-
ristiæ sacramentū, in quo Christi satisfactio et nostri
redemptio uerbis Christi nobis indicatur et si credi-
mus nobis datur.

Vescentibus autē eis, dominus Iesu
in ea nocte qua traditus est accepit panē,
& postq; gratias egisset, fregit, deditq; di-
scipulis & ait, Accipite, comedite, hoc est

BB

PASSIO SECUNDUM

980

Iuris hoc
sunt

+ 1. 22

corpus meū quod pro uobis datur, Hoc facite in mei recordationem. Similiter & calicē postq̄ cœnauit, accepit, & gratijs actis dedit illis, dicens, Bibite ex hoc om

Nō sacrificium nes. Hoc poculum nouū instituit, sed testa= testamentū est in meo san mentū condit mo guine, qui pro uobis & p riturus, quod sit di multis effunditur ī remis scipulis, id est Chri sionem peccatorū. Hoc fianis à Christi spi facite quōtiescūq̄ biberi ritu ceu magistro tis in mei cōmemoratio doctis memoriale onem. Et biberunt ex eo eius perpetuū & omnes. 17

recordatio illius unici sacrificij Christi in cruce semel oblati, non quando sacrificant siue mactant Christum sed quando edunt & bibunt. Edite, inquit, & bibite ī mei cōmemorationē, id est quando corpus meū edis tis recordamini, q̄ hoc corpus traditum sit pro peccatis uestris in mortem, & quando sanguinē meum bibitis, recordamini q̄ iste sanguis pro peccatis uestris sit effusus in cruce. Quæ recordatio fides est sine qua sa cramentū externum nihil est, & quæ sola etiā sine sa cramento saluaret. Cæterū conscientiæ afflictæ isto signo secundū Christi institutionē mirum quā libenter utūtur. vide quæ diximus psal. 109. de Melchizedec.

Et cum esset cœna, cum diabolus iam

Jp: 13

QVATVOR EVANGELISTAS: 387

missed in cor. Judge Simonis Ischard.

Immisisset in cor Iudea Simonis Ischario-
ta ut proderet eum, sciens Iesus quod omnia
dedisset sibi pater in manus, & quod a deo
exisset & ad deum iret, surgit a coena &
ponit uestimenta, & cum accepisset linteum
præcinxit se. Deinde misit aquam in pel-
uim, & cœpit lauare pedes discipulorum
& extergere linteum quo erat præcinctus.

Venit ergo ad Simonē Petrum, & dicit
Iei Petrus, Domine tu míhi lauas pedes?

Respondit Iesus & dixit ei, Quod ego facio tu nescis nunc, scies autem postea. Di-

cit ei Petrus, Non iaurabis meos pedes in
xternū. Respondit ei Iesus, Si non latte,

ro te, non habes partem mecum. Dicit ei
Simon Petrus, Domine nō tantū pedes
meos, s. 125. Sicut dicitur. Dicit ei

meos, sed & manus & caput. Dicit ei Iesus, Qui lotus est non opus habet nisi ut

pedes lauet, sed est mundus totus, Et uos
mudi estis, sed non omnes. Sciebat enim
grif.

quisnam esset qui proderet se, propterea
dixit, non estis mundi omnes.

Non ignoramus, quod ferè oēs sentiunt lotos esse
pedes ante eucharistiae institutionem, sed quod cōtra
sentiuntur.

Saints repous and iss. ^{111. 2} ~~and~~

Vero p[ro]p[ter]a c[on]stitutio[n]e marab[us]

Sub. with for ~~not~~ always
and

qui dicunt mūdos & lotos nos esse oportere ante eū
charistie sumptionē ut nihil Christus remittat, nō tan-
ti debet esse apud nos, ut hystoriam Ioannis ca. 15. cō-
tinuam adeo ut nihil interseri possit ex alijs Euange-
listis præter ea que sunt de designato proditore, di-
sceramus etiā inuitio Ioanne. Et qui interseruerūt il-
lic institutionē eucharistiae, cogebantur postea dicere
quod Euangelista non dicit, imò diuersum etiam dice-
re quā Euangelista dicit. Breuiter Ioannes à lotione
pedum continuam scribit hystoriam, quā discerpere
non licet, donec ē confortio Iudam ejiciat. Si ergo po-
stea institutum est dominici corporis & sanguinis in
cruce oblati sacramentum siue testamentū & memo-
riale, consequitur ex ea hystoria Iudam cū alijs cor-
pus Christi & sanguinē non sumpfisse, id quod quidā
asseruerunt, sed hoc Lucæ hystoria nō permittit &c.
Cæterū ista lotio pedum & sacramentū est & exem-
plum. Illud sic scribitur, Quod ego facio &c. hoc sic.
Postquā ergo lauisset &c.

des. Exemplū enim præbui uobis, ut quē admodū ego feci uobis, ita & uos faciat. Amen amen dico uobis, non est seruus maior domino suo, neq; legatus maior est eo qui legauit ipsum. Si hæc nouistis, beati estis si feceritis ea. Non de omnibus uobis loquor, ego Iudam designat, scio quos elegerim. Sed donec eū cogat abi ut adimpleatur scriptura, re de quo et supra qui edit mecum panem, su dixerat, Non estis stulit aduersum me calca mundi omnes. neum suum, Nunc dico uobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis q; ego Ego sum, sum. Amen amen dico uobis, qui recipit sc̄ quē scri quemcūq; misero, me recipit, qui autem p̄tura uen me recipit, recipit eū qui me misit.

Cum hæc dixisset turbatur imminēte mor nūc iauit.

Iesus, turbat⁹ est spiritus aduersus Satanā qui a ritu, & accumbentis gebat in Iuda, quē ad mōbus edentibusq; illis dum turbatur aduersus testatus est, dicens, mortē resuscitaturus Lazarū. Præterea exemplū Amē amen dico uobis, q; unus ex uobis est infirmitatis nostræ. bis me proditurus est qui edit mecum. Mœsti ergo uehementer reddit, aspicie, mar: 14

BB 3

bant se inuicem discipulū, hæsitanter de
 quo diceret. Et cooperūt quærere inter se,
 quisnam esset ex ipsis qui hoc facturus
 esset, ac singulatim ei dicunt. Nunquid
 ego sum domine? At ipse respondēs ait,
 Vnus ex duodecim qui intingit mecum
 Id est, Qui edit ex cati- manū in catinum, me
 no meo. Itaq; non aliud proditurus est. Filius
 signū dat dominus quā quidē hominis uadit
 quod propheta prædi- sicut scriptū est de il-
 xerat Psa. 40. supra. lo. Vx autē homini il-
 li per quem filius hominis proditur, bo-
 num erat ei si natus nō fuisset homo ille.
 Respondens autē iudas qui tradidit eū,
 dixit, Nunquid ego sum Rabbi? Ait illi,
 Tu dixisti. Erat autē unus ex discipulis le-
 su recumbens in sinu ipsius, nimirum is

Joannes hic erat, ut & in quē diligebat Iesus.
 fine Euāgeliū Ioānis uides. Innuit ergo huic Si-
 mon Petrus, ut sciscitaretur quis esset de
 quo loqueretur. Itaq; cū recubuisse ille
 super pectus Iesu, dicit ei, Domine quis
 est? Respōdet Iesus, Ille est cui ego intin-
 cēsum panem porrexero. Et cū intinxisset
 panem, dedit Iudā Simonis Ischariotæ,

Et post offulam ingressus est in eum Sa-
tan. Dicit igitur Iesus, Quod facis fac
citius. Hoc autē ne vox est intrepidi & para-
mo intelligebat dīs tū. Vnde supra dixerat, Fili
cumbētiū ad quid us hominis uadit, id est, sua
dixisset ei. Quidā sponte, non coactus &c.
enim putabant, quia loculos habebat Iu-
das, q̄ dixisset ei Iesus, eme ea quæ opus
sunt nobis ad diem festum, aut egenis ut
aliquid daret. Cū ergo accepisset ille offu-
lam exiuit continuo. Erat autē nox.

Facta est autē & contentio inter eos,
quis eorū uideretur esse maior. Dixit au-
tem eis, Reges gen carnalē contentionē repri-
tiū dominātur eis, mit, & sui exēplo docet in
& qui potestatē ha ecclesia ministeria esse non
bent super eas be primatus. Videant h̄ec qui
nefici uocātur. Vos se prēlatos uolunt, & ut
aut̄ non sic, sed qui nō sunt ministri uerbi dei
maior est in uobis, & charitatis, ita quoq; es-
fiat sicut minor, & se non possunt, quia quid
qui princeps est si, doceant, ignorant, & fidē
cut qui ministrat. Nā uter maior est,
qui accūbit an qui

BB 4

ministrat. Nonne qui accumbit? At ego
in medio uestrum sum, ut qui ministrat.
Vos autem estis qui permanistis mecum.
In temptationibus meis. Et ego dispono uo-
bis sicut disposuit mihi pater meus regnum,

Edere & bibere est per ut edatis & bibatis su-
per uerbū dei Christo in et per mensam meam in
cœlesia incorporari, ut su regno meo, & sedea-
re in gloriam prædiximus. Iudicare tis super thronos, iudi-
cere super duodecim tribus Israel.
bus Israël, id est, super Iudeos & super gentes que
per fidē duodecim illis tribubus subrogatæ sunt. Spi-
ritualis enim homo dijudicat omnia, dum & Christia-
nis dictum est, Quæcūq; alligaueritis super terrā &c.
Sup terrā, inquit, ne hic thronos in cœlis fingas &c.

20: 13

Ait autē Iesus, Nunc glorificatus est filius hominis, & deus glorificatus est per eum. Si deus glorificatus est per eum, & deus glorificabit eum per se, & continuo glorificabit eum. Filioli adhuc paulisper uobis cum sum, quare tis me, sicut dixi Iu-
sicut dixi. Io. 8. Nunq̄ sequū= d̄x̄is, quo ego ua-
tur in p̄ij, discipuli autē nunc do uos non pote-
non sequūtur quēadmodū in stis uenire, ita &
s̄. Non potes me nūc sequi.

uobis dico nunc, Præceptum nouum do
 uobis, ut diligas Nouum, quia nouis hoībus. i. cre-
 tis inuicem, sicut dentibus datur. Est autem chari-
 dilexi uos, ut & tas Christianorū symbolū.
 uos diligatis inuicem. In hoc cognoscet
 omnes q̄ mei discipuli sitis si charitatem
 habueritis inter uos mutuam. Dicit ei Si-
 mon Petrus, Dñe quo uadis? Respondit
 ei Iesus, Quo ego uado nō potes me nūc Postea uide
 sequi, sequeris autem postea. Dicit ei Pe Ioan. ult.
 trus, Domine quare nō possum te sequi
 nunc: animā meam verū sentires Petre si ha-
 pro te ponam. Reberes liberū arbitriū, sed
 spōdit ei Iesus, Ani ne sic quidē tibi tutū esset
 mam tuā pro me po ita præsumere etiam si ad
 nes: Simon Simon, ^{147: 22} huc es ut innocens Adā
 ecce Satanas expeti in parādiso, præterea non
 uit uos ut cribraret uides quā impie erres dū
 sicut triticū, sed ego arguis non futurum quod
 rogaui pro te ne de- Christus futurū dicit. Ex-
 ficiat fides tua, & tu emplum, ne præsumamus
 aliquando conuer, quasi fortiter staturi pro fi-
 sus confirma fratres de ne turpiter cadamus.
 tuos. At ille dixit ei, Domine tecū para-
 tus sum & in carcerem & in mortem ire,

BB 5

Prædictit Christus, ut ego Atille dixit, Amen
 sentio, primū secundū Io amen dico tibi Pe-
 annē & Lucam Petrū ne tre nō canet hodie
 gaturum, anteq̄ egressum gall⁹ priusq̄ ter ab-
 est à loco cœnæ. Deinde neges te nosse me.
 Et dixit eis † Quan-
 * Curā sig iterū secundū Matthæū do misi uos sine sac-
 nificat dei & Marcum postq̄ egress-
 p illis qui sum est, ut infra uidebis.
 annūciant ciamētis num quid defuit uobis & At illi
 Euangeliū. dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis, Sed nūc
 † qui habet facculū † tollat, similiter & pe-
 ram, & qui non habet, uendat tunicā su-
 am & emat gladium. Dico enim uobis,
 q̄ adhuc hoc quod scriptum est oportet
 perfici in me, & cum iniquis deputatus
 est, etenim ea quæ sunt de me finem ha-
 bent. At illi dixerunt, Domine ecce duo
 gladij hic. At ille dixit eis, Satis est.
 † Tollat, scilicet ut uendat. Similiter & peram sci-
 licet tollat & uendat, & qui neutrū habet, tollat tuni-
 cam ut uendat ex precio accepto emat sibi gladium.
 Quādo h. ec intelligerent carnales discipuli? unde &
 postea Petrus gladio rem aggreditur, cum tamen hic
 Christus non uult defendi gladio, sed potius secundū
 scripturā cū iniquis deputari, id est, pati pro ueritate.

Gat, satis est, id est, hactenus licebat gladio pugna-
re, tam patienter est pro ueritate, omnia nostra relin-
quenda sunt. **E**t damnandum quicquid sumus ut emam-
mus nobis gladium uerbi dei utriusq; testamenti ad-
uersus omnes infidias satanæ, qui plus expedit discipu-
los Christi, quā ipsi Iudæi. **E**phe. 6. Emitur aut̄ iste gla-
dius ut dixi resignatione siue abnegatione nostri siue
fidei, impetrato a deo spiritu. **E**sa. 55. absq; argēto **E**t
absq; ulla cōmutatione.

Et ait discipulis suis, **H**ic est ille sermo diuī-
ne turbet̄ cor uestrū. **N**i pectoris in coena ha-
reditis in deum & in bitus, quē solus Ioan-
me credite. In domo pa-
nes descripsit, ne fru-
tris mei māsiones mul-
stra tunc supra Christi
tē sunt. **Q**uod si fecus pectus uideatur recus-
es̄set, dixisseim uobis, buisse, quem leges illic
uado paraturus uobis **ca. 14. 15. 16. 17.**
locum. **E**t si abiero ad parandum uobis lo-
cum, iterum ueniam & assumam uos ad
meipsum, ut ubi sum ego & uos sitis &c.

H T cū hymnū cecinissent, egred-
sus Iesus ibat, ut solitus erat, trās
torrentem Cedron in montem
oliuarum. Secuti sunt autē illum & disci-
puli. Tunc dicit illis, **O**mnes uos scanda-

Hymnus est
gratiarum-
actio post
cibum.

1. Tim. 4.

lū patiemini in me in ista nocte. Scriptū
 Zach. 13. est enim, Percutiam pastorem & disper-
 Percute sc̄z gentur oves gregis. Postq; autē surrexe-
 ô frāmea ro, præcedam uos in Galilæam. Respon-
 mea &c. dens autē Petrus ait illi, Et si omnes scan-
 dalum passi fuerint in te, ego tamen nun-
 quā scandalū patiar. Ait illi Iesus, Amen
 dico tibi, q; hodie in nocte hac priusquā
 Bis, secundū Mar bīs gallus cecinerit, ter ab-
 cum. Ut intelligas negabis me. At ille uehe-
 Petrū negasse an- mentius dicebat, Immo si
 te galli cantum se me oportuerit cōmori ti-
 cundū tres Euan- bī non te abnegabo. Simi-
 gelistas, trinā ta- liter autē & omnes disci-
 men negationē nō puli dicebant.
 fuisse perfectam anteq; gallus bīs ediderit uocem, se-
 cundū Marcum, ut infra uidebis.

Tunc uenit Iesus cū illis in uillam quæ
 dicit Gethsemani, ubi erat hortus in quē
 introiuit ipse & discipuli eius. Nouerat
 autē & Iudas proditor eius locum, quia
 In horto re- frequenter Iesus conuenerat illuc cū dis-
 demptiōis scipulis suis. Tunc Iesus ait illis, Sedete
 opus inci- hinc donec uadam & orem illic. Et assu-
 pit, quia in- diti eram⁹. pto secum Petro & Iacobo & Ioanne du-

obus filijs Zebedæi, vident ignominia infir
cœpit expauescere, mitatis Christi, qui uide-
dolere et grauiter anrant gloriam transfigu-
gi. Et dicit illis, [†] Tri rationis. [†]

Itis est anima mea usq; ad mortem. Ma ^{mar: 14}
nete hic & uigilate mecum, orantes ne in-
tretis in temptationē. Et progressus pusil- ^{L: 22}
lum ab eis ferme ad iactū lapidis, positif ¹⁴
quod genibus, procidit in faciem suam pro-
stratus in terram, & orauit, ut si possibile ¹⁴
esset transiret a se hora, dicens, Abba, pa-
ter mi, omnia possibilia sunt tibi, si possi-
bile est transeat a me calix iste, uerumta- ¹⁴
men non sicut ego uolo, sed sicut tu. Et
uenit ad discipulos & reperit eos dormi-
entes. & dicit Petro, Simō dormis? Adeo ¹⁴
non potuistis una hora uigilare mecum?
Vigilate & orate ut ne intretis in tentati-
onem. Spiritus quidē promptus est sed
caro infirma. Rursus altera uice abiit &
orauit, dicens, Pater mi, si non potest hic
calix transire a me nisi bibam illū, fiat uo-
luntas tua. Et reuersus inuenit illos iterū
dormientes. Erant enim oculi eorū gra- ¹⁴
uati, necque sciebant quid responderent. Et

relictis illis, iterum abiit, & orauit tertio eundem sermonem, dicens, Pater, si uis, transfer calicem hunc a me, uerūtamen non mea uoluntas, sed tua fiat.

¶ Ista Christi affectio clare indicat nobis quid sit & quod arduū negocium sit cū morte dimicare. Inexpertus uero suis male fudit uiribus, ut Petrus. Hic cōfugit ad deū, exemplo indicās quid uelit a nobis in tentatione fieri. Vigilate, inquit, & orate &c. Deprecatur uero quia se per naturā humanam uidet imparem, sed spiritu cōmittit oīa deo, dicens, Fiat uolūtas tua, q. d. Domini tua uolūtas fit tuæque uolūtati me cōmitto, iam tuis uiribus perrumpere potero quod meis nō possum. Non desereres quos pati uis, dum sibi trepidat, tibi autem fit. Hæc primū pro nostri redemptione facta sunt, deinde & exemplo nobis sunt quid in horrore mortis agamus, maxime ubi tentatio propter Euangelium ingruerit.

¶ Tu: 22
per unum unguentum
Ista sūt, & adhuc hodie Christi
membrorum sanguine madent, Et correptus la-
bore, plixius oratione est.
Lxx: 1
Apparuit aut̄ illi
angelis, psal. 8. Supra naturā angelus de cœlo
confortans eum. Et nemo fidelium absq; per-
secutione est. Et erat sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentes in terram, Et cū surrexisset a deprecatione

uenissetq; ad discipulos suos, reperit eos dormientes præ mœstitudine. Et ait illis, Dormite posthac & requiescite, qd dor- ^{Ironia esse} mitiss^g Sufficit. Ecce appropinquavit ho ^{sequentia} ra, & filius hominis tradit in manus pec ^{declarat.} catorum. Surgite, eamus, ecce appropin ^{mittit.} quauit qui me tradit, orate autē ne intre- tis in tentationem.

Et continuo adhuc eo loquente, ecce Iudas unus e duodecim, accepta cohorte ^{genuo rossum} ^{defensam polos} ^{Cohortē} & ministris a pontificibus ^{Isti sunt qui Euā} ac pharisæis & senioribus ^{geliūm persequū} & scribis, antecedēs turbā ^{tur cū Iuda pro} multam, uenit illuc cum la ^{ditore. Nō enim} ternis ac facibus cū gladijs ^{ferunt per Euā} & fustibus. Dederat autē ^{geliūm sua dānari.} hic proditor cōmune signū illis, dicens, ^{pr: non pars} ^{h̄d: mānūm} Quemcūq; osculatus fuero ^{is est, cōpre-} hendite illū, & abducite caute. Iesus itaq; ^{ao: 18} sciens omnia quæ uētura erant super se, processit ac dixit eis, Quem queritis? Re sponderūt ei, Iesum Nazarenū. Dicit eis Iesus, Ego Euāgeliū persecutores istam uocē, Ego sum. Sta: sum ferre nō possunt, cū Christianis nō bat autem sit maior cōsolatio, Matt. 14. Habete fi duciā, ego sum, nolite timere,

& Iudas qui prodebat eum cum ipsis. Ut
 ergo dixit eis, ego sum, abierunt retror-
 sum & ceciderunt in terrā. Iterum ergo
 interrogauit eos, Quē quæritis? Illi autē
 dixerunt, Iesum Nazarenū. Respondit
 Iesus, Díxi uobis q̄ ego sum. Si ergo me
 quæratis finite hos abire, ut impleret ser-
 monem quē dixerat. Ex ihs quos dedisti mi-
 hi non perdidi quenquā. Et appropin-
 quauit Iesu Iudas ut oscu^l osculo tradūt qui
 taretur eū, Confestimq̄ sub specie sanctitā
 accedēs dixit, Rabbi aue, tis sua querunt.
 ac deosculatus est eum. Díxitq̄ illi Iesus,
 Amice ad quid ades? Iuda osculo filium
 hominis prodis? Tunc accesserūt & ma-
 nus suas iniecerunt in Iesum, & compre-
 henderunt eū. Videntes autē ī qui circa
 ipsum erant quod futurum erat, dixerūt
 ei, Dñe percutiemus ne gladio: Simon
 ergo Petrus cum haberet gladium, edu-
 xit eū, & percussit summi sacerdotis ser-
 Ethodie serui pontificū iusto uum, & abscidit
 dei iudicio perdiderunt dextre auriculā eius de-
 rā auriculā, dū non possunt au^g xteram. Erat au-
 dire nisi sinistra à dominis suis tē nomen seruo
 Malchus

Malchus. Respon *contēpto Christi Euangelio.* Supradē
dens autem Iesus, *Actum est de eis nisi Christus xit, satis*
ait, Sinite hūcūsc̄ reddat auriculam, nō enim est.
Et ait Petro, *Im, aliud possunt quā persequi* *18*
mitte gladium tu Euangelium.

um in uaginā. Omnes enim qui acceper *14: sonz*
rint gladium, gladio pe *15 Ab/4*
ribunt. *An putas q nō* *quibus non est cōmis* *16: 7*
possum nūc rogare pā *sa uindicandi pote* *ta fā;* *et bād*
trem meū, & exhibebit *stas.* *Quod aut dicit,* *¶* *17: 10*
mihi plus q̄ duodecim *Peribunt, nō de facto* *18: 10*
legiones angelorū? *An loquitur, sed de iure,* *19: 10*
non bibam calicē quē dedit mihi pater? *operari hanc*
Quō ergo implebūntur scripturæ? quia *20: 10*
sic oportet fieri. *Scripturarū sepe meminit Chrl*
Et cū tetigisset *stus, ut uideas quanti cas faciat*
auriculam serui et q̄ sunt uerbū dei, quod impos
sanauit eūm. *In sibile sit ut nō fiat uerū et im*
illa autē hora di pleatur. *Quid pseudochristianū*
xit Iesus ad eos hodie sentiant de scriptura ipse
qui uenerāt ad testes sunt, nempe nō hoc quod
se, principes sa, Christus sentit.

cerdotū & magistratus templi & senio
res. *Tanq̄ ad latronē existis cum gladijs* *14*
& fustibus ad cōprehendendū me, quo

CC

tidie apud uos sedebā docens in templo,
 & nō extendistis in me manus. Sed hæc
 est hora illa uestra & potestas tenebrarū,
 ut impleātur scripturæ. Hoc autē totum
 factū est ut complerentur scripturæ pro-
 phetarū. Tunc discipuli om̄es relīcto eo
 fugierunt. Et unusquispiam adolescentu-
Adolescentulī hostes hunc adole- lus sequebatur
scentulū (nō Ioannē) cū Christo illum, amictus
ē loco cœnæ egressum impetūt. sindone super
 nudum, & cōprehendunt illū adolescen-
 tuli. Ille uero relicta sindone, nudus effu-
 git ab illis.

20. 18
Primum ad Annam
secundum ad Iudeus
tertium ad Caiphā

Cohors igitur & tribunus ac ministri
 Iudæorū cōprehensum Iesum ligauerūt,
 & abduxerunt eum † ad Annam primū.
Erat em̄ sacer Caiphæ, qui erat pontifex
 anni illius. Erat autē Caiphas is qui con-
 filium dederat Iudæis q̄ expediret unum
 hominem mori pro populo. Et duxe-
 runt eum ad Caiphām pontificem, id est
 principem sacerdotū, ubi scribæ & senio-
 res cōuenerant. Sequebatur autē Iesum
 eminus Simon Petrus & aliis discipul̄
 usq; ad atrium pontificis. Discipulus aut̄

Ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabant ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus ille alter, qui erat notus pontifici, & dixit ostiaria, & introduxit Petrum. Ancilla ergo ostiaria ad lumen Petru intuita, defixis in illius oculis, dixit, *Et tu cum Iesu Galilaeo eras. Num & tu ex discipulis es hominis istius?* At ille abnegauit cora omnibus, dicens, *Mulier non sum.* *Abnegat* *tu.* *fr* Nō noui illum, neque scio quid diccas. Stabant autem servi & ministri qui prunas cōgesserant in medio aula, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans & calefaciens se. Et exiuit frater in uestibulū, & gallus cecinit.

† *s*olus Ioannes scribit Iesum primū ductum ad Annam honoris gratia, quia erat ficer Caiphæ, qui erat pontifex eo anno, preterea nihil illic scribitur quod actum sit. Inde ductus est ad Caipham pontificem, siue summum sacerdotem, ubi Petrus iter negauit secundum omnes Evangelistas. Nihil enim est quod putant quidam Ioannem hic ab alijs dissonare. Sic enim ait, *Sequebatur autem Iesum Simon Petrus &c. in atrium pontificis, id est, non Annæ, ut putant, sed Caiphæ, ut*

CC 2.

in reliquis Euangelistis uides. Ioannes enim ca. 18. cū singulariter pontificem dicit, eum dicit quē & eodē ca. & ca. 11. dixerat pontificem illius anni. Significat autē ab Anna Iesum statim uimētum ad pontificem, id est Caipham, quo sequebatur Petrus & aliis. Tametsi enim pontifices & principes sacerdotū multi dicantur ab omnibus Euangelistis illi qui per uices sibi singulis annis succedebat & mutatis uicibus annuo fungebantur pontificatu, contra legem, Exo. 29. & factum, Nu. 20. tamen cū solum nominat pontificē sive summū sacerdotē aut principem sacerdotum, eum uolunt intelligi qui tum erat caput cæterorū. At ait, Paulus post in Ioāne dicitur, Misit eum Annas uimētum ad Caipham pontificē, quo apparet quæ præmissa sunt in domo Annae facta. Respondeo, Ioannes postq[ue] cœperat scribere negationē Petri interposuit Caiphae interrogacionem & quasi iudiciale examen. Reuersurus ergo ad Petri negationē repetit, dicens, Misit eū Annas &c. clarius fuerit si legas, Misera. Ut certe, qd[em] ego potius sentio, nihil repetitur, sed cōtinua historia Ioannes grauiter accusat iniustum pontificum iudicium, q[ui] Iesus de discipulis & doctrina nūc interrogatur à Caipha & adhuc ignoratur quare fit accusandus, postq[ue] Annas eum uimētum ad pontificem miserat ut reum iudicio. Sic & hodie agitur contra illos quos uocant hæreticos &c.

Pontifex ergo interrogauit Iesum de
discipulis suis & de doctrina ipsius. Re-
spondit ei Iesus, Ego palam locutus sum
mundo. Ego semper docui in synagoga
& in templo quo omnes Iudei conueni-
unt, & in occulto locut⁹ sum nihil. Quid
me interrogas? Interroga eos qui audie-
runt quid locutus sim ipsis. Ecce hi sciūt
quæ dixerim ego. Hæc autē cum dixisset,
unus assistens ministrorū dedit alapam
Iesu, dicens, Siccine respondes pontifi-
ci? Respōdit ei Iesus, Si male locut⁹ sum
testare de malo, si bene, cur me cēdis?
Miserat eum Annas uinctū ad Caipham
pontificem.

Stabat autē Simon Petrus in uestibu-
lo & calefaciebat se. Et pusillū post pri-
mam negationem, uidit eum altera ancil-
la, & rursum cœpit dicere ijs qui astabat
ibi, Et hic erat cū Iesu Nazareno. Dicunt
ergo ei, Num & tu ex discipulis eius es? Et alius dixit, Et tu de illis es. Et iterū ne-
gauit cū iurejurando, dicens, Homo, nō
sum, sed neq; noui hominē. Et post pusil-
lū, interuallo interiecto sere unius ho-

CC 5

ræ, alius quidā affirmabat cū ijs qui astabant, dicens, Vere & tu ex illis es. Nā & Galilæus es, & loquela tua te manifestū facit. Dicit ei unus ex seruīs pōtificis, cognatus eius cuius abscederat Petrus a culam, Nonne ego te uidi in horto cū illo? Tunc cœpit execrari ac deierare, non noui hominē istum de quo dicitis. Et continuo adhuc illo loquente gallus iterum cecinit. Et conuersus dominus intuitus est Petrum. Et recordatus est Petrus uerbi domini Iesu, qui dixerat ei, Priusq; gallicus cecinerit bis, ter me negabis. Et egredens foras fleuit amare.

In Petri negatione primū disce ueritatē uerbi Christi, deinde ne quid tuis uiribus præsumas dum uis esse Euangelicus. Cades si cadere nō metuas. Præterea ne desperes ubi quid tale tibi acciderit. Vide quanta diligentia peccatum Petri Euangelistæ omnes descripserint, contra illos qui hodie nihil clamant quā magna opera sanctorū. Quod quæso exemplum misericordiæ dei in sanctis mihi propositum est nisi uideam eosdem fuisse peccatores?

Príncipes autē sacerdotū potentes, sapientes & seniores & totū conciliū tes, sanctuli, pha-

quærebant falsum risaicum genus, usq; in finē testimoniuū contra mundi sacrū oderunt Euan-
Iesum, ut morti eū gelum contra conscientiā.
traderent, & nō in Hinc cogunt concilia aduer-
ueniebāt etiā cum sus dominum & aduersus
m̄lti falsi testes ac, Christum eius.

cessissent, non enim erant satis idonea te-
stimonia. Nouissime autē uenerunt duo
falsi testes, & testimoniuū falsum ferebāt
aduersus illum, dicētes, Nos audiuimus
eum dicentē, Ego possum diruere & di-
ruam templū hoc dei, quod est manibus
factum, & tribus diebus aliud sine mani-
bus factū extruā. Et ne pectem iusti iudicij
sic qdē satis idonea erāt querūt impij hypo-
testimonia illorū. Et sur crite dum furūt ob-
gens summus sacerdos suas cupiditates in
in mediū, interrogabat Euangelium Christi.
Iesum, dicens, Nihil re, Tu hoc exēplo Chri-
spondes? Cur isti aduer *sti* discē contemnere
sum te dicūt testimonia^g calūniā, modo tacē
Iesus autē tacebat, neq; do non uidearis ne-
quicquā respondebat. *gare ueritatē dei.*
Rursus princeps sacerdotū interrogauit
& dicit illi, Tu es ille Christ⁹ filius bene-

Peruertūt
maligne
uerba Chri-
sti, 10.2.

dictis: Adiuro te per deum uiuū, ut dicas nobis an tu sis Christus filius dei. Dicit illi Iesus, Tu dixisti, ego sum. Verūtamē dico uobis, Amodo uidebitis filium hominis sedentē a dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli, Tūc princeps sacerdotū dissidit uestimenta sua, dicens, Blasphemauit, quid insup egemus testibus? Ecce nūc audistis blasphemiam eius, quid uobis uidetur? Illi uero omnes condemnauerūt eum, dicētes, Reus est mor

Euangelistē gloriam tis. Tunc uiri qui tene Christi ducūt, dū istam bant Iesum, illudentes ignominiam conscribūt, ei expuerūt in faciem Ro. s. Gloriamur etiā eius, & colaphis eū cæ in afflictionibus. ciderunt. Alij uero cū obtexissent faciem illius, palmas in faciē eius dederunt, dicētes, Vaticinare nobis Christe, quis est ille qui te percussit? Et alia multa conuiciantes dicebant in eū.

Mane autē facto conuenerunt omnes Multi & prudentes ne uerisimilem prīcipes sa quidē culpā excogitare possunt con cerdotū & tra innocentiam Euāgelicam quā con scribæ senio demnare quærunt. resq; populi

ac totū concilium aduersus Iesum ut eū morti traderēt. Et duxerunt eū in concilium suum, dicentes, Num tu es ille Christus? Dic nobis. Et ait illis, Si uobis dixerō non creditis, q̄ si etiam interrogauero non respondebitis mihi necq̄ dimittebitis. Ex hoc tēpore erit filius hominis sedens a dextris uirtutis dei. *Id est, Regnabit post Dixerūt autē omnes, mortē quem tam filium Tu ergo es filius dei: hoīs uidetis & mortalē. Qui ait, Vos dicitis me esse. At illi dixerunt, Quid adhuc desideramus testimonium? Ipsi enim audiuimus ex ore eius. Et surgens uniuersa multitudo eorū uictum abduxit Iesum a Caipha in prætorium, tradiditq̄ pontio Pilato præsidi.*

Tunc uidens *Non istud sperauerat Iudas, qui Iudas qui eū tra cōtra deū, actus satana, suo lu diderat q̄ dāna cro uoluit esse cōsultum. Hic ei tus esset, pœni lex reuelatur, ad Euangeliū nō tentia ductus re peruenit, ideo desperatione pe tulit triginta ar rit ut Cain. Hæc est poenitentia genteos princi iusto dei iudicio dānatorū, dum pibus sacerdotū peccati agnoscūt & ueniam ex et senioribus, di corde rogare non possunt.*

CC 5

cens, Peccauī tradens sanguinē innoxium. At illi dixerunt, Quid ad nos? Tu ui debis. Et projectis argenteis in templo, recessit, & abiens laqueo se suspēdit. Suspensus autē crepuit medius, & effusa sunt omnia viscera eius. Principes autē sacerdotum acceptis argenteis dixerunt, Non licet eos mittere in corbonam, quia p*ro* iustitia hypocritarū. Cur cium sanguinis est, ergo effundūt sanguinem. Consilio autē inito, Christi innocentis, emerunt ex illis argenteis mercede iniquitatis agrum figuli in sepulturā peregrinorū. Et innotuit omnibus habitantibus Hierosolymæ, ita ut appellaret ager ille lingua illis uernacula Akel dama, hoc est ager sanguinis, usq*ue* in hodiernū diem. Tunc impletum est quod dictū est † per Ieremiam prophetam dicentē, Et acceperūt triginta argenteos preciū æstimati, quem æstimatū emerunt a filijs Israel, & dederūt eos in agrū figuli, sicut constituūt mihi dominus.

† Aut nomen pro nomine positum est per librarios Gr̄ecos, aut Zacharias fuit binomius, in cuius ca. II. sic hæc dicuntur. Et dixi (ego dominus) ad eos, id est, con-

temptores meos Iudeos. Si bonum est in oculis uestris
afferte mercedem meā, & si non, quiescite. Et appen-
derunt mercedem meā triginta argenteos. Et dixit
dominus ad me (prophetam) Projice illos ad figulum,
decorum scilicet premium quo appreciatus sum ab eis.
Et tuli (ego propheta) triginta argenteos, & projeci
illos in domū domini, id est templū, ad figulum. Quod
dominus ista iubet Euangelista hic dixit, Sicut consti-
tuit mihi dominus. Qd' propheta dicit se fecisse, signi-
ficat se prædixisse, qd' omnia ita essent euentura. Aesti-
matum autem deum dicit in Christo pecunia uendito.
Quod autē addidit Euangelista, Emerūt à filiis Isra-
el, uidetur respxisse in historiam uenditi Ioseph. His
maēlitæ sunt peruersi filii Abrahæ, Gal 4. A filiis Isra-
el, id est, à Iuda & cōsiliarijs eius Hismaēlitæ ab Isra-
elitis, impij ab impijs.

Mane igitur, adducto Iesu ad præsidē,
ipſi non introierūt in prætorium, ne con-
taminarentur sed ut ederent pascha. Exi-
uit ergo Pilat⁹ ad eos foras & dixit, Quā
accusationē adfertis aduersus hominem
hunc? Responderunt & dixerūt ei, Si nō
es̄set hic nocens, haudquaquā tibi tradī-
dissemus eū. Dicit ergo eis Pilatus, Acci-
pite eum uos, & secundū legem uestram
iudicate eū. Dixerūt ergo ei Iudæi, No

*Verbo Iustis
ad Pilatum*

Matt. 20. bis non licet interficere quenquā. Ut sermo Iesu impleretur quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

Cœperunt autē illum accusare summi sacerdotes & seniores de multis, dicētes, Hunc deprehendimus euertentē gentē, ac uerantē tributa dare Cæsari, & dicentē se Christū regem esse. Introiuit ergo iterum in pretorium Pilatus, & uocans Iesum interrogauit eum, dicens, Tu es ille rex Iudæorū. Respondit Iesus stans ante eum, Tu dicis, A temetipso hoc tu dicas, an alij dixerunt tibi de me. Respondit Pilatus, Num ego Iudæus sum? Gens tua & pontifices tradiderūt te mihi, quid fecisti? Respōdit Iesus, Regnū meum non Ergo Christianos oportet in mū est ex hoc mundo pressurā habere dū in Christo. Si ex hoc sit pacem habent cōscientiarū. mundo esset re Contra uerbum Christi sentiunt gnum meū, mi hypocritæ qui in rebus externis nistri mei utiq̄ & elementis mūdi cōstituūt re= decertarent ne gnum Christi. Contra hypocrisim traderer Iudæis est Christi ueritas, quā audit qui Nunc autē re ex ueritate est, non audit qui ex gnum meum nō mēdacio diabolo est, Vide Io. 8.

est hinc. Dixit itaq; ei Pilatus, Ergo rex
es tu? Respōdit Iesus, Tu dicas q; rex sim
ego. Ego in hoc natus sum & ad hoc ue-
ni in mundū ut testimoniu? feram uerita-
ti. Omnis qui est ex ueritate audit uocē
meam. Dicit ei Pilatus, Quid est ueritas?
Et cum hoc dixisset, iterum prodīt ad Iu-
dæos, & dicit eis, Ego nihil inuenio no-
xæ in hoc homine. Et cum accusaretur a
principibus sacerdotū & senioribus, ni-
hil respondit. Pilatus autē rursus inter-
rogauit illū, dicens, Non respondes quic
quā? Ecce q; multa dicunt aduersum te
testimonia, nō audis? † Et non respondit
ei ad ullum uerbū, ita ut miraretur præses
uehementer. At illi inualescebant, dicen-
tes, Commouet populū, docens per uni-
uersam Iudæam, exorsus a Galilæa usq;
ad hunc locum. Pilatus autē audita men-
tione Galilææ, interrogauit, num homo
Galilæus esset. Et ut cognouit q; ad Her-
odis ditionem pertineret, remisit eū ad
Herodem, qui & ipse Hierosolymis erat
per id tempus.

† Exemplū ferendæ calūnie, & causæ nostræ deo

committendæ, quemadmodū sēpe in psalmis uides.
Hæc prædicta sunt, Esa. 53. Sicut ouis &c. Ad Herodē
uero mittit ut uel sic de clinet à Iudæorum improbi-
tate, sed impletur quod est in psal. 2. Astiterunt &c.
Non respondet Christus Herodi. Non prode & tu qui
sis & quid possis per deum, dum impij solum uolunt
uidere qui sis & non mutare quod sunt ipsi. Simulta-
tes &c. Nā Pilatus quosdā Galileos occiderat, Lu. 13.

A. Ius missus
Herod.

Herodes autē uiso Iesu gauisus est ual-
de. Tenebatur enim multo iam tempore
cupiditate uidendi illū, eo q̄ audiret mul-
ta de eo, & sperabat se signū aliquid ui-
surum ab eo fieri. Interrogabat autē eum
multis sermonibus. At ipse nihil ei respō-
debat. Stabant autē príncipes sacerdotū
& scribæ acriter accusantes eum. Spreuit
aut̄ illum Herodes cum exercitib̄ suis.
Cūq; illusisset, indutum ueste splendida
remisit ad Pilatum. Et facti sunt amici in-
ter se Pilatus & Herodes in eodē die, nā
antea similitates inter eos intercesserant.

Pilatus aut̄ conuocatis príncipibus sa-
cerdotū ac magistratibus & plebe, dixit
ad illos, Obtulisti mihi hunc hominem
quasi auertentem populum, & ecce ego

coram uobis interrogās, nullum crimen
inuenio in homine Testimonium innocētiæ
isto ex his de quibus Christi ferunt Iudas, He-
accusatis eum, sed ne rodes, Pilatus, uxor Pila-
Herodes quidē. Nā ti, Centurio, contra impi
remisi uos ad illum, etatem Iudæorū, ut gra
& ecce nihil dignū uior iudicio deiſiat eorū
morte actum est ei. dānatio. Paulopost uide
Emēdatū ergo illum bis cœlū & terrā & la-
dimittam. pides contra eos testifi-

In festo autē neces cari.

se habebat & consueuerat præſes turbæ
dimittere unum uinctum quēcunq; po-
ſtulassent. Habebat autē tunc uinctū in-
ſignem, nempe latronem, qui dicebatur
Barabbas, qui cū ſeditionis autoribus cō-
iectus fuerat in carcerem, qui per ſeditio-
nem quandam in ciuitate factam homi-
cidium patrauerant. Et cum acclamasset
turba, cœpit flagitare ut faceret quemad-
modū ſemper fecerat iſlis. Itaq; congre-
gatis illis respōdit Pilatus, Consuetudo
eft uobis ut unū dimittam Non lex erat ſed
uobis in paſcha. Vtrum er cōſuetudo, in me
go uultis dimittam uobis, moriā liberatio-

nis ex Aegypto in pascha Barabbā, an Iesum
factae. Quae consuetudo regem illum Iudæo
(ut oēs pharisaicæ tradi- rū qui dicitur Chri-
tiones) erat contra dei le stus? Sciebat eīm q
gem, dum ille dimitteba= propter inuidiā tra-
tur qui secundū legē de= didissent illum sum
bebat occidi. Præterea cō= mi sacerdotes. Sedē
tra legem erat instituere te autem illo pro tri
altam memoriam, præter bunali, misit ad eū
eam quā deus in pascha in uxore eius, dicēs, Ni
stituerat per agnū & azy hil tibi cum iusto il
mos panes &c. Sed cur lo, multa enim passa
non oēs uinclos dimittūt sum hodie in som
cū oēs essent in phase ex nis propter eū. Prin
Aegypto liberati? sed by cipes autē sacerdo
pocrisis in oībus speciem tum & seniores cō
fingit pietatis, pietatem citauerunt turbas,
non habet.

persuadētes ut sibi
potius dīmitti peterēt Barabbam, Iesum
uero perderent. Respondens autē præses
ait illis, Vtrum uultis uobis e duobus dī
mittā? Et exclamauit simul uniuersa tur
Psal. 21. Circūdederūt ba, dicens, Tolle hunc
me uituli &c. Aperue & dimitte nobis Ba
rūt sup me os suū &c. rabbam. Iterū autē Pi
latus

Iatus locutus est ad eos, uolens dimittere Iesum, & ait, Quid igitur uultis faciā Iesu, quē dicitis regem Iudæorū? At illi rur sum clamauerunt omnes, Crucifige, crucifige eum. Ille autē tertio dixit ad illos, Quid enim mali feciſ Nullum crimē capitale comperio in eo. Castigatū ergo dimittam illum. At illi magis clamabāt, dientes, Crucifigatur. Et instabant uocibus magnis postulātes ut crucifigeretur. Et inualescebant uoces eorū ac summorū sacerdotum.

Tunc ergo appre Hoc est quod supra dixit hendit Pilatus Iesū Pilatus, Emendatum siue & flagellauit. † Mili castigatū dimittam, sed nites autē abduxerūt hil proficit, dum impietā eum intro ī atrium te (quia flagellat innocentem) impietati Iudeorum & conuocant ad eū studet mederi. Nos tamē totam cohortē, exū eius liuore sanati sumus. tūq; induunt purpura siue chlamide cocina, & plectentes coronam de spinis imponunt capiti eius, dantq; harundinem in dexteram eius, & genu flexo ante eū, illudentes ei cœperunt salutare, dicētes,

DD

Aue rex Iudæorū, Et dabāt ei alapas. Et cum expuissent in eū, acceperunt harin dinem & percutiebant caput eius, & positis genibus adorabant illum.

¶ Milites q̄ regē esse audierāt, his uelut insignibus regijs adorantes illudunt, sed Christus hoc prædixerat, Tradetur gentibus &c. Matth. 20.

Exiuit iterū Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco eum uobis foras ut cognoscatis q̄ nullam cauſsam in eo inuenio. **Fatetur se iniuste flagellasse Iesum.** Exiuit ergo Iesus foras gestans spineam coronam & purpureū pallium, Et dicit eis, Ecce homo. Cum ergo uidissent eū pontifices & ministri clamabant, dicentes, Crucifige, crucifige. Dicit eis Pilat⁹, Accipite eū uos & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo cauſsam. Responde, Legē &c. runt ei Iudai, Nos legem habemus, & se Leuit. 24. cundū legem nostram debet mori, quia de blasphemis filium dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonē magis timuit. Et in-

Timuit errore credo genti- gressus est iterū in li, ne forte hic unus esset ex prætorium, et dicit filijs deorū, deos enī credūt ad Iesum, Vnde es gentes ad homines descende tu⁹ Iesus autem re- re, ut uidere licet in poëtis.

sponsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi nō loqueris? Nescis q̄ potesta-
tem habeam crū Potestatē &c. Rom. 13. Noluit
cifigēdi te, & po Christus exemptus esse in ter-
testatē habeā ab rīs, ut nostri clerici. Tamen dā
soluēdi te. Re- naut se Pilatus abutendo po-
spōdit Iesūs, Nō testate propter timorē homi-
haberes potesta num, q̄am ueritus indignatio-
tē aduersus me nē Cæsarī facit qd' nouit esse
ullā, nisi tibi da- iniquum. sic & oēs ferē hodie
tum esset e super faciunt qui quod potestatis ha-
nīs, propterea q bent principibus & Cæsari fe-
me tradidit tibi rūt aēptū, & ut maxime qui
maiūs peccatum dam ex eis sint boni, tamē tam
habet. Ex eo q̄re diu boni sunt quādiu per gra-
bat Pilatus absol tiam dominorū licet.

uere eum. Iudæi autē clamabāt, dicentes,
Si hūc absoluēris non es amicus Cæsarī.
Quisquis se regē facit cōtradicit Cæsari.

Pilatus autē cum audisset hunc sermo-
nem, produxit foras Iesum, sed itq; p tri-
bunalī in loco qui dicit̄ lithostrotos, He-
braice autē Gabbata. Erat aut̄ parasceue
paschāt hora ferme sexta. Et dicit Iudæis,
Ecce rex uester. Illi autē clamabant, Tol.

D D 2

†

le, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem uestrum crucifigam. Respondebant pontifices, Non habemus regē nisi Cæsarem. Tunc ergo Pilatus uidēs quod nihil proficeret sed magis tumultus fieret, uolens turbæ facere satis, adiudicauit ut fieret quod illi postulabant. Et accepta aqua abluit manus corā populo, dicens, Innocēs ego sum a sanguine huius iusti, uos uidebitis. Et respondens uniuersus populus dixit, Sanguis eius super nos et super filios nostros.

Marcus dicit hora tertia dominum crucifixum, Ioannes hora ferme sexta. Neq; Augustinus neq; quisquam alius unquā satisfecit huic loco. Nos hoc dicimus, Horam matutinam siue mane, horam tertiam, horam sextam, horam nonam, horam undecimam quod uesperinum tempus dicimus, speciatim obseruatas indicat uel parabola cōducentis operarios in uineam suā, Matt. 20. Atq; hinc mane dictum tempus à primo diluculo usq; in horam tertiam, & tertiam horam appellatam usq; in horam sextam, & similiter tempus quod intercedit inter sextā & nonā appellatū horam sextā, reliquū uero ab hora undecima (quæ apud nos est quarta pomeridiana) pertinuisse ad uesperā, à qua Iudæi

incœperunt sua festa. Harū horarū mentio fit ab Evangelistis in historia passionis domini, quas & nostri uocauerunt horas canonicas licet alio respicientes quā in Christi iustitiam. Ergo quicquid inter tertiam & sextam factum est, hora tertia factū dicitur, continet autem hora tertia tres integras horas. Iam credo uides non diuersa dicere Evangelistas. Non enim dicit Iohannes, dominum adiudicatum cruci hora sexta, sed hora ferme sexta, significans adhuc esse tertiam horam, ut & Marcus dicit, sed multum temporis ex hora tertia iam transisse appetēte iam sexta, forte adhuc restabat integra hora & plus, ita ut propior fuerit terminus tertiae horae quā principium secundū mensuram temporis transacti & temporis instantis. Nec mireris, q. Lucas post uerbum Christi, Hodie mecum eris in paradi-
so, adhuc scribat Erat autē frē hora sexta. Nam multa tunc, post condemnatū Iesum festinantibus impijs ad Christi Crucem, & illuc conuitia super conuitia iacentibus, simul facta sunt paucō tempore, quæ simul scribi non potuerunt.

Dimisit autē illis Barabbam, qui propter seditionē & homicidium coniectus fuerat in carcerem, quē poposcerant. Iesum autem flagellatū & illusum tradidit arbitrio illorum ut crucifigeretur.

Accipientes autē Iesum milites, exue-

DD 3

runt eum purpura, & induerūt eum uestibus proprijs & abduxerunt eum baiulantenm suam crucem ut crucifigeret. Exeuntes autem inuenerunt quendam prætereuntem, hominē Cyrenæum, nomine Simonē, uenientem ex agro, patrem Alexandri & Rufi. Hunc apprehendentes coegerunt, ut tolleret crucem eius. Et imposuerūt illi crucem, ut portaret post Iesum. Sequebatur autē illum multa turbā populi ac mulierum, quæ plangebāt & lamentabantur eum. Conuersus autē ad illas Iesus dixit, † *Filiæ Hierusalē nolite flere super me, sed super uobisipſis flēte & super filijs uestrīs.* Quoniā ecce uenient dies in quibus dicent, *Beatæ steriles & uentres qui non genuerūt, & ubera quæ non lactauerūt.* Tunc incipiēt dicere montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos, *quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fieri?* Ducebantur autem & alij duo cum eo facinorosi, ut interficerentur.

† *Filiæ Hierusalem &c. sic & nos non propter Christum flere debemus, ut docent iustitarij, sed propter*

nostram infirmitatem, quæ tanta est ut illum adegerit in crucem qui filius dei est. Prædictit autem de captiuitate Iudaica per Romanos. Si in humido &c. I. Pet. 4. Si primū à nobis &c. Acetum. Psal. 68. Significabat autem uineam Israël electam iam cōuersam in amaritudinē, Hicre. 2. Scriptura, scilicet Esa. 53. Hic est serpens exaltatus, Num. 21. Ioan. 3. de qua exaltatione & Ioan. 12. Hic Christus in aëra exaltatus aëreas triumphat potestates, auferens chirographum mortis, quem nostri iustitiae pharisæi adhuc scriptū contra nos uolunt, Col. 2. Hinc ille titulus triumphalis quæ omnibus linguis scriptū gentes fatentur, Iud. ei negant, hi domum & regem suum contemnūt, nos corū regem suscipimus & noster est, Inde fit ut gētes sint Iudæi, id est confessores, qui autem nomē habent nihil minus sint quā Iudæi, Esa. 63. Verum tamen &c. *populus noster*

*filii nō
magister
sacerdos
s. Salvator*

Et ducunt eum in locū qui dicitur hebraice Golgatha, quod est, si interpreteris, caluariæ locus. Et ibi dederunt ei acetum siue myrratum uinum cū felle mixtum bibere. Etcū gustasset, noluit bibere. Et crucifixerunt eum in Golgatha, & cum eo duos latrones, unum a dextris & alterum a sinistris eius, mediū autem Iesum. Et impleta est scriptura quæ dicit, Et cum iniquis deputatus est. Erat autem

DD 4

hora tertia dum crucifixerūt eum. Iesu autem dīcebat, Pater remitte illis, nesciunt enim quid faciant.

Scripsit autem & titulū Pilatus, id est, inscriptionē causæ illius, & posuerūt super crucem ad caput Iesu, Erat autē scriptum, Iesu Nazarenus rex Iudæorum. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope ciuitatem erat locus ubi crucifixus est Iesu, Et erat scriptum literis hebraicis & græcis & latinis. Dicebant ergo Pilato pontifices Iudæorum, Noli scribere, Rex Iudæorum, sed q̄ ille dixerit, Rex sum iudæorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.

Milites ergo cū crucifixissent Iesum, acceperūt uestimenta eius, & fecerūt quatuor partes, unicuiq̄ militi partem, & tunicam. Erat autem hæc tunica inconsutilis, a summo contexta per totū. Dixerūt ergo inter se, Ne scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, ut scriptura impletur quæ scripta est per prophetam, dicens, Partiti sunt sibi uestimenta mea, & super uestem meam miserunt sortem, Se

dentes autem seruabant eum ibi. Et milites quidem hæc fecerunt.

Stabant autem iuxta crucē Iesu mater eius, & soror matris eius Maria uxor Cleophae & Maria Magdalene, Cū uidisset ergo Iesus † matrem ac discipulū astantē † quē diligebat, dicit matri suā, Mulier ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

In sua. i. ad

† Re ipsa honorādos docet parentes. Præterea hic se, ut habe moriturus matrem agnoscit qui aquā in uinum mutaret eius culturus eam nō agnouit. illud enim ex ea suscepereat nō ram &c. hoc. vides hic impletū uerbum Simeonis, qui & hoc addidit, ut reuelentur &c. Multi uidentur Euangeli ci sed accedente cruce etiam Petrus negat, Ioannes si=let, timent omnes, & scandalizantur multi. Beatus, in=quit, qui non fuerit scandalizatus in me.

Et stabat populus spectans. Qui autē præteribant, conuictia illudunt, sed res ipsa de iaciebāt in eum, mox clarabit ueritatē, Ro. I. uentes capita sua, & Qui declaratus est filius dicentes, Vx qui de dei &c. moliris tēplū & in tribus diebus extruis. Seruata temetipsum, Si filius dei es, descen

DD 5

de de cruce. Similiter & summi sacerdo-
tes illudentes inter se, cū scribis & seni-
oribus & populo dicebant, Alios serua-
Inuiti testificantur Christū uit, seipsum serua-
fecisse opera diuinitatis. re nō potest. Si hic
est ille Christus, rex Israel, ille dei electus
Hoc miraculū descē seruet seipsum, descēdat
fons de cruce, ho- q̄ nūc de cruce, ut uide-
die quoq; postulant amus & credam⁹ ei. Cō
ā nobis aduersarij fidit in deo, liberet eum
Euangelij, quia enim nunc si uult eum. Dixit
in cruce & despecti enim, Filius dei sum. Id
sumus, credere no- ipsum autē & latrones
lunt. Vide Psal. 21. qui crucifixi erant cum
eo exprobabant conuictantes ei. Illude-
bant autē ei & milites accedentes, & ace-
tū offerentes ei, atq; dicentes, Si tu es rex
Milites moti uidētur inscri ille Iudæorū, saluū
ptione tituli, ut appareat in te fac. Vnus autem
Ioanne, & præterea fama de his qui pende-
tunc uulgata de Messia Iu- bant, facinorosorū
dæorum. conuictia dicebat in
eum, dicens, Si tu es Christus te ipsum ser-
ua & nos. Respondens autem t̄ alter, in-
crepabat eūm, dicens, Ne tū quidē times

deum q̄ in eadē damnatione es? Et nos
quidē iuste, nam digna factis recipimus,
hic uero nihil mali gessit. Et dicebat ad
Iesum, Domine memento mei cū uene-
ris in regnū tuū Et dixit illi Iesus, Amen
dico tibi, hodie tecum eris in paradiſo.
Erat autē fere hora sexta.

† Non aliter nos iustificamur ac iste latro, in quo
meritum inuenire non potes, qui & paulo ante cū fo-
cio in Christū blasphemauit, ut Paulus apostolus, quæ
autem iam bona opera facere potuit crucifixus? qui si
post uixisset sine operibus bonis non fuisset, sed per
hęc iustificatus non fuisset. Verū hic omnia sunt si re-
cte intuearis quæ in Christiano requiras. Peccatū agno-
uit, iustitiam Christi confessus est, non desperauit, quā-
uis latro, salutem, quippe qui potentia dei immutatus
regnaturū credere potuit quē uidit crucifixū. Hęc
fides tunc Petro & alijs apostolis data non erat. Præ-
terea illic erat fructus fidei confessio & charitas, de il-
la supra diximus, hanc præstitit fratri dum arguit, dū
& ipsum uult agnoscere peccatū & credere in salu-
tem. Ideo audit, Hodie &c. Id est acipies iustitiam &
uitam eternam quā Adam perdidit. Hoc Euangelio
lætus latro moriebatur.

Cum uero facta esset hora sexta, ab ea
tenebræ factæ sunt super uniuersam ter-

ram usq; ad horā nonam, & obscuratus
est sol. Et circa horam nonam clamauit
Iesus uoce magna, dicens. Eli, eli lamma
azabthani? quod est, si quis interpretet.
Deus meus, deus me? cur deseruisti me?
Quidam autē illic stantium cū audissent
dicebant, Ecce Heliam uocat iste. Sciēs
autem Iesus q? omnia iam consummata
essent, ut cōsummaretur scriptura, dicit,
Sitio. Vas igitur erat positum aceto ple-
num, & continuo accurrens unus ex eis,
cum acceptam spongiam impletset ace-
to & hysopo, imposuit harundini, obtu-
litq; ori eius ut biberet, & cum cæteris di-
cebat, Sinite, Videamus an ueniat Heli-
as ad deponendū eum. Cum ergo acce-
pisset Iesus acetū, dixit, † Cōsummatū est.
Et iterum clamauit uoce magna, dicens,
Pater in manus tuas cōmendo spiritum
meum. Et cum hæc dixisset inclinato ca-
pite tradidit spiritum.

Tradidit. Hoc dixe- † Consummatū est. Ergo iam nihil restat passionis
rat Ioā.10. Christi, nisi ut, licet quietus, teneatur in morte usq; in
In potesta tertium diem, secundū signum Ione. Post illud uerbu
et c. non expectent Iudæi alium qui plura faciat c.

Hic solutū est Ad e debitū & mors mortē uorauit.

Et ecce uelum tem tam reuelata sunt sancta
pli scissum est mediū sanctorū, Heb.9. De istis
in duas partes a sum miraculis uide psal.17.
mo usq; ad imum, & terra mota est, & pe
træ scissæ sunt, & monumenta aperta, &
multa corpora sanctorū qui dormierant
surrexerunt, & egressi surrexerunt, dixerat,
e monumētis post re, & statī addit, Et egress
surrectionem eius, ue, si &c. ne eodē die quo
nerūt in sanctam ciui monumēta aperta sunt
tatem & apparuerunt surrexisse putares. O
multis. portet ut Christus sit

Centurio autē qui primitiē dormiētium,
astabat ex aduerso illi, & primogenitus ex re
& qui cū eo erant cu surrectione mortuo
stodiētes Iesum, uidē rum &c.

tes q; sic emissō clamore expirasset, uiso
& terræ motu, & his quæ facta fuerant, tū
muerunt ualde & t glōrificauerunt deū, t
dicentes, Vere hic homo iustus erat & fi
lius dei. Et omnes turbæ eorū qui simul
accesserant ad spectaculum istud, & uide
rant quæ contingebant, percutientes per
ctora sua reuertebantur.

pro uerba illius
pro cloro non
dicitur paucitudo
propter pectora
propter exortum
fastu pectora deponit

¶ Gentes glorificant deum, Iudaicū vulgus uidet
 & agnoscit se male fecisse, sed non glorificat deum.
 Agnouit & Iudas se male fecisse. Pontifices, pharisei
 & seniores, ut nihil ex his commoti sint sequentia de-
 clarabunt.

¶ Stabant ibi omnes noti eius procul, &
 mulieres quæ secutæ erat eum a Galilæa,
 hæc uidentes. Inter quas erat Maria Mag-
 dalene, & Maria Iacobi parui & Iose ma-
 ter, & Salome mater filiorum Zebedæi,
 quæ etiā, cum esset in Galilæa, secutæ fu-
 erant illū, & ministrauerat ei, aliaçq; com-
 plures quæ simul a Galilæa ascenderant
 cum eo Hierosolymam.

¶ Iudæi ergo, quoniā parasceue erat, ut
 non remanerent in cruce corpora sabba-
 to (erat magnus dies ille sabbati) roga-
 uerunt Pilatum ut frangerentur eorum
 crura & tollerentur. Venerunt ergo mil-
 ites, & primi quidem fregerūt crura & al-
 terius qui crucifixus est cū eo. Ad Iesum
 autē cum uenissent, ut uiderūt eum iam
 mortuū, nō fregerūt eius crura, sed unus
 militum lancea latus eius fodit, & conti-
 nuo exiuit sanguis & aqua. Et qui uidit

Vita Christi
 trans patrib; iofr: vni: lungen. Agn. 37
 demonstrat. ut à morte dñe. iſi. omni pitor. expiatio
 expiandum quæ sanguini fuit. oportet. non. punit
 uenit viens illas quæ in tota christi uincula. ad
 omni patrib; frumenta. dñ: 7. ebris 37

S. ... Tunc factus es ergo - pater - poteris hoc esse -
noli trahere. Dicit pater tuus - poteris deinceps sed pro
aliquo facto tibi his potest. Dicit filius poteris secundum
QUATVOR EVANGELISTAS. 43

testimonium perhibuit, & uerum est testimoniū eius. Et ille scit quod uera dicit, ut & uos credatis. Facta sunt enim hæc ut scriptura impleretur, Os non cōminuetis ex Exo.12. eo. Et rursus alia scriptura dicit, Videbūt Zach. 13. in quem pupugerunt.

† Impietatis damnat Iohannes Iudeos qui propter sabbatum faciunt quod quolibet die secundū legem factū debebant, Deut. 21. Excolant ergo culicē, Cameolum glutiunt. Præterea nō video cur illud sabbatum quod accidebat intra dies azymorū maius fuerit alijs sabbatis, nisi propter traditionem aliquā pharisaicā, ut maior esset nundinatio pontificibus cōgregato ad phase populo.

Post hæc autē cum uespera facta esset, quoniā erat parasceue quæ præcedit sabbatum, uenit Ioseph vnum deerat huic Ioseph Arimathiēsis, oriunpho, quod iam per deum dūs ab Arimathæa ci acipit, nēpe ut fortius uitate Iudeorum, uir audiat cōfiteri Christū. diues, senator & bonus & iustus, qui nō consenserat consilio & facto eorū. Erat enim & ipse expectans regnum dei. Nam & discipulus erat Iesu sed occultus propter metum Iudeorum. Hic sumpta auda-

cia ingressus est ad Pilatum, & petiit ab eo, ut tolleret corpus Iesu. Pilatus autem admiratus est si iam mortuus esset. Et accessito ad se Centurione interrogauit illum, an iamdudum mortuus fuisset. Et recognita ex Centurione, donauit corpus Iesu ipsis Ioseph, iubens reddi illum. Et Ioseph mercatus est sindonem. Venit autem & Nicodemus, qui uenerat primum ad Iesum nocte, ferens mixtuyram myrram & aloes, ad libras ferme centum. Acceperunt

*fidei opus
I regnante
memento fidei
declaramus se ac
fonsnas sumus
in dñe iste p
fille jn. tunc*

Per iustos quiescit mortuus qui ergo corpus Iesu uiuus agitabatur ab iniustis. depositum, & in Hic ergo noua, munda & odo uoluerunt illud in risera sunt omnia.

sindone munda, obuinixeruntque lintheis cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire. Erat autem in Itene, sicut in horto Adae eo loco, ubi crucifixus peccauerat ita in horto est, hortus, & in horto capitur Christus, ut Amonumentum Ioseph dñe peccatum diluat, & nouum, quod is excusum est in Petra, in quo uicta morte Adae in horto nondum quisquam potest sepelitur & resurgit &c.

rum

Volunt aperte impeditum est. I. tri. a. p. h. ad gloriam
impeditum est. p. m. a. m. N. p. l. h. c. m. p. i. s. p. p. s.
probabilem volit. & c. m. h. 2
QVAT VOR. EVAN GELISTAS. 433 ^{1. 1. pro}
^{1. 1. pro}

rum & sabbatū illucescebat, illucescebat, &
& in propinquo esset monu *infra*, secundū
mentū, posuerunt Iesum. Et præceptū, Le=
aduolute saxo īgēti ad osti *uit. 23.* A uespere
um monumenti, abierunt, rausq; ad uesa.
Erat autē ibi Maria Magda, perā celebrabi
lene & Maria Iose sedentes tis sabbata ufa
contra sepulchrum & spectantes ubi po
neretur, & cū mulieribus cum quibus ue
nerant cū Iesu de Galilæa, uiderūt monu
mentū & quēadmodū positum erat cor=
pus eius. Reuersæ uero mulieres paraue
runt aromata & unguēta, ac sabbato qui
dem quieuerunt secundū præceptum.

Postero autē die quæ sabbatū iā agit Chri
sequit̄ post parasceuen, stus, quod est sabbatū
conuenerunt principes tum Christianorū.

sacerdotum & pharisei ad Pilatū, dicen
tes, Domine recordati sumus, q̄ impo
stor ille dixit adhuc uiuēs, Post tres dies
resurgam, Iube iam impostores intelligunt si
ergo muniri se, gnum Ione & solutionē tem
pulchrum usq; in pli à Christo prædicta. Quod
diem tertium, ne autē dicunt, Post tres dies, nō
quando ueniant mētiuntur. Nam & Christus

EE

deu. 21. 9.
postmodis horo
quod moni plant
adūm off. 1.
adūm moni
appar. p. a. i.
p. a. b. lo. non p.
u. a. ob. i. adūm
c. u. i. l. y. u. p.
d. adūm. d.
p. a. b. lo. a. d. u. m.

ita dicit Marci. g. He= discipuli eius & furen
braica phrasis est. Post tur eum, dicantq; ple
tres dies, id est, tertia bi surrexit a mortuis
die, post dies octo, id est † & erit nouissimus er
octaua die. Alioqui cur ror peior illo priore.
non dicūt, Iube custodi Ait illis Pilatus, Habe
ri sepulchrū usq; i quar tis custodiam. Ite, mu
tum diem, sed dicūt, In nite sicut scitis. Illi au
tertium diem? tem abeuntes munie
runt sepulchrum obsignato lapide, adhi
bitis custodibus.

† Et erit nouissimus error &c.] Ignorantes uerū
dicunt, quemadmodū & Caiphas prophetādo, Peius
enim errauerunt Iudæi postea non resipiscentes. Aut
si error erat (ut ip̄i sentiunt) credentium fides qui an
tea Christo crediderant, hic maior factus est postea &
in Iudæa & in gentibus, nō de furto ablati dominis sed
de ueritate resurgentis.

Curam quā adhibent sepulchro contra
se adhibent &c.

FINIS HISTORIAE
Passionis Christi.

sio domini nostri Iesu Christi secundū

quatuor Euangelistas,

Ante historiam libet ita ex Paulo & Actis

Apostolorum præfari.

HRISTVS mortuus est pro peccatis no

L. Corinth.

stris secundū scripturas, & sepultus est,

& resurrexit tertia die secundū scriptu

Act. 10.

ras. Hunc deus suscitauit tertia die, & de

dit eū manifestum fieri non omni populo, sed testibus

præordinatis à deo, apostolis qui comederūt & bibe

runt unā cū illo, posteaq; resurrexit à mortuis. Quibus

Act. 1.

tūc seipsum exhibuit uiuentē cōpluribus argumētis,

dū per dies quadraginta cōspicitur ab illis ac loquitur

Act. 10.

eis de regno dei. Et præcepit eis ut prædicarēt popu

lo ac testificarentur, q; ipse sit ille qui constitutus erat

à deo iudex uiuorū & mortuorū. Huic oēs prophetæ

testimoniu frunt, q; remissiōne peccatorū accepturus

sit per nomē eius, quisquis crediderit in eū. Hic est la

Act. 4.

pis ille qui reiectus est ab ædificantibus, qui factus est

in caput anguli, nec est in alio quoquām salus. Nec

enim aliud nomē est sub cœlo datū inter homines, in

quo oporteat nos saluos fieri. Ut uero solutis dolori

Act. 2.

bus mortis, quatenus impossibile erat teneri illū ab ea,

suis apparuerit, ex Euangelicis literis quantum nobis

licetiam aperiemus.

EE 2

Sequitur historia.

Vm præterisset t̄ sabbatum,
Maria Magdalene, & altera
Maria quæ Iacobi dicitur,
& Salome, & Ioanna, & cæ-
teræ quæ cū eis erant, quæ uenerant cum
Iesu de Galilæa, emerunt & parauerunt
aromata, ut uenirent & ungerēt Iesum.
Nā sabbato quieuerāt secūdū præceptū.

† Sabbatū præterierat in uestiā sabbati exēmis-
tis. Tunc emerūt & parauerunt, quia operari licebat,
Supra Lucas scribit, Reuersas à sepulchro parasse dro-
mata, sed tamen non ante istam uesteram. Tunc enim
sabbatum illucescebat &c.

† Vesp̄a autem sabbatorum quæ lu-
cescit in unam sabbatorum, id est mane
profundo crepusculo cū adhuc effent te-
nebræ primo die sabbatorū, siue (ut Mar-
cus ait) summo diluculo diei primi sab-
batorum, ueniunt exorto sole ad monu-
mentū, portātes quæ parauerāt aromata.

† Iudæi à uestiā præcedēte incipiunt diem, Gen.
1. Et factum est uestere & mane &c. quemadmodum
& de sabbatis diximus. Ergo uestere sabbatorū &c.
Id est nocte dū transisset sabbatum quæ nox uerget in

dominicam, quā uocamus, diem. Quod uero Marcus dixit, Exorto sole, significat apparente die, quod fit sole nostro hemispherio uicino, alioqui non præmisit, summo diluculo. Significat ergo Matth. eus illuxisse alteram post sabbatū, sed adhuc aliquid tenebrarū fuisse ex uestera precedenti, id quod & reliqui Evangelistæ omnes dicunt, Credo Marcum, postq; dixerat, summo diluculo, non frustra addidisse, exorto sole, forte propter gentes, quæ diem à mane incipiunt, ne suspicarentur Christum non surrexisse tertia die, quæ constat summo diluculo non inuentum in sepulchro, sed tamen diluculo surrexisse, nempe in terræ motu facto illucescente prima sabbati secundū Matthæum. In terræ motu surrexit sicut & in terræ motu mortuus fuerat. Mors enim & resurrectio Christi prædicta motura erat totum orbem, Aggei. 2. quemadmodum & hodie mouet & turbat feliciter, ut suscipiamus deſideratum omnibus gentibus.

Et ecce terræ motus factus est magnus, Angelus enim domini descēdit de cœlo, & accedens deuoluit lapidem ab ostio se debatq; super eum. Erat autem aspectus eius sicut fulgur, & uestimentū eius candidum sicut nix. Præ timore autem eius concussi sunt custodes, & facti sunt uestiū mortui.

EE 3

Mulieres autem dicebant ad inuicem: Quis reuoluet nobis lapidē ab ostio mōnumēti? Nam erat magnus ualde. Et cū respexissent, uident lapidem esse reuolutum a monumēto. Et ingressæ in monumētū non inuenerūt corpus domini Iesu. Et factum est dūi mente cōsternatæ essent de hoc, ecce duo uiri steterunt iuxta illas in uestibus fulgurantibus. Cū ex pauissent autem & declinarent uultum in terram, dixerunt ad illas. Quid quæritis uiuentem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit. Recordamini iut dixerit uobis cum adhuc in Galilæa esset, dices, q̄ oportuerit filiū hominis tradi in manus hominum peccatorū, & crucifigi, & die tertio resurgere. Et recordatæ sunt uerborum eius, & regressæ a monumēto, nunciauerunt hæc omnia illis undecim & cæteris omnibus. Et dicebant ad apostolos hæc, & uisa sunt apud illos ceu deliramentum uerba illarum, neq; crediderūt illis. Currit uero Maria Magdalene & uenit ad Simonē Petrum & ad alterum illū discipulum quem amabat Iesus, & dicit il

lis, Sustulerunt domi Sublatū credidit, quem
num e monumento, audierat resurrexisse,
& nescimus ubi pos/ donec dominus ipse ap= uerint eum. paret. De monumēto ua

Surgens ergo Pe= cuo adhuc agitur, ut ui= trus exiit & ille alius deas quid secutus sim cō discipul⁹, & uenerūt cordando historias. ad monumentū. Currebant autem duō simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, uenitq; prior ad monumen tū, & cum se inclinasset, uidit posita linte amīna, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentū. Et uidet linte amīna sola posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linte amīnibus positū, sed separatim inuolutum in unum locū. Tunc ergo introiuit & ille alius discipu lus qui uenerat prior ad monumentum, uiditq; & credidit. Nō dum em̄ nouerāt scripturam, q; oportuisset eum a mortuis resurgere. Discipuli ergo mirantes quod acciderat abierunt rursus ad semetipſos.

Maria autem stabat Dum prædicatur nobis ad monumentū foris ab angelis, id est prædi

Credidit,
sc̄ sublatū
corpus.

Ad semet.
Id est ad do
mū suam.

catoribus solum, lēta qui plorans. Dum ergo
dem audimus, nēpe Chri- fleret inclinauit se
stum regnare & triūpha- in monumētum, &
torem esse mortis & infi uidet duos angelos
rorū, sed hēc ipsa credere amictos albī seden
nō possumus nisi Iesu ipse tes, unū ad caput &
se nobis prodat ut habeat alterum ad pedes, il
mus testimonii spiritus & lic ubi posuerāt cor
simus θεος idōnōi. pus Iesu. Dicunt ei
illi. Mulier quid ploras? Dicit eis, Sustule
runt dominū meum nec scio ubi posue
rint eum. Hēc cum dixisset conuersa est
retrorsum, & uidet Iesum stantē, nec scie
bat q̄ Iesu esset, dicit ei Iesu. Mulier qd
ploras? quem quāris? Illa existimans q̄
hortulanus esset, dicit ei, Domine si tu as
portasti eum, dicito mihi ubi posueris eū,
& ego eum tollam. Dicit ei Iesu, María,
Conuersa illa dixit ei, Rabboni, quod di
citur Magister. Dicit ei Iesu, † Noli me
tangere, Nondū enim ascendi ad patrē
meū, Sed uade ad fratres meos & dic eis,
Ascendo ad patrem meum & patrem ue
strū, & deum meū & deum uestrū. Hēc
est illa María Magdalene, de qua Iesu

ieicerat septē dæmonia, cui cum surrexis-
set apparuit prīmū, mane primo die sab-
bati. Illa autē profecta renunciauit disci-
pulis qui cum illo fuerant, lugentibus ac-
flentibus, q̄ uidisset dominū & ea dixis-
set sibi. Et illi cum audissent q̄ uiueret ac
uisus esset ab illa non crediderunt.

† Externa ad salutē nihil sunt. Christus fide tangi-
tur, Luc. 8. Noli ergo me tangere, quia glorificatum
nondū credis quē inquiris ablatū. Crede & prædica
hoc Euangelium, Ascendo &c. id est glorificatus sum
in dextera patris & dei, qui meus & uester est, pro-
pter uos hoīes homo factus sum & cōmunē habemus
& patrem & deū, uos mea (sicreditis) morte & glo-
rificatione facti estis fratres mei, Psal. 21. Heb. 2. & filij
dei, Ioan. 1.

Ingressæ autē mulieres in mo-
numentū, uide-
runt adolescen-
tem sedentem a-
dextris, amictū
stola candida,
& expauerunt.
Erat autē ange-

In hac historia primū agitur de
sepulchro uacuo. Inde Iesus so-
li Mariæ apparet ad sepulchrū.
Redeūt ergo & aliæ cupientes
uidere qd' illa uiderat, & dux-
earū est eadē Maria. Et ipsæ er-
go (ut illa ante) primū experiu-
tur num aliquid sit i sepulchro,
deinde uidēt Iesum, ne quid du-
bita rēt. Et credētes tāgūt &c.

EE 5

cu[m] antea Maria fuisset prohibi[ta] lus dñi. At ille di-
ta dñ adhuc nō credebatur &c. cit eis, Nolite ti-
mere uos. scio enim q[uod] Iesum Nazarenū
qui crucifixus fuit queritis. Non est hic,
surrexit e[m] sicut dixit. Venite & uidete
locū ubi posuerāt dominū. Et abeuntes,
cito dicite discipulis eius & Petro q[uod] surre
xit a mortuis, & ecce præcedit uos in Ga
lilæam, illuc eū uidebitis sicut dixit uobis.
Ecce dixi uobis. Et abeuntes celebiter fu
gerunt a monumēto cum timore & gau
dio magno, & currebāt ut renunciarent
discipulis eius. Habebat aut̄ illas tremor
& stupor, neq[ue] cuiquā quicquā dicebāt,
timebant e[m]. Cum autē issent ad renun
ciandū discipulis eius, ecce Iesus occur
rit illis dicens, Auete. Illæ autem accesser
unt & tenuerunt pedes eius & adoraue
rūt eum. Tunc ait illis Iesus, Nolite time
Angelus Euangelium dixerat, re, Ite renūciate
Nolite timere, sed Christus pri- fratrib[us] meis ut
mū à timore liberat. eant in Galilæa
am, & ibi me uidebunt.

¶ Quæ cum abissent t[em] ecce quidam e cu
stodibus uenerunt in ciuitatem, ac renun

ciauerunt principibus sacerdotū omnia
quæ acciderant. Et congregati cum seni-
oribus, consilio habito, pecuniam copio-
sam dederunt militibus, dicētes, Dicite,
Discipulī eius nocte uenerunt, & furati
sunt eum uobis dormientibus. Et si hoc
auditum fuerit a præside, nos persuadebi-
mus ei, & securos uos faciem⁹. At illi ac-
cepta pecunia, fecerūt sicut erant edocti,
& diuulgatus est hic sermo apud Iudæos
usq; in hodiernum diem.

† *Custodientibus militibus & sigillato sepulchro,
qui furarentur discipuli corpus, quorum nemo præ
more audebat fateri Christum: aut quomodo tantum
lapidem amoliri potuerunt militibus non excitatis?
quare & linteamina non abstulerunt cū corpore, max
ime cū incomodū fuerit glutinosam auferre myrrham⁹.
Præterea uide illius populi cætitatē, Manifesto credūt
mēdacio. Aut falsum est qđ dicunt se dormisse, & mē
dibus credere nō debuerūt, aut uerū est, & qui dor
mientes uidere potuerūt quod testificātur. Manet er
go Iudæis mēdaciū, nobis ueritas. Hoc unū agunt, in
uici satentur nobiscū Christū in sepulchro non esse.*

Visus quoq; est dominus Cephe⁹.

1. Corin. 15.

Et ecce duo ex illis ibant eodē die in castellum, quod aberat spacio stadiorum sexaginta ab Hierusalē, nomine Emmaus, & ipsi confabulantur inter se de his omnibus quæ acciderāt, Et factum est dum cōfabularentur ac disputarent, & ipse Iesus appropinquans ibat una cum illis.

Matth.18. Vbi duo &c. Cæterū oculi eorum Tal' uero apparet eis qua tenebantur ne eū ag lis apud eos erat. peregrī noscerent, in alia em̄ nus sine aduena uidetur forma apparuit eis. qui Mariae hortulanus ui

Et ait ad illos, Qui fuit hi sermōes quos confertis inter uos ambulātes, & estis tristis? Ac respondēs unus, cui nomē Cleophas, dixit ei, Tu solus peregrin⁹ es Hierosolymis qui ignores quæ facta sunt illic his diebus? Quib⁹ ille dixit, Quæ? Et dixerunt ei, de Iesu Nazareno, qui fuit

Vide quæ uir propheta, potēs opere & sermone coram deo & toto populo, & quomodo eū adhuc faciunt Iesum. tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in condemnatiōē mortis, & Verbū habebāt Christi crucifixerūt eum. Nos resurrecturi tertia die, autē sperabamus eum

esse illū qui redēptu sed hic uidere licet quā ar
rus eēt Israel, Atqui duū sit hērere in solo dei
sup hēc oīa tertius uerbo, ubi omnia apparēt
dies est hodie q̄ hēc diuersa, & nihil minus ui
facta sūt. Sed & mu detur quām uerbū esse ue
lieres quādā ex noī rū. Quin & hērēt adhuc
bis attonitos reddi, ubi secūdū uerbū Christē
dere nos, quā diluī qd̄ prædixerat, audiunt
culo peruererūt ad eum resurrexisse.

monumentū, & nō inuēto corpore eius,
uenerūt dicētes se etiā uisionē angelorū
uidisse, qui dicerent eū uiuere. Et abierūt
quidā eorū, qui erant nobiscū ad monu
mentū, & ita repererūt sicut mulieres di
xerant, ipsum uero non uiderunt. Et ipse
dixit ad eos, O stulti *Stulticia est non credere*
& tardi corde ad cre Moisi & prophetis, *Lucæ*
dendū in oībus quā 16. Illi testificātur de iusti
locuti sunt prophētia dei p Christū, *Ro. 3. Ve*
tæ. Nōne hēc opor de libellū D. Martini, q
tuit pati Christū & *Christus fit Iudeus natus*
intrare in gloriā suam: Et exorsus a Moi
se & oībus prophetis interpretabat illis
in oībus scripturis quā de ipso erant. Et
appropinquauerunt castello quo ibant.

ut ante aliā for Et ipse præ se ferebat se Ioh
mā, ita nūc Ioh- gius ire. Et coegerūt illum,
gius iter finge, dicētes, Mane nobiscū, quo
ut cogatur ab nīā uergit ad uesperā & in/
els. Nō potuerūt clinatus est dies. Et intrauit
dimittere, ad cu ut maneret cū illis. Et factū
ius uerba cor eo est dum accumberet cū eis,
rū accēsum erat accepit panē, & benedixit
& ardebat. ac fregit, & porrigebat illis.

Et aperti sunt Aperti sunt & oculi Adæ et Euæ,
oculi eorū, & sed illic ut uideretur lex & pecca
agnouerūt eū, tum, hic ut uideatur Christus &
& ipse euanu Euangeliū, quæ est iustitia æterna.
ita conspectu eorū. Et dixerunt inter se,
Nōne cor nostrū ardebat in nobis, dū lo
queretur nobis in uia & aperiret nobis
scripturas.

Et surgentes eadem hora regressi sunt
Hierosolymam, & inuenerunt cōgrega/
tos tūndecim & eos qui cum illis erant,
dicentes, Surrexit dominus uere & appa
ruit Simoni, Et ipsi narrabant quæ gesta
erant in uia, & quomodo fuisset agnitus
ipsis ex fractione panis, nec his illi credi
derunt. Erat autem uespera die illo qui

erat unus sabbatorum, & fores erāt clau-
ſæ, ubi erant discipuli cōgregati, propter
metum ludorum.

† vndecim, & tamē Ioannes dicit abfuisse Thomā.
Augustinus putat ita ſolui quæſtionem, q abierit Tho-
mas, anteq ueniret Iesuſ. Nam Ioannes dicit. Thomas
nō erat cū eis quādo uenit Iesuſ, quaſi nō neget illic fu-
iſſe Thomā, quādo uenerunt duo discipuli. Ego autē
puto, vndecim, poſitū pro apostolis, etiā ſi illic oēs nō
fuerint. Nūc enim undecim dicebātur ſuſpenſo Iuda,
qui priuſ duodecim dicebantur. Et Paulus antiqua ap-
pellatiōe ſub noīe duodecim appellat ap̄lōs. 1. Cor. 15.
Demde, inquit, uifus eſt illis duodecim, cū tamē duode-
cim tūc non fuerint. Vbi tamē apud latinos qui hunc
appellationis morem nō attenderūt, hactenus corrup-
te lectum eſt undecim. Ioannes quoq; dicit, Thomas
unus ex duodecim &c.

Dum autem hæc loquūtur, uenit Iesuſ
ipſe, diſcumbentibus illis, & ſtetit in me-
dio eorum, & dicit eis, Pax uobis. Et ex-
probrauit illis incredulitatē ſuam & cor-
dis duritiem, q ijs qui ſe uidiffent resur-
rexiſſe nō credidiffent. Expauefacti ue-
ro & conterriti exiſtimabant ſe ſpiritum
cidere. Et dixit eis, Quid turbati eſtis &
uogitationes aſcendunt in cordibus ue-

stris? Videte man^o meas & pedes meos,
 quia ego ipse sum. Contrectate me & ui-
 dete, quia spiritus carnem & ossa nō ha-
 bet sicut me uidetis habere. Et cum hæc
 dixisset, ostendit eis manus ac pedes &
 latus suum. Gauisi sunt ergo discipuli ui-
 so domino. Dixit ergo eis iterum, ^aPax
^b uobis^b Sicut misit me pater, ita & ego mit-
 to uos, Hæc cum dixisset, flauit in eos &
 dicit eis, Accipite spiritu sanctum, Quo-
 rumcūq; remiseritis peccata, remittuntur
 eis, quorūcūq; retinueritis, retenta sunt:
 Adhuc autē illis non credentibus & præ-
 gaudio miratibus, dixit eis, Habetis hic
 aliquid edulij? At illi obtulerunt ei par-
 tem piscis assi, & aliquid de fauo apiario,
 Et accepit & in cōspectu illorū comedit,
 Et dixit ad eos, Hæc sunt uerba quæ locu-
 tus sum ad uos cū adhuc essem uobiscū,
 q; necesse foret impleri omnia quæ scri-
 pta sunt in lege Moysi & prophetis & psal-
 mis de me, Tunc aperuit illorum mentē
 ut intelligerent scripturas, Et dixit eis,
 Sic scriptum est, & sic oportebat Christū
 pati & resurgere a mortuis tertio die, &
predicari

prædicari sub nomine eius pœnitentiam
ac remissionem peccatorū in omnes gen-
tes, initio facto ab Hierosolymis, Vos autem Secundū
tem estis testes horum. propheti

a Christus pax nostra, pacem abiens reliquerat, pax am Esa. 2.
cem reportat, sed ut pax, id est, Euangeliū suscipiat De Sio, 12
tur, prius terrentur conscientiæ & exprobratur in exibit
credulitas, Eccl.

b Sicut &c. Hæc magna est missorū gloria, sed nimis
amara carni, nō sibi somniet caro nostra aliud &c. Ac
cipite &c. frustra ergo de potestate hodie superbunt
sine spū. Nō habent Euangeliū in pectore, & tamen se
absoluere putant. prædicta mihi Euangeliū, cui cre-
dens absoluor, nō credēs maneo in peccatis meis, alio-
qui nihil moror tuā confitā absolutionis formā. Hoc
infra sic dicitur, Prædicari sub nomine eius &c.

Hactenus historia diei resurrectionis.

Thomas autem unus ex duodecim, qui
dicitur Didimus, nō erat cū eis qñ uenit
Iesus, Dixerūt ergo ei alij discipulī, Vidi
m̄ dñm. Ille autem dixit eis, Nisi uidero in
manibus eius Sicut Petrum negare, ita Thomā
uestigium clavis incredulū oportebat fieri, omnia
uorū, & mittā propter nos. Verū nostra beatitu-
digitū meū in deo expressa est. Beati qui non uis-
uestigium clavis derunt &c. FF

uorū, & mittam manū meā in latus eius,
non credam.

Et post dies octo iterum erāt discipuli
eius intus & Thomas cū eis. Venit Iesus
ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit,
Pax uobis. Deinde dicit Thomæ, Infer
digitū tuum huc, & uide man⁹ meas, &
admove manum tuā, & immitte in latus
meū, & noli esse incredulus, sed credens.
Respōdit Thomas & dixit ei, Domin⁹
meus & deus meus. Dicit ei Iesus, Quia
uidisti me Thoma credidisti, Beati qui
non uiderunt & crediderunt.

Postea in Galilæa manifestauit se ite
rū Iesus ad mare Tiberiadis, Manifesta
Laborare oportet Chri uit aūt sic. Erant simū
stianos opere manuum Simō Petrus & Tho
Ephe. 4.2. Tes. 3. n̄ si la mas, q̄ dicit Didimus,
borēt in uerbo dei &c. & Nathanael qui erat
a Cana Galilæa, & filij Zebedæi, alijq̄ ex
discipul⁹ eius duo. Dicit eis Simō Petrus,
Vado piscatū. Dircūt ei, Venim⁹ & nos
tecū. Exieunt & ascenderūt in nauim sta
tim. & illa nocte nihil ceperūt. Mane aūt
iām facto, stetit Iesus in littore, nō tamē

cognouerūt discipuli q̄ Iesus esset, Dicit eis Iesus. Pueri num quid obsonij habetis? Responderūt ei, Nō, At ille dicit eis, Mittite in dexterā nauigij partem rete, & inuenietis. Misericordia ergo, & iam non ualebant illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille quē diligebat Iesus Petro. Dominus est, Simon ergo Petrus cū audisset q̄ domin⁹ esset, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij autē discipuli nauigio uenerūt, nō enim longe aberat a terra, sed cīciter cubitis ducētis, trahētes rete pisciū. Ut ergo descenderūt in terram, uiderūt prunas positas, & piscem superpositū, & panem, Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus quos prendidistis nūc, Ascēdit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenū magnis piscibus centū quinquaginta tribus. Et cū tot essent, non est scissum rete, Dicit eis Iesus, Venite prandete, Et nemo discipulorū audebat interrogare eū, Tu quis es? cū scirēt q̄ dñs esset, Venit itaq̄ Iesus & accepit panē & dāt eis, & piscem similiter. Hac iam tertia uis

b ce manifestatus est Iesus discipulis suis
cum resurrexisset a mortuis.

a Rete prædicationis Euangeliæ expanditur, & labo-
ratur tota nocte frustra, donec illucenti mane Chri-
stus ipse adest. Ministri quidem uerbi sunt apostoli, sed
Christus suo spū docet &c. Ex ista captura edit Christus,
Ioh. 4. Ego alium cibum &c.

b Discipulis, i. apostolis cū alijs congregatis. Nā cer-
tum est Ioannem nō respexisse in mulierū uisiones, ali-
o qui & ipse quatuor apparitiones scribit, nec respexis-
se, si quibus seorsum apparuerit dominus, ut Petro,
Iacobo.

Cū ergo prandissent, dicit Simoni Petri
Nisi ames Christum nō pascet te Iesus, Simon
oues, si pascet, cruxsequetur. Ioannis diligis
me plus his. Dicit ei, Etiam dñe, tu scis quā
amem te, Dicit ei, Pasce agnos meos. Di-
cit ei rursus iterum, Simon Ioānis diligis
me. Ait illi, Etiā dñe, tu scis quā amem te,
Dicit ei, Pasce oues meas. Dicit ei tertio,
Simō Ioānis amas me. Indoluit Petrus
quā dixisset sibi tertio, amas me, Dixitque ei,
Dñe tu oīa nosti, tu scis quā amem te. Di-
cit ei Iesus, Pasce oues meas. Amē amen
dico tibi, cum essem iunior cingebas te, &c.

ambulabas quo uolebas, cū autē senueris, extēdes manus tuas, & alius te cinget & ducet quo nō uis. Hoc autē dixit significās qua morte glo Oēs uere Christiani glorificaturus esset deū, rificant deum, sed alius. Et cum hoc dixisset, sic, alius alter. Neq; dicit ei, Sequere me. Francisci neq; aliā re Conuersus Petrus uī, gulā aut selecticia ope det illū discipulū quē ratibi sume. Eat Petrus diligebat Iesu sequē sua cruce. Ioannes inuētē, qui & recubuit in coena sup pectus eius & dixit, Dñe, quis est ille qui tradit. Hūc ergo cū uidisset Petrus, dicit Iesu, Dñe, hic autē quid? Dicit ei Iesu, Si eum uelim manere donec ueniā, quid ad te? Exiūt ergo sermo in= ter fratres q; discipulus ille nō moreret. Et non dixerat ei Iesu, non moritur, sed si eum uelim manere donec ueniā, quid ad te? Hic est discipulus ille qui testimoniū perhibet de his, & scripsit hāc, &

ne asperneris uolūtātē dei. Non dei sed suā se= quūtur uoluntatē, qui selecticia opera sequū= tur, quae præterea sunt ipia, q; a eis fuditur &c.

Vide Pos= stil. D. Martini:

scimus q̄ uerum est testimonium eius.

Vndecim autem discipuli abierunt in montem Galilææ ubi cōstituerat illis le-

1. Co.15. sus. Et uisus est plus quā quigētis fratribus ^{Vnde ifra} simul, ex quibus multi manent usq; nō in rōnē adhuc, quidā autē dormierūt. Et cum ui-
re dolo hu-
is cōcili dubitauerūt, Et accedēs Iesus locutus est
et onis.

Psal. 8. in cōcili eis, dīcēs, Data est mihi omnis potestas
in cōelo & in terra. Ite ergo in mūdū unī Euangeliū non uersum, & prædicātes euā hū in a figura gelū omni creaturæ, docete & traditiones. omnes gentes, Baptizate Euangeliū autē eos in nomine patris & filij est q̄ ego accepta & sp̄ritus sancti, docentes potestate regno eos servare omnia quæcūq; & iustitia sum præcepi uobis. Et ecce t̄ ego hominum &c. uobisq; sum omnibus die-
bus usq; ad consummationē seculi. Qui igitur crediderit & baptizatus fuerit, sal-
uus erit, qui uero nō crediderit, condem-
nabit. Porro signa eos qui crediderint, hæc subsequētur, Per nomen meum da-
monia eiſcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si quid lethale bibe-

rit, nō nocebit eis. Super agros manus
imponent, & bene habebunt.

¶ vobiscum sum. Ergo non indigebitis Christi ali-
quo uicario. Non uicarios mitto qui pro me imperent
& regnēt, sed prædicatores & uerbi mei ministros.
Ego per me adero ubi uerbum meū prædicabitis &c.

Deinde uisus est Iacobo. 1. Corin. 15;

Itaq; antequā sursum assumptūs est, Act. I.
apostolis se ipsum exhibuerat uiuentem
posteaq; supplicio fuisset affectus, idq;
cōpluribus argumētis, dum per dies qua-
draginta cōspicitur ab illis, ac loquit̄ eis
de regno dei, aperiēs illis mentē, ut intel-
ligerent scripturas. Et congregās illos in Id est in
idem loci, præcepit eis ne discederēt Hie Hieruſa-
rosolymis, sed ut expectarēt promissum lem.
patris, dices, Ecce ego mitto promissum Lu. ult.
patris mei super uos, de quo audistis ex-
me. Vos aut̄ sedete in ciuitate Hierusalē,
quo ad usq; induamini uirtute ex alto.
Quoniā Ioānes quidē baptizauit aqua, Act. I.
uos autē baptizabimini spūsancto non
post multos hosce dies. Illi igit̄ ubi con-
uenissent, percōtabant illum, dicentes,
¶ Dñe, num in tempore hoc restitues re- ¶

gnū Israeli. Dixit autē ad illos, Non est uestrū nosse tēpora & articulos temporū quæ pater in sua ipsius cōstituit potesta- te, sed accipietis uirtutē, posteaq; spiritus sanctus aduenerit super uos, & eritis mihi testes non solum Hierosolymis, uerū etiam in uniuersa Iudea Samariacq; deni q; usq; ad extrema terræ.

Carnalia interrogant. Regnum autem dei spiritua- li Israeli incepit quidem restitui per Christum prædi- cantibus discipulis Euangeliū, sed perficietur ubi testi- monium Christi peruererit usq; ad extrema terræ, tūc enim ueniet consummatio mundi. Matth. 24. Id quod nūc reuiviscente Euangelio speramus futurum.

Lucae ul. Eduxit autē eos foras in Bethaniā, & sublatis in altū manib; benedixit eis. Et factū est dum benediceret illis, iam sa-

Act. I. recessit ab eis, & uidentibus īsdem in al- tum sublatus est, & ferebatur in cœlum,

& nubes subduxit illum ab oculis eorū,

Mar. ult. & consedit a dextris dei. Cūq; essent de-

Act. I. fixis in cœlum oculis, eunte adhuc illo,

ecce uiri duo astiterunt illis amicti uesti- bus albis, qui & dixerunt, Viri Galilæi,

quid statis intuentes in cœlū? Hic Iesus
qui assumptus est a uobis in cœlū, sive
niet quēadmodū uidistis eū euntē in
cœlum.

Tunc ipsi adorato eo reuersi sunt cum *Act. 1.*
gaudio magno Hierosolymam, a monte *Lu. ult.*
qui uocatur olueti, qui abest ab Hiero-
solymis iter sabbati. *Id est, quantū licebat &c.*
Et cū introiissent, aī pmittebatur sabbato am-
cenderunt in cœna= bulare, hoc est, parum di-
culū, ubi mansitabāt stabat &c.

& Petrus & Iacobus & Ioannes & An-
dreas, Philippus & Thomas, Bartholo-
meus & Matthæus, Iacobus Alphæi &
Simon zelotes & Iudas Iacobi filius. Hi
omnes perseverabāt unanimiter in de-
precatione & obsecratione cū mulieris-
bus & Maria matre Iesu, cūq; fratribus il-
lius, Et erāt semper *Semper. Lucas nō sophi Lu. ult.*
in templo laudantes stico sed vulgari more dī
& benedicentes de= cit, pro quotidie & fre-
um, Amen.

Et in diebus his exurgēs Petrus in me-
dio discipulorū, dixit, (eratq; turba nomi-
num fere simul centum uiginti) Viri fra *Act. 1.*

FF 5

tres oportuit impleri scripturā hanc, quā
 prædictis spūsctūs per os Dauid de Iuda,
 Dux significat Petrus nō qui fuit dux ihs qui
 de solo Iuda esse psalmū, comprehendenterū le
 sed de omnibus Christi ad sum, qui cooptatus
 uersarijs, quorum dux Iu erat in numerū no
 das cooptatus i numerū strū, & sortitus erat
 apostolorum, hic est Anti partē ministerij hu
 Christi apostolatus. ius, Et is quidē para
 uit agrum ex mercede iniquitatis, suspē
 susq̄ crepuit medius, & effusa sunt om
 nia uiscera ei⁹. Et innotuit omnibus ha
 bitantibus Hierosolymæ, ita ut appella
 ret ager ille lingua illis uernacula Akel
 dama, hoc est, ager sanguinis. Scriptū est
 enim in libro psalmorū, Fiat cōmoratio
 eius deserta, & nō sit qui inhabitet in ea,
 sicut aliis subrogatus est in lo & episcopatum
 cū Iudæ, ita abiectis impijs Iu eius accipiat al
 dæis subrogādus erat aliis po ter. Oportet igit
 pulus, de qua re loquuntur duo tur ut ex ihs ui
 psalmi, ex quibus Petrus spiri= ris, qui nobiscū
 tu dei mouebatur, & factū ap= uersati sunt toto
 probat deus manifesta sorte. tēpore, quo do
 minus Iesus perpetuam uitæ consuetudī

Electio MACHIA

QUATVOR EVANGELISTAS. 459

nem egit nobiscum, exorsus a baptismō
Ioannis, ad eū usq; diē quo receptus est
a nobis, unus quispiā cōstituatur, qui sit
una uobiscum testis resurrectionis eiūs.

¶ Et statuerunt duos, Ioseph qui uocatur
Barsabas, qui cognominatus est iustus,
& Mathiam. Et facta precatiōe dixerūt.

Tu dominē qui corda nosti omniū, ostē
de utrū elegeris ex his duobus, ut accipiat
at fortē ministerij huius & apostolatus,
unde pr̄xuaricatus excidit Iudas, ut abi-
ret in locum suū. Et dederūt sortes eorū,
& cecidit fors sup Mathiā, & cooptatus
est ad numerū undecim Apostolorū.

¶ Non is eligitur qui iustus appellatur. Alia enim
sunt dei iudicia quām apud homines nomina. Neq;
opus est quærere hinc an sorte uti liceat. Sors ista pre-
cibus committitur deo, & signum per sortem petitur
a deo in re quæ non erat per uerbum dei expresa, ut
scirent uoluntatē dei. Hoc est, quod in Proverb. dicitur,
Sortes mittuntur in finū, sed a domino tēperātur.

Et cum cor pleretur dies pentecostes,
erant oēs unanimiter in eodē loco, ¶ Et
factus est repente de cōelo sonitus, tanq;
impetu uehementi flatus uehemētis, &
repleuit totam domū ubi erant sedentes,

S. SP:
missio

Et uisæ sunt illis dissectaæ linguæ uelut ignæ, sed itaq; super singulos eorū, ac repletæ sunt oēs spū sancto, cæperuntq; loqui alijs linguis, prout sp̄ritus ille dabat eloqui illis &c.

Lege totū librū Actorū apostolicorū et apostolorum scripta, et cognosces quæ operati sunt discipuli, induiti uirtute ex alto, quæ omnia his paucis Marcus comprehendit.

Illi uero egressi prædicauerunt ubi q; do mino cooperante & sermonem confirmante per sub sequentia signa.

CHRISTVS VIVIT REX.

LECTORI.

AVCIS huius meæ, quod ad historiam glorificati Christi attinet, concordantie te reddo certiorem, In qua non Augustinū aut alium quemquā secutus sum, licet quædā annotarint, sed ipsos sacros historiæ sacrae scriptores, et non parum uideor eorum sustentasse fragilitatem, qui suspicantur Euangelistas sibi diuersa scripsisse, ita ut etiam olim (quemadmodum ait Hieronymus) quidam non reperirent Marci caput ultimum, quasi cæteris Euangelistis diuersum, quod tamen non est. Sic ergo habe.

Tēpus primæ uisitationis sepulchri, quando uene= 401
runt mulieres, oēs Euangelistæ concorditer scribūt.

Deinde uariæ scribuntur illarum uisiones, sed duæ
bis historijs tantum comprehenduntur. Alteram scri= bunt Lucas & Ioannes, alterā Matthæus & Marcus.

Sed quā illam facio priorem, hanc posteriorem, Mar= cus cogit, dicens. Primū apparuit Marie Magdalenæ.

Ecce paucis concordauit quod falso uidebatur di= uersum, Ita nihil offendit neq; in uarijs angelorum
uisionibus neq; in alijs gestis, quæ alioqui apparebant
non conuenire, dum tamen angelum aspectu horren= dum, qui sedebat super lapidem, solis militibus appa= ruisse in Matthæo intelligas, & postea angelum, qui
secundum Matthæum loquitur mulieribus, apparuif= se quemadmodum Marcus describit.

Sed cur iterum Maria Magdalene uadit, quæ iam
uiderat dominum resuscitatum? Respondeo. Cum alijs
uadit & dux est earum, & sēpē uidere cupit quem ui= derat, aut saltem sepulchrum uidere cupit, quod obi= ter quasi dixit Matthæus. Vnde nō tam ipsa, quām so= ciæ adhuc dubitantes de eo quod forte reuelarat eis
Magdalene, audiūt, Nō est hic venite & uidete &c.

Itaq; non erit necesse plures suspicari Marias Mag= dalenas in Euangelistis. Est aut̄ hæc Maria Magdale= ne Galilæa. Maria uero soror Lazari nūquā in Euang= elicis literis inuenitur aperte Magdalene uocitata,
quæ etiā nō Galilæa sed Iudæa est.

Apostolis uero cōgregatis, sed tamen absente Tho

ma apparuit in uespera eiusdem diei. Secundo præsente
te Thoma octauo à resurrectione die. Tertio pauciorib
us post hebdomadā paschæ (ut nūc uocamus) ad ma
re Tiberiadis, unde Ioannes ait, Hac iā tertia uice &c.

Qui ordo ab Ioanne descriptus, manifeste cogit, ut
post hæc omnia intelligam factū esse quod Matthæus
de mōte Galilææ scribit, ubi credo adfuisse plus quam
quingētos fratres, de quibus Paulus scribit. Quis enim
discipulorū illic nō cupiit adesse, ubi suū Christū au
dierat appariturū, rumore inter eos peruagante ex
relatione angelorū, mulierū, Christi, discipulorū, &
ex recordatione uerborū quæ Christus prædixerat
maxime cū etiā certū montē illis constituerit, ut Mat
thæus scribit, credo etiā certū diē. Sufpicor autē montē
Thabor fuisse, in quo antea (ut aiūt) specimē suæ resur
rectionis in transfiguratiōe illa dederat. Nō uoluit tā
multis apparere, anteq; ad multos fama patratæ resur
rectionis peruenisset. Et Matthæus quoq; subindicat
alios adfuisse q; apostolos, dicēs, Quidam autē dubitā
uerūt. Quis quæso tūc apostolorū dubitauit, qui ante
q; in Galilæam irent Hierosolymis, omnes crediderat?

Quapropter non recte intelligūt de die ascensiōis
quod Marcus scribit. Nouissime siue deinde, Recuben
tibus illis undecim &c. q; sequatur, Postq; locutus est
eis, assumptus est in cœlū &c. Nā in uespera diei resur
rectionis factū est. Et nō attendunt Marcū ab eo loco
scribere non continuā historiam, sed breuiter cōpre
hendere quid ante ascensionem gesserit dominus aut

Dixerit. Nā illa uerba, Euntes in mundū &c. apparet
ex Matthæo dicta in monte Galilæe, nisi sæpius dicta
intelligas. Quod uero sequitur, Postq; locutus est eis, as-
sumptus est in cœlū &c. non intellige assumptū mo-
re post prædicta uerba, sed post omnia uerba quæ lo-
quebatur à resurrectione per dies quadraginta secū-
dum Lucā in Actis. nisi etiā intelligas discipulos sta-
tim à monte Oliveti egressos ad prædicandum ubiq;,
quia sequitur, Illi autē egressi &c. id uetāt Acta
apostolorū. Epitomen ergo scripsit illuc Marcus gesto-
rum à Christi resurrectione. Quim & ipse Lucas ita cō-
texuit Euangelicā historiā, ut putes, Post diem resur-
rectionis nocte sequēti Christū ascendisse. Et nisi idem
unico uerbo in Actis dixisset, per dies quadraginta,
adhuc nesciretur quo die Christus ascendisset, id est,
assumptus esset ab oculis discipulorum, alioqui eius re-
surrectio est quoq; eius ascensio sive glorificatio, quan-
do ei dictum est, sede à dextris meis, de quo & ipse di-
cit. Data est mihi oīs potestas in cœlo & in terra. Ita
q; nusq; magis apparet atq; hic, q; multa defint ex om-
nibus Christi gestis, quorū oīs Euangelistæ uix epito-
men scripserūt, ut etiā Ioānes in fine sui libri fatetur.

463

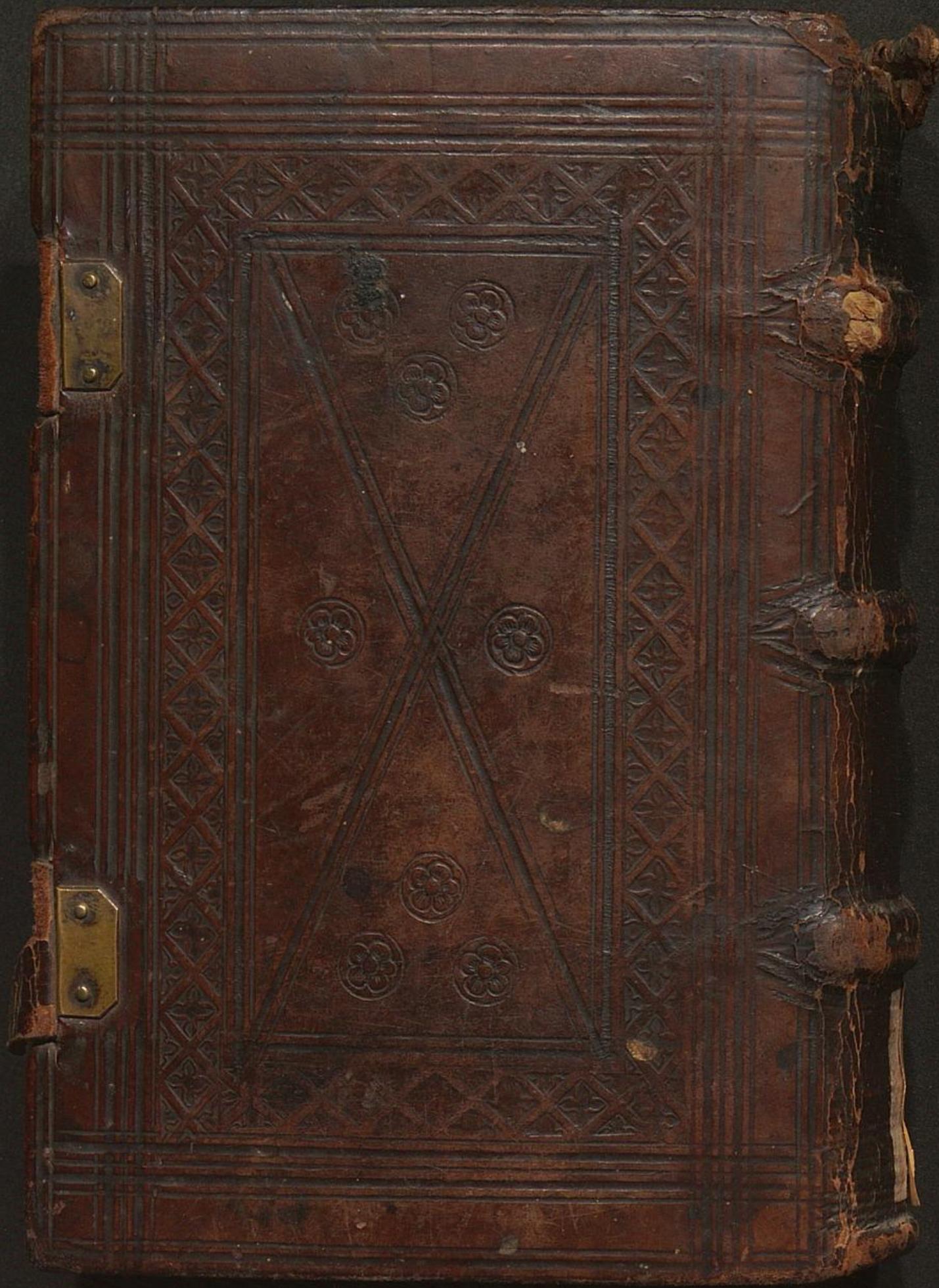
ADVENIAT PATER REGNUM TV-
um, per Iesum Christum filium tuū
dominū nostrum, Amen.

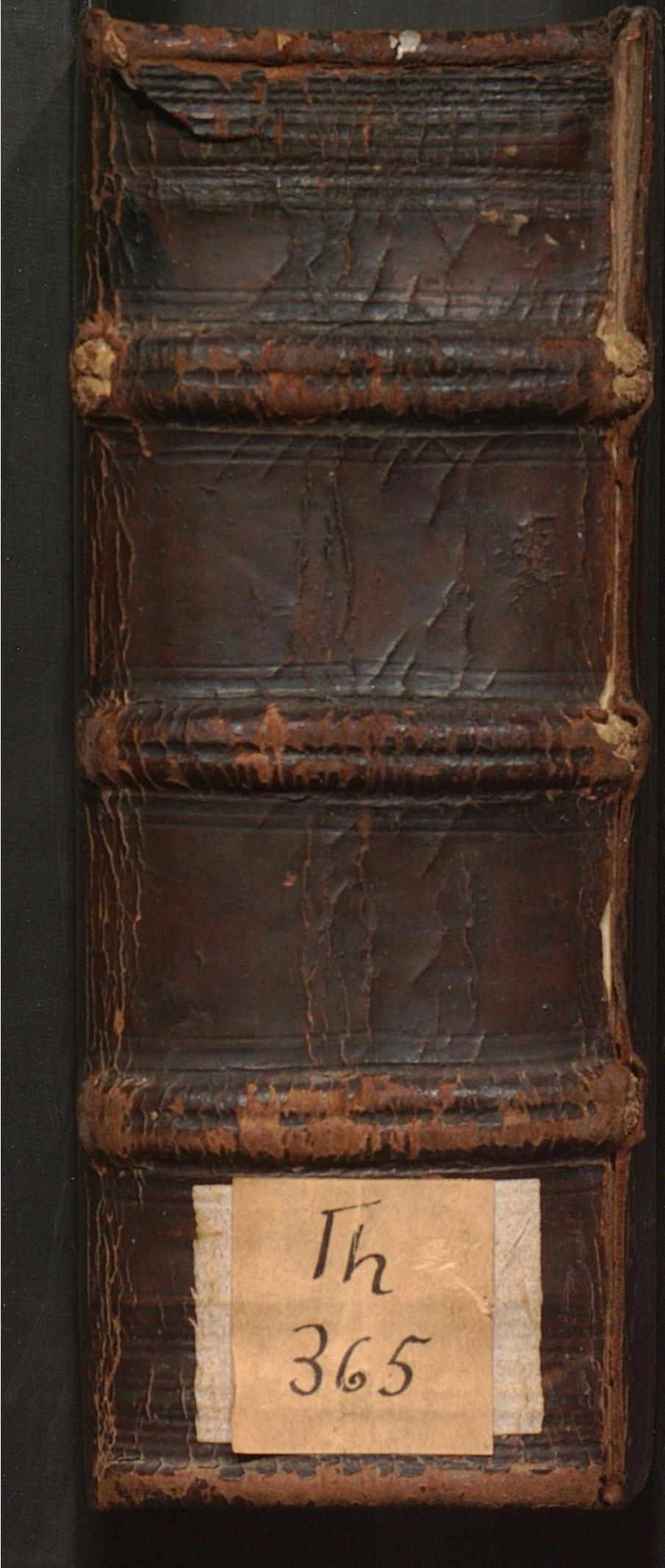
BASILEAE, APVD ADAMVM PE-
tri, Mense Septēbri Anno M. D. XXIII.

aut. **L**auda natiuitate felicitate
ren. **I**stum peruenit ad portum
laudia puerula sed cum predictis
fuerit ad triumphum. **4** **I**nvictus
victor. **5** **P**roficer. **6** **P**roficer.

Sime. **C**oris autem viciens nito possit
laudia puerula super quod
potesito meminisse haec quod dicit
est & fuit dicitur. **I**stis super quod
timet. **L**auda autem **T**hor corporis
culo perit & dat sibi quod aeditat
& mitis quorum ut vobis omnia
demonum **T**erribilis uult latere
ab his multitudine. **S**icut **P**rocessus
supplantatores **T**uus ait zu laq.
os redit. **T**u uabilis moribus
et paucis. **P**roficer adiu. **V**
Invictus **D**avid. **L**auda nobis per hoc
augustinus. **C**etera maxima magni
Et spacio et quo ipsilia quod

Facilius occasus. **V**ite et beatus
marchi plena spes sed ut semper in
viciens mortem corporis nullaten
formidauit. **N**emineat et dicit
dicitur. **T**empsu nolite timeere eos quoniam dicit
corporis eius et non possit omnia
dicitur. **A**utem **T**olata iocunditas. **D**
libauit. **I**on. **L**upus anno **P**ro. **W**idow
quod **T**erribilis **P**one que a passu
Iam. **D**one tuus **V**mag. **C**et **T**olore
in ill. **S**i. **S**f. **A**liquis **F**ather mathi
Iam. **W**ult uenire post me abnegat
semetipm et tollat lucem suam
sequatur me. **A**lii om. **b. J**u. **P**apa
Odia dñe ac redemptor meus
homo uenit in mundo non a pap
ta dedit mundo. **V**ite erudi. **M**isericordia
multis amuletis contrari. **O**po
sunt nouitatis sue. **A**li enim uo
lue quod inuidet homo nouat in

Th
365